

Katja Rinne-Koski

**Monipaikkainen
asuminen
ja uudistuva
kuntalaisuus**

ACTA WASAENSIA 549

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Copyright © Vaasan yliopisto ja tekijä.

ISBN 978-952-395-175-4 (painettu)
978-952-395-176-1 (verkkoaineisto)

ISSN 0355-2667 (Acta Wasaensia 549, painettu)
2323-9123 (Acta Wasaensia 549, verkkoaineisto)

URN <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-176-1>

PunaMusta Oy, Joensuu, 2024.

VÄITÖSKIRJA

joka Vaasan yliopiston johtamisen akateemisen yksikön suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi lauantaina 14. joulukuuta 2024, kello 12

Artikkeliväitöskirja, Johtamisen yksikkö, Julkisjohtaminen

Tekijä Katja Rinne-Koski <https://orcid.org/0000-0001-8569-4248>

Ohjaaja(t) Vanhempi tutkija Sanna Tuurnas
Vaasan yliopisto. Johtamisen yksikkö, Julkisjohtaminen.

Professori Esa Hyyryläinen
Vaasan yliopisto. Johtamisen yksikkö, Julkisjohtaminen.

Tutkimusjohtaja, dosentti Sulevi Riukulehto
Helsingin yliopisto. Ruralia-instituutti, Seinäjoki.

Kustos Vanhempi tutkija Sanna Tuurnas
Vaasan yliopisto. Johtamisen yksikkö, Julkisjohtaminen.

Esitarkastajat Professori Pia Bäcklund
Helsingin yliopisto. Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta,
Geotieteiden ja maantieteen osasto.

Professori Arto Haveri
Tampereen yliopisto. Johtamisen ja talouden tiedekunta.

Vastaväittäjä Professori Pia Bäcklund
Helsingin yliopisto. Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta,
Geotieteiden ja maantieteen osasto.

Tiivistelmä

Ihmisten lisääntynyt liikkuvuus eri asuinpaikkojen välillä, teknologian kehitys ja uudenlaiset monipaikkaiset työn tekemisen tavat mahdollistavat asumisen useammassa kuin yhdessä paikassa. Tämä kehitys on tuonut mukanaan monipaikkaisen kuntalaisuuden, jossa asukkaalla on koti useammassa kuin yhdessä kunnassa.

Monipaikkaisten asukkaiden myötä muodostuva monipaikkainen kuntalaisuus vaikuttaa perinteisiin näkemyksiin siitä, ketä pidetään kuntalaisena. Tämän vuoksi työn pääväitteenä esitetään, että nykyinen tapa määrittää kuntalaisuutta ei riitä asemoimaan monipaikkaisten asukkaiden ja kunnan suhdetta toisiinsa. Väitöskirjan tutkimuskysymyksenä on, millaista kuntalaisuutta monipaikkainen asuminen luo?

Kuntalaisuuteen vaikuttaa hallinnollisen näkökulman lisäksi myös asukkaiden ja sosiaalisen ympäristön oletukset ja käsitykset siitä, mitä kuntalaisuus on ja mitä kuntalaisena olemiseen liittyy. Tämän vuoksi kuntalaisuutta tarkastellaan väitöskirjassa arjen toimintoihin vaikuttavana instituutiona sekä sosiaalisena konstruktiona, jossa kuntalaisuutta rakennetaan ja jäsennetään puheessa sen mukaan, millaisia sisältöjä ja merkityksiä siihen liitetään. Monipaikkaista kuntalaisuutta lähestytään työssä neljän artikkelin kautta regulatiivisena, normatiivisena ja kulttuuris-kognitiivisena instituutiona sekä arvioidaan kuntalaisuuden muutosta digitalisaation näkökulmasta. Aineistona on käytetty haastatteluja, joista osa on toteutettu teemahaastatteluina ja osa virikehaastatteluina.

Keskeiset tulokset osoittavat, että monipaikkainen kuntalaisuus muodostuu useiden kotien muodostamana verkostona, joka rakentuu suhteessa asuinpaikkaan, paikalliseen toimintaympäristöön ja kuntaan. Monipaikkainen kuntalainen asemoi itsensä koteihin liittyvissä paikallisissa verkostoissa käytävän neuvotteluprosessin kautta asuinpaikan kuntalaiseksi. Monipaikkaisen kuntalaisuuden kehittämisen hidasteena on ollut hallinnon kapea-alainen legitimaatio, joka estää monipaikkaisten asukkaiden täysipainoista osallistumista kunnan toimintaan. Tulosten mukaan monipaikkaisen kuntalaisuuden kehittäminen edellyttää monipaikkaisten asukkaiden nykyistä vakiintuneempaa asemaa kunnan asukkaana. Asukasstatuksen muodostamiseksi ehdotetaan kuntalaisuuden ja kunnassa asumisen käsitteellistä erottamista, jossa kuntalaisuus määrittyy tarvittaessa myös muilla kriteereillä kuin virallisella asuinpaikalla.

Asiasanat: monipaikkaisuus, monipaikkainen asuminen, kuntalaisuus, instituutio

Abstract

Increased mobility of people between different places of residence, technological advancements, and new forms of multi-locational work enables people to live in more than one place. This development has led to multi-locational municipal citizenship, where a resident has a home in more than one municipality.

Multi-locational municipal citizenship, emerging alongside multi-locational residents, challenges traditional views on who is considered a resident of a municipality. Therefore, the main argument of this dissertation is that the current way of defining municipal citizenship is insufficient to position the relationship between multi-locational residents and the municipality. The research question of the dissertation is: What kind of municipal citizenship does multi-locational living create?

In addition to the administrative perspective, municipal citizenship is influenced by the residents' and the social environment's assumptions and perceptions of what municipal citizenship is and what it entails. Therefore, in this dissertation, municipal citizenship is examined as an institution affecting everyday activities and as a social construction, where municipal citizenship is built and structured in discourse based on the contents and meanings attached to it. Multi-locational municipal citizenship is approached in the dissertation through four articles as a regulative, normative, and cultural-cognitive institution, and the changes in municipal citizenship are evaluated from the perspective of digitalization. The data consists of interviews, some of which were conducted as thematic interviews and some as stimulus interviews.

The key findings indicate that multi-locational municipal citizenship forms a network of multiple homes, built in relation to the place of residence, the local operational environment, and the municipality. A multi-locational municipal citizen positions themselves as a resident of the municipality through a negotiation process within local networks. The development of multi-locational municipal citizenship has been hindered by the narrow legitimation of the administration, which prevents multi-locational residents from fully participating in municipal activities. According to the results, the development of multi-locational municipal citizenship requires a more established status for multi-locational residents. To establish resident status, it is proposed to conceptually separate municipal citizenship and residence in the municipality, where municipal citizenship may be defined by criteria other than the administrative place of residence.

Keywords: multi-locational living, municipal citizenship, institution

ESIPUHE

Tämä väitöskirjaprosessi vei huomattavasti enemmän aikaa, kuin oli suunniteltu. Työn ensiaskeleet otettiin vuonna 2004 Joustava elämäntapa ja maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus -hankkeessa, jossa sain olla tutkijana. Vuosien aikana joustava elämäntapa muuttui monipaikkaisen asumisen teemaksi, jossa kiinnostukseni kohdistui kuntalaisuuteen ja erityisesti siihen, millaiseksi kuntalaisuus muodostuu monipaikkainen asuminen näkökulmasta. Ajatuksen taustalla olivat puhe- linkeskustelut äitini kanssa, jotka useimmiten alkavat tiedustelulla vanhempieni senhetkisestä olinpaikasta: he ovat tavoitettavissa joko Seinäjoen kodistaan tai Soinin Vehunkylältä, jossa heillä on vapaa-ajan asunto - tai koppi, kuten sitä edelleen kutsutaan.

Joustavan elämäntavan hanke päättyi, joku toinen hanke alkoi, ja arki vei mukanaan. Kesken oleva väitöskirjaprosessi kävi välillä kummittelemassa mielessä, mutta jäi sitten muiden asioiden alle. Väitöskirjasta kuitenkin muistutettiin säännöllisin väliajoin Ruralia-instituutin Karonkkatiimissä, joka kokosi yhteen työyhteisössämme käynnissä olevat väitöskirjaprosessit ja niiden tekijät. Lisäpotku työn etenemiselle tuli, kun Etelä-Pohjanmaan korkeakouluyhdistys perusti hallintotieteen tohtoriopiskelijoiden ryhmän, johon tuli vetäjä Tampereen yliopistosta. Ryhmään kutsuttiin Seinäjoen yliopistokeskuksen käytävällä pyöriviä hallintotieteen jatko-opiskelijoita saamaan ja antamaan vertaistukea opintojen ja väitöstyön etenemiselle. Nämä ryhmät toimivat ajureina väitöskirjatyöni etenemisessä ja auttoivat työn loppuunsaattamisessa. Tämän työn aikaansaamiseksi tarvittiin toisin sanoen kolme eri yliopistoa: Helsingin yliopisto, jossa minulla on ilo ja kunnia olla osa upeaa työyhteisöä; Tampereen yliopisto, joka on tarjonnut tärkeää henkistä tukea prosessin aikana ja Vaasan yliopisto, joka on osoittanut huomattavaa joustavuutta ja kärsivällisyyttä pitkäksi venähtäneen väitöskirjaprosessini kanssa.

Työni ei olisi valmistunut ilman ohjaajien tukea. Sanna Tuurnas ja Esa Hyyryläinen Vaasan yliopiston julkisjohtamisen yksiköstä sekä Sulevi Riukulehto Helsingin yliopiston Ruralia-instituutista: suuri kiitos kommentaista ja tuesta silloin, kun oma uskoni tekemiseen on horjunut. Suuri kiitos kuuluu myös väitöskirjani esitarkastajille, professori Pia Bäcklundille ja professori Arto Haverille kommentaista, jotka olivat suureksi hyödyksi työni viimeistelyssä. Tahtoisin esittää vielä erityiskiitokset Pia Bäcklundille suostumisesta vastaväittäjäksi.

Esitän suuret kiitokset Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Pohjanmaan rahastolle, Vaasan yliopistosäätiölle, Kyösti Haatajan säätiölle sekä Pihkahovisäätiölle, jotka ovat tukeneet työni etenemistä apurahoilla.

Väitöskirjaprosessi on kerännyt ympärilleen useita ihmisiä. Lämpimät kiitokset työhuonekämppikselleni Timo Suutarille, jonka kanssa olemme viettäneet monia terapiatunteja keskustellen väitöskirjoista ja paljon muustakin. Lämmin kiitos myös Merja Lähdesmäelle kannustuksesta ja tuesta työn eri vaiheissa. Suuri kiitos Karonkkatiimille, erityisesti sen vanhalle kaartille: vertaistuelle on ollut moneen kertaan tarvetta. Olen saanut tehdä töitä uskomattoman kannustavassa työyhteisössä, kiitos siitä kuuluu koko instituutin henkilökunnalle. Kiitos myös Etelä-Pohjanmaan korkeakouluyhdistyksen hallintotieteen tohtoriopiskelijoiden ryhmälle, jolla oli ratkaiseva merkitys työni etenemisen kannalta.

Kiitos vanhemmilleni, jotka ovat odottaneet kärsivällisesti väliaikatietoja väitöskirjan mahdollisesta valmistumisesta. Kiitos sisarelleni Marjaanalle henkisestä tuesta ja terapiasta, ei ainoastaan tähän vaan myös muuhun elämään liittyen. Eri-tyiskiitokset Pasille sekä tyttärillemme Kiiralle ja Jennikalle ilosta, naurusta ja vinksahaneesta huumorista.

Omistan väitöskirjani äidilleni, Aune Rinteelle, jonka horjumaton usko jatkuvaan oppimiseen ja itsensä kehittämiseen olkoon esimerkkinä meille kaikille.

Seinäjoella marraskuussa 2024

Katja Rinne-Koski

Sisällys

TIIVISTELMÄ.....	V
ABSTRACT	VI
ESIPUHE	VII
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen yhteiskunnallinen tausta.....	2
1.2 Yhteiskunnan muutosten heijastuminen kansalaisuuteen.....	4
1.3 Kunnallishallinnon muutos uudistaa kuntalaisuutta	7
1.4 Tutkimusasetelma ja -kysymys	9
1.5 Tutkimuksen rakenne	11
2 MONIPAIKKAISUUS JA KUNTALAIUUS	13
2.1 Mitä monipaikkaisuus on ja miten sitä on tutkittu?	13
2.2 Kunta ja monipaikkaiset asukkaat.....	16
2.3 Monipaikkaisen asukkaan suhde kuntaan	20
3 KUNTALAIUUS INSTITUUTIONA.....	25
3.1 Institutionalismi kuntalaisuuden tutkimuksessa.....	25
3.2 Toimijuus ja legitimizeetti.....	30
3.3 Instituutiopilarit kuntalaisuuden tarkastelussa.....	32
4 METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT, AINEISTOT JA MENETELMÄT	37
4.1 Kuntalaisuus sosiaalisena konstruktiona.....	37
4.2 Laadullinen tutkimusote	40
4.3 Artikkelien menetelmälliset valinnat	42
4.4 Tutkimuksellisten valintojen arviointi.....	49
5 ARTIKKELIEN TULOKSET.....	53
5.1 Monipaikkainen asukas kuntalaisena	53
5.2 Vieraana kunnassa? Kuntalaisuuden jäsentymisen vapaa-ajan asukkaiden puhetoissa.....	56
5.3 Asukkaana kunnassa – monipaikkaisen asukkaan roolit kuntalaisuutta rakentamassa	59
5.4 Monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus	63
6 MONIPAIKKAISEN KUNTALAIUUDEN MUOTOUTUMINEN JA YHTEISKUNNALLISET PUITTEET	67
6.1 Monipaikkaisen kuntalaisuuden taustalla yksipaikkaisuuden murros	67
6.2 Monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentuminen.....	68
6.3 Monipaikkainen kuntalaisuus instituutiopilareihin suhteutettuna.....	72
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	77

LÄHTEET.....	83
ARTIKKELIT.....	97

Kuviot

Kuvio 1.	Tutkimuksen tutkimusasetelma.....	36
Kuvio 2.	Monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentuminen.	71

Taulukot

Taulukko 1.	Osatutkimusten kontribuutio tutkimukseen.	11
Taulukko 2.	Instituutiopilarit (Scott 2014: 60).	34
Taulukko 3.	Artikkelien aineistot ja analyysitavat.	49
Taulukko 4.	Aineistossa esiin nousseet havainnot monipaikkaisten asukkaiden kuntalaisuuskäsitysten lähtökohdista Scottia (2014) mukaillen.	75

Artikkelit

Artikkeli 1

Rinne-Koski, Katja (2021). Monipaikkainen asukas kuntalaisena. *Hallinnon Tutkimus*, 40:3, 203–217. <https://doi.org/10.37450/ht.94969>

Artikkeli 2

Rinne-Koski, Katja (2016). Vieraana kunnassa? Kuntalaisuuden jäsentyminen vapaa-ajan asukkaiden puhetavoissa. Julkaisussa: Riukulehto, S. (toim.). *Kunnat, rajat, kulttuuri. Muutoskokemuksia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, no 1418 (s. 234–263).

Artikkeli 3

Rinne-Koski, Katja (2021). Aukkaana kunnassa: Monipaikkaisen asukkaan roolit kuntalaisuutta rakentamassa. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 59(4), 43–64. <https://doi.org/10.33357/ys.115568>

Artikkeli 4

Rinne-Koski, Katja (2020). Monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus. Julkaisussa: Riukulehto, S. & Haasio, A. (toim.). *Virtuaalinen kotiseutu*. Tietolipas 266, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (s. 143–170).

1 JOHDANTO

Ihmisten lisääntynyt liikkuvuus eri asuinpaikkojen välillä, teknologinen kehitys ja uudenlaiset monipaikkaiset työn tekemisen tavat ovat tekijöitä, jotka mahdollistavat yhä useampien suomalaisten asumisen useammassa kuin yhdessä paikassa. Tämä kehitys on tuonut mukanaan uudenlaisen ilmiön, monipaikkaisen kuntalaisuuden, joka haastaa perinteiset käsitykset kuntalaisuudesta ja sen määrittymisestä. Monipaikkainen kuntalaisuus viittaa tilanteeseen, jossa asukkaalla on koti useammassa kuin yhdessä kunnassa. Tämä nostaa esiin tärkeitä kysymyksiä sekä kuntalaisuuden määrittymisestä ja kokemuksesta että kunnan ja monipaikkaisen asukkaan välisestä suhteesta.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä monipaikkaisesta kuntalaisuudesta. Tutkimuksen tarkastelun kohteena ovat kuntalaisuudessa tapahtuneet muutokset, monipaikkaisen asukkaan suhde asuinpaikkaan sekä monipaikkaisten asukkaiden kokemukset kuntalaisuudesta. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda uusia näkökulmia kuntalaisuuteen sekä siihen, miten monipaikkainen kuntalaisuus muuttaa perinteisiä käsityksiä kuntalaisuudesta ja mitä monipaikkaisen kuntalaisuuden kehittyminen edellyttää.

Kuntalaisuuden sekä asukkaan ja kunnan suhteen tarkastelu monipaikkaisen asukkaan näkökulmasta asemoituu hallintotieteelliseen tutkimukseen, jossa tutkitaan julkisen hallinnon rakenteita ja prosesseja sekä niissä tapahtuvia muutoksia ja vaikutuksia yhteiskuntaan sekä yksilöihin. Hallintotieteelle on ominaista monitieteisyys, monipuoliset teoreettiset ja metodologiset lähestymistavat sekä käytännönläheinen ote. Nykyaikainen hallintotieteellinen tutkimus yhdistää hallinnon tutkimukseen myös moninaisia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia näkökulmia sekä tunnistaa kansalaisten tuottaman kokemuksellisen tiedon merkityksen asiantuntijatiedon rinnalla. (Paananen ym. 2022: 21–27.) Kansalaisten tuottamalla kokemuksellisella tiedolla on suuri merkitys myös tässä väitöskirjatyössä. Monipaikkaisten asukkaiden kuntalaisuuden tarkastelu edustaa hallintotieteellistä tutkimusta kiinnittämällä huomiota julkisen hallinnon rakenteisiin ja niiden muutoksiin sekä monipaikkaisen asukkaan ja hallinnon suhteeseen kuntalaisuuden näkökulmasta. Hallintotieteellisen näkökulman lisäksi tutkimuksessa hyödynnetään sosiologista lähestymistapaa keskittymällä ihmisten välisiin suhteisiin ja yhteisöjen vuorovaikutukseen osana kuntalaisuudesta käytävää vuoropuhelua. Monitieteinen lähestymistapa mahdollistaa syvällisemmän ymmärryksen hallinnollisista ilmiöistä, kuten kuntalaisuudesta. Kuntalaisuuden tarkastelu asumisen näkökulmasta tuottaa uutta tietoa monipaikkaisuuden vaikutuksesta kuntalaisuuteen ja

sen kautta tukee hallinnon sekä yhteiskunnan vuorovaikutusta hallintokäytäntöjen ja -rakenteiden osalta.

1.1 Tutkimuksen yhteiskunnallinen tausta

Monipaikkaisuudella tarkoitetaan yleisesti ottaen ihmisten jokapäiväisiin elinympäristöihin kuuluvien merkityksellisten paikkojen kokonaisuutta ja niiden välillä liikkumista (Haukkala 2011). Teknologian kehittyminen ja sen entistä laaja-alaisempi hyödyntäminen yhteiskunnan eri osa-alueilla, sähköisten palvelujen käytön ja tarjonnan yleistyminen, globalisaation vaikutukset sekä muutokset työelämässä muiden muassa ovat ilmiöitä, jotka osaltaan mahdollistavat ja toisaalta myös aiheuttavat ihmisten arkielämän uudenlaisen jäsentymisen (Wood ym. 2015; Rannanpää ym. 2022). Tämän seurauksena ihmiset eivät ole sidottuja vain yhteen paikkaan vaan voivat entistä vapaammin valita, missä haluavat olla ja viettää aikaa (Kahila & Rinne-Koski 2005). Elämä ja arki monipaikkaistuu.

Vaikka yhteiskunnallinen keskustelu monipaikkaisuudesta on lisääntynyt erityisesti koronapandemian ja etätöiden lisääntymisen jälkeen, se ei ole ilmiönä erityisen uusi (Wood ym. 2015; Simunaniemi ym. 2023; Di Marino ym. 2023). Suomessa monipaikkaisuuden juuret juontavat aikaan ennen maanviljelyn aloittamista ja kiinteään asumisen vakiintumista, jolloin asumista rytmitti vuodenaikojen vaihtuminen sekä paikalleen asettumisen jälkeen eräpirttien ja kalamajojen rakentaminen (Aho & Ilola 2006: 21).

Suurin ja näkyvin monipaikkaisuuden muoto Suomessa on mökkeily ja vapaa-ajan asuminen (Rannanpää ym. 2022: 22). Vapaa-ajan asumisen kehittymisen juuret sijoittuvat 1900-luvun vaiheeseen, jolloin kesäasuminen oli pääasiassa vain eliittien etuoikeus. Kesäasunnot olivat suuria ja koristeellisia huviloita, joilla vietettiin koko kesä. Maailmansotien välisellä ajanjaksolla huviloiden määrä kasvoi ja niiden ulkonäkö muuttui yksinkertaisemmaksi sekä koko pienemmäksi. Huvilan omistaminen ei ollut enää vain eliitin yksinoikeus, sillä kehityksen myötä myös keskiluokalla ja työväellä oli mahdollisuus hankkia itselleen mökki. 1940- ja 1950-luvun vaihteessa mökkien määrä jatkoi kasvamistaan, minkä vuoksi ajanjaksoa kuvataan mökkeilyn joukkokaudeksi. (Aho & Ilola 2006: 21–23; Tilastokeskus 2007.)

Suomessa ylittyi 100 000 mökin rajapyykki 1960-luvulle tultaessa, josta rakentaminen vain kiihtyi. Rakennetut mökit olivat vaatimattomia, jolloin entistä suurempi joukko suomalaisia pystyi hankkimaan itselleen kesäpaikan. Kesämökkien tilastoiminen aloitettiin 1970-luvulla, jolloin mökkejä oli jo noin 200 000. Mökkien varustelutaso oli parantunut ja mökkien käyttö oli lisääntymässä

kesäkäytöstä ympärivuotiseen vapaa-ajan asumiseen. Mökkirakennuskanta kasvoi nopeasti vielä 1980-luvulta 1990-luvulle. Silloin kesämökkien lukumäärä kasvoi 46 % kymmenen vuoden aikana. (Tilastokeskus 2007.) Mökkien lukumäärä jatkoi edelleen nousuaan, ja vuonna 2020 mökkejä oli jo lähes kolminkertainen määrä vuoteen 1970 verrattuna (Voutilainen ym. 2021: 17).

Vuonna 2023 Suomessa oli Tilastokeskuksen (Suomen virallinen tilasto 2024) mukaan 503 750 mökkiä. Lukumäärä ei kuitenkaan anna kattavaa kokonaiskuvaa ilmiöstä, sillä mökiksi tilastoimattomia muussa vapaa-ajan käytössä olevia asuinrakennuksia arvioidaan olevan noin 100 000 (Voutilainen ym. 2021: 76). Vapaa-ajan asunnon käyttövuorokausien määrä on johdonmukaisesti kasvanut aikaisempiin vuosiin verrattuna, ja vuoden 2021 Mökkibarometrin (Voutilainen ym. 2021: 49–51) mukaan yhä useampi vapaa-ajan asukas uskoi käytön kasvavan edelleen seuraavien vuosien aikana. Ilmiönä vapaa-ajan asuminen koskee miltei puolta suomalaisia, sillä toistuvasti vapaa-ajan asuntoa käyttäviä arvioidaan olevan noin 2,4–2,9 miljoonaa henkilöä (Voutilainen ym. 2021: 79).

Nykyään maaseudun ja kaupungin yhdistäminen osaksi asumista ja elämäntapaa on muodostunut vapaa-ajan asumista laajemmaksi trendiksi, johon viitataan citymaalaisuutena (Citymaalaiset 2019). Citymaalaisuus on elämäntapa, jossa asuminen rakentuu sekä maaseudulle että kaupunkiin yhdistäen molempien asuinympäristöjen hyvät puolet. Tämän lisäksi citymaalainen kokee olevansa sekä maalainen että kaupunkilainen, jolloin kyse on asumisen hajautumista laajemmasta ilmiöstä. Vuoden 2023 maaseutubarometrin mukaan itsensä sekä maalaisiksi että kaupunkilaisiksi kokevia on 37 % suomalaisista (Vihinen ym. 2023).

Vapaa-ajan asumisen lisäksi monipaikkaisuus on lisääntyvää arkipäivää myös työelämässä. Digitalisaation ja teknologian kehittymisen myötä työn tekemisen paikat ja ajat ovat monimuotoistuneet ja erilaiset etätöön, etä- ja läsnäoloa vuorottelevan hybridityön sekä monipaikkaisen työn mallit ovat nykyään arkipäivää useassa organisaatiossa (Kotavaara ym. 2020). Oman mausteensa monipaikkaiseen työelämään toi koronapandemia, jonka myötä osa työntekijöistä haluaa hyödyntää hybridityömahdollisuuksia jatkossakin (Rannanpää ym. 2022; Sutela & Pärnänen 2021, myös Voutilainen ym. 2021: 57–60.) On todennäköistä, että pandemian myötä käyttöönotettujen toimintamallien osalta ei enää palata vanhaan, vaan uudenlaiset monipaikkaisen työn muodot ja -paikat ovat tulleet jäädäkseen (ks. esim. Simunaniemi ym. 2023; Di Marino ym. 2023), mikä osaltaan tukee monipaikkaisuuden kasvua jatkossakin.

Monipaikkaisuuden arvioidaan nykyään koskettavan tavalla tai toisella miljoonia suomalaisia (Rannanpää ym. 2022: 10). Digitalisaation, ihmisten liikkuvuuden, työn muutosten sekä vapaa-ajan lisääntymisen myötä sen merkitys tunnistetaan

entistä laajemmin myös poliittisessa keskustelussa (Rannanpää ym. 2022; Alasalmi ym. 2020; Lehtonen ym. 2023).

1.2 Yhteiskunnan muutosten heijastuminen kansalaisuuteen

Monipaikkaisuuden vaikutukset ovat olleet huomion aiheena erityisesti kansainvälisessä kansalaisuuskeskustelussa. Keskustelun lähtökohtana on ollut globalisaation vaikutukset, jotka haastavat perinteiset oikeudelliseen asemaan ja paikka-sidonnaiseen kuulumiseen perustuvat kansalaisuuskäsitykset ja tuottavat tilalle hallinnon ja alueiden rajat ylittävää kansalaisuutta. Globalisaation ja lisääntyneen liikkuvuuden näkökulmasta kansalaisuus on muuttunut paikkaan sidotusta määritelmästä joustavaksi ja dynaamiseksi ilmiöksi, joka mahdollistaa erilaisten paikallisten resurssien ja mahdollisuuksien, kuten esimerkiksi työ- ja koulutusmahdollisuuksien tai sosiaalisten verkostojen, monipuolisen hyödyntämisen. (Studemeyer 2015.)

Kansalaisuuden pirstaloitumisen lisäksi kriittistä keskustelua on herättänyt muun muassa kansalaisuuden määrittelyyn kytkeytyvät oikeudet ja velvollisuudet, poliittinen ja oikeudellinen vallankäyttö sekä auktoriteetin puute. Elisabeth Meehan (1993) huomauttaa kritiikissä olevan usein kyse ideologisista arvoista ja historiasta, jotka perustuvat vain yhdenlaiseen kansalaisuuskäsitykseen. Gerard Delanty (2000: 126) puolestaan huomauttaa, että kansalaisuuden muutos ei kuitenkaan merkitse kansalaisuuden häviämistä vaan pikemminkin sen uudelleenmäärittelyä. Hänen mukaansa modernisaation ja globalisaation aikakautena ei voitane puhua enää vain yhdenlaisesta kansalaisuudesta, vaan kansalaisuudella on useita toteutumistapoja. Kansalaisuuden monimuotoistuminen mahdollistaa sen, että ihmisellä on kansallisuuden lisäksi useampi kansalaisuus ja identiteetti, joka irtautuu aluesidonnaisuudesta, yhdistää yksilöllisesti eri paikkojen ominaisuuksia ja korostaa kansalaisena toimimista, osallistumista ja vaikuttamista (Lepofsky & Fraser 2003; Studemeyer 2015).

Hyvä esimerkki tällaisesta rajoista irrottautuneesta kansalaisuudesta on Euroopan unionin myötä syntynyt eurooppalainen kansalaisuus, joka ei ole kansallinen eikä kosmopoliitti, vaan monikerroksinen: kansalaisuutta toteutetaan useilla eri tasoilla ja tahoilla, jolloin kansalaisuus on myös jotain muuta kuin kansallisuus. Kansalaisuuden monimuotoistuminen mahdollistaa sen, että ihmisellä on kansallisuuden lisäksi useampi kansalaisuus ja identiteetti, jos vain julkinen hallinto mahdollistaa uudenlaisen osallistumisen muotojen kehittymisen ja kehittämisen. (Meehan 1993.)

Samassa yhteydessä puhutaan yhteisökansalaisuudesta, jolla usein tarkoitetaan yhteiseurooppalaisen kansalaisuuden lisäksi myös yksilöiden kuulumisen, osallistumisen ja sitoutumisen tunnetta paikallisessa yhteisössään. Tässä merkityksessä käytettynä kansalaisuuden sisältö vaihtuu laajasta ylikansallisesta kansalaisuudesta rajatumpaan ja paikalliseen kansalaisuuteen. (Yarwood 2014: 69–71.) Yhteisökansalaisuuden näkökulma korostaa aktiivisen kansalaisuuden merkitystä, joka omalta osaltaan rakentaa asukkaalle oikeutuksen osallistua ja vaikuttaa häntä koskevaan toimintaan ja päätöksentekoon paikallisyhteisössä (Lepofsky & Fraser 2003). Tässä merkityksessä kansalaisuus rakentuu aktiivisena toimijuutena, jossa kansalainen ottaa itse enemmän vastuuta itsestään ja omasta hyvinvoinnistaan (Yarwood 2014: 71).

Kansalainen ja kuntalainen ovat käsitteinä läheisiä. Alueellisesta näkökulmasta tarkasteltuna kansalaisuus määrittyy ja konkretisoituu suhteessa valtioon, kun taas kuntalaisuus liittyy paikalliseen yhteisöön ja hallintoon (mm. Stenvall 2018: 44). Toisaalta kansalaisena voi toimia myös kunnassa ja päinvastoin – silloin kyse on yhteiskunnallisesta ja paikallisesta osallistumisesta ja vaikuttamisesta (Pekola-Sjöblom ym. 2006). Ihmiset näkevät itsensä sekä kansalaisina että kuntalaisina, ja hallinto käsittelee heitä vastaavasti. Kuntalaisuudella on vahva yhteys paikallishallintoon, jossa kansalaisuus toteutuu kuntalaisuuden kautta. (ks. esim. Riukulehto & Suutari 2016.)

Suomessa kansalaisen muuttuvasta roolista ja sen merkityksestä on keskusteltu erityisesti hallinnon uudistusten ja julkisen toiminnan tehostamisen yhteydessä. Kunnan toimintakentän muutoksen myötä hallinnon suhde kuntalaiseen on muuttunut entistäkin vuorovaikutteisemmaksi. Monimuotoinen toimintaympäristö on muuttanut viranomaistoiminnan luonnetta asioiden hallinnosta kohti asioiden hallintaa, jossa kuntalainen otetaan entistä enemmän osalliseksi itseään koskevaa päätöksentekoa ja asioiden hoitoa. Kuntalaisten äänen kuuleminen kunnan alueita kehitettäessä ja palveluja tuotettaessa on olennainen osa kuntalaisten tyytyväisyyttä ja hyvinvointia. Tämän vuoksi kuntien toimintaympäristössä viime vuosina tapahtuneet muutokset, kuten esimerkiksi rajalliset resurssit tuottaa palveluita, ovat lisänneet kunnan kiinnostusta hakea yhteistyöverkostoja ja uudenlaisia palvelutuotannon tapoja, jotka myös lisäävät hallinnon odotuksia kansalaisten osallistumisesta hyvinvoinnin tuottamiseen (Tuurnas ym. 2019; Tuurnas ym. 2022; Kleinhans 2017; Jurmu 2021; Greve 2015; Bianchi ym. 2021; Brandsen ym. 2018). Keskustelussa on samaan aikaan kyse institutionaalisista rakenteista ja käytännöistä sekä asukkaiden uudeltaisesta asemoinnista, jossa toimijuudet jäsentyvät uudella tavalla (Kurkela 2022; Bäcklund 2007; Brandsen ym. 2018).

Kuntalaisuus toimii ihmisten arkielämän jäsentäjänä tavalla, jota harvemmin tulee edes ajatelleeksi (Anttiroiko 1992: 90). Kuntalaisuuden merkitys konkretisoi hyvin esimerkiksi kaksoiskuntalaisuuskeskustelussa, jossa kuntalaisuuden moniulotteinen arjen käytäntöjä ohjaava ja sääntelevä merkitys tulee korostetusti esiin. Seppo Aho ja Heli Ilola (2008: 33) toteavat kaksoiskuntalaisuuden nousseen keskusteluun ensimmäisen kerran maaseutuohjelmassa vuonna 1996, jolloin tarkasteluun nousivat mökkiläisten aiheuttamat kustannukset mökkikunnan kunnalliseen palvelutuotantoon. Vaikka kaksoiskuntalaisuudesta on sen jälkeen puhuttu useaan otteeseen (Aho & Ilola 2008: 33–43), ei asia ole edennyt sen pidemmälle. Ensimmäinen varsinainen selvitys kaksoiskuntalaisuudesta tehtiin vasta vuonna 2017 osana laajempaa lainsäädäntövalmistelua (Valtiovarainministeriö 2018).

Valtiovarainministeriön (2018) teettämän kaksoiskuntalaisuus selvityksen taustalla on ajatus ihmisten liikkuvuuden lisääntymisestä ja elämäntapojen monimuotoistumisesta. Tämän myötä kaksoiskuntalaisuus ei koske enää pelkästään vapaaajan asukkaita, sillä kakkosasunto on arkipäivää myös töiden vuoksi usealla paikakunnalla asuvilla työntekijöillä. Myös työntekemisen tavat ovat muuttuneet digitalisaation ja hybridikulttuurin myötä, jolloin käsitys monipaikkaisen asumisen luonteesta on monipuolistunut ensimmäisiin kaksoiskuntalaisuuden puheenvuoroihin verrattuna. Sen sijaan keskustelun taustalla ollut monipaikkaisten asukkaiden tarve saada palveluita muusta kuin kotikunnasta ja halu vaikuttaa useamman kuin yhden kunnan päätöksentekoon ja osallistua toimintaan on pysynyt samana. (Valtiovarainministeriö 2018.)

Selvityksen (emt.) lopputulemana todetaan, että monipaikkaisuudesta ei ole mahdollista säätää lainsäädännössä juridisesti velvoittavana käsitteenä eikä kunnan jäsenen tai kunnan asukkaan juridista määritelmää ole tarkoituksenmukaista muuttaa. Työryhmä päätyy käsittelemään kaksoiskuntalaisuutta monipaikkaisena kuntalaisuutena, jossa monipaikkainen asukas haluaa vaikuttaa ja osallistua kuntien toimintaan sekä käyttää paikallisia palveluja asuinpaikoillaan. Tämän lisäksi selvityksessä tehtiin viisi monipaikkaisuuden huomioimiseen liittyvää ehdotusta. Yhdessä ehdotuksista esitettiin, että kuntalain muutoksen yhteydessä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuutta koskevaa 22 §:ää muutetaan siten, että pykälän 2 momentin esimerkkiluetteloon lisätään monipaikkaisten asukkaiden huomioiminen (Valtiovarainministeriö 2018: 69). Aloite eteni ja kuntalakiin tehtiin muutos (HE 280/2018, 22 §), jossa kyseistä momenttia täydennettiin siltä osin, että osallistumista ja vaikuttamista voidaan edistää selvittämällä asukkaiden ja kunnassa säännönmukaisesti tai pitempiaikaisesti asuvien tai oleskelevien palvelujen käyttäjien mielipiteitä ennen päätöksentekoa (myös Alasalmi ym. 2020: 101). Muutos ei ole velvoittava, mutta pyrkii ohjaamaan kuntia huomioimaan monipaikkaiset asukkaat entistä paremmin (Valtiovarainministeriö 2018: 69).

Useat kuntalaisuuteen sidotut palvelut pohjautuvat perinteisiin sosiaalisiin ja hallinnollisiin rakenteisiin, jotka perustuvat yksipaikkaisuudelle, pysyvyydelle, pitkäaikaisuudelle ja samankaltaisuudelle eli tekijöille, jotka ovat suorastaan monipaikkaisen elämäntavan vastakohtia. Useassa monipaikkaista asumista käsittelevässä tutkimuksessa todetaan monipaikkaisen asumisen edellyttävän uudenlaisia lähestymistapoja palvelutuotannon pohjana olevaan alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, joka ei nykyisellään välttämättä pysty vastaamaan palveluiden todellisiin käyttäjämääriin (Rannanpää ym. 2022: 116–126; Rehunen ym. 2021; Lehtonen ym. 2019). Monipaikkaiset asumisen tavat toisin sanoen muuttavat kunnan toimintaympäristöä tavalla, jossa totutut toimintatavat ja -mallit eivät välttämättä enää toimi.

1.3 Kunnallishallinnon muutos uudistaa kuntalaisuutta

Kuntien toimintaa ohjaavaa kuntalakia on vuosien aikana muutettu useasti, jotta se pystyisi paremmin vastaamaan kuntien toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Muutokset toimintaympäristöissä ovat olleet esimerkiksi kuntien väestökehityksen, talouden haasteiden ja sähköisten toimintatapojen tuomien muutosten aiheuttamia (Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, HE-luonnos 8.5.2014, 9). On kuitenkin huomattava, että muutokset kuntien toimintatavoissa eivät koske ainoastaan kunnan toimintaa: ne heijastuvat myös kuntalaisten saamaan asemaan uudessa toimintaympäristössä.

Kunnallishallinnon kehityksessä on erotettu useita kehitysvaiheita, jotka jäsentävät kunnan muuttuvaa roolia ja merkitystä suhteessa valtioon ja kuntien toimintaympäristöön. Nykymuotoisen kuntainstituution varhaismuoto luotiin 1860-luvulla, jolloin kuntahallinto erotettiin seurakuntien ja niiden yhteyteen luodusta pitäjänhallinnosta maaseudun kunnallishallinnon järjestämistä koskevalla asetuksella vuonna 1865 ja kaupunkien osalta kaupunkihallintoasetuksella vuonna 1873. Kuntien toiminta-alue muodostui olemassa olevan seurakuntajaon mukaisista yhteisöistä, joiden hallinnan periaatteena oli kansalaisten osallistuminen ja vaikuttaminen paikalliseen päätöksentekoon. Kuntien perustaminen loi pohjan uusille yhteiskunnallisen osallistumisen muodoille, rakenteille ja toiminnoille. (Jäntti 2016: 73–76; Haveri & Majoinen 2017: 42–43.) 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa kunnille määrättiin yhä lisääntyvissä määrin lakisääteisiä tehtäviä (Haveri & Majoinen 2017: 44). Tehtävien lisääntymisen myötä huomio kiinnittyi kuntainstituution kansalaispainotuksesta kohti toiminnan järjestämisen tehokkuutta ja tuloksellisuutta (Jäntti 2016: 76–81).

Seuraava ajanjakso 1950-luvulta 1980-luvulle oli hyvinvointivaltion rakentamisen aikakautta (Jäntti 2016: 81). Kunnat saivat yhä enemmän vastuuta hyvinvointi-

palveluiden tuottamisesta, ja niistä muodostui yhä vahvemmin palveluorganisaatioita. Kunnan toiminta muuttui yhä ammattimaisemmaksi sekä samalla myös sektoroituneemmaksi. Kunnat nähtiin keskusjohtoisen palvelujärjestelmän osina, joiden odotettiin järjestävän keskushallinnon määräämät palvelut samanlaisina joka paikassa olosuhteista riippumatta. (Haveri & Majoinen 2017: 45.) Kuntien osana oli lähinnä toimia palveluiden toteuttajana, eikä paikallisten toimintaympäristöjen tilanteisiin juuri kiinnitetty huomiota. Paikallisen yhteisön merkitys kunnan toiminnassa väheni. (Jäntti 2016: 82, 85.) Kuntien toiminta palvelutuottajina lisäsi niiden merkitystä arkipäivän toimijoina, mikä muodostui niiden legitimaatiota määrittäväksi tekijäksi (Haveri & Majoinen 2017: 46).

Kuntien palvelutehtävien lisääntyminen johti hallinnon ja kuntien toiminnan uudelleentarkasteluun 1980-luvulla, jolloin niiden lakisääteisiä tehtäviä ja sääntelyä sekä valvontaa vähennettiin. Uudistamista luonnehti deregulaatio eli sääntelyn purkaminen, desentralisaatio eli hallinnon hajauttaminen sekä markkinaohjautuvien toimintatapojen omaksuminen, joka näkyi uudenlaisten johtamisoppien omaksumisena osana kuntien toimintaa. Kuntalaiset nähtiin pääosin asiakkaina, joille haluttiin tuottaa palveluita mahdollisimman tehokkaasti ja taloudellisesti. (Haveri & Majoinen 2017: 44–47.) Sääntelyn purkaminen johti vuonna 1989 aloitettuun vapaakuntakokeiluun, jonka tavoitteena oli hankkia kokemuksia kuntien lisääntyneen toimintavapauden seurauksista ja paikallisten olosuhteiden paremmasta huomioimisesta. Myös vuoden 1995 kuntalakiuudistus mahdollisti aikaisempaa paremmin paikallisten ratkaisujen tekemisen. Hallinnonuudistusten tavoitteena yleensä ottaen oli resurssien käytön järkevöittäminen ja paikallisten mahdollisuuksien hyödyntäminen, joskin toimintaa varjosti 1990-luvun lama ja siitä seuranneet säästö- ja supistustarpeet. (Jäntti 2016: 90–93.)

Kuntien toimintaympäristöstä on 2000-luvulla tullut epävarma, pirstaleinen ja nopeasti muuttuva. Kuntien toimintaa leimaa verkostomaisuus, sillä palveluita tuotetaan yhtä enemmän yhteistyössä kolmannen sektorin ja yritysten kanssa. (Jäntti 2016: 95–97.) Sote- ja maakuntauudistuksen myötä osa kunnan tehtävistä on siirtynyt maakuntatasolle hyvinvointialueiden hoidettaviksi, mikä samalla tarkoittaa päätösvallan keskittymistä kuntia suuremmille alueille. Tämä osaltaan muuttaa kunnan roolia osana asukkaan arkea. Sosiaali- ja terveystieteiden keskittäminen hyvinvointialueille mahdollistaa kunnille uudenlaisen keskittymisen elinvoiman ja yhteisöjen hyvinvoinnin sekä paikallisen demokratian edistämiseen, mikä saattaa vahvistaa kuntien merkitystä asukkaiden lähimpänä hallinnon tasona ja paikallisten yhteisöjen tukijana. (Jäntti 2016: 205; 2017: 63–64; Haveri & Airaksinen 2011: 57–58.) Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutuotannossa on käynnissä digitaalinen murros, jonka myötä hyvinvointialueilla kehitetään

erilaisia digitaalisia asiointiin ja digitaalisten palveluiden käyttöön liittyviä ratkaisuja (Kärkkäinen ym. 2024), jotka hyödyttävät myös monipaikkaisia asukkaita.

Hallinto nojasi 1900-luvun alussa perinteisen byrokraattisen julkishallinnon (Public Administration) periaatteisiin. Siinä hallinnon ja kansalaisen suhde perustuu toimivaltaan ja auktoriteettiin, jossa kuntalaiset näyttäytyvät pääasiassa hallinnon kohteina, hallintoalamaisina. 1990-luvun alussa hallinnon toimintaa kuvaa siirtyminen uuteen julkisjohtamiseen (New Public Management), jossa kansalaiset nähtiin asiakkaina. 2000-luvulla hallinnon toiminnassa on korostunut hallintanäkökulma. Näkökulma tuo esiin kuntien toimintaympäristön muutosta, joka on muuttunut aikaisempaa kompleksisemmaksi ja jossa toimii ja vaikuttaa erilaisia verkostoja ja toimijoita. Tässä yhteydessä kunnan rooli on muuttunut kohti toimintojen hallintaa ja koordinointia. Uuden julkisen hallinnan (New Public Governance) paradigmassa kuntalaiset saavat roolin aktiivisina toimijoina, jotka osallistuvat ja vaikuttavat toimintaympäristöön osana erilaisia verkostoja esimerkiksi osallistumalla palveluiden suunnitteluun ja tuottamiseen. (Osborne 2010; Pestoff 2012; Bovaird & Löffler 2002; Tuurnas ym. 2019; Hakari 2013.)

Samoin digitalisaatio on nähty keinona tuoda hallintoon osallisuutta vahvistavaa hallinta-ajattelua, joka tukee kunnan kumppanuutta muiden toimijoiden, kuten järjestöjen ja yritysten kanssa (Anttiroiko 2011: 180). Digitalisaatio osaltaan muuttaa vuorovaikutusta, asiointia ja osallistumista tukemalla entistä avoimempaa tiedottamista ja tiedonkulkua. Nämä muutokset kuntien toiminnassa vaikuttavat myös kuntalaisuuteen: kuntien toiminta uudenlaisessa verkostomaisessa ja sähköisessä toimintaympäristössä on osaltaan luomassa myös uudenlaista paikkariippumatonta kuntalaisuutta. (ks. esim. Sahamies ym. 2022; Haveri & Anttiroiko 2023; Greve 2015; Syväjärvi & Kivivirta 2017.)

Hallinnon uudistamisesta keskusteltaessa usein korostetaan sitä, että kuntien toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten seurauksena tapa ajatella kuntaa on muuttumassa, jolloin kunnan on löydettävä roolinsa uudelleen (Jäntti 2016; Haveri & Majoinen 2017: 53.) Nämä muutokset määrittävät uudelleen myös kuntalaisten toimintaympäristöä sekä kuntalaisen ja kunnan suhdetta toisiinsa, ja sen kautta muuttavat kuntalaisuuden saamia sisältöjä ja merkityksiä asukkaiden arjessa. Myös tapa olla kuntalainen muuttuu.

1.4 Tutkimusasetelma ja -kysymys

Väitöskirjatyön lähtökohtana on ajatus siitä, että kansalaisuuskeskustelun tapaan myös kuntalaisuus saa monipaikkaisten asukkaiden myötä uudenlaisia ilmene-
mismuotoja ja toteutumistapoja, jotka vaikuttavat näkemyksiin siitä, ketä

pidetään kuntalaisena. Tämän myötä työn pääväitteenä esitän, että nykyinen tapa määrittää kuntalaisuutta ei riitä asemoimaan monipaikkaisten asukkaiden ja kunnan suhdetta toisiinsa. Kysymys monipaikkaisen asumisen luomasta kuntalaisuudesta on ollut huomion kohteena jokaisessa tutkimuksen aineiston muodostavassa osatutkimuksessa, joista jokainen lähestyy kysymystä omasta näkökulmastaan. Tämän myötä väitöskirjan tutkimuskysymyksenä on,

- *millaista kuntalaisuutta monipaikkainen asuminen luo?*

Monipaikkainen asuminen voi olla peräkkäistä, jaksoittaista tai rinnakkaista, riippuen elämäntavasta ja elämäntilanteesta (esim. McHugh ym. 1995). Tässä tutkimuksessa monipaikkaisella asumisella tarkoitetaan elämäntapaa, jossa ihminen asuu kahdessa tai useammassa paikassa rinnakkain ja rakentaa arkensa ja elämänsä näiden paikkojen ympärille (ks. esim. Rinne-Koski 2020).

Kuntalaisuuden näkökulmasta ei ole samantekevää, missä asunto sijaitsee. Asunnon sijainti määrittää ensinnäkin sitä, minkä kunnan kuntalainen asukas on. Tämä puolestaan antaa asukkaalle oikeuksia, kuten oikeuden käyttää kunnan palveluita, ja toisaalta velvollisuuksia, kuten velvollisuuden maksaa kunnallisveroa tai noudattaa kunnan järjestyssääntöjä. Tämä on lähtökohtana myös kuntalaisuuden virallisessa määritelmässä, jonka mukaan henkilö on sen kunnan asukas, jossa hän asuu. Jos henkilöllä on käytössään useampi asunto, on hänen kotikuntansa se kunta, jota hän itse pitää kotikuntanaan ja johon hänellä on kiinteä yhteys. (Kotikuntalaki 11.3.1994/201.)

Vaikka kaksoiskuntalaisuudesta ja sen vaikutuksista onkin julkisuudessa useaan otteeseen keskusteltu, ei suomalainen julkishallinto toistaiseksi tunne kuin yhdenlaisen kuntalaisuuden (Aho & Ilola 2008; Valtiovarainministeriö 2018). Hallinnollinen määritelmä ei kuitenkaan ole ainoa kuntalaisuuteen vaikuttava tekijä, sillä kuntalaisuuteen vaikuttaa myös asukkaiden ja sosiaalisen ympäristön oletukset ja käsitykset siitä, mitä kuntalaisuus on ja mitä kuntalaisena olemiseen liittyy. Tämän vuoksi kuntalaisuutta tarkastellaan tässä työssä myös vakiintuneina tapoina ja normeina, yleisesti hyväksyttynä ja hitaasti muuttuvana käytäntönä sekä arjen toimintoihin vaikuttavana instituutiona (Riukulehto 2001: 12–13; Scott 2014).

Tämän myötä kuntalaisuutta tarkastellaan työssä sosiaalisena konstruktiona, jossa kuntalaisuutta rakennetaan ja jäsennetään puheessa sen mukaan, millaisia sisältöjä ja merkityksiä siihen liitetään. Tavoitteena on tuoda näkyväksi niitä tulintoja, asenteita ja oletuksia, joita monipaikkaiset asukkaat kuntalaisuuteen liittävät, ja näin lisätä ymmärrystä monipaikkaisesta kuntalaisuudesta ja antaa eväitä kuntalaisuuden myöhemmälle tarkastelulle.

Kuntalaisuuden ja sen muutoksen tutkimus on tärkeää sekä hallinnolliselta että yksilölliseltä kannalta. Muutokset kuntalaisuudessa ja asukkaiden kuntasuhteessa ja -käsityksissä heijastuvat myös asukkaiden kuulemiseen, osallistumiseen ja vaikuttamiseen, palveluiden organisointiin ja toteuttamiseen sekä käsitykseen siitä, mikä on kunnan rooli ja merkitys tulevaisuudessa. Kuntalaisuuden lisäksi myös kuntainstituutio uudistuu.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksessa kuntalaisuutta tarkastellaan neljän osatutkimuksen kautta, joista jokainen avaa yhden näkökulman monipaikkaiseen kuntalaisuuteen eri instituutionäkökulmien ohjaamassa viitekehyksessä (taulukko 1). Artikkelit 1 tarkastelee kuntalaisuutta hallinnollisena instituutiona, joka vaikuttaa eri tavoin monipaikkaisten asukkaiden kokemaan kuntalaisuuteen. Artikkelit 2 keskittyy tuomaan esiin kuntalaisuuteen liittyviä normeja ja käsityksiä, joita tarkastellaan vapaa-ajan asumista suunnittelevien mökkiläisten tulkintojen avulla. Artikkelit 3 käänntää katseen asukasrooleihin, joita monipaikkaiset asukkaat ottavat itselleen eri kunnissa ja tarkastelee sitä, miten nämä roolit vaikuttavat koettuun kuntalaisuuteen. Artikkelit 4 tarkastelee kuntalaisuuden muutosta digitalisaation näkökulmasta. Alla oleva taulukko 1 kokoaa yhteen kunkin artikkelin keskeisimmän kontribuution tutkimuskysymykseen vastaamisessa.

Taulukko 1. Osatutkimusten kontribuutio tutkimukseen.

Näkökulma kuntalaisuuteen	Tutkimuskysymys	Kontribuutio tähän väitöskirjaan
Regulatiivinen <i>Monipaikkainen asukas kuntalaisena</i>	Miten monipaikkaisesti asuvat jäsentävät suhdettaan kuntalaisuuteen asumisen näkökulmasta ja millaista kuntalaisuutta monipaikkainen asuminen luo?	Artikkelissa tutkitaan regulatiiviseen yksipaikkaisuuteen perustuvia hallinnollisia kuntalaisuus-käsityksiä ja tuodaan näkyväksi monipaikkaisen kuntalaisuuden elementtejä.
Normatiivinen <i>Vieraana kunnassa? Kuntalaisuuden jäsentymisen vapaa-ajan asukkaiden puhetoissa</i>	Miten kuntarajat koetaan uusien, vapaa-ajan asumista vasta suunnittelevien asukkaiden pohtiessa kahden kunnan jäsenyyttä?	Artikkelissa tuodaan esiin vapaa-ajan asumista suunnittelevien asukkaiden kuntalaisuuteen liittämiä odotuksia, omaksettuja asenteita sekä odotuksia asemasta ja roolista kunnassa.

Näkökulma kuntalaisuuteen	Tutkimuskysymys	Kontribuutio tähän väitöskirjaan
Kulttuuris-kognitiivinen <i>Asukkaana kunnassa: Monipaikkaisen asukkaan roolit kuntalaisuutta rakentamassa</i>	Millaisia rooleja monipaikkaisesti asuvat omaksuvat itselleen eri kuntien asukkaana ja miten nämä roolit vaikuttavat koettuun kuntalaisuuteen?	Artikkelissa tuodaan esiin eri asuinpaikkojen merkitys ja rooli osana monipaikkaista asumista ja elämäntapaa sekä tarkastellaan niiden heijastumista koettuun kuntalaisuuteen.
Kuntalaisuuden muutos <i>Monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus – Digitaalisen kuntalaisuuden suhde kotiseutuun</i>	Millaista kuntalaisuutta eri kotiseutukäsitykset tuottavat? Miten digitaalisuus vaikuttaa kuntalaisuuteen?	Artikkelissa tuodaan näkyväksi digitalisaation vaikutus kuntalaisuuteen.
<i>Millaista kuntalaisuutta monipaikkainen asuminen luo?</i>		

Ensimmäisen luvun esittelemän tutkimuskontekstin sekä tutkimusasetelman ja -kysymyksen asettamisen jälkeen luvussa 2 paneudutaan tarkemmin monipaikkaisuuteen ja siihen liittyvään aikaisempaan tutkimukseen. Luku 3 kohdistaa katseen kuntalaisuuteen tutkimuskohteena ja instituutiona, jossa kuntalaisuutta tarkastellaan kolmen instituutiopilarin kautta. Luku 4 esittelee työn tieteenfilosofiset ja metodologiset lähtökohdat. Luvussa 5 käydään läpi työn osatutkimusten keskeiset havainnot ja tulokset, joita analysoidaan tarkemmin luvussa 6. Luvussa 7 esitellään työn johtopäätökset.

2 MONIPAIKKAISUUS JA KUNTALAIISUUS

Monipaikkaisuuden käsitteen avulla kuvataan ihmisten kiinnittymistä useisiin heille merkityksellisiin paikkoihin ja liikkumista näiden välillä (Wood ym. 2015: 364; Haukkala 2011). Tämä määritelmä muodostaa lähtökohdan monipaikkaisuuden ymmärtämiselle myös tässä tutkimuksessa.

Monipaikkaisuus tuo perinteisen yhdessä paikassa asumisen rinnalle uusia asumisen tapoja. Osa jakaa aikansa maaseudun ja kaupungin välille mökkeilyn merkeissä, osalle kahdessa paikassa asuminen esimerkiksi töiden vuoksi on arkipäivää. Osa puolestaan sukkuloi kolmen tai useamman asunnon välillä tilanteiden, tarpeiden ja mahdollisuuksien määrittämien reunaehtojen mukaan. Tällaista elämäntapaa, jossa ihminen rakentaa arkensa ja elämänsä kahden tai useamman asuinpaikan ympärille, voidaan nimittää monipaikkaiseksi asumiseksi (Rinne-Koski 2020: 146).

2.1 Mitä monipaikkaisuus on ja miten sitä on tutkittu?

Monipaikkaisuus koskettaa hyvin erilaista joukkoa ihmisiä. Se ei ole vain jollekin tietylle ryhmälle tyypillinen elämäntapa, sillä monipaikkaisesti voi elää monella tavalla. Monipaikkaisuus voi olla peräkkäistä (esimerkiksi liikkuvan työn vuoksi), jaksottaista (esimerkiksi opiskelun tai kausityön vuoksi) tai rinnakkaista (esimerkiksi vapaa-ajan asuminen) erilaisista elämäntavoista ja elämäntilanteista riippuen (esim. McHugh & Mings 1995). Tämän vuoksi monipaikkaisia löytyy hyvin erilaisista ammatti-, ikä- ja sosioekonomisista ryhmistä (Pitkänen & Strandell 2018; Rinne-Koski 2021; myös Hilti 2016; Reuschke 2010; McHugh ym. 1995).

Monipaikkaisuuden taustalla olevat syyt liittyvät pääosin työhön (pitkät työmatkat, kausityö, etätyö) ja opiskeluun, jolloin työ- tai opiskelupaikka sijaitsevat eri paikkakunnalla kuin varsinainen asuinpaikka. Monipaikkaisuus liittyy myös vapaa-ajan asumiseen ja matkailuun, jossa arki ja vapaa-aika jakautuvat eri paikkoihin. Monipaikkaisuuden taustalla voi olla perhesyyt (lasten vuoroasuminen, erillisuhteet, omaisten hoito, sukuyhteydet) tai omaisuuden (metsän, maan tai kiinteistöjen) etäomistukseen liittyvät syyt, joiden vuoksi asutaan monipaikkaisesti. (Pitkänen & Strandell 2018; Rannanpää ym. 2022: 19; Pitkänen & Kokki 2005.)

Monipaikkaisuuden taustalla olevat syyt määrittävät sitä, onko monipaikkaisuus ihmisen oma valinta vai onko se pakotettua. Vapaa-ajan viettäminen monipaikkaisesti on usein tietoinen ja vapaaehtoinen valinta, jolloin monipaikkaisuus koetaan positiivisena ja sitä halutaan jatkaa mahdollisimman pitkään. Valinnanvapaus näyttelee suurta osaa monipaikkaisuudessa: esimerkiksi erillään asuminen

muusta perheestä töiden tai opiskelun vuoksi koetaan usein kielteisesti eikä sitä haluta ylläpitää kauempaa kuin on tarpeellista. Tällöin monipaikkaisuus usein koetaan ohimenevänä elämänvaiheena. Pakotetusta monipaikkaisuudesta on kyse esimerkiksi asunnottomuudessa, huostaanotoissa tai laitoshoidossa (Rannanpää ym. 2022: 51–52; Haukkala 2011: 11).

Myös eri paikoissa vietetyt ajat vaihtelevat. Osa jakaa aikansa kahden tai useamman paikan ympärille päivittäin tai viikoittain, joku toinen vaihtaa asuinpaikkaa vuodenaikojen vaihtelun mukaan muutaman kerran vuodessa. Ajanvietto saattaa jakautua kaupungin ja maaseudun välille tai kaikki paikat saattavat olla kaupungissa tai maaseudulla. (Rinne-Koski 2021.) Tutkimuksissa on huomattu, että kaupungeissa monipaikkaisuus liittyy useimmiten työhön, opiskeluun tai perhesuhteisiin ja maaseudulla kyse usein on vapaa-ajan asumisesta sekä kausityöstä (Pitkänen & Strandell 2018: 15).

Monipaikkaisuudesta on tullut yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö, jonka on tunnistettu vaikuttavan muun muassa asumiseen, palveluihin, hallintoon, aluekehitykseen, työllisyyteen, paikallisyhteisöihin ja liikennejärjestelyihin (Rannanpää ym. 2022: 11). Ilmiön monitahoisuuden vuoksi sille ei ole osoitettavissa yhtä sopivaa teoreettista tarkastelukehikkoa. Monipaikkaisuutta on tutkittu usealla eri tieteenalalla, joista jokainen lähestyy sitä omista lähtökohdistaan käsin (esim. McHugh ym. 1995; Weiske ym. 2015; Wood ym. 2015; Greinke & Lange 2022).

Kansainvälisessä tutkimuksessa monipaikkaisuus on saanut huomiota erityisesti yhteiskuntatieteissä, jossa tutkimuskohteina ovat olleet monipaikkaiset elämäntavat, liikkuminen, vapaa-ajan vietto sekä työhön ja perheeseen liittyvät suhteet (McHugh & Mings 1995; Gustafson 2014; McIntyre ym. 2006; Müller 2021; Reuschke 2010). Eurooppalaisessa tutkimusperinteessä monipaikkaisuuden ilmiön tutkimus on liittynyt erityisesti urbaaneihin ympäristöihin, usein työnteke-
misen ja perhesuhteiden näkökulmista (Hilti 2016; Reuschke 2012; myös Pitkänen & Strandell 2018). Pohjoismaisessa tutkimuskentässä monipaikkaisuuden tutkimuksen perinne vaihtelee jonkin verran: Ruotsissa monipaikkaisuus liitetään osaksi matkailututkimusta ja turismia, Norjassa puolestaan on kiinnitetty enemmän huomiota monipaikka-asumisen dynamiikkaan (Saukkonen ym. 2022b). Tutkimuksissa on kiinnitetty myös huomiota monipaikkaisuuden vaikutuksiin asuntomarkkinoiden, infrastruktuurien kehittämisen ja ylläpidon, palveluiden tarjonnan sekä paikallisen osallistumisen ja ympäristövaikutusten näkökulmista (Hall 2015; Greinke & Lange 2022; Di Marino ym. 2023; Xue ym. 2020).

Koronapandemian jälkeen kansainvälinen huomio on keskittynyt monelta osin monipaikkaisen hybridityön malleihin sekä monipaikkaisuuden tarjoamiin mahdollisuuksiin maaseutualueille, jossa korostuu myös maaseudun ja kaupungin

vuorovaikutuksen tavat (Greinke & Lange 2022; Schmidt-Thomé & Lilius 2023; Pikner ym. 2023; Di Marino ym. 2023).

Suomessa monipaikkaisuutta tarkastelevat tutkimukset ovat liittyneet erityisesti mökkeilyyn ja vapaa-ajan asumiseen (esim. Pitkänen & Hannonen 2024), josta ilmiö on sittemmin levinnyt laajempaan yhteiskunnalliseen tarkasteluun sekä aluekehittämisestä käytävään keskusteluun. Merkittävimpiä monipaikkaisuutta tarkastelevia tutkimuksia ovat vuonna 2011 laadittu Sitran *Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus* -raportti (Haukkala 2011) sekä valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanona vuonna 2022 laadittu *Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys* -raportti (Rannanpää ym. 2020). Näiden lisäksi monipaikkaisuutta on tarkasteltu palveluiden järjestämisen ja käytön (Lehtonen ym. 2019), työvoiman alueellisen liikkuvuuden (Kotavaara ym. 2020), monipaikkaisen asumisen tulevaisuuden (Pitkänen & Strandell, 2018), lasten monipaikkaisen asumisen (Forsberg ym. 2014), yhteisöllisyyden (Tuulentie & Kietäväinen 2019) sekä kokemuksellisen kotiseutututkimuksen (Riukulehto & Rinne-Koski 2015) näkökulmista. Kiinnostavia teemoja ovat olleet myös kaksoiskuntalaisuusselvitys (Valtiovarainministeriö 2018), monipaikkaisuuden vaikutus kuntatalouteen (Lehtonen ym. 2023), monipaikkaisuuden mahdollisuudet terveystalouden tuottamisessa (Lehtonen ym. 2019) sekä monipaikkaisuuden vaikutukset aluerakenteeseen ja väestödynamiikkaan (Lehtonen ym. 2020; Rehunen ym. 2021). Lisäksi huomiota on kiinnitetty vapaa-ajan asukkaiden sekä kunnan vuorovaikutukseen ja vapaa-ajan asukkaiden osallistumiseen (Rantanen ym. 2019; 2023; Admiak ym. 2015; Rinne ym. 2015).

Viime vuosina keskustelu monipaikkaisuudesta on laajentunut käsittelemään monipaikkaisuuden kehitystä, tulevaisuutta ja sen yhteiskunnallisia ohjauskeinoja sekä kestävyyttä (Rannanpää ym. 2022; Simunaniemi ym. 2023). Monipaikkaisuus mainitaan myös useissa aluepoliittisissa kehittämisohjelmissa sekä alueellisissa ja paikallisissa kehittämisstrategioissa (Saukkonen ym. 2022).

Monipaikkaisuuden tutkimusta hankaloittaa olemassa olevan tilastoinnin perustuminen yksipaikkaisuuteen, jolloin yhteiskunnan suunnittelu- ja palvelurakenteet eivät ota tarpeeksi huomioon liikkumisesta syntyvää monipaikkaisuutta (Lehtonen ym. 2019). Yksi keino tämän ratkaisemiseksi on ollut mobiilidatan hyödyntäminen liikkumisen tarkastelussa (Rannanpää ym. 2022) sekä erilaisten tietolähteiden yhdistäminen: esimerkiksi Kati Pitkänen ja Anna Strandell tarkastelivat vuonna 2018 julkaistussa artikkelissaan monipaikkaisen asumisen merkittävimpiä muotoja maaseudulla tekemällä määrällisiä arvioita valtakunnallisten rekisteri-, tilasto- ja kyselyaineistojen avulla.

Monipaikkaisuuden yhteydessä keskusteluun on noussut myös paikkariippumattomuus, jossa toiminta ei ole sidottu mihinkään tiettyyn aikaan tai paikkaan. Paikkariippumattomuus vaikuttaa ihmisten lisäksi myös organisaatioihin, jotka ovat alkaneet kiinnittää huomiota monipaikkaisuuteen ja sen tuomiin mahdollisuuksiin. Monipaikkaisuus tarkoittaa tässä yhteydessä esimerkiksi organisaatioiden useita toimipaikkoja eri paikkakunnilla sekä etäyhteyksin toteutettuja työ-, opiskelu- ja asiointimahdollisuuksia, jotka mahdollistavat entistä joustavammat työn tekemisen tavat, kuten esimerkiksi etä- tai hybridityömallit. (Simunaniemi ym. 2023; Rannanpää ym. 2022: 31–35; Pitkänen & Strandell 2018: 11–12; Haukkala 2011: 25–30.)

2.2 Kunta ja monipaikkaiset asukkaat

Monipaikkaisuuden kansainvälistä vertailua vaikeuttavat eri maiden erilaiset tilastointitavat (Di Marino ym. 2024: 14) ja eroavaisuudet monipaikkaisuuteen liittyvissä yhteiskunnallisissa tekijöissä, kuten erilaisissa aluekehittämisen strategioissa, lainsäädännöissä ja verotuksessa, jotka vaikuttavat monipaikkaisen asukkaan asemaan sekä osallistumiseen ja vaikuttamiseen kunnissa (Rantanen 2016: 14–18; Aho & Ilola 2008: 67).

Kansainvälissä kirjallisuudessa keskustelu monipaikkaisuuden vaikutuksista nostaa kuntien osalta esiin hyvin samoja asioita kuin kotimaisessakin keskustelussa. Tällaisia ovat esimerkiksi vapaa-ajan asumisen vaikutukset aluekehittämiseen, paikallisiin yhteisöihin ja palveluihin. Aluekehittämiseen liittyvä keskustelu liittyy usein infrastruktuurin kehittämiseen ja ylläpitoon sekä maankäyttöön ja asuntomarkkinoihin. Lisääntyneen liikkuvuuden myötä huomiota ovat saaneet myös monipaikkaisuuden ympäristövaikutukset. Paikallisiin yhteisöihin liittyvä monipaikkaisuus haastaa jatkuvaa läsnäoloa vaativat osallistumisen tavat sekä korostaa monipaikkaisten ja paikallisten asukkaiden kohtaamisten tärkeyttä. (Greinke & Lange 2022; Xue ym. 2020; Müller 2021.)

Monipaikkaisuus vaikuttaa erilaisiin kuntiin eri tavoin: Lena Greinke ja Linda Lange (2022: 74–75) toteavat monipaikkaisuuden tukevan paikallisten palveluiden ylläpitoa ja tarjontaa erityisesti taantuvissa kunnissa, mutta vapaa-ajan asukkaiden suosiossa olevat kunnat näkevät monipaikkaisuuden enemmän uhkana. Tällöin monipaikkaisen asumisen nähdään vaikuttavan negatiivisesti paikallisiin asuntomarkkinoihin, joissa maaseutualueiden haluttujen asuinalueiden tonttien ja asuntojen hinnat sekä elinkustannukset karkaavat tavallisten ihmisten saavuttamattomiin. Osittain samasta syystä monipaikkaisen asumisen nähdään rapauttavan paikallista yhteisöä sekä paikallista palvelutarjontaa, joka muokkautuu

muiden kuin varsinaisten asukkaiden tarpeiden mukaan. (Gallent 2014; myös Pitkänen & Hannonen 2024: 120.)

Monipaikkaisuuden vaikutukset kuntiin nousivat uudelleen esille koronapandemian aikana nopeasti yleistyneen etätöiden myötä, jolloin moni siirtyi tekemään töitä vapaa-ajan paikkakunnalleen (Pikner ym. 2023). Randall ym. (2022: 50) ovat tarkastelleet lisääntyneen etätöiden vaikutuksia kuntiin Pohjoismaissa ja toteavat, että etätöiden lisääntymiseen liittyvät kokemukset ovat kunnissa hyvin samanlaisia. Lisääntyneen etätöiden nähtiin tuovan kuntiin taloudellista kasvua, auttavan ylläpitämään palveluja ja tuomaan yhteisöön elinvoimaa. Haasteina esiin nousivat asuntojen kysyntä ja epävarmuus ilmiön jatkuvuudesta pandemian jälkeen. (Randall ym. 2022: 35.)

Suomessa monipaikkaisuuden keskustelussa on viime aikoina korostunut monipaikkaisuuden konkretisoituminen väestön kausivaihtelussa, joka koskee erityisesti suosittuja mökkikuntia: vuonna 2019 yhteensä 64 kunnassa oli enemmän mökkejä kuin vakituisesti asuttuja asuntoja (Voutilainen ym. 2021; Alasalmi ym. 2020; Rannanpää ym. 2022). Väestön kausivaihtelu vaikuttaa erityisesti kuntien palveluiden kysyntään, suunnitteluun ja saatavuuteen (Lehtonen ym. 2020).

Suomessa monipaikkaisuus nähdään pääasiassa rikkautena, jonka myötä kunnan palvelukysyntä ja -tarjonta monipuolistuu, yhteisöjen sosiaalinen kestävyys vahvistuu ja kuntaan tulee lisää elinvoimaa erityisesti maaseudulla. (Di Marino ym. 2023; Rantanen 2023; Pitkänen & Hannonen 2024: 120.) Keskustelua sen sijaan on herättänyt monipaikkaisen asumisen ekologinen (esimerkiksi liikennepäästöt tai useiden talojen hiilijalanjälki ja jätevedet), sosiaalinen (esimerkiksi monipaikkaisuuden taustalla vaikuttavat syyt tai osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet) ja taloudellinen (esimerkiksi infrastruktuurin ja palvelurakenteen ylläpitokustannukset tai investoinnit) kestävyys. (Rannanpää ym. 2022: 74–81; Simunaniemi ym. 2023; Pitkänen & Hannonen 2024: 128–129.)

Kunnan näkökulmasta monipaikkaisen asumisen keskeisiä ajureita ovat monipaikkaisen asumisen mahdollistamiseen liittyvät asiat, kuten esimerkiksi kattavat tietoliikenneyhteydet sekä etätötilat ja jaettujen toimipisteiden saatavuus. Moni kunta on innostunut kehittämään etätötiloja esimerkiksi kirjastoihin tai kylätalojen ja tyhjillään olevien kyläkoulujen tiloihin, eli kodin ja työpaikan ulkopuolisiin kolmansiin tiloihin (esim. Di Marino ym. 2023; Greinke & Lange 2022: 74). Moni maaseutumainen kunta on luonut myös erityisiä etätötilaratkaisuja ja -hubeja alueelleen mahdollistaakseen monipaikkaisten asukkaiden mahdollisimman pitkän ajanvieton alueella. Etätöiden edistämisen yleisyydestä kertoo se, että eri etätötpisteiden ja -tilojen kehittämiseen liittyvien hankkeiden yhteistyönä on

julkaistu yhteinen verkkoalusta, joka kokoaa yhteen tarjolla olevia etätyöpisteitä sekä tarjoaa materiaaleja ja vinkkejä etätyön edistämiseen liittyen.

Kuntien talouteen ei monipaikkaisella asumisella ole todettu olevan merkittäviä vaikutuksia (Lehtonen ym. 2023). Pasi Saukkosen ja Kaija Majoisen (2022) toteuttaman kuntakyselyn mukaan kunnissa suhtaudutaan monipaikkaisuuteen kuitenkin positiivisesti, sillä sen nähdään lisäävän yritysten tuloja, luovan työpaikkoja ja vaikuttavan myönteisesti työvoiman saatavuuteen. Saman kuntakyselyn mukaan monipaikkaisuus nähdään kunnissa vahvasti vapaa-ajan asumiseen ja etätyöhön liittyvänä asiana, mutta suuremmissa kunnissa ja kaupungeissa monipaikkaisuuden muodot ja luonne saavat lisää muotoja. Monessa kunnassa monipaikkaisuus kiinnittyy elinvoimatyöhön, jolloin monipaikkaisen asumisen edistäminen liittyy usein palveluiden sekä paikallisen yhteisötoiminnan kehittämiseen ja edistämiseen (myös Rantanen 2023).

Vapaa-ajan asumiseen liittyvien tutkimusten ja selvitysten mukaan vapaa-ajan asukkaiden paikallisten palveluiden käyttö on lisääntynyt vuosien aikana mökkeilytyyliin muututtua. Monipaikkaisen asumisen lisääntymisen sekä muuttuvien vapaa-ajan asumisen tapojen on nähty tukevan paikallisten ansainta- ja liiketoimintamahdollisuuksien kehittymistä alueilla uudenlaisten palveluiden, kuten esimerkiksi mökkitalokkari- tai turvallisuuspalveluiden muodossa. (Rantanen 2014.) Parhaimmillaan monipaikkaisille asukkaille suunnatun palvelutarjonnan kehittyminen tukee olemassa olevia paikallisia palveluita ja tuottaa uudenlaisia palvelukonsepteja alueille, joissa ei ole ollut tarpeeksi kysyntää tai asiakaspohjaa uusille palveluille.

Yhteisöllisyyden näkökulmasta monipaikkaisuuden nähdään piristävän paikallista järjestötoimintaa (Saukkonen & Majoinen 2022: 8–9). Monipaikkaisesti asuvien osallistumisella paikallisen yhteisön toimintaan saattaa olla kunnalle myös välillistä hyötyä, sillä monipaikkaiset asukkaat tuovat kuntaan omat verkostonsa. Monipaikkaisten asukkaiden yhteydet kunnan ulkopuolisiin toimijoihin ja halu hyödyntää niitä kunnan hyväksi avaa kunnalle mahdollisuuksia saada kuntaan uudenlaista toimintaa ja tarjontaa esimerkiksi kulttuuripalveluiden osalta (Schmidt-Thomé & Lilius 2023). Tähän liittyen Saukkonen ja Majoinen (2022: 12) näkevät monipaikkaisten asukkaiden osallistamisen käännöksenä perinteisestä demokratia-ajattelusta kohti voimavarademokratiaa, joka perustuu asukkaiden kontribuutioon paikallisyhteisön hyväksi.

Vaikka Saukkonen ja Majoinen (2022: 12) sekä Rantanen (2023: 130) toteavat monipaikkaisuuden huomioon ottamisen olevan vielä vähäistä yhteisöllisyyden ja osallisuuden näkökulmasta, on moni kunta pyrkinyt huomioimaan kunnan vapaa-ajan asukkaiden näkemyksiä osana kunnan toimintaa ja päätöksentekoa. Hyvä

esimerkki tällaisista ovat erilaiset vapaa-ajan asukkaille suunnatut kuulemisen väylät, joita ovat esimerkiksi mökkiläisraadit, -fooromit tai toimikunnat, jotka voivat tehdä esityksiä ja aloitteita sekä toimia linkkeinä vapaa-ajan asukkaiden ja kunnan välillä (esim. Valtiovarainministeriö 2018: 21–23; Saukkonen & Majoinen 2022: 14–17).

Mielenkiintoinen keskustelun avaus kaksoiskuntalaisuuden teemassa on ollut myös japanilaisen kotiseutulahjoitusmallin pohtiminen, jossa ihmisillä olisi mahdollisuus vapaaehtoisesti antaa lahjoitus itse osoittamaansa kohteeseen asuinkuntansa ulkopuolelle. Japanissa kotiseutulahjoitus tehdään kunnalle tai prefektuurille verovähennysperiaatteen muodossa, missä lahjoitus on tiettyyn summan yltävältä osalta verovähennyskelpoinen. Japanissa lahjoituksen voi suunnata esimerkiksi tärkeiksi koettuihin projekteihin tai toimintoihin, joilla voidaan vahvistaa kansalaisten osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnan ja alueiden kehitykseen. (Hyyryläinen & Santalahti 2018; Valtiovarainministeriö 2018: 62–63.)

Kotiseutulahjoitusmalli on herättänyt myös kritiikkiä: japanilaiseen kulttuuriin kuuluu olennaisesti vastalahja, jonka myötä järjestelmä on synnyttänyt laajan vastavuoroisen vaihdannan markkinat verkossa. Tämän seurauksena kunnat kilpailevat kansalaisten huomiosta, joka saattaa johtaa uudenlaiseen eriarvoisuuteen ja varustekilpailuun. (Hyyryläinen & Santalahti 2018.) Kritiikistä huolimatta järjestelmä on herättänyt kiinnostusta myös Suomessa, jossa järjestelmää on tarkasteltu keinona lisätä harvaan asuttujen alueiden elinvoimaa ja hyvinvointia. Järjestelmän soveltuvuutta suomalaiseen kontekstiin tarkastelleessa raportissa kuitenkin todetaan, että Suomen oloihin sovellettaessa hankaluudeksi tulee vähäisen väestömäärän vuoksi riittämätön käyttäjämäärä, ja päädytään ehdottamaan mallin soveltamista ja kokeilua vastikkeellisen joukkorahoitusmallin tai rahastojen ja säätiöiden kautta (Lähteenmäki-Smith ym. 2022a).

Kotiseutulahjoitustoiminnan mahdollistavana tekijänä toimii digitalisaatio, jota kunnat hyödyntävät uudenlaisena tapana organisoida ihmisten välistä vuorovaikutusta ja lisätä kansalaisten osallistumisen mahdollisuuksia (Hyyryläinen & Santalahti 2018). Moni kunta on myös Suomessa tehnyt kiinnostavia kokeiluja erilaisilla alustoilla ja digitaalisilla keinoilla lisätäkseen vuorovaikutusta asukkaiden kanssa sekä mahdollistaakseen uudenlaisia osallistumisen keinoja. Digitaaliset osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet mahdollistavat asukkaan etäläsnäolon kunnassa, jolloin voidaan puhua digitaalisesta kuntalaisuudesta. Digitaalisella kuntalaisuudella tarkoitetaan lähinnä asioinnin siirtymistä tietoverkkoihin ja uudenlaisten digitaalisten vuorovaikutuskanavien hyödyntämistä osallistumisessa ja vaikuttamisessa. (Syväjärvi & Kivivirta 2017). Hyviä esimerkkejä ovat erilaiset etäasiointimahdollisuudet, osallistuvan budjetoinnin digialustat tai erilaiset

karttakyselytyökalut, joilla kuullaan asukkaiden näkemyksiä esimerkiksi maankäytöstä, tiesuunnittelusta tai paikkojen turvallisuudesta.

Etäasiointi ja -osallistuminen mahdollistavat yhteisön toimintaan osallistumisen ja vaikuttamisen olinpaikasta huolimatta, jolloin digitaalisen kuntalaisuuden lisäksi usein puhutaan e-kuntalaisuudesta. Digitaalinen ja e-kuntalaisuus käsitteään usein synonyymeinä, joilla karkeasti ottaen tarkoitetaan samaa asiaa: tavoitteena on mahdollistaa joustava asiointi ja osallisuus kunnassa digitaalisten keinojen avulla. Erona normaaliin kuntalaisuuteen on, että digitaalisen kuntalaisuuden paikkasidonnaisuus on joustavaa eikä sen tarvitse olla yhtä tarkasti määriteltyä eikä säänneltyä kuin normaalin kuntalaisuuden (Lähtenmäki-Smith ym. 2022b: 19). Tässä mielessä digitaalinen kuntalaisuus omalta osaltaan on myös vaikuttamassa kuntalaisuuden uudelleenlaiseen järjestäytymiseen ja asukkaan asemaan kunnassa.

Suomessa e-kuntalaisuutta on kokeiltu vuonna 2018 Sysmässä, joka lanseerasi kaikille avoimen e-kuntalaisuuden (Lähtenmäki-Smith ym. 2022b). Kokeilun ajatuksena oli koota kunnan tarjoamat palvelut avoimelle sähköiselle alustalle, josta käsin kunnan digitaalisia palveluita olisi mahdollista käyttää e-kuntalaisena. Kokeilu on sittemmin lopetettu, mutta e-kuntalaisuus kiinnostaa silti ihmisiä: HybridiSuomen vuoden 2021 kansalaiskyselyssä yli puolet vastaajista (n=378) piti e-kuntalaisuutta sekä digitaalisten palveluiden ja tietoyhteyksien parantamista tärkeänä.

Tarkastelun perusteella voi todeta, että monipaikkaisuus heijastuu monin tavoin kuntien toimintaan. Pienillä ja taantuvilla alueilla monipaikkaisuus voi tukea paikallista palvelutarjontaa ja elävöittää yhteisöjen toimintaa, mutta suosituilla vapaa-ajan asumisen alueilla se voi tuoda haasteita palvelujen mukauttamiseen sekä asuntojen ja tonttien kysyntään ja tarjontaan. Monipaikkaisten asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämiseksi on esitetty mielenkiintoisia avauksia, kuten kotiseutulahjoitus ja erilaiset digitaaliset ratkaisut, jotka avaavat uudenlaisia näkökulmia siihen, miten monipaikkaisuutta voidaan hyödyntää kunnan voimavarana.

2.3 Monipaikkaisen asukkaan suhde kuntaan

Kuntalaisuudessa, oli siinä kyse tavallisesta kuntalaisuudesta, kaksoiskuntalaisuudesta tai e-kuntalaisuudesta, on kyse asukkaan ja kunnan välisestä suhteesta. Kuntalaisuutta käsittelevää tutkimusta on Suomessa tehty muun muassa Kuntaliitossa, joka on toteuttanut kuntalaisten mielipiteitä ja näkemyksiä selvittäviä tutkimuksia vuodesta 1996 alkaen. Usein nämä laajat kyselytutkimukset ovat olleet

osa Kuntaliiton toteuttamia tutkimusohjelmia, joita ovat olleet kuntien kehitystä analysoiva KuntaSuomi 2004 (1995–2004), kunnissa toteutettujen uudistusten ja kehittämistoiminnan vaikutuksia seuranneet Paras-ARTTU (2008–2012) sekä ARTTU2 (2014–2018) ja edellisten tutkimusohjelmien kuntalaiskyselyitä jatkava Kuntalaistutkimus 2020 ja 2024 osana Erilaistuva KuntaSuomi 2025 -ohjelmaa (2020–2025). Laajoissa valtakunnallisissa kyselyissä on selvitetty kuntalaisten käsityksiä kunnan palveluista, päätöksenteosta, vaikuttamisesta ja osallistumisesta, kotikuntaan samaistumisesta ja vaaleissa äänestämisestä (mm. Pekola-Sjöblom ym. 2006; Pekola-Sjöblom 2011). Kuntatutkimuksessa huomiota ovat saaneet myös kuntaliitosten vaikutukset (esim. Riukulehto 2016), kuntien tulevaisuus (Nyholm ym. 2017) sekä asukkaiden erilaiset roolit kunnan toimintakentässä (esim. Pekola-Sjöblom ym. 2002).

Asukkaiden rooleja on tarkasteltu tutkimuksissa kunnan jäsenenä, palveluiden käyttäjänä ja rahoittajana, vaikuttajana ja järjestöosallistujana, kunnallisen päätöksenteon arvioitsijana sekä potilaana, ostajana, kansalaisvelvollisuuden täyttäjänä, palvelun käyttäjänä, kuluttajana ja kansalaisena (Pekola-Sjöblom ym. 2002; Pihlaja 2010; Bäcklund & Kallio 2012). Näiden lisäksi kuntalaisuutta on tarkasteltu mökkiläisen ja vapaa-ajan asukkaan osallistumisen ja vaikuttamisen (Sisäasiainministeriö 2006) sekä kaksoiskuntalaisuuden näkökulmasta. Kaksoiskuntalaisuus selvityksissä kuntalaisuutta on tarkasteltu suhteessa palveluihin, verotukseen, valtionosuusjärjestelmään, kuntalaisten osallistumiseen, äänioikeuteen ja vaalikelpoisuuteen (Valtiovarainministeriö 2018) sekä suhteessa vapaa-ajan asukkaan tai monipaikkaisen asukkaan asemaan kunnassa (Aho & Ilola 2008).

Useissa kuntalaisuutta tarkastelevissa tutkimuksissa ja selvityksissä tarkastellaan kunnan hallinnollisia rakenteita tai viranomaisten toimintaa suhteessa kuntalaiseen (esim. Bäcklund 2007; Häikiö 2012; Jurmu 2021; Kurkela 2022). Tutkimuksissa on huomattu, että vaikka hallinnon toimijoiden käytössä on erilaisia hyvinvointikertomuksia, barometreja ja tilastotietoja, eivät hallintolähtöiset selvitykset, tutkimukset tai muut aineistokeruut välttämättä tavoita asukkaiden arjen kokemuksia tai arjessa muodostuvaa tietoa (Bäcklund 2007; Leinonen & Vakkala 2015: 274; myös Hynynen & Häikiö 2023).

Lähimmäs kuntalaisuuden kokemuksellista tarkastelua tullaan uuden kotiseutu-tutkimuksen piirissä. Viimeaikaisessa kotiseutu-tutkimuksessa kotiseutu määrittyy henkilökohtaisesti rakentuvana kokemuksellisenä toimintaympäristönä, jossa kunta näyttäytyy sekä poliittis-hallinnollisena rakenteena että asuinpaikkana, jolla on oma merkityksensä osana kotiseudun kokonaisuutta (Riukulehto & Suutari 2016).

Kun kuntalaisuutta tarkastellaan monipaikkaisuuden linssien läpi useisiin paikkoihin kiinnittymisen ja niiden välillä liikkumisen kautta, tarvitaan kuntalaisuuden tarkasteluun uudenlaisia näkökulmia. Kuntalaisuuden lähtökohtana on asukkaan kiinnittyminen yhteen asuinpaikkaan. Kun asuinpaikkoja on useampi kuin yksi, nousee paikan merkitys uudelleen merkitykseen osana asumisen kokonaisuutta.

Paikkaa, sen merkitystä ja käsitteellistyksiä on tutkittu paljon eri tieteenaloilla, erityisesti humanistisen maantieteen parissa (esim. Lewicka 2011b; Cresswell 2015). Kuntalaisuutta käsittelevissä keskustelussa paikkaa on tarkasteltu erityisesti aluehistoriallisessa keskustelussa, esimerkiksi aluemuutosten, kuten hallintojärjestelmien tai kuntaliitosten näkökulmasta (Riukulehto 2016; Mäkinen 2009), kuntatutkimuksessa alueellisen paikkaidentiteetin tai kuntalaisten kuntaan samaistumisen ja -identiteetin näkökulmista (esim. Zimmerbauer 2008; Pekola-Sjöblom 2011, 2017), ja vapaa-ajan tutkimuksissa palveluiden käytön sekä paikalliseen toimintaan osallistumisen ja vaikuttamisen näkökulmista (esim. Adamiak ym. 2015; Rantanen & Czarnecki 2023).

Monipaikkaisen asukkaan näkökulmasta ajan jakaminen kahteen tai useampaan paikkaan tarkoittaa sitä, että asuminen ja sen kautta asukkaan suhde asuinpaikkaan eriytyy: on selvää, että vapaa-ajan asunnolla vietetty aika saa erilaisia sisältöjä kuin arkiviikon asuminen työpaikkakunnalla. Asuinpaikkojen erilaisten käytänteiden seurauksena asuinpaikoissa usein on myös erilaiset sosiaaliset ympäristöt, joiden myötä eri asuinpaikat saavat erilaisia merkityksiä osana monipaikkaisen asumisen kokonaisuutta. (McHugh & Mings 1995; Gustafson 2014; Hilti 2016.)

Erilaisten paikkakiinnikkeiden lisäksi merkitykselliset paikat saattavat seurata asukkaan mukana, jolloin paikka on aktiivisesti mukana arjessa, vaikka asukas olisi itse toisaalla. Tällainen tilanne on heillä, jotka asuvat esimerkiksi viikot erillään muusta perheestä toisella paikkakunnalla töiden vuoksi tai heillä, joilla on erityisiä intressejä seurata jonkin toisen kunnan kuin senhetkisen asuinkuntansa toimintaa. Holly R. Barcus ja Stanley D. Brunn (2010) puhuvat tässä yhteydessä paikan elastisuudesta (*place elasticity*), jolla he tarkoittavat merkityksellisen paikan rajojen joustamista siihen liittyvien sosiaalisten verkostojen sekä yhteydenpidon avulla siten, että paikka on läsnä arjessa asukkaan olinpaikasta riippumatta. Paikan läsnäolo selittyy vahvoilla paikkasidoksilla, kiinnityksen pysyvyydellä sekä paikkaan ja sen yhteisöön liittyvällä jatkuvalla vuorovaikutuksella, joita ylläpidetään ja uusinnetaan teknologian avulla. Tämänkaltainen useiden asuinpaikkojen verkosto hämärtää ja sekoittaa asuinpaikkojen välisiä rajoja ja monipuolistaa

monipaikkaisten asukkaiden kokemusta juurtumisesta ja kotoisuudesta (Lewicka 2011a; Lewicka 2011b: 704; myös Cresswell 2015: 39–41).

Kotoisuuden merkitys syntyy asuinpaikkaan liittyvästä erityisestä merkityksenannosta, joka erottaa paikan muista ja tekee siitä asukkaalle merkityksellisen arkielämän käytänteiden, eli asumisen, työn, vapaa-ajan ja sosiaalisten suhteiden kautta (Cresswell 2015: 12–14; Koskihaara 2013; Wood ym. 2015; Greinke & Lange 2021; myös Sireni 2023). Näiden kiinnitysten kautta asuinpaikasta tulee koti, johon kerrostuu muistoja (Riukulehto & Rinne-Koski 2014). Muistot esimerkiksi lapsuuden leikkipaikoista, ensimmäisestä koulumatkasta, omasta kodista ja siellä tapahtuneista tapahtumista keskellä tuttuja arjen asiointipaikkoja luovat tunteen kotiseudusta, joka syntyy paikkakokemuksissa suhteessa luonnonympäristöön, rakennettuun ympäristöön sekä sosiaaliseen ja henkiseen ympäristöön (Riukulehto & Suutari 2016: 268). Kotiseutusuhde on kaksisuuntainen: tämä paikka kuuluu minulle ja minä kuulun tähän paikkaan (Rinne-Koski & Riukulehto 2022: 142). Tässä mielessä kuntalaisuus muistuttaa kotiseutukokemusta: myös kuntalaisuudessa on kyse yhteisöön kuulumisesta. Minna Mäkinen (2013) on samoilla linjoilla määritellesään kotikunnan paikaksi, jossa kuntalaisten omakohtaiset kokemukset, tunteet ja mielikuvat omasta asuinpaikastaan yhdistyvät maantieteellisesti ja hallinnollisesti rajattuun kuntaan eletyn ja koetun arjen kautta. Kotiseudun ja kuntalaisuuden erona kuitenkin on, että kotiseutu ei määriyty hallintorajojen mukaan (Riukulehto & Suutari 2016: 265).

Yhteenvedona voidaan todeta, että kuntalaisuuden tarkastelu monipaikkaisuuden näkökulmasta nostaa esiin keskustelun paikoista, niiden merkityksestä sekä arjen toimintojen hajautumisesta eri paikkoihin. Monipaikkaisen asumisen näkökulmasta kiinnostavaa on paikkojen suhde toisiinsa, jota tässä tarkastellaan paikan joustavuuden käsitteen kautta. Paikkojen joustavuus edistää asuinpaikkojen välistä vuorovaikutusta, mikä toimii liimana eri paikkojen välillä ja ylläpitää monipaikkaista asumista. Arjen rutiinien myötä paikan ympärille muodostuu yksittäistä asuinpaikkaa laajempi tärkeiden kohteiden verkosto, jonka myötä asukkaalle muodostuu kotiseutu: paikka, johon kuulun ja joka on minulle tärkeä. Kotiseutuun positiivisesti kiinnittynyt asukas on kiinnostunut kotiseudustaan ja haluaa kuulua joukkoon. Kotiseutukiinnitys voi olla myös negatiivinen, jolloin asukas haluaa todennäköisesti muuttaa paikasta pois eikä kotiseutusuhdetta pääse tässä tarkoituksessa syntymään.

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna monipaikkaisen asukkaan kuntalaisuus ei välttämättä kiinnity kuntaan ensisijaisesti palvelukuntana, joka tarjoaa asumiselle arjen toimivat ja sujuvat rakenteet. Kunta rakentuu monipaikkaisen asukkaan arjessa asuinpaikan kautta, missä korostuu paikan merkitys ja siihen kuuluminen

sekä paikkojen väliset sosiaaliset ja toiminnalliset yhteydet (myös Rinne-Koski & Riukulehto 2022).

Tällä tavoin tarkasteltuna kuntalaisuuteen muodostuu kaksi näkökulmaa, joista toinen näkee kunnan hallinnollisena rakenteena ja toinen asukkaiden muodostamana toiminnallisena ja merkityksellisenä yhteisönä. Ari-Veikko Anttiroiko (1992: 90–91) nimittää ensimmäistä näkökulmaa objektiiviseksi kuntalaisuudeksi, joka korostaa erityisesti kuntalaisuuden ulkoisia tunnusmerkkejä ja kuntalaisuudelle ulkoapäin annettuja merkityksiä. Siinä kuntalaisuus määrittyy hallintonaäkökulman mukaan: jokainen asunto, talo, mökki ja vapaa-ajan asunto sijaitsee jonkin kunnan alueella, minkä myötä asuinpaikassa kirjoilla oleva asukas on myös samaisen kunnan kuntalainen tai kunnan jäsen. Asuinpaikan myötä kuntalaisella on sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Oikeuksia ovat muun muassa oikeus lakisääteisiin ja muihin julkisiin palveluihin sekä oikeus vaikuttaa kunnan virallisiin asioihin. Velvollisuuksista merkittävin on verojen ja palvelumaksujen maksaminen sekä kunnan toimintaympäristöä koskevien määräysten noudattaminen. Kaksoiskuntalaisuudesta käydyt keskustelut perustuvat hyvin pitkälti tähän kuntalaisuusnäkemykseen.

Toisen näkökulman mukaan kuntalaisuus voi määrittyä myös subjektiivisesti, jolloin kuntalaisuuden käsite laajenee veroista, maksuista ja järjestyssäännöistä arjen toimintoihin osana paikallisyhteisöä. Tässä kuntalaisuus rakentuu asumisen arjen rutiinien kautta ja laajenee osaksi paikallista toimintaympäristöä, jolloin siitä muodostuu jatkuvasti muotoutuva sosiaalinen prosessi. (Anttiroiko 1992: 91; myös Lepofsky & Fraser 2003: 134; Yarwood 2014: 125–128; Bäcklund & Kallio 2012.)

3 KUNTALAIUUUS INSTITUUTIONA

Kuntalaisuutta, ja samoin myös kansalaisuutta, tarkastellaan tutkimuskirjallisuudessa ensisijaisesti usein laissa määriteltyjen oikeuksien ja velvollisuuksien kautta, joka edustaa totuttua ja perinteistä näkökulmaa kuntalaisuuteen. Toisaalta, kuten edellisessä luvussa tuotiin esiin, kuntalaisuus on muutakin kuin järjestyssääntöjä, verotusta ja lakeja. Se on myös jäsenyyttä sosiaalisessa paikallisyhteisössä, jossa olemista ja käyttäytymistä säätelevät tietyt totutut toimintatavat ja normit (mm. Anttiroiko 1992). Näitä normeja ei välttämättä ole kirjattu erikseen hallintoasiakirjoihin, mutta silti ne ohjaavat asukkaiden ja kuntalaisten toimintaa. Tästä näkökulmasta katsoen on perusteltua väittää, että kunnan lisäksi myös kuntalaisuus on instituutio, joka muodostaa raamit kuntalaisuudelle yhtäältä hallinnollisena kuntalaisuutena sekä toisaalta vakiintuneina tapoina ja normeina, jotka vaikuttavat siihen, mitä koetaan sopivana ja asiaankuuluvana toimintana (ks. esim. Riukulehto 2001: 12–16).

3.1 Institutionalismi kuntalaisuuden tutkimuksessa

Institutionalismi on tutkimusta, joka korostaa instituutioiden merkitystä yhteiskuntaelämän ylläpitäjänä ja muuttajana (Scott 2014). Vuosikymmenten saatossa instituutioita on tarkasteltu monesta eri näkökulmasta, jonka vuoksi se on saanut erilaisia rinnakkaisia sisältöjä (Glynn & D’Aunno 2023: 1). Näkökulmaeroista huolimatta instituutioilla tunnustetaan olevan yhteisiä piirteitä. Eri instituutiokäsitteitä yhdistää näkemykset siitä, että instituutiot ovat suhteellisen pysyviä yhteiskunnallisia rakenteita, jotka vaikuttavat tavalla tai toisella ihmisten toimintaan ja käyttäytymiseen (Lowndes & Roberts 2013: 3). Yhteiskunnalliset rakenteet voivat olla virallisia, kuten lainsäädäntö, tai epävirallisia, kuten verkostot tai sovitut käytännöt (Peters 2012: 19). Instituutiot luovat rakenteita, jotka ohjaavat ihmisten toimintaa sekä vuorovaikutusta, ja tekevät niistä ennakoitavia. Ne tuovat yhteiskuntaan vakautta, joka vähentää epävarmuutta. (Lowndes & Roberts 2013: 3; Scott 2014: 56–58.)

Instituutiot ovat olleet yhteiskuntatieteiden tutkimuskohteena jo 1800-luvun puolivälistä lähtien, jolloin instituutioiden tutkimus oli pääasiassa politiikan ja normatiivisen hallinnon tutkimusta. 1800-luvun lopulla valtiotiede alkoi eriytyä omaksi tieteenalaksi, jossa kiinnostuksen kohteet kohdistuivat edelleen valtiokeskeiseen formaaliin hallintoon ja rakenteisiin sekä niiden vertailuun. Samaan aikaan instituutioita tarkasteltiin myös talouden ja sosiologian näkökulmista. Taloudellinen näkökulma instituutioihin painotti instituutioiden merkitystä taloudellisen käyttäytymisen selittäjänä siinä missä sosiologinen lähestymistapa

kiinnittää huomiota instituutioiden ja yksilöiden välisiin suhteisiin ja niiden vuorovaikutusprosesseihin. 1950-luvulle tultaessa instituutioiden tutkimus sai vaikutteita behavioralistisesta suuntauksesta, jossa tarkastelun kohteeksi valikoitui yksilön toiminta ja siihen vaikuttaneet syyt. (Scott 2014: 2–19; Peters 2012: 12–13; Riukulehto 2001: 16–18.) 1980-luvulla kiinnostus kohdistui poliittisten organisaatioiden ja virallisten rakenteiden lisäksi myös instituutioiden ja yksilöiden väliseen vuorovaikutukseen, samalla myös instituution määritelmä laajeni käsittämään rakenteiden lisäksi myös informaaleja normeja ja toistuvia käyttäytymismalleja. Huomiota kiinnitettiin myös instituutioiden ilmentämiin arvoihin ja valtasuhteisiin sekä instituutioiden esteisiin ja mahdollisuuksiin. Lähestymistapaa alettiin kutsua uudeksi institutionalismiksi. (Lowndes 2007: 60–61.)

Ensimmäiset maininnat uudesta institutionalismista esitettiin vuonna 1984 julkaistussa James G. Marshin ja Johan P. Olsenin artikkelissa *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life* (Marsh & Olsen 1984), jossa kirjoittajat kiinnittivät huomiota siihen, että hallinnon rakenteet itsessään ovat yhtäältä yhteiskunnallisen vaikuttamisen areenoita ja toisaalta myös toimijoiden etuja määritteleviä ja puolustavia sääntöjä, toimintatapoja ja rakenteita. Uuden institutionalismin mukainen näkökulma instituutioihin korosti sääntöjä rakenteiden sijaan ja laajensi instituutiokäsityksiä kattamaan muodollisten instituutioiden lisäksi myös epämuodollisia instituutioita, eli epävirallisia tapoja ja tottumuksia, jotka muokkaavat instituutioiden ja yksilöiden vuorovaikutusta antaen tilaa hajautuneille ja toimintaympäristönsä sopeutuneille käsityksille instituutioista. (Lowndes 2007: 66–71.)

Vivian Lowndes ja Mark Roberts (2013: 22–40) toteavat, että institutionalismin ensimmäistä vaihetta 1930-luvulta 1970-luvulle kuvaa vanhaan institutionalismiin nojautuva tutkimusvaihe, jota dominoivat taloustiede, organisaatioteoriat ja valtio-oppi, mutta joka sai uudenlaisia sisältöjä rationaalisen valinnan teorian ja behavioralistien myötä. Toinen vaihe 1980-luvun alusta 1990-luvun loppupuolelle kuvaa uuden institutionalismin kehittymistä ja kasvamista moniin eri suuntiin. Tämän vuoksi siitä on olemassa hyvin laaja kirjo erilaisia tulkintoja, joissa taloudellinen, valtiotieteellinen ja sosiologinen näkökulma instituutioihin edelleen eriytyy omiin tulkintoihinsa instituutioista ja niiden toiminnasta (myös Glynn & D’Aunno 2023).

Useimmiten uuden institutionalismin viitekehyksessä mainitaan kolme suuntausta, rationaalisen valinnan koulukunta, sosiologinen tai normatiivinen sekä historiallinen institutionalismi, jotka kehittyivät vastalauseena behavioristiselle suuntaukselle ja huomioivat paremmin instituutioiden merkityksen yksilöiden toiminnassa. Nämä eri näkökulmat perustuvat eri tieteenalojen tutkimukseen:

rationaalisen valinnan teorian tausta löytyy taloustieteestä, sosiologinen suuntaus perustuu nimensä mukaisesti sosiologian tutkimukseen ja historiallisen institutionalismin tausta nojaa valtio-opin tutkimuskenttään. Tätä taustaa vasten on selvää, että eri näkökulmat instituutioihin myös painottavat erilaisia käsityksiä siitä, miten instituutio toimii ja mihin se perustuu. (Scott 2014: 56; Hall & Taylor 1996.)

Rationaalisen valinnan institutionalismi näkee instituutiot sääntöinä ja palkkioina, joiden kautta yksilöt pyrkivät maksimoimaan omaa hyötyään. Yksilöt nähdään lähestymistavassa autonomisina ja yksilöllisinä strategisesti toimivina toimijoina instituution tarjoamissa puitteissa. Historiallinen institutionalismi puolestaan painottaa instituution ajan saatossa tapahtunutta kehitystä ja vallanjakoa, jotka osaltaan selittävät poliittisen toiminnan taustalla olleita syitä ja seurauksia polkuriippuvuuden näkökulmasta. Lähestymistapa painottaa enemmän instituutiota muokkaavia ulkopuolisia tapahtumia kuin yksilön toiminnan vaikutusta. Sosiologinen institutionalismi tuo esiin instituutioiden rakenteiden lisäksi niiden yksilön toimintaan vaikuttavien tapojen, asenteiden ja normien merkityksen, joista yksilö ja instituutio käyvät jatkuvaa neuvottelua ja vuoropuhelua. (Hall & Taylor 1996; Scott 2014: 38–52; Peters 2012: 25–29, 47–50, 70–74.)

Vivian Schmidt (2008; 2010) ehdottaa rationaalisen valinnan, historiallisen institutionalismin ja sosiologisen institutionalismin rinnalle neljättä instituutionäkökulmaa, jota hän kutsuu diskursiiviseksi institutionalismiksi. Schmidt (2010: 1–2) perustelee uuden institutionalismi-näkökulman lisäämistä sillä, että aikaisemmat instituutionäkemykset selittävät paremmin instituutioiden jatkuvuutta kuin muu-
tosta. Diskursiivinen institutionalismi tarkastelee sitä, kuinka toimijat luovat ja välittävät merkityksiä instituution sisällä sen sijaan, että instituutio nähdään pelkästään toimintaa säätelevinä ulkoisina rakenteina. Tämän seurauksena diskursiivinen institutionalismi kiinnittää erityistä huomiota institutionaalisen muutoksen dynamiikkaan tuomalla esiin toimijoiden merkitystä instituution muokkaajana (Schmidt 2010: 1). Diskursiivisessa institutionalismissa instituutiot ovat joustavia ja muuttuvia rakenteita, joiden muokkaamisessa, ylläpitämisessä ja uusintamisessa toimijoilla on aktiivinen rooli (Schmidt 2008: 314).

Diskursiivinen institutionalismi painottaa erityisesti ideoiden ja diskurssien roolia yhteiskunnallisissa muutoksissa. Ideoilla Schmidt (2008: 306) tarkoittaa yhteiskunnallisen keskustelun sisällöllistä ydintä, joka voi olla esimerkiksi poliittista päätöksentekoa ohjaava ajatusmalli tai periaate. Keskustelu ideoista tapahtuu yhteiskunnan eri tasoilla ulottuen laajasta yhteiskunnanäkemyksestä instituutioiden toimintatapoihin ja toimenpiteisiin, joiden avulla toimijat rakentavat yhteiskunnallisia ja institutionaalisia muutoksia. Ideoita esitetään ja kommunikoidaan diskursseilla, joilla instituutioita voidaan joko vahvistaa ja ylläpitää tai pyrkiä

muuttamaan. (Schmidt 2008: 306, 309; 2010: 15.) Institutionaalinen ympäristö määrittää samalla myös sitä, mitkä diskurssit ovat merkityksellisiä (Schmidt 1998: 312).

Ideat ja diskurssit jaetaan kahteen päätyyppiin, joita ovat kognitiivinen ja normatiivinen diskurssi (Schmidt 2008: 306–307; 2010: 3). Kognitiivinen diskurssi keskittyy sisältöihin ja perusteluihin, joiden kautta pyritään vakuuttamaan muut hyväksymään päätökset. Normatiivinen diskurssi keskittyy luomaan sosiaalista merkitystä sekä ylläpitämään ja luomaan yhteisiä normeja ja arvoja. Diskurssit voidaan jakaa toiminnan mukaan myös koordinaatio- ja kommunikaatiodiskursseihin. Koordinaatiodiskurssi liittyy päätöksenteon ja toiminnan vuorovaikutukseen, jossa pyritään löytämään yhteinen toimintatapa tai -malli (esim. Hyyryläinen 2014: 301). Kommunikaatiodiskurssi tarkoittaa tapaa, jolla toiminnasta kerrotaan muille ja jolla pyritään perustelemaan ja legitimoimaan toimintaa ja siihen liittyviä valintoja. (Schmidt 2008; 2010.)

Schmidt (2008: 322) korostaa, että diskursiivinen institutionalismi ei suinkaan hylkää aikaisempia suuntauksia (rationaalisen valinnan institutionalismi, sosiologinen tai normatiivinen ja historiallinen institutionalismi). Näistä jokainen tarkastelee yhteiskunnan toimintaa omasta näkökulmastaan käsin ja tavoittaa sen myötä yhdenlaisen kuvan kokonaisuudesta, minkä päälle diskursiivinen institutionalismi voi rakentaa oman näkökulmansa (Schmidt 2010: 21).

Lownes ja Roberts (2013: 40) erottavat institutionalismin kehityskaaresta vielä kolmannen aikajakson, joka ulottuu 2000-luvun alusta tähän päivään. Tämän aikakauden instituutioteoriaa leimaa teoreettinen moninaisuus, jossa korostuvat erityisesti yksilön toimijuuteen sekä instituutioiden toimintaympäristöön liittyvät teemat (Glynn & D’Aunno 2023). Yksilöiden toimijuuden tarkastelussa huomio on kohdistunut siihen, miten yksilöt rakentavat, tuottavat ja ylläpitävät tai muuttavat instituutiota. Tämän yhteydessä usein keskustellaan institutionaalisesta yrittäjyydestä, jossa toimijat hyödyntävät resursseja luodakseen uusia instituutioita tai muuttaakseen merkittävästi olemassa olevia (myös David ym. 2019; Abdelnour ym. 2017). Instituutioiden toimintaympäristöön kohdistuneet teemat puolestaan tarkastelevat instituution muutosta ja siihen vaikuttavia prosesseja sekä olosuhteita yhteiskunnan eri tasoilla ja tarkastelevat sitä, miten instituutiot säilyvät, muuttuvat tai hajoavat. Mielenkiintoisena avauksena teemassa on ollut myös tunteiden vaikutukset, jotka voivat vaikuttaa suurestikin instituution vakauteen sekä muutokseen. (Glynn & D’Aunno 2023.)

Instituutioteorian moninaistuminen mahdollistaa myös erilaisten lähestymistapojen ja -tasojen yhdistämisen, sillä ilmiöiden tarkastelu vain yhdestä näkökulmasta ei välttämättä riitä tavoittamaan ilmiötä kattavasti (Hall & Taylor 1996; myös

Schmidt 2008; 2010). Tähän samaan lopputulemaan päätyy myös sosiologi W. Richard Scott (2014: 56) kirjassaan *Institutions and Organizations*, jossa hän esittää, että instituutioita tulisi tarkastella näkökulmasta, joka on tarpeeksi laaja yhdistääkseen erilaiset argumentit sekä tunnistaakseen tärkeimpiin eroihin ja keskusteluihin liittyvät avainkohdat. Hän esittää käytettäväksi regulatiivista, normatiivista ja kulttuuris-kognitiivista peruspilaria, jotka niihin liittyvien toimintojen ja resurssien kanssa tarjoavat vakautta ja merkitystä sosiaaliseen elämään. Pilarit ovat osittain päällekkäisiä ja toisiaan täydentäviä, mutta eroavat toisistaan todellisuuden luonnetta ja sosiaalisen toiminnan logiikkaa koskevilta oletuksiltaan (Houtsonen 2002).

Scottin esittämä lähestymistapa instituutiopilareihin tuntuisi sopivan hyvin myös kuntalaisuuden tarkasteluun. Kuntalaisuutta voidaan yhtäältä tarkastella osana regulatiivista hallintojärjestelmää, joka painottaa kuntalaisen suhdetta kuntaan osana julkishallintoa ja konkretisoituu kunnan rooliin hallinto-organisaationa sekä palvelutuottajana. Regulatiivinen näkökulma nostaa esiin esimerkiksi kuntalaisuuden tarkastelun taloudellisen näkökulman, juridisia kysymyksiä pohtivan oikeudellisen näkökulman tai poliittisen näkökulman, jolloin kiinnostus kohdistuu valtakysymyksiin ja asukkaiden vaikutusmahdollisuuksiin. On kuitenkin huomattava, että kuntien toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat muuttaneet kuntalaisten ja yhteisöjen osallistumista julkisten toimintojen kehittämiseen (Osborne 2010; myös Tuurnas ym. 2022; Tuurnas ym. 2019). Painopisteen siirtyminen hallinnon ja asukkaiden väliseen yhteistyöhön painottaa kuntalaisten ja asukkaiden roolia osana kuntaa, jolloin pelkkä regulatiivinen kuntalaisuuden tarkastelu hallinnon tai säännösten näkökulmasta ei enää riitä tavoittamaan ilmiön ulottuvuuksia ja kuntalaisuuskäsitys uhkaa jäädä kapeaksi.

Kuntalaisten osallistuminen kunnan toiminnan ja toimintojen suunnitteluun, kehittämiseen ja tuottamiseen luo uudenlaisen vastavuoroisen instituutioareenan, jossa on kyse kunnan ja kuntalaisten tavoitteista, odotuksista sekä niiden vastavuudesta (Haveri, Stenvall & Majoinen 2011: 7). Kuntalaiset osallistuvat kunnan toimintaan yhtäältä niiltä osin ja niillä keinoilla, joilla kunta osallistumisen mahdollistaa ja toisaalta sen mukaan, millä tavoin he ovat valmiita osallistumaan ja missä määrin he ajattelevat, että osallistuminen ja vaikuttaminen voi ylipäätään toteutua (Bäcklund 2007: 115). Osallistumisessa on toisin sanoen kyse hallinnon rakenteista ja toimijuuden mahdollistamisesta sekä asukkaiden arkeen vaikuttavista oletuksista, kirjoittamattomista normeista ja kulttuurisista säännöistä, jotka ohjaavat asukkaiden käytöstä ja tulkintoja kuntalaisuudesta.

3.2 Toimijuus ja legitimiteetti

Kuntalaisten osallistuminen kunnan toimintaan vaatii asukkailta toimijuutta, joka tarkoittaa heidän kykyään toimia ja tehdä valintoja instituutioiden ja toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa. Toimijuus perustuu yksilön rooleihin sekä yhteiskunnallisiin asemiin, jotka määrittelevät heidän resurssinsa, oikeutensa ja velvollisuutensa. (Abdelnour ym. 2017; myös Scott 2014: 94; Bäcklund & Kallio 2012: 42). Bäcklund ja Kallio (2012: 42) tarkentavat toimijuuden käsitettä liittämällä siihen poliittisen toimijuuden näkökulman, jolla he tarkoittavat yksilön mahdollisuutta tuoda hänelle tärkeitä asioita julkiseen keskusteluun.

Toimijan ja rakenteen välistä vuorovaikutussuhdetta tarkastellaan uuden institutionalismin kentässä kahdensuuntaisena toimintana, jotka muokkaavat toisiaan (Lowndes 2007: 61). Vaikka institutionaaliset rakenteet luovat sosiaaliselle toiminnalle niitä rajoittavat puitteet, ne toisaalta myös antavat mahdollisuuksia, jolloin yksilöillä ja organisaatioilla on mahdollista tehdä valintoja rakenteiden puitteissa (Scott 2014: 92–93). Toimijat voivat omalla toiminnallaan ja valinnoillaan hyödyntää, muokata ja uudistaa instituutioita neuvottelemalla, kyseenalaistamalla sekä uudelleen tulkitsemalla olemassa olevia käytäntöjä ja normeja (esim. Schmidt 2008: 314; Abdelnour ym. 2017). Instituution rakenteet ovat jatkuvan kahdensuuntaisen neuvottelun tulos, joka yhtäältä perustuu menneeseen sosiaaliseen toimintaan ja toisaalta muodostaa perustan, jonka päälle uusi toiminta rakentuu. (Schmidt 2008.)

Instituutiot ovat sosiaalisen toiminnan tuotoksia, joiden olemassaolo pohjautuu instituutioiden kantajiin eli toimintoihin ja merkityksiin, jotka ylläpitävät ja uusintavat instituutioita ja niiden merkitystä (Scott 2014: 95–104). Tästä näkökulmasta kuntalaisuuden kantajina ja välittäjinä toimivat ihmisten väliset sosiaaliset käytänteet, jotka perustuvat esiyymmärykseen kuntalaisuudesta, ovat tilannesidonnaisia ja perustuvat vuorovaikutuksessa tapahtuvaan toimintaan (Bäcklund ym. 2017: 82–83). Tästä näkökulmasta kuntalaisuuden rakenteet neuvotellaan vuorovaikutuksessa, jossa kuntalainen ei ole alamainen tai asiakas, vaan aktiivinen toimija. Kuntalaisilla on arjen asukasroolin myötä paikallista asiantuntemusta ja näkökulmia, jotka mahdollistavat aktiivisen osallistumisen lähiympäristön kehittämiseen ja siihen vaikuttamiseen. (Bäcklund 2007; Kurkela 2022.)

Kahdensuuntainen ja vuorovaikutteinen neuvottelu sosiaalisista toimintaa ohjaavista rakenteista edellyttää, että toimija kykenee toimimaan ja vaikuttamaan ympäristöönsä ja hänellä on vuorovaikutukseen tarvittavat tiedot ja taidot (Scott 2014: 95–97). Kuntalaisuuden näkökulmasta puhutaan usein aktiivisesta kansalaisuudesta, joka konkretisoituu yhteisön toimintaan osallistumisena ja

vaikuttamisena niissä asioissa, joita asukkaat pitävät itselleen tärkeinä (vrt. myös Bäcklund & Kallio 2012). Aktiivisen toiminnan lisäksi monipaikkaisten asukkaiden toimijuuden voidaan ajatella koostuvan kokemuksista, jotka liittyvät toiminnan mahdollisuuksien ja vaikutusten tunnistamiseen (ks. esim. Gallent 2014: 183–187; Stenvall 2018: 55) sekä tunteeseen legitimistä jäsenyydestä itselle merkityksellisessä sosiaalis-poliittisessa yhteisössä (Bäcklund & Kallio 2012: 42). Toimijuutta varten monipaikkaisella asukkaalla tulee olla asema ja paikka yhteisössä, jossa hän pystyy halutessaan toimia tai olla toimimatta. Nämä kaksi erilaista toimijuuden asemaa vaikuttavat olennaisesti myös siihen, millaisen tulkinnan monipaikkaisen asukkaan toimijuus saa kunnassa. (Stenvall 2018: 55.)

Asukkaiden toimijuus saattaa ottaa paikkansa myös institutionaalisista rakenteista huolimatta tai niiden ulkopuolella. Tällaisesta toiminnasta on kyse esimerkiksi silloin, kuin asukkaat ottavat itse vastuuta omasta hyvinvoinnistaan ja alkavat tuottaa tarvitsemiaan lähipalveluita yhteisölähtöisen yritystoiminnan kautta (Rinne-Koski ym. 2017). Paikallisen asukasaktiivisuuden konkretisoituminen yhteisölähtöisenä palvelutuotantona usein juontaa juurensa asukkaiden haluun vahvistaa yhteisön hyvinvointia ja parantaa arjen sujuvuutta (Rinne-Koski & Lähdesmäki 2023: 182–183), jolloin paikalliselle yhteisölähtöiselle palvelutuotannolle on yhteisön tuki, mutta toiminta itsessään saattaa tapahtua kuntainstituution rakenteiden ulkopuolella.

Keskustelu osallistumisesta virittyy Bäcklundin ym. (2002: 7) mukaan usein silloin, kun vakiintuneen edustuksellisen demokratian rinnalle on noussut uusia osallistumisen muotoja. Osallistumisella tarkoitetaan asukkaan konkreettista toimintaa itseään koskevissa asioissa, kuten edellä mainitussa paikallisen palvelutuotannon esimerkissä, jolloin osallistumisessa on perimmiltään kyse asukkaan toimijuudesta (Bäcklund 2007: 106–114; Niiranen 1997). Nämä uudet osallistumisen muodot puolestaan monipuolistavat osallistumisen kohteena olevaan teemaan tai asiaan liittyviä todellisuuksia ja samalla asettaa kunnan poliittis-hallinnolliset prosessit ja demokratian uuteen asentoon (Bäcklund 2007: 111–112). Paikallisyhteisön omaehtoisen palvelutuotannon osalta tämä tarkoittaa sitä, että muutokset palvelutuotannon ja hyvinvoinnin tuottamisen rakenteissa muuttavat kunnan asemaa palvelutuottajana ja siirtää valtaa paikallisyhteisölle. Tämän seurauksena kunnan on asemoitava palvelutuottajaroolinsa uudelleen suhteessa paikallistoimijoihin, jolloin kuntalaisten toimijuus muuttaa instituution rakenteita ja normeja (Rinne-Koski & Lähdesmäki 2021: 45). Omaehtoisen palvelutuotannon esimerkissä asukkaiden omaehtoisuus parhaimmillaan saattaa uudistaa ja monipuolistaa kunnan palvelutuotannon tapoja ja -malleja - etenkin jos palvelutuotannon uudet mallit ja hyvät käytännöt nostetaan yleiseen keskusteluun kunnassa (ks. Schmidt 2008).

Toimijuus ja osallistuminen eivät välttämättä seuraa kuntarajoja, jolloin poliittinen toimijuus ylittää alueperustaisen osallistumisen normin (Kallio & Bäcklund 2012: 254). Kunnan näkökulmasta tällöin voidaan puhua epäselvyyden demokraatiasta, jossa poliittisen toimijuuden moninaiset määritelmät ja sisällöt sekoittuvat (Bäcklund & Kallio 2012: 50–51). Tällöin toimijuuden tavat saavat uudenlaisia muotoja, joiden ymmärtäminen on edellytyksenä myös monipaikkaisten asukkaiden osallistumisen tukemiselle (Kallio & Bäcklund 2012: 256).

Toimijuutta, sekä rakenteellista että sosiaalisesti muodostunutta, rajoittaa tai kannustaa toimijuuden saama tai siltä evätty oikeutus eli legitimaatio. Yleisesti ottaen legitimaatiolla tarkoitetaan sosiaalista hyväksyttävyyttä siinä mielessä, että instituution tai yksilön toimintaa pidetään toivottavana, oikeana ja asianmukaisena sekä sosiaalisen normi-, arvo-, uskomus- ja määritelmäjärjestelmän puitteisiin sopivana (Suchman 1995: 574). Instituutio ei pysty toimimaan kunnolla ilman legitimaatiota, joka elää ja muuttuu vuorovaikutuksessa toimintaympäristön kanssa (Scott 2014: 71–74; Glynn & D’Aunno 2023: 9). Samoin yksilön toimintaa rajoittaa tai mahdollistaa toimijuudelle annettu legitimaatio, joka vaikuttaa olennaisesti siihen, miten ja millä tavoin monipaikkaisen asukkaan annetaan olla osa kuntaa ja ketä loppujen lopuksi pidetään kuntalaisena. Legitimaatio on tärkeä osa toimijuutta, mutta ei kuitenkaan välttämätön: paikallisyhteisön omaehtoisen palvelutuotannon esimerkissä asukkaat voivat toteuttaa omaehtoista palvelutuotantoa ilman kunnan hyväksyntää, vaikka puuttuva legitimaatio saattaakin hankaloittaa tai hidastaa toimintaa ja aiheuttaa konflikteja (Rinne-Koski & Lähdesmäki 2021: 45). Muuttuvat toimintaympäristöt, toimijuuden tulkinnat sekä toiminnan legitimaatio ovat jatkuvan neuvottelun kohteina myös jokaisessa instituutiopilarissa.

3.3 Instituutiopilarit kuntalaisuuden tarkastelussa

Scottin (2014: 59) mukaan regulatiivinen, normatiivinen ja kulttuuris-kognitiivinen näkökulma instituutioon eroavat toisistaan sen mukaan, miten niissä käsitellään instituution sisältö, millaiset painotukset institutionaalisille rakenteille ja toiminnolle annetaan, millaiset instituutioiden kantajat niissä on sekä millä tasoilla rakenteita ja toimintoja tarkastellaan (ks. taulukko 2).

Regulatiivinen pilari muodostuu toimintaan vaikuttavien muodollisten lakien, säädösten ja ohjeiden kautta, joiden noudattamista valvotaan ja joiden noudattamatta jättämisestä seuraa sanktioita. Regulatiivisen ohjeistuksen ja valvonnan tarkoituksena on vaikuttaa käyttäytymiseen asettamalla rajoituksia, ohjeita sekä myös kannustimia, joiden kautta instituutio ylläpitää yhteiskunnan vakautta. Tämä näkökulma on tyypillinen erityisesti taloustieteellisissä tutkimuksissa, jotka

usein kiinnittävät huomiota ihmisten ja organisaatioiden tapaan käyttäytyä väli-neellisesti ja tarkoituksenmukaisesti toimiessaan kilpailevassa toimintaympäris-tössä, kuten esimerkiksi politiikassa. Instituution sääntöjä noudattamalla organi-saatiot saavat toiminnalleen legitiimin aseman. Instituutiota ylläpitää pakottava auktoriteetti. (Scott 2014: 59–64.)

Kuntalaisuus regulatiivisena instituutiona kiinnittyy erityisesti kunnan ja kunta-laisen suhteeseen, joka määrittyy erilaisina oikeuksina, kuten oikeutena äänestää, ja velvollisuuksina, kuten velvollisuutena maksaa veroja tai noudattaa järjestys-sääntöjä. Velvollisuuksia valvotaan ja niiden suorittamatta tai noudattamatta jät-tämisestä seuraa rangaistus. Yksilön näkökulmasta kunnan oikeus määrätä velvol-lisuuksia ja myöntää oikeuksia perustuu lakiin, joka osaltaan korostaa erityisesti kunnan hallinnollista luonnetta, mutta jättää huomiotta yhteisön vaikutuksen sääntöjen noudattamiseen. Regulatiivisen instituution kantajana voidaan ajatella olevan esimerkiksi kaksoiskuntalaisuutta tarkastelevat selvitykset ja raportit, joi-den lähtökohtana usein on lakiin ja säädöksiin perustuvien oikeuksien ja velvolli-suuksien tarkastelu monipaikkaisen asukkaan näkökulmasta (esim. Valtiovarain-ministeriö 2018).

Normatiivinen näkökulma perustuu yhtä lailla toimintaa ohjaaviin instituutioihin, mutta ei välttämättä tarvitse tuekseen formaaleja sanktioita: toimijat menettelevät tilanteessa sisäistämensä mallien mukaan myös silloin, kun valvonta puuttuu. Kyse on arvoista ja normeista, jossa arvot ilmaisevat toiminnan toivottuja tavoit-teita ja normit kuvaavat legitiimejä keinoja tavoittaa nämä tavoitteet. Arvot ja nor-mit voivat olla yhteisiä kaikille tai kohdistua vain tiettyyn toimijaan tai asemaan. Nämä luovat rooleja eli odotuksia siitä, kuinka tiettyjen toimijoiden kuuluu toimia tietyissä tilanteissa. Roolit voivat olla virallisia, jotka määrittävät toimijan oikeuk-sia ja velvollisuuksia, tai ne saattavat muodostua ajan myötä vuorovaikutuksen myötä. Regulatiivisen näkökulman tapaan myös normatiivinen näkökulma asettaa rajoituksia sosiaaliselle käyttäytymiselle, mutta myös voimaannuttaa ja mahdol-listaa sosiaalista kanssakäymistä sekä asettaa vastuita ja etuoikeuksia mutta myös velvollisuuksia ja mandaatteja. (Scott 2014: 64.)

Normatiivinen näkemys instituutiosta kohdistuu erityisesti sosiologien kiinnos-tuksen kohteisiin, sillä normatiivinen näkökulma kiinnittää huomiota toiminnan tarkoituksenmukaisuuteen ja toimijan odotettuun rooliin ja sen mukaiseen käyt-täytymistapaan tilanteessa. Sosiaaliset rakenteet puolestaan perustuvat toimijoi-den erilaisiin rooleihin ja niiden perusteella muodostuviin käyttäytymisodotuksiin siinä missä toiminnot tuottavat rutiineja, ennustettavia sääntöjä, toimintamalleja, menettelytapoja ja käytäntöjä erilaisten protokollien ja menettelytapojen muo-dossa. (Scott 2014: 64–65.) Kuntalaisuuden näkökulmasta tämän kantajana

näyttäytyy ennakkokäsitykset ja odotukset siitä, miten ja missä määrin esimerkiksi vapaa-ajan asukkaat ovat oikeutettuja osallistumaan mökkipaikkakunnan toimintaan ja päätöksentekoon tai miten ja missä määrin asukkaat ovat oikeutettuja osallistumaan kunnan palvelutuotantoon (ks. esim. Rinne ym. 2015: 106–107; Rinne-Koski & Lähdesmäki 2021).

Kulttuuris-kognitiivinen näkökulma instituutioon kiinnittää huomiota jaettuihin käsityksiin ja merkityksiin. Ne muodostavat sosiaalisen todellisuuden ja viitekehysten, jonka rajoissa merkitys syntyy. Tämän konstruktivistisen näkökulman mukaan maailma koostuu symboleista, joita yksilö tulkitsee. Tulkinnat syntyvät vuorovaikutuksessa, jossa niitä ylläpidetään ja uusinnetaan sitä mukaa, kun niitä käytetään ympäröivän maailman tulkitsemisessa. Tulkintaprosesseihin vaikuttavat ulkoiset kulttuuriset kehykset, jossa sääntöjen noudattaminen toteutuu siksi, että mitään muuta toimintatapaa olisi mahdotonta ajatella: rutiineja toteutetaan, koska näin on aina tehty. Lisäksi niiden rikkominen ei tunnu oikealta. Kulttuuris-kognitiivinen instituutiokäsitys korostaa sosiaalisesti välitetyn konstruktion keskeistä roolia yhteisessä tulkinnassa. (Scott 2014: 66–70.)

Kuntalaisuuden näkökulmasta tämä näkyy esimerkiksi kuntalaisuuden kokemiin liittyvinä tunteina ja kiinnittymisenä sekä kunnan ja kuntalaisen välisen suhteen neuvotteluna (ks. esim. Yarwood 2014; 149; Anttiroiko 1992: 91). Tämän instituutiokäsitelmän kantajana toimivat esimerkiksi kunnan symbolit ja artefaktit, kuten kunnantalo, vaakuna tai logo, joiden merkitys yhteisölle korostuu erityisesti kuntaliitosten yhteydessä (ks. esim. Mäkinen 2007). Alla oleva taulukko 2 kokoaa yhteen instituutiopilarien tärkeimmät elementit.

Taulukko 2. Instituutiopilarit (Scott 2014: 60).

	Regulatiivinen	Normatiivinen	Kulttuuris-kognitiivinen
perusta	tarkoituksenmukaisuus	sosiaalinen velvoite	itsestäänselvyys, yhteinen merkitys
mekanismi	pakottava	normatiivinen	jäljittelevä
logiikka	instrumentaalisuus, laskennallisuus	sopivuus, tarkoituksenmukaisuus	oikea tapa toimia (ortodoksia)
indikaattorit	säännöt, lait, seuraukset	kelpuutus ja valtuutus	yhteiset uskomukset ja käsitykset, yhteiset toimintalogiikat
legitimäation perusta	laillisesti sanktioitu	moraalinen hallinta	perustuminen kulttuuriin

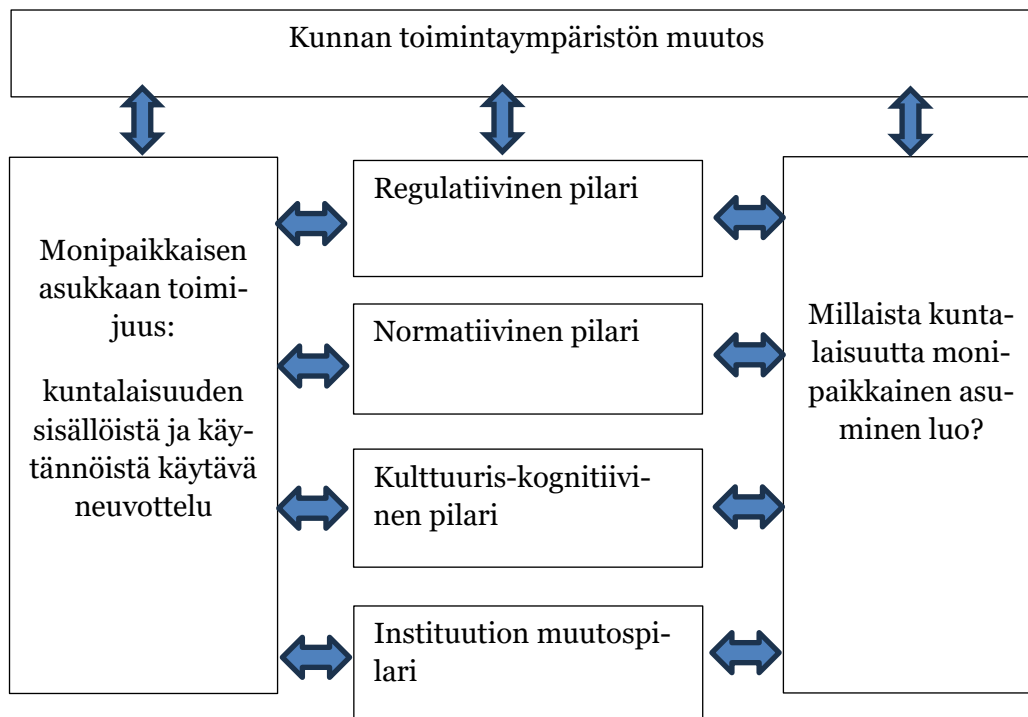
Risto Heiskala (2003: 18–20) ehdottaa pilareihin neljättä näkökulmaa, jota hän nimittää pragmatistiseksi institutionalismiksi. Samoin Antti Gronow (2004: 45–46) ehdottaa, että kolmen instituutiopilarin lisäksi tarkasteluun lisättäisiin vielä yksi instituutiönäkökulma, jota hän nimittää habituaaliseksi pylvääksi. Näillä lisäyksellä sekä Heiskala (emt) ja Gronow (emt) tuovat keskusteluun mukaan näkökulman, joka huomioi myös ne tottumukset, merkityskehyykset ja tavat, joiden ohjaavaa olemassaoloa toimijat eivät välttämättä itsekään tiedosta. Scott (2014: 70) ottaa käydyn keskustelun huomioon *Institutions and Organizations: Ideas, Interests, and Identities* -kirjan neljännessä painoksessa. Hän on samaa mieltä siitä, että tapojen ja rutiinien merkitykseen olisi hyvä kiinnittää enemmän huomiota, mutta näkee niiden sisältyvän kulttuuris-kognitiivisen instituutiopilarin elementteihin.

Scott (2014: 74–84) tuo vahvasti esiin, että jokaisen instituutiopilarin taustalla on erilaiset näkemykset pilarin sisältämisestä olettamuksista todellisuudesta ja toiminnan logiikasta. Erilaiset käsitykset instituutioiden sosiaalisesta todellisuudesta ja sosiaalisen toiminnan logiikasta ovat synnyttäneet kriittistäkin keskustelua: regulatiivinen näkökulma instituutioon painottaa sääntöjen ja ohjeiden vaikutusta ihmisten toimintaan. Normatiivinen näkökulma puolestaan tuo esiin sosiaalisen tilanteen tulkinnan ja muiden odotusten vaikutuksen valintoihin. Kulttuuris-kognitiivinen näkökulma on yhteensopiva sosiaalisen konstruktionismin kanssa, jossa toiminnan ehdot tavallaan neuvotellaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kulttuuristen sääntöjen ja sosiaalisten rutiinien viitekehyyksessä. Risto Heiskala (2003: 20) kuitenkin toteaa, että usein on järkevintä välttää turhaa vastakkainasettelua ja valita tutkimustehtävään ja kontekstiin soveltuva näkökulma. Tässä työssä instituutiopilareiden monimuotoisuus nähdään rikkautena: instituutiopilareiden erilaisia lähtökohtia hyödyntämällä pyritään saamaan mahdollisimman monipuolinen käsitys monipaikkaiseen kuntalaisuuteen vaikuttavista tekijöistä ja pyritään tunnistamaan kattavasti kuntalaisuutta rakentavia tekijöitä (ks. myös Stenvall 2018: 44).

Aikaisemman institutionalismin koulukuntiin kohdistuneen kritiikin mukaan uuden institutionalismin mukaiset näkemykset instituutioista selittävät paremmin instituutioiden jatkuvuutta kuin toimijoiden vaikutusta instituution muutokseen (Schmidt 2010). Jos instituution muutosta tarkastellaan diskursiivisen institutionalismin näkökulmasta, voidaan erilaiset selvitykset ja raportit esimerkiksi kaksoskuntalaisuuteen liittyen nähdä kommunikaatiodiskurssina, joka ylläpitää regulatiivisen kuntalaisuusinstituution mukaista näkemystä kuntalaisuudesta tuomalla esiin syitä ja perusteluja, miksi kuntalaisuuden määritelmää ei kannata avata tai muuttaa – ainakaan juridisesti. Normatiivisen instituution näkökulmasta ei ole samantekevää, mitä monipaikkaisilta asukkailta kunnassa odotetaan:

kunnassa käyty keskustelu vaikuttaa olennaisesti siihen, millaisen aseman he kunnassa saavat. Hyvä esimerkki tästä on esimerkiksi kuntien monipaikkaisuusstrategiat, joilla monipaikkaisten asukkaiden asemaa tuetaan kunnassa normatiivisen diskurssin kautta. Kulttuuris-kognitiivisen kuntalaisuusinstituution osalta puhunta liittyy kognitiiviseen diskurssiin, jonka merkityksestä kertoo esimerkiksi se, rakennetaanko monipaikkaisuus kunnassa myönteiseksi ilmiöksi, joka edistää paikallistaloutta ja monimuotoisuutta vai haasteeksi, joka kuormittaa kunnan palveluja.

On selvää, että instituutiot eivät elä tyhjiössä, sillä ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toimintaympäristönsä kanssa ja reagoivat sen muutoksiin säilyttääkseen merkityksensä ja oikeuttaakseen toimintansa (Jäntti 2016: 212–213), jolloin kuntalaisuusinstituutiota toisaalta ylläpidetään mutta myös uusinnetaan kunnan ja asukkaiden vuorovaikutuksessa (myös Anttiroiko 1992: 91). Vuorovaikutuksen kautta kuntalaisuus muokkautuu ja uusiutuu sekä muodostaa sen kautta uudenlaisia normeja ja sosiaalisia sääntöjä (Giddens 1984; myös Summa 1987). Tämän myötä kuntalaisuusinstituutio muuttuu ja saa uudenlaisia sisältöjä, josta monipaikkainen kuntalaisuus on hyvä esimerkki. Kuvio 1 kokoaa yhteen työn tutkimusasetelman.

Kuvio 1. Tutkimuksen tutkimusasetelma.

4 METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT, AINEISTOT JA MENETELMÄT

4.1 Kuntalaisuus sosiaalisena konstruktiona

Kuntalaisuuden tarkastelu regulatiivisen instituutionäkökulman lisäksi normatiivisena ja kulttuuris-kognitiivisena instituutiona tarkoittaa samalla sitä, että kuntalaisuuden tarkasteluun sisällytetään myös sen yhteisöllinen ja kokemuksellinen puoli. Tätä tarkoitusta varten työhön tarvitaan tulkitseva ja sosiaalista vuorovaikutusta korostava näkökulma, jonka vuoksi kuntalaisuuden koostumista tarkastellaan sosiaalisena konstruktiona.

Sosiaalinen konstruktio tuli yleiseen käyttöön Peter Bergerin ja Thomas Luckmanin teoksen *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen (The Social Construction of Reality, 1966, suom. 2002)* myötä, jossa todellisuutta tarkastellaan arkielämän ilmiöiden kokemusmaailmassa. Sosiaalisen konstruktioismin näkökulmasta todellisuus ja yhteiskunta rakentuvat ja saavat merkityksiä ihmisten välisissä ja luomissa prosesseissa osana sosiaalista vuorovaikutusta ja sen tulkintaa. Tämän näkökulman kautta ihmisten luomat ja käyttämät luokitukset ovat tietynä aikana tietyssä paikassa sovittuja ja opittuja tapoja hahmottaa ja ymmärtää maailmaa, jotka muodostuvat ihmisten tuottamissa puhe- ja toimintatavoissa ja riippuvat niille annetuista merkityksistä. Konstruktioismin periaatteille rakentuvat tutkimukset keskittyvät yhtäältä ihmisten rakentamiin yhteiskunnallisiin todellisuuksiin ja toisaalta tutkimuksiin, joissa ollaan kiinnostuneita prosessista, jolla todellisuudelle annetaan merkityksiä. (Niska ym. 2024: 13–16.)

Bergerin ja Luckmanin (1966/2002) lähtökohtana on ajatus siitä, että ihmiset hahmottavat arkipäiväistä elämäänsä käyttämällä sanoja ja kategorioita, joilla he nimeävät ja luokittelevat tapahtumia ja toimijoita. Luokittelu auttaa jäsentämään arjen tapahtumia ja muodostaa perustan niihin liittyville toimintatavoille. Nämä tavanmukaistuneet toiminnot ovat tyytetyjä, roolitettuja ja rutinoituneita, jotka auttavat muistamaan, miten eri tilanteessa tulee toimia: kyse on toisin sanoen instituutioista. 1970-luvulla sosiaalisen konstruktioismin mukaiset ajatukset laajenivat sosiologiasta myös muihin tieteenaloihin, jolloin tutkimuksessa alettiin yhä enemmän keskittyä kielenkäytön, tulkinnan ja merkityksenannon prosesseihin. Samaan aikaan sosiaalinen konstruktioismi alkoi saada uudenlaisia muotoja, jonka vuoksi siitä on olemassa useita keskenään ristiriitaisiakin versioita. (Niska ym. 2024: 18–19; Kekäle & Puusa 2020: 44–48.)

Erilaisten versioiden lisäksi hämmennystä aiheuttaa myös konstruktioismin ja konstruktivismien välinen suhde, sillä näitä termejä käytetään usein toistensa

synonymeinä. Termejä kuitenkin erottaa näkökulma: eri tieteenalojen ajatusten soveltaminen sosiaalisen konstruktionismin periaatteisiin on laajentanut käsitteiden käyttöä siten, että konstruktivismilla viitataan tieteenalan näkökulman taustalla olevaan kontekstiin ja teorioihin. Konstruktionismilla puolestaan tarkoitetaan tutkimusotetta, jossa todellisuus nähdään kielellisesti tuotettuina merkityksinä ja tulkintoina. (Niska ym. 2024: 20–22; Burr 2015: 21–22.)

Miira Niska ym. (2024: 22–26) huomauttavat, että sosiaalisen konstruktionismin mukaisessa tarkastelussa voidaan kiinnittää huomiota hyvinkin erilaisiin asioihin ja tekijöihin, jotka osaltaan jatkavat sosiaalisen konstruktionismin eriytymistä. Yksi ehdotus näkökulmien erottamiseksi on niiden jakaminen objektiiviseen ja tulkitsevaan sosiaaliseen konstruktionismiin, joista molemmat perustuvat sosiaalisen konstruktionismin yleiseen lähtökohtaan rakenteiden luomisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, mutta tarkastelun kohteena olevat rakenteet saatetaan ymmärtää hyvinkin eri tavoin. Objektiivinen konstruktionismi kiinnittää huomiota rakenteiden syntymiseen, muodostumiseen tai kehittymiseen. Tulkitseva konstruktionismi puolestaan kiinnostuu siitä, miten merkitykset ovat sosiaalisesti rakentuneet. Kuntalaisuuden tarkastelussa tämän voisi ajatella tarkoittavan sitä, että kuntalaisuus rakentuu suhteessa hallintorakenteisiin sekä yhteiskunnallisten määrittely- ja tulkintaprosessien seurauksena. Näkökulmat eivät ole toisensa pois-sulkevia, mutta kiinnittävät huomiota eri asioihin.

Toinen ero sosiaalisessa konstruktionismissa liittyy rakenteiden tasoon ja tulkintojen seurauksiin joko yksilöille (mikrokonstruktionismi) tai laajemmin yhteiskunnalle (makrokonstruktionismi). Molemmissa on kyse kielenkäytön tutkimuksesta, joka kiteytyy diskursseihin joko arjen tasolla tai laajemmin historiallisesti kehittyneen ja vakiintuneen puhumisen, tietämisen ja tulkinnan kautta. Samankaltainen jaottelu löytyy myös rakennetasojen toimijuuteen liittyen: mikrokonstruktionistinen tutkimus keskittyy ihmisten väliseen paikalliseen ja tilannekohtaiseen vuorovaikutukseen ja siihen, miten ihmiset tuottavat toimijuutta. Makrokonstruktionistinen näkökulma tarkastelee sitä, millaisia vaikutuksia vallassa olevilla diskursseilla on yhteiskunnassa ja miten tiettyinä aikakautena vallitseva diskurssit mahdollistavat ja rajaavat merkitysten ja tulkintojen muodostamista instituutioiden tukemissa käytännöissä. Nämäkään erilaiset lähtökohdat toimijuuteen eivät sulje toisiaan pois, sillä ihmisiä voidaan ajatella sekä diskurssien tuotteina että niiden merkityksenantajina. (Niska ym. 2024: 26–30.)

Bergeria ja Luckmannia (2002) myötäillen tässä työssä kuntalaisuuden tarkastelun lähtökohtana on ajatus siitä, että kuntalaisuus on sekä hallinnollisesti rakennettu että arkielämässä sosiaalisesti tuotettu ja välitetty konstruktio. Kun kunnan asukkaat puhuvat kuntalaisuudesta, he samalla tuottavat, rakentavat ja jäsentävät

siihen lukeutuvia normeja, sääntöjä ja oletuksia, joita he tuovat näkyviksi, tulkitsevat ja uusintavat omista lähtökohdistaan suhteessa olemassa oleviin ja sellaisiksi tulkitsemiinsa rakenteisiin. Käytetty kieli, valitut ilmaisut, ei ole pelkästään viestintää, vaan keino rakentaa merkityksiä ja tuottaa jäsenyyksiä sosiaalisten normien, arvojen ja sääntöjen mukaan. Arkielämän sosiaalisen vuorovaikutuksen pyörteissä normeja venytetään ja sääntöjä muokataan tilanteen mukaan, jolloin syntyy uudenlaisia puhetapoja uusia tilanteita ja tarpeita varten. Tämän seurauksena kuntalaisuus saa uudenlaisia merkityksiä ja tulkintoja. Asukas toisin sanoen toimii kuntalaisuuden olemassa olevissa rakenteissa ja samaan aikaan muuttaa niitä omalla toiminnallaan ja tulkinnoillaan (vrt. Giddens 1984: 297–298; myös Scott 2014: 94).

Kuntalaisuuteen liittyvät yhteiskunnalliset käytännöt ovat olemassa vain ihmisten kautta, jotka tekevät käytännöistä ymmärrettäviä, tarkoituksellisia ja merkityksellisiä. Kuntalaisuus sosiaalisena konstruktiona on samalla sidoksissa siihen, miten sen ymmärrämme: mitä kuntalaisena oleminen käytännössä tarkoittaa, mitä asioita siihen lukeutuu ja mitä ei. Tämän vuoksi kuntalaisuus ei ole suora käsitys todellisuudesta, vaan asukkaan luoma tulkinta siitä. Tässä työssä kuntalaisuutta tarkastellaan paikallisesti sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta neuvoteltuna prosessina, jossa asukkaat tuottavat monipaikkaista kuntalaisuutta puheen ja diskursioiden kautta. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 11–14; Burr 2015: 10–11.) Tämän myötä tutkimus edustaa mikrotason tulkitsevaa sosiaalista konstruktionismia (Niska ym. 2024: 24–28; Burr 2015: 24–26).

Vaikka väitöstyön tutkimustehtävä kiinnittyy mikrotason toimijuuteen, on kuitenkin otettava huomioon, että samaan aikaan myös muut kuin asukkaat tuottavat ja rakentavat kuntalaisuutta omalta osaltaan. Tämän vuoksi ei ole samantekevää, miten kunnan viranomaiset ja luottamushenkilöt näkevät kunnan asukkaiden roolin ja merkityksen kunnassa tai miten asukkaat otetaan huomioon kunnan toiminnassa ja päätöksenteossa (vrt. Schmidt 2008, 2010). Nämä erilaiset kohtaamiset ovat tärkeässä osassa kuntalaisuuden tuottamisessa: ikävät kohtaamiset tuottavat erilaista kuntalaisuutta kuin miellyttävät ja kannustavat kohtaamiset. Tämä koskee myös sitä tapaa, jolla monipaikkaisuuteen ja monipaikkaiseen asumiseen suhtaudutaan esimerkiksi lehdistössä tai tutkijoiden keskuudessa (esim. Rantanen 2021). Nämä kaikki vaikuttavat osaltaan siihen, millainen kuntalaisuus on normien mukaista kuntalaisuutta ja siten yleisesti hyväksyttävää.

Sosiaalisen konstruktionismin taustalla vaikuttaa usein relativismi, jonka mukaan totuus ja tieto ovat sidonnaisia yksilön näkökulmaan, kulttuuriin, yhteisöön tai kontekstiin (Berger & Luckmann 2002: 45–57). Suhtautuminen todellisuuteen kuitenkin vaihtelee sekä sosiaalisen konstruktionismin että relativismin sisällä

suhteessa siihen, millaisesta todellisuudesta näkökulmassa on kyse. Tulkitsevan sosiaalisen konstruktionismin ja tiedollisen relativismin tavoitteena ei ole kiistää ihmisistä tai tulkinnoista erillisen todellisuuden tai ilmiöiden olemassaoloa, mutta eroja syntyy tiedon ja todellisuuden luonteista. (Niska ym. 2024: 31–33.) Jyrkälle tai vahvalle konstruktionismille on tyypillistä näkemys siitä, että tutkimuskohdetta ja sen sosiaalista rakentumista ei voi erottaa toisistaan. Tämän tutkimuksen näkökulman mukaisessa maltillisessa konstruktionismissa sosiaaliset prosessit nähdään osana arkielämän todellisuuden kokemusmaailmaa. (Raatikainen 2004, 42–45.)

4.2 Laadullinen tutkimusote

Sosiaalisen konstruktionismin mukaisen näkökulman myötä tutkimuksen metodologia on laadullinen. Laadullisen tutkimuksen ero määrälliseen tutkimukseen verrattuna liittyy oletukseen teorian paikasta: määrällisessä tutkimusotteessa oletuksena usein on, että tutkimuskohde on teoriasta ja tutkijasta riippumaton siinä missä laadullinen lähestymistapa korostaa tiedon subjektiivista luonnetta. Valittu tutkimusote vaikuttaa myös tutkimuksen tavoitteeseen ja tutkimuksessa käytettyihin aineistoihin, jotka laadullisessa tutkimusotteessa pääosin ovat tekstejä. Laadullisessa tutkimuksessa on olennaista tutkimukseen osallistuvien ihmisten kokemukset. (Puusa & Juuti 2020a: 75–77.)

Laadullisessa tutkimuksessa on useita koulukuntia omine menetelmiseen, joiden taustaoletukset eroavat toisistaan. Lähestymistavan valintaan vaikuttaa, miten tutkija haluaa käsitellä sitä sosiaalista todellisuutta, jossa hänen tutkimuksen kohteensa ovat. Menetelmän valintaan vaikuttaa myös se, mitä tutkija haluaa aineistollaan tuoda esiin: tapaustutkimus tuottaa erilaisia havaintoja kuin esimerkiksi narratiivinen tutkimus. Laadullinen tutkimus voi olla uuden tiedon hankintaa, ilmiön kuvaamista, ymmärryksen syventämistä ja tulkintaa tai teoreettisen tulkinnan tekemistä. (Puusa & Juuti 2020a: 75–77.)

Tämän väitöstyön aineiston muodostavat artikkelit, jotka ovat itsenäisiä tutkimuksia monipaikkaisen kuntalaisuuden teemaan liittyen. Jokaista artikkelia yhdistää monipaikkaisen kuntalaisuuden teeman lisäksi konstruktionistinen ja laadullinen tutkimusote, jossa artikkelien aineistot, haastattelut, ovat konstruktionistisesti rakentuneet. Haastattelujen lähtökohtana oli ajatus siitä, että jokaisella haastateltavalla, ja samoin haastattelijalla itsellään, on jonkinlainen näkemys ja omakohtainen kokemus kuntalaisuudesta. Haastatteluiden alussa kuntalaisuuskeskustelu usein alkoi keskusteluna veroista, jätehuollosta, palveluiden käytöstä ja äänestämisestä, mutta keskustelun edetessä yksityiskohtaisemmaksi kuntalaisuus

sai monipuolisempia sisältöjä ja tulkintoja. Valitussa tutkimusotteessa on samalla kyse arkielämän itsestäänselvyyksien esiintuomisesta, jolloin tutkimuksen yhteiskunnallisena tehtävänä voidaan ajatella olevan huomion suuntaamisen johonkin asiaan eri tavalla (Bäcklund 2007: 47). Tutkimuksen kohteen, monipaikkaisen kuntalaisuuden, ymmärtämisen taustalla on ollut esiymmärrys kuntalaisuudesta, joka on toiminut perustana huomioille monipaikkaisen asumisen merkityksestä ja vaikutuksesta kuntalaisuuteen. Tutkijan rooli haastatteluissa on ollut aktiivinen sen sijaan, että tutkija olisi pysytellyt ulkopuolisena. Haastattelujen edetessä tutkija on pystynyt kiinnittämään haastateltavien huomiota aikaisemmissa haastatteluissa esiin nostettuihin asioihin ja pyytämään haastateltavia tarvittaessa reflektomaan niitä, jolloin haastattelujen teemat ovat syventyneet ymmärryksen kasvaessa.

Tämänkaltainen ymmärryksen lisääntyminen muodostaa hermeneuttisen kehän, jonka lähtökohtana on ajatus siitä, että tutkimuksen kokonaisuus voidaan ymmärtää sen osien merkitysten kautta (Puusa & Juuti 2020b: 73). Tässä tutkimuksessa tämä tarkoittaa sitä, että tutkijalla on jonkinlainen olemassa oleva käsitys siitä, mitä kuntalaisuus on ja miten siitä on aikaisemmin hallintotieteen perinteessä puhuttu. Kun tutkimuksen informantit puhuivat kuntalaisuudesta, he tuottivat siihen sisältöjä ja merkityksiä, jotka perustuvat tietoon, joka eletään, koetaan ja uskotaan todeksi kuntalaisen omassa arjessa (Bäcklund 2007: 59). Kertoessaan näkemyksistään ja arkipäivän kokemuksistaan tutkittavat samalla kertoivat toiminnastaan monipaikkaisena asukkaana sekä refleктоivat samalla omaa toimijuuttaan kuntalaisena. Tutkimuksen edetessä tutkijan tieto ja ymmärrys lisääntyy ja tulkinat syventyvät, mikä tuottaa tutkittavaan ilmiöön uusia näkökulmia ja sen kautta rikastaa aiheen tutkimusperinnettä (Juuti & Puusa 2020: 10; Puusa & Juuti 2020b: 72–73).

Näiden lähtökohtien myötä tutkimusta voidaan luonnehtia hermeneuttiseksi, joka pyrkii ymmärtämään merkityksiä ja tekemään niistä tulkintoja. Hermeneutiikka on laaja ja useita suuntauksia sisältävä tutkimusperinne, joka voidaan ymmärtää tutkimuksen taustafilosofiana, menetelmänä tai molempina. (Puusa & Juuti 2020b: 72–74.) Hermeneuttinen tutkimus kohdistuu ihmisten väliseen vuorovaikutukseen, jossa tulkinan aiheena ovat ilmaisut ja merkitykset (Laine 2001: 29). Nämä ilmaisut välittävät merkityksiä, joita voidaan tarkastella ainoastaan ymmärtämällä ja tulkitsemalla.

4.3 Artikkelien menetelmälliset valinnat

Työssä tarkastellaan kuntalaisuutta neljän instituutionäkökulman kautta neljässä artikkelissa, jotka yhdessä muodostavat käsityksen siitä, millaisena monipaikkainen kuntalaisuus näyttäytyy monipaikkaisten asukkaiden kokemana. Artikkeleita yhdistää monipaikkaisen kuntalaisuuden teeman lisäksi laadullinen ja konstruktionistinen tutkimusote. Jokaisen artikkelin aineistona on käytetty haastatteluja, joista osa on toteutettu teemahaastatteluina ja osa virikehaastatteluina.

Ensimmäisen, kolmannen ja osittain myös neljännen artikkelin aineistona on käytetty samaa teemahaastatteluaineistoa. Haastatteluaineisto kerättiin Helsingin Sanomissa vuonna 2007 julkaistun lehti-ilmoituksen avulla. Ilmoituksessa pyydettiin yhteydenottoja ihmisiltä, jotka tuntevat monipaikkaisen asumisen ja elämisen kuvaavan omaa arkeaan. Lisäksi ilmoituksessa täsmennettiin, että soveltuvat haastateltavat voivat jakaa aikansa kahden tai useamman paikan välille työn tai vastaavien syiden vuoksi, omistaa kakkosasunnon maaseudulla tai kaupungissa, tai jakaa elämänsä muiden syiden vuoksi useampaan kuin yhteen paikkaan. Ilmoitukseen vastasi viikon aikana 101 monipaikkaiseksi itsensä kokevaa ihmistä. Yhteyttä ottaneita pyydettiin kertomaan lyhyesti itsestään, asumisestaan ja taustatiedoistaan sekä kysyttiin lupaa myöhempää yhteydenottoa varten mahdollisen haastattelun merkeissä. Haastateltaviin ei sisältynyt monipaikkaisesti asuvia lapsia lainkaan, mikä johtunee aineiston hankintatavasta. Mikäli tutkittavien mukana olisi ollut alaikäisiä lapsia, olisi aineiston hankinta ollut tutkimuseettisesti erilainen prosessi. Samoin tutkimusmenetelmät olisi muotoiltu ikätason mukaisiksi (ks. esim. Suutari ym. 2021).

Saadut yhteydenotot luokiteltiin kerättyjen taustatietojen mukaan monipaikkaisuutta eri näkökulmista kuvaaviin ryhmiin, joista tarkempaan haastatteluun valittiin 25 henkilöä. Tämän perusteella monipaikkaisen asumisen ryhmiä muodostui kolme, joita olivat monipaikkaisesti työn vuoksi asuvat (12 haastateltavaa), monipaikkaisesti vapaa-ajalla asuvat (5 haastateltavaa) ja monipaikkaisesti perheen tai sukujuurien vuoksi asuvat (8 haastateltavaa).

Teemahaastattelu aloitettiin keskustelulla haastateltavan taustasta ja tarinasta monipaikkaisen elämäntavan taustalla ja eteni käsittelemään monipaikkaista elämäntapaa yhteiskunnallisena ilmiönä, elämäntapaan liittyviä asuinpaikkoja ja niiden merkityksiä, elämäntavan ja hallinnon kohtaamista, maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusta elämäntavassa sekä muita huomioita, kuten elämäntavan pysyvyys ja kokeminen sekä lähipiirin suhtautuminen monipaikkaiseen asumiseen. Kyselyrunko lähetettiin haastateltavalle etukäteen nähtäväksi, mikäli

haastateltava sitä toivoi. Osa haastateltavista oli tehnyt itselleen runsaasti muistiinpanoja haastatteluun saapuessaan, osa ei ollut valmistautunut mitenkään erityisesti.

Monipaikkaisten asukkaiden hankala tavoitettavuus monipaikkaisuuteen liittyvien rekistereiden ja tilastotietojen puuttuessa on ollut yksi monipaikkaisuuden tutkimuksen ongelmista (Rannanpää ym. 2022: 13; Alasalmi ym. 2020: 101–102; Lehtonen ym. 2019). Monipaikkaisuuden ilmiötä on tutkimuksissa pyritty tarkastelemaan erilaisia rekistereitä ja tilastoja yhdistelemällä (Rannanpää ym. 2022: 13; Alasalmi ym. 2020: 13; Pitkänen & Strandell 2018), joissa vaarana saattaa kuitenkin olla aineiston vinoutuminen ja tietyn asukasryhmän, kuten vapaa-ajan asukkaiden, korostuminen. Tämän vuoksi lehti-ilmoituksella kerätyn aineiston voidaan ajatella edustavan mahdollisimman monipuolisesti monipaikkaisesti asuvia.

Aineiston keräämisen aikaan monipaikkainen asuminen ei ollut yhtä yleistä kuin nykyään. Haastatteluiden tavoitteena oli pyrkiä ymmärtämään monipaikkaista asumista kuntalaisuuden kokemiseen liittyvänä yhteiskunnallisena ilmiönä, ja moni haastateltava näki haastattelutilanteen mahdollisuutena jäsentää ja reflektoida monipaikkaisen asumisen arkea ja sen seurauksia. Lehti-ilmoituksen avulla hankitun aineiston keräämisen jälkeen teknologia on kehittynyt monella tavalla, joka osaltaan vahvistaa monipaikkaisuutta ilmiönä. Uusista teknologisista ratkaisuista, kuten älypuhelimista, videoneuvottelusovelluksista ja tietoverkkoyhteyksistä huolimatta näen, että teknologian rooli monipaikkaisen osallistumisen ja paikkasuhteen tarkastelussa on pääosin välineellinen. Teknologian kehittyminen tukee monipaikkaista asumista mahdollistamalla ja vahvistamalla erilaisia ajan ja paikan ylittäviä yhteydenpidon ja vuorovaikutuksen keinoja, mutta ei varsinaisesti muuta monipaikkaisesti asuvan paikkasuhdetta ja asuinpaikan merkitystä elämäntavassa tai vaikuta asukkaan kiinnostukseen osallistua asuinpaikkakuntien arkeen. Tämän vuoksi näen, että kyseinen haastatteluaineisto pystyy ajan kulumisesta huolimatta kuvaamaan monipaikkaista asumista ilmiönä ja sen myötä muodostuvana kuntalaisuutena. Näkemystä tukee huomio siitä, että uudemmat tutkimukset ja selvitykset tuovat esiin samoja asioita ja teemoja, joita haastateltavat ovat nostaneet esiin monipaikkaisuuteen liittyen (esim. Pitkänen & Strandell 2018).

Ensimmäisen artikkelin aiheena oli monipaikkainen asukas kuntalaisena. Lehti-ilmoituksen avulla kerättyä litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 209 sivua. Aineiston koon vuoksi analyysi aloitettiin järjestelemällä haastatteluaineisto siten, että aineistosta poimittiin erikseen kohdat, joissa haastateltava puhuu kuntalaisuudesta. Kaikki haastateltavien kuntalaisuudelle antamat tulkinnat hyväksyttiin: mukana ovat kohdat, joissa haastateltava puhuu hallinnosta, palveluista,

asioinnista, veroista ja maksuista, paikallisista yhteisöistä, osallistumisesta, vaikuttamisesta ja niin edelleen. Nämä puheenvuorot koottiin yhteen, jolloin haastatteluaineisto tiivistyi 94 sivuun. Tämän jälkeen aineistoa tiivistettiin edelleen poimimalla erikseen puheenvuorot, joissa haastateltavat puhuivat asuinpaikoista ja kuntalaisuudesta monipaikkaisuuden näkökulmasta. Puheenvuorot luokiteltiin sen mukaan, mitä haastateltavat kertoivat eri paikoissa asumisesta ja siihen liittyvästä kuntalaisuudesta (asuinpaikkoihin liittyvistä tunteista, monipaikkaisuuden syistä ja motiiveista, asumiseen liittyvistä kokemuksista ja konkreettisista käytännön asioista) ja miten haastateltavat asemoivat eri asuinpaikkoja suhteessa toisiinsa.

Tämän analyysin perusteella aineistosta tunnistettiin 12 haastateltavaa, jotka rakensivat puheessaan monipaikkaisen asumisen lisäksi myös monipaikkaista kuntalaisuutta asemoimalla eri asuinpaikat toisilleen rinnakkaisina. Monipaikkaisen kuntalaisuuden tarkastelua varten näiden asukkaiden haastattelut erotettiin omaksi aineistokseen, jolloin analysoitavana oli 51 sivua litteroitua tekstiä. Nämä haastattelut analysoitiin diskursiivisen sisällönanalyysin keinoin etsien puheta-
poja, joilla haastateltavat rakensivat monipaikkaista kuntalaisuutta.

Toisen artikkelin aineistona käytettiin vuosina 2012–2013 kerättyä haastatteluaineistoa, joka käsittelee mökkeilyä vasta suunnittelevien näkemyksiä ja odotuksia vapaa-ajan asumisesta toisella paikkakunnalla. Haastateltavat valittiin suunnitteilla olleen puutarhakylän tonttien varauslistalta, josta haastateltiin 15 tontinvarajaa. Haastattelu-teemat käsittelevät vastaajien taustatietojen lisäksi puutarhakylään rakennettavaa mökkiä, odotuksia kylää, paikallista yhteisöä ja kuntaa kohtaan, näkemyksiä ja odotuksia palveluiden käytöstä ja ajatuksia paikalliseen yhteisön toimintaan osallistumisesta sekä kiinnostuksesta siirtää omaa osaamistaan mökkipaikkakunnalle. Aineiston käsittely aloitettiin haastatteluiden sisällönanalyysillä, jonka tavoitteena oli saada käsitys siitä, millaisiin asioihin haastateltavat kiinnittivät huomiota vapaa-ajan asumiseen liittyen. Haastateltavat miettivät asumista yhdeksän teeman kautta, jotka liittyivät Kuortaneeseen vapaa-ajan asumisen alueena (sukujuuret, alueelle muuttaminen, oman osaamisen siirtäminen Kuortaneelle, tapahtumiin osallistuminen, odotukset kunnalle), kunnan asioihin vaikuttamiseen, asukkaille ja mökkiläisille suunnattuihin palveluihin sekä näkemyksiin kunnan kehittämisestä. Teemoittelun jälkeen haastattelut tiivistettiin aineistoksi, joka koostui vain kuntaa ja kuntalaisuutta käsittelevistä puheenvuoroista. Tämän jälkeen aineistosta tunnistettiin puheta-
poja, joilla haastateltavat rakensivat suhdettaan tulevaan mökkipaikkakuntaansa.

Mökkeilyä suunnittelevien puutarhakylästä tontin varanneiden keskustelut perustuivat todellisiin odotusarvoihin ja puutarhakylämökkeilyyn liittyviin toiveisiin,

asenteisiin ja motiiveihin, sillä haastattelujen toteutusaikaan puutarhakylä oli vasta suunnitteilla oleva konsepti. Tämän vuoksi haastattelut heijastavat hyvin haastateltavien kuntalaisuuteen liittämää normeja ja näkemyksiä siitä, miten ja mihin mökkikunnassa on mahdollista sekä soveliasta osallistua ja vaikuttaa. Puutarhakylähankkeen toteutus kuitenkin viivästyi ja jäi lopulta toteutumatta puutarhakylän suunniteltuun paikkaan liittyvien erimielisyyksien vuoksi (Rinne-Koski & Rantanen 2014: 9).

Kolmannessa artikkelissa aineistona käytettiin samaa monipaikkaisesti asuvien haastatteluaineistoa kuin ensimmäisessä artikkelissa. Tällä kertaa aineistoa analysoitiin siitä näkökulmasta, millaisia asukasrooleja monipaikkaisesti asuvat tuottavat itselleen asuinpaikoissaan ja millaisia seurauksia sillä on kuntalaisuudelle. Aineiston analyysi aloitettiin erottamalla haastatteluaineistosta erikseen kaikki maininnat, joissa haastateltava puhui asumisesta ja asuinpaikoistaan. Mukaan otettiin kaikki maininnat, joissa haastateltava puhui asumisesta ja asuinpaikoistaan. Aineistoa kertyi 45 sivua. Tämän vaiheen tarkoituksena oli tiivistää aineistoa, muuta analyysia tähän luentakierrokseen ei vielä liitetty. Tätä pidettiin tärkeänä sen vuoksi, että tällöin aineiston tiivistämisessä ei ajauduttu mahdollisiin ennakkolta muodostuviin tulkintaraameihin. Aineiston tiivistämisen jälkeen litteroitua puhetta luettiin siitä näkökulmasta, miten ja mistä lähtökohdista he asumisestaan ja arjestaan niissä puhuvat. Erityistä huomiota kiinnitettiin siihen, miten haastateltavat puhuivat asemastaan yhteisöissä sekä kunnan ja yhteisön toimintaan osallistumisesta ja vaikuttamisesta, jotta saataisiin käsitys heidän ajatuksistaan kuntalaisuudesta paikallisuuden kautta koettuna prosessina. Puheesta tunnistetut asemoinnit rakensivat monipaikkaiselle asukkaalle erilaisia asukasrooleja. Asukasroolien tunnistamisen jälkeen analyysiä jatkettiin analysoimalla puhuntojen taustalla olevia puhetapoja, joilla haastateltavat asemoivat itseään asukkaana ja sen myötä myös kuntalaisena.

Myös tämän aineistovalinnan kohdalla on syytä pohtia aineistonkeruun ajankohdan vaikutusta tuloksiin. Aineistohankinnan aikana vuonna 2007–2008 monipaikkaisuus ilmiönä oli uusi eikä sen vaikutuksia vielä tunnettu. Analyysin tuloksina tunnistetut asukasroolit (perinteinen mökkeilijä, osa-aika-asukas, kotiinpalaaja ja etäasukas) ovat kuitenkin edelleen tunnistettavissa monipaikkaisuuden nykykeskusteluissa. Osa-aika-asukkaan ja etäasukkaan roolien voidaan ennakoida edelleen vahvistuvan voimistuvan kaupungistumiskehityksen myötä (Rannanpää ym. 2022), ja myös kotiinpalaajien roolin on nähty vahvistuvan kunnissa väestön ikääntymisen ja hoivaan liittyvän monipaikkaisuuden lisääntyessä (Kattilakoski ym. 2022). Tämän vuoksi näen aineiston soveltuvan tulkitsemaan myös monipaikkaisen asukkaan asukasrooleja, joita monipaikkaisuuden lisääntyminen vahvistaa edelleen.

Neljännän artikkelin teemana oli monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus. Artikkelin aineistona käytettiin kolmea eri kotiseutuhankkeissa järjestetyn kotiseutukeskustelun haastatteluaineistoa, joissa osallistujat olivat monipaikkaisia asukkaita. Haastattelut toteutettiin vuosina 2013, 2014 ja 2018. Kotiseutukeskustelut olivat virikehaastatteluita, jossa haastateltavina oli yhteensä 21 henkilöä, joiden kotiseutukokemukset tai asuminen kohdistuivat maaseudulle ja kaupunkiin. Lisäksi aineistoa täydennettiin viidellä aiemmin mainitun lehti-ilmoituksen kautta saadulla haastattelulla, joissa haastateltavien näkemykset ja kokemukset jakautuivat maaseudulle ja kaupunkiin.

Menetelmänä virikehaastattelu muistuttaa ryhmähaastattelua, jossa keskustelu etenee yksittäisten kysymysten sijaan haastateltaville esitettyjen virikkeiden innoittamana. Virikehaastattelumenetelmän mukaisessa aineistonhankinnassa tavoitteena on saada aikaan osallistujien välistä keskustelua haastattelun sijaan. Keskusteluvirikkeinä voi käyttää erilaisia väittämiä, kuvia, videota tai vaikka tutkimusprojekteissa toteutettujen kyselyiden tuloksia, joita haastateltavia pyydetään kommentoimaan omasta näkökulmastaan. Virikkeet antavat haastateltavalle mahdollisuuden nostaa esiin nimenomaan niitä asioita, joita he pitävät tärkeinä teemaan ja virikkeeseen liittyen, ja innostaa osallistujia tuottamaan aineistoa monesta eri näkökulmasta. (ks. esim. Riukulehto & Suutari 2022.)

Ensimmäinen haastattelu toteutettiin vuonna 2013 *Nokiottaan kotomaa* -hankkeessa, jonka tarkoituksena oli tavoittaa Kuortaneenjärven ympärillä asuvien nykykuortanelaisten käsityksiä ja ajatuksia kotiseudusta, sen koostumisesta ja tärkeistä kotiseudun avainkohteista. Yksi hankkeen kohderyhmistä oli Kuortaneen kesäasukkaat, joita kutsuttiin keskustelutilaisuuteen Kuortaneen kesäasukkaiden yhdistyksen, Kesäkuortanelaiset ry:n kautta. Paikalla oli 7 keskustelijaa. Keskusteluvirikkeiden tavoitteena oli saada käsitys alueen asukkaiden tämänhetkisistä kotiseutukäsityksistä, kotiseudun avainkohteista sekä syvärakenteista. Virikkeinä käytettiin erilaisia kotiseudun ympäristöjä kuvaavia valokuvia, kysymyksiä sekä kuvakollaaseja, jotka ohjasivat keskustelua osallistujien kotiseutukäsityksiin ja monipaikkaisten asukkaiden suhteeseen Kuortaneen ja vakituisen asuinpaikkansa välillä (Rinne-Koski & Riukulehto 2013: 93–105).

Toinen haastattelu toteutettiin vuonna 2014 osana *Kolmannen iän kotiseutukokemukset asumisessa* -hanketta, jonka tavoitteena oli tuottaa asukaslähtöistä tietoa kolmannen iän asumiskokemuksista. Yksi hankkeen tiedonkeruun kohderyhmä oli monipaikkaiset henkilöt, jotka asuvat pääkaupunkiseudulla ja joilla on juuret Etelä-Pohjanmaalla. Tilaisuus järjestettiin yhteistyössä Helsingin Eteläpohjalaiset ry:n kanssa ja siihen osallistui seitsemän henkilöä. Keskustelutilaisuuden tavoitteena oli selvittää, mitkä asiat tekevät asunnosta kodin. Teemaa käsittelevät

virikkeet koostuivat avainsanoista (esimerkiksi ”koti”) sekä asuntoihin, asumiseen ja elämäntyyliin liittyvistä kuvakollaaseista (Riukulehto & Rinne-Koski 2014).

Kolmas artikkelissa käytetty haastatteluaineisto kerättiin vuonna 2018 osana *Kotiseudun historia narratiiveina* -hanketta, jossa kotiseutua tarkasteltiin ajallisena ilmiönä. Yksi keskusteluryhmistä oli asukasryhmä, jotka eivät enää asu vakituisesti alueella mutta pitävät sinne aktiivisesti yhteyttä. Tilaisuus järjestettiin Pääkaupunkiseudun Alavus–Töysä-yhdistys ry:n kanssa. Keskusteluun osallistui seitsemän henkilöä. Keskustelun virikkeiden tarkoituksena oli herättää keskustelua keskeisistä kotiseudun piirteistä (lapset, maisemat, asumismuodot, ruoka). Virikkeissä käsiteltiin muistoja ja kotiseudun ihmisiä, kotiseudun muuttumista ja ajallista kehittymistä, perinteitä ja kulttuuriperintöä sekä virtuaalista kotiseutua pääosin teksti- ja kuvavirikkeiden kautta. (Riukulehto & Rinne-Koski 2019.)

Näiden monipaikkaisten kotiseutukeskustelujen lisäksi artikkelissa käytettyä aineistoa täydennettiin viidellä edellä esitellyn lehti-ilmoituksen avulla kerätyllä haastattelulla niiltä osin, joissa haastateltavat jakoivat asumisensa maaseudulle ja kaupunkiin. Artikkeleihin valitut haastattelut muodostavat monipuolisen ja yhtenäisen temaattisen kokonaisuuden, jossa kantavana teemana on monipaikkainen kotiseutu ja suhde asuinpaikkaan pääosin vapaa-ajan asumisen puitteissa.

Artikkelin tavoitteena oli tarkastella monipaikkaisen kuntalaisuuden ja kotiseutukokemuksen rakentumista kotiseutututkimusaineistojen pohjalta sekä pohtia digitaalisuuden vaikutusta kuntalaisuuteen. Keskustelujen kotiseutunäkökulma varmisti osaltaan sen, että keskusteluun osallistujilla oli tarve ja halu varmistaa kiinnostuksensa asuinpaikkaan maaseudulla sekä kaupungissa, jolloin keskusteluun saatiin näkökulmia yhteyden ylläpitämisestä ja etäläsnäolosta kulloisestakin olinpaikasta huolimatta. Aineiston analyysi aloitettiin yhdistämällä haastattelut yhdeksi aineistoksi (139 sivua). Tämän jälkeen aineiston käsittely aloitettiin erottelamalla aineistosta ne kohdat, joissa haastateltavat puhuvat suhteestaan kahteen tai useampaan kotiseutuun. Tiivistettyä aineistoa analysointiin sisällönanalyysin keinoin, jolla tuotiin esiin kolme tapaa, joilla haastateltavat jäsensivät suhdettaan kotiseutuunsa monipaikkaisen asumisen ja kuntalaisuuden näkökulmasta. Tämän jälkeen keskityttiin tarkastelemaan monipaikkaisen kuntalaisuuden suhdetta digitalisaatioon.

Haastattelut tutkimusmenetelmänä mahdollistavat esiin nousseiden asioiden ja tulkintojen täsmentämisen sekä vuorovaikutteisen pohtimisen tavalla, johon muilla menetelmillä olisi vaikea päästä. Teemahaastatteluissa keskustelu eteni pitkälti tutkijan teemarungon varassa, jolloin haastattelija osaltaan ohjaa keskustelua jonkin verran ja määrittää, mistä teemasta haastattelussa seuraavaksi keskustellaan, mutta jättää silti haastateltaville tilaa tuoda keskusteluun omia

näkemyksiään. Tämän vuoksi itse haastattelutilanteessa ei kysymysten esitysjärjestys ollut tiukkaan määritelty vaan jousti sen mukaan, miten ja mistä teemasta keskustelu eteni. Haastattelijan pääasiallisena tehtävänä oli varmistaa, että kaikki tarvittavat teemat tulivat käsitellyksi, muutoin haastattelutilanne rakentui vuorovaikutuksen mukaan. Tämä oli erityisen tärkeää silloin, kun haastateltava kaipasi tukea sille, että hän pysyy aiheessa ja tuottaa aineistoa, joka on relevanttia tutkimukselle. (Puusa 2020.)

Haastatteluaineistojen analyysi perustui jokaisessa artikkelissa diskursiiviseen analyysiin, jonka tavoitteena oli tunnistaa tapoja, joilla monipaikkaiset asukkaat tuottivat monipaikkaista kuntalaisuutta ja asemoivat itseään kuntalaisena haastatteluissa. Jokaisessa artikkelissa aineistoa käsiteltiin suurin piirtein samalla tavalla. Analyysi aloitettiin ensin tiivistämällä aineistoa sisällönanalyysin kautta artikkelin tutkimustehtävän kannalta relevantteihin teemoihin. Tämä oli tarpeen siksi, että haastatteluaineistot olivat verrattain suuria. Teemoittelun jälkeen aineisto tiivistettiin kokonaisuudeksi, joka koostui artikkelin tutkimustehtävää tukevista ja koskevista puheenvuoroista. Tämä muodosti hallittavamman kokonaisuuden diskursiivista tarkastelua varten.

Diskurssintutkimus on teoreettis-menetelmällinen viitekehys, jonka metodologisia valintoja ohjaa näkemys tutkimuskohteesta diskursiivisesti rakentuvina merkityksinä, jossa kielenkäyttö nähdään sosiaalisena toimintana ja joka sen vuoksi soveltuu hyvin konstruktionistiseen viitekehukseen (Lehti ym. 2018: 6; Siltaoja & Sorsa 2020: 231). Diskurssin tutkimusta voi tehdä monella tavalla: diskursiivinen sisällönanalyysi kiinnittää huomiota merkitysten analyysiin eli sisällön teemoitteluun siinä missä soveltava kielitiede tarkastelee kielenkäyttöä itsessään. Diskurssintutkimuksessa tutkija voi tehdä valintoja sen mukaan, millaiseen kielenkäyttöön, yhteiskunnan ja sosiaalisen todellisuuden suhteeseen kiinnostus kohdistuu sekä sen mukaan, etsitäänkö aineistoista puhetapoja, vuorovaikutustilanteita, teemoja tai vaikkapa kategorioita. (Lehti ym. 2018: 5–6; Jokinen ym. 2016: 25–50.)

Artikkeleissa diskurssianalyysi nähdään yhteiskuntatieteen tutkimusperinteen mukaisesti vakiintuneina puheikäytäntöinä, jotka tuottavat ja rakentavat puheen kohteena olevaa ilmiötä osana sosiaaliin ja yhteiskunnallisiin konteksteihin juurtuneita sosiokulttuurisia käytäntöjä (Siltaoja & Sorsa 2020: 230–231; Jokinen ym. 2018: 29). Diskurssi itsessään ymmärretään artikkeleissa osana arjen tilanteita tuotettua puhetta tai muuta kommunikaatiota osana vuorovaikutusta, joskin kuntalaisuuspuheen taustalla vaikuttaa myös diskurssit isolla kirjaimella kirjoitettuna, jolloin kyse on historiallisesti kehittyneestä ja vakiintuneesta puhumisen, tietämisen ja tulkitsemisen tavasta (Niska ym. 2024: 27–28). Puhetapojen analyysin lähtökohtana oli ajatus siitä, että eri asuinpaikoista puhuessaan

monipaikkaisesti asuvat samalla asemoivat itseään asukkaana ja kuntalaisena sekä luovat ja tuovat esiin kuntalaisuudelle erilaisia sisältöjä ja merkityksiä omaan asumiseensa sekä myös muihin asukkaisiin liittyen. Valitun analyysitavan tavoitteena oli tunnistaa monipaikkaista kuntalaisuutta konstruoivia tekijöitä, joilla haastateltavat tuottavat, rakentavat ja aktivoivat merkityksiä kuntalaisuuteen liittyen ja sen kautta luoda näkemys monipaikkaisesta kuntalaisuudesta koetun ja eletyn kuntalaisuuden näkökulmasta.

Aineistojen analyysi jokaisessa artikkelissa eteni induktiivisesti aineistoon nojaten, jonka myötä monipaikkaisesti asuvien haastatteluista tunnistettiin kunkin artikkelin tutkimustehtävän mukaisia puhetapoja monipaikkaisuuteen ja kuntalaisuuteen liittyen (taulukko 3). Nämä yksittäiset tulkinnat eri instituutiopilareiden näkökulmista rakentavat yhdessä kokonaisuymmärrystä monipaikkaisesta kuntalaisuudesta ja pyrkii sen kautta tuomaan yhteiskunnalliseen keskusteluun uusia aineksia.

Taulukko 3. Artikkelien aineistot ja analyysitavat.

	Näkökulma aineistoon	Aineisto	Analyysitapa
Artikkeli 1	kuntalaisuus regulatiivisena instituutiona	teemahaastatteluaineisto 25 haastateltavaa	diskursiivinen analyysi: millaisin puhetavoin haastateltavat tuottivat monipaikkaista kuntalaisuutta
Artikkeli 2	kuntalaisuus normatiivisena instituutiona	teemahaastatteluaineisto 15 haastateltavaa	diskursiivinen analyysi: millaisin puhetavoin vapaa-ajan asukkaat jäsentävät suhdettaan vapaa-ajan asumiseen ja kuntalaisuuteen mökkipaikkakunnalla
Artikkeli 3	kuntalaisuus kulttuuris-kognitiivisena instituutiona	teemahaastatteluaineisto 25 haastateltavaa	diskursiivinen analyysi: millaisilla puhetavoilla haastateltavat tuottavat ja rakentavat itselleen asemaa asukkaana eri asuinpaikoissa
Artikkeli 4	kuntalaisuuden muutos	virikehaastattelut ja teemahaastattelu 26 haastateltavaa	diskursiivinen analyysi: millaisilla puhetavoilla haastateltavat rakentavat kuntalaisuutta ja kotiseutua suhteessa monipaikkaisuuteen ja digitalisaatioon

4.4 Tutkimuksellisten valintojen arviointi

Tutkimuksen tavoite tarkastella monipaikkaisen asumisen tuottamaa kuntalaisuutta edellyttää ymmärtämään ja tulkitsemiseen pyrkivää tutkimusmetodologiaa, jossa huomioidaan monipuolisesti kuntalaisuuteen vaikuttavia objektiivisia sekä subjektiivisia tekijöitä. Tutkimukseen valittu instituutionäkökulma tuo esiin

kuntalaisuuden velvoittavan ja hallinnollisen puolen sekä ottaa huomioon kuntalaisuuteen vaikuttavat ääneen lausumattomat säännöt ja normit, jotka normaalisissa arkielämässä helposti jäävät huomiotta, mutta vaikuttavat suuresti siihen, millaiseksi monipaikkainen kuntalaisuus arjessa muodostuu (ks. myös Bäcklund 2007: 47). Institutionaalinen viitekehys liittyy tutkimuksen osaksi yhteiskuntatieteellistä ja hallintotieteellistä keskustelua, jossa korostuu kuntalaisuusnäkökulma. Monipaikkaisten asukkaiden kuntalaisuutta voisi tutkia myös muista näkökulmista, kuten esimerkiksi osana kuntaparadigman muutosta tai kuntalaisten osallistumisen näkökulmasta, mutta tässä työssä haluttiin tuoda näkyviksi erityisesti kuntalaisuuden rakenteita ja monipaikkaisten asukkaiden muuttuvaa ja ylläpitävää suhdetta niihin.

Tutkimuksen tavoitteena olevaa monipaikkaisten asukkaiden subjektiivista ymmärrystä ja tulkintaa kuntalaisuudesta ei välttämättä olisi pystytty tavoittamaan strukturoitujen menetelmien avulla. Silloin tutkijalla täytyy olla jo melko selkeä käsitys tutkittavasta ilmiöstä, jotta hän osaa kysyä tarpeeksi yksiselitteisiä kysymyksiä. Koska monipaikkaisesta kuntalaisuudesta ei vielä ole kovin paljon tietoa, valikoitui tutkimuksen aineistonhankintamenetelmäksi teema- ja virikehaastattelut. Haastattelumenetelmän nähtiin soveltuvan työn tavoitteeseen hyvin, sillä se mahdollistaa keskusteluaiheiden reflektion sekä lisätarkennusten esittämisen välittömässä vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa, mikä mahdollistaa myös teemarungon ulkopuolisten teemojen käsittelyn.

Ymmärtämiseen ja tulkintaan perustuva tutkimusote on saanut osakseen kritiikkiä tulosten subjektiivisuuden vuoksi, mihin vaikuttaa olennaisesti tutkijan asema ja vaikutus erityisesti aineiston kokoamisessa sekä itse haastattelutilanteessa. Haastattelutilanteiden alussa haastateltavia muistutettiin siitä, että haastattelussa ollaan kiinnostuneita nimenomaan haastateltavien omista näkemyksistä ja kokemuksista, joihin ei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia. Myös haastattelijan oma tieto lisääntyi jokaisen haastattelun myötä, joka heijastui myöhemmin käytäisiin haastatteluihin tarkentuneina huomioina tai uusina jatkokysymyksinä. Tutkija on kuitenkin tiedostanut asemansa haastattelijana ja pyrkinyt olemaan vaikuttamatta haastateltavan ajatuksiin keskustelun aikana, mikä on keskeistä erityisesti virikehaastattelussa (Riukulehto & Suutari 2022). Siitä huolimatta haastattelu, oli se sitten teemahaastattelu tai virikehaastattelu, on aina vuorovaikutuskumppaneiden yhdessä luoma tulkinta keskustelun aiheena olevasta ilmiöstä (Aaltio & Puusa 2020: 183–184).

Tutkimuksen tärkeisiin valintoihin lukeutuu myös aineistojen analyysitapa. Diskursiivinen analyysi on yhteensopiva tutkimuksen konstruktionistisen lähtökohdan kanssa ja pyrkii tuomaan esiin monipaikkaisten asukkaiden omia tapoja

jäsentää kuntalaisuutta niissä rakenteissa, jotka he itse kokevat merkitseviksi. Tämän vuoksi on tärkeää, että tietoa monipaikkaisesta kuntalaisuudesta on kerätty nimenomaan heiltä, jotka asuvat monipaikkaisesti.

On tärkeää huomioida myös aineiston rajoitteet. Tässä yhteydessä keskustelua herättää artikkeleissa käytetyn lehti-ilmoituksen kautta kerätyn aineiston ikä ja sen mahdollisuudet kuvata monipaikkaisen asumisen ilmiötä nykyisessä monipaikkaisuuden viitekehityksessä. Aineiston keräämisen aikaan keskustelu monipaikkaisuudesta oli marginaalisempaa erityisesti koronapandemian myötä lisääntyneeseen monipaikkaisuuteen verrattuna. Suurin muutos monipaikkaisuuden suhteen on tapahtunut teknologisessa kehityksessä, joka on monipuolistanut ihmisten vuorovaikutuksen tapoja sekä muuttanut työn tekemisen tapoja, jotka ovat osaltaan mahdollistaneet yhä pidempien ajanjaksojen viettämisen usealla paikkakunnalla. Vaikka monipaikkaisen asumisen käytännöt eivät ole juurikaan muuttuneet, on monipaikkaisuuden yleistymisen muuttanut monipaikkaisuutta joustavamaksi aikaisempaan keskusteluun verrattuna, jolloin monipaikkaisuus nähtiin usein pääasiallisesti vapaa-ajan asumisena. Nämä seikat on hyvä ottaa huomioon tutkimuksen tulosten arvioinnissa. Ne eivät kuitenkaan olennaisesti rajoita ilmiön tarkastelua tämän aineiston kautta, varsinkaan kun regulatiivisen kuntalaisuuden perusta ei ole ajan kuluessa muuttunut.

Monipaikkaisen asumisen yleistymisen vaikuttaa kollektiiviseen kokemukseen ja sen kautta yleiseen hyväksyttävyyteen, joka näkyy lisääntyvänä kiinnostuksena monipaikkaisuutta ja sen seurauksia kohtaan. Tämä näkyy myös monipaikkaisen tutkimuksen kasvuna ja teemojen moninaistumisena monipaikkaisuuden ilmiön yksittäisestä tarkastelusta ja aluekehityksen teemoista laajempiin kestävän kehityksen ja poliittisen ohjauksen näkökulmiin (ks. esim. Pitkänen & Hannonen 2024; Rannanpää ym. 2022: 146–155).

Muut käytetyt aineistot, vapaa-ajan asukkaiden odotuksia ja monipaikkaista koti-seutua käsittelevät aineistot on koottu osana Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa käynnissä olleita tutkimus- ja kehittämishankkeita (Rantanen ym. 2014; Rinne-Koski & Riukulehto 2013; Riukulehto & Rinne-Koski 2014; Riukulehto & Rinne-Koski 2019). Kerättyjä aineistoja ei kuitenkaan ollut analysoitu tässä tarkasteltavien tutkimuskysymysten näkökulmasta, jonka vuoksi niitä pystyttiin hyödyntämään tämän väitöskirjan aineistoina. Artikkeleissa on pyritty kuvaamaan kunkin tutkimusprosessin eteneminen siten, että lukijalla on mahdollisuus arvioida johtopäätösten oikeellisuutta ja tuloksia.

Tärkeä osa tutkimusprosessia on tutkimuksen hyvien eettisten periaatteiden noudattaminen. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2023) mukaiset ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet korostavat tutkittavien

itsemääräämisoikeuden kunnioittamista sekä tutkimuksen haittojen minimointia ja hyötyjen maksimointia. Lisäksi periaatteet edellyttävät tutkittavien tietoon perustuvaa suostumusta, yksityisyyden suojaa ja tutkimuksen läpinäkyvyyttä. Näitä periaatteita noudatettiin jokaisessa osatutkimuksessa kertomalla haastateltaville selkeästi haastatteluiden tavoite ja kysymällä lupa haastatteluiden tallentamiseen sekä käyttöön tutkimusaineistona. Haastateltaville korostettiin, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja heillä on oikeus vetäytyä haastatteluista milloin tahansa ilman seurauksia. Haastattelutilanteeseen valmistauduttaessa haastateltavat saivat valita mieleisensä haastattelupaikan ja halutessaan lisätietoa haastattelun sisällöstä ja arvioidusta kestosta. Haastattelujen aikana vuorovaikutus rakentui haastateltavien kokemuksiin ja näkemyksiin monipaikkaisen asumisen arjesta, mikä antoi heille roolin monipaikkaisen asumisen asiantuntijoina. Aineiston käsittelyssä ja raportoinnissa varmistettiin haastateltavien anonymiteetin säilyminen. Tutkimuksen eettisyyteen kuuluu myös pyrkimys tuottaa uutta tietoa; väitöskirjan tulokset tarjoavat uutta tietoa monipaikkaisesta kuntalaisuudesta monipaikkaisten asukkaiden kokemusten kautta, mikä rikastuttaa kuntalaisuuteen liittyvää ymmärrystä.

5 ARTIKKELIEN TULOKSET

5.1 Monipaikkainen asukas kuntalaisena

Kuntalakia on vuoden 1995 jälkeen muutettu kuntien toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten vuoksi useita kertoja. Kuntalain muutosten tavoitteena on vastata kuntien ja niiden toimintaympäristön muutoksiin, kuten kuntien erilaistamiseen, taloudellisiin haasteisiin ja digitalisaation vaatimuksiin (esim. Nyholm ym. 2017). Toimintaympäristön muutoksiin reagoitaessa olisi hyvä kiinnittää erityistä huomiota myös kuntien toiminnan tärkeimpään ulottuvuuteen, joita ovat asukkaat ja heidän elinympäristössään tapahtuvat muutokset. Hallinnon organisoimisen lähtökohtana on yhä edelleen oletus, että ihmiset asuvat pitkäkestoisesti ja pysyväisluonteisesti vain yhdessä paikassa kerrallaan, vaikka todellisuus on usein toisenlainen. Muutokset ihmisten asumisessa, lisääntynyt liikkuvuus ja digitalisaation kehitys kuitenkin kyseenalaistavat ajatukset pelkkään asuinpaikkaan kytketystä kuntalaisuudesta, sillä asukkaiden arjen ja asumisen uudenlainen jäsentyminen jäsentää myös asukkaan ja kunnan suhdetta uudella tavalla. Tämän vuoksi artikkelissa tutkitaan, *miten monipaikkaisesti asuvat jäsentävät suhdettaan kuntalaisuuteen asumisen näkökulmasta ja millaista kuntalaisuutta monipaikkainen asuminen luo.*

Monipaikkaisella asumisella tarkoitetaan artikkelissa asumisen ja arkielämän jakautumista kahden tai useamman asuinpaikan ympärille. Hallinnon näkökulmasta monipaikkaisuus näyttäytyy pääosin aluepoliittisena kysymyksenä, millä voidaan tukea eriytyviä aluerakenteita, vahvistaa työllisyyttä ja alueiden elinvoimaa sekä tukea elinkeinorakenteita (Rannanpää ym. 2022). Tämän lisäksi monipaikkaisuuden lisääntyminen heijastuu myös palveluihin, joiden järjestäminen edellyttää hallinnolta uudenlaista suunnittelua ja kuntarajat ylittäviä tuotantotapoja (Lehtonen ym. 2019). Toinen asuinpaikkasidonnaista kuntalaisuutta haastava tekijä liittyy digitalisaatioon, jolloin osallistuminen ja vaikuttaminen ei edellytä fyysistä paikallaoloa (Syväjärvi & Kivivirta 2017). Nämä kuntalaisuutta hajottavat tekijät aiheuttavat sen, että kuntalaisuuden määritelmä ei ole enää yhtä itsestään selvä kuin ennen. Tilalle astuvat muut kuntalaisuutta määrittävät kriteerit.

Kuntalaisuuden määrittelyä hämärtävät myös hallinnon käytännöt, jotka tois-
taiseksi tuntevat vain kuntalaisuuden tai kunnan jäsenyyden: esimerkiksi rinnakkaisosoitteessa muussa kuin virallisessa kotikunnassaan asuvat eivät ole asuin-
kuntansa virallisia kuntalaisia eivätkä kunnassa omaisuutta hallitsevia tai liiketoi-
mintaa harjoittavia kunnan jäseniä, jolloin he asuvat ja vaikuttavat kunnassa il-
man minkäänlaista kuntalaisuusstatusta. Kuntalaisuutta hämärtävät myös

digitaaliset asiointi- ja osallistumismahdollisuudet, jotka eivät rajoitu ainoastaan kunnan asukkaisiin: ei tarvitse olla virallinen kunnan asukas vastakseen kyselyihin tai osallistuakseen asukasraateihin. Erilaistuvien asumisen muotojen ja ihmisten liikkuvuuden lisääntyessä ei ole enää itsestään selvää, kuka on kunnan asukas tai kuntalainen.

Monipaikkaisten asukkaiden näkökulmat eri asuinpaikkoihin toivat esiin kolme tapaa, joilla monipaikkaisesti asuvat puhuivat kuntalaisuudesta. Aineistossa oli sellaisia monipaikkaisesti asuvia, jotka näkivät itsensä pääosin ykköskotinsa asukkaiksi. He rakensivat selkeän eron eri asuinpaikkojen välille siten, että ykköskoti oli alisteinen kakkoskodille. He asuivat kahden eri kunnan alueilla, mutta asemoivat itsensä ainoastaan virallisen asuinpaikkansa kuntalaiseksi. Toinen tunnistettu puhetapa korosti asumisen rinnakkaisuutta tavalla, jossa monipaikkaisesti asuvat eivät osanneet tai halunneet erottaa asuinpaikkoja toisistaan. Heillä oli monta kotia, joiden kautta he asemoivat itsensä myös osaksi useamman kunnan asukasyyhteisöä. Kolmas puhetapa toi esiin monipaikkaisen elämäntavan kääntöpuolen, jossa monipaikkainen asukas koki olevansa erillään kaikkien asuinpaikkojen asukasyyhteisöistä. Tämä heijastui myös kuntalaisuuden kokemiseen, sillä he tunsivat olonsa ulkopuoliseksi eivätkä halunneet sitoutua mihinkään.

Ensimmäisen analyysivaiheen tuloksena oli, että monipaikkainen asuminen ei välttämättä tarkoita sitä, että kaikki monipaikkaiset asukkaat tuntisivat itsensä myös monipaikkaisiksi kuntalaisiksi. Hyvä esimerkki tällaisista olivat vapaa-ajan asukkaat, joilla on ykköskoti sekä kakkoskoti, mutta jotka kokivat, että heillä on vain yksi kotikunta. Näyttää siltä, että monipaikkainen kuntalaisuus edellyttää, että asukas asemoi eri asuinpaikat rinnakkaisina toisiinsa nähden ja tuntee olevansa osa asukasyyhteisöä jokaisessa elämäntapaansa lukeutuvassa kunnassa.

Analyysin perusteella aineistosta valittiin tarkempaan analyysiin ne haastattelut, joissa haastateltavat asemoivat itsensä selvästi monipaikkaiseksi kuntalaiseksi. Puhetapojen tarkastelun tuloksena huomattiin heidän rakentavan monipaikkaista kuntalaisuutta suhteessa perinteiseen yksipaikkaiseen kuntalaisuuteen kahden vallitsevan puhetavan avulla, jotka nimettiin valinta- ja vaikutuspuhetavaksi. Valintapuhe paljasti regulatiivisen ja normatiivisen kuntalaisuuden rajoja, joissa monipaikkaiset asukkaat eivät näe järkeä, ja jotka edellyttävät monipaikkaisilta asukailta vastentahtoisia valintoja. Rajat koskevat muun muassa kotikuntaan sidottuja palveluita, jotka eivät valinnanvapauden lisääntymisenkään jälkeen ole aidosti monipaikkaisia: esimerkiksi terveydenhuoltolain (1326/2010, 47 §) mukaan terveydenhuollon valinnanvapauden ehtona on, että henkilö voi olla kirjoilla vain yhden terveyskeskuksen tai -aseman asiakkaana kerrallaan. Asiointi on siis sidottu

yhteen terveysasemaan, mikä rajoittaa monipaikkaisen asukkaan mahdollisuuksia käyttää palveluita joustavasti useammassa kunnassa.

Rinnakkainen monipaikkainen asuminen rikkoi myös useita sosiaalisia ja hallinnollisia normeja. Rinnakkain maaseudulla ja kaupungissa asuva joutui perustelemaan asumiseen liittyviä valintojaan siltä osin, miksi hän haluaa asua maaseudulla omakotitalossa eikä mökissä. Hallinnon näkökulma rinnakkaiseen asumiseen herätti ärtymystä sekä osittain huvittuneisuutta. Vaikka periaatteessa monipaikkaisesti asuva voi käyttää monenlaisia palveluita myös rinnakkaispaikkakunnallaan (ks. esim. Valtiovarainministeriö 2018), käytännössä ajankäyttöä ja paikkakunnalla olemista raamittavat palvelut ovat usein laissa määriteltyjä peruspalveluita, kuten esimerkiksi lasten koulunkäynti tai sosiaali- ja terveysalan palvelut. Monipaikkaisesti asuva voi halutessaan arvottaa tarvitsemansa palvelut valitsemalla, missä asuinkunnassaan hän on kirjoilla virallisena asukkaana. Rajoitukset näyttäytyivät monipaikkaisesta kuntalaisesta holhouksesta ja ohjauksesta, joka herätti ymmärrettävää ärtymystä. Tällöin kuntalaisuus näyttäytyi monipaikkaisille asukkaille lähinnä teoreettisena käsitteenä, jonka tarkoituksena on eri oikeuksien käytön rajaaminen. He haluaisivat mieluummin rakentaa kuntalaisuuttaan virallisen kotikunta-aseman sijaan siellä, missä kulloinkin asuvat ja viettävät aikaa.

Vaikuttamispuhetapa perustui samankaltaisille rajoituksille kuin valintapuhetapakin. Vaikuttamispuhetapa rakensi kuntalaisuutta puhuntana, jossa kunnan toimintaan vaikuttaminen on rajattu vain kunnan virallisten asukkaiden oikeudeksi. Tämä näkyi regulatiivisten rajojen lisäksi myös sosiaalisissa normeissa, joissa monipaikkaiset asukkaat tunsivat oman epävirallisen ja osin epälegitiimin asemansa viralliseen kuntalaisuuteen nähden. Vuorovaikutus paikallisympäristön kanssa koettiin toisinaan ulossulkevana ja negatiivissävytteisenä. Se kyseenalaisti monipaikkaisen asukkaan oikeuden olla jotain mieltä sen kunnan asioista, minkä virallinen asukas hän ei ole. Paikallisen yhteisön toiminnassa avaimena olivat paikallinen osallistuminen ja verkostoissa toimiminen, jotka yhtäältä jatkuvasti uusinsivat monipaikkaista kuntalaisuutta ja toisaalta sekoittivat entisestään monipaikkaisesti asuvien kokemuksia kuntarajoista.

Tulosteni mukaan monipaikkaisen asukkaan kuntalaisuus muodostui kodiksi koettujen asuinpaikkojen muodostamasta verkostosta, jossa monipaikkainen asukas kiinnittyi kuhunkin asuinpaikkaansa ja niiden paikallisyhteisöihin, ja oli luonteva osa jokaista asuinpaikkansa paikallisyhteisöä. Eri yhteisöjen ja asuinpaikkojen myötä kuntalaisuus muodostui erilaiseksi eri kunnissa. Yhteydenpidossa hyödynnettiin digitaalisia keinoja, jolloin kuntalaisuus ei ollut palveluaikaan tai paikkaan sidottua.

Artikkelin johtopäätöksissä ja keskustelussa tuotiin esiin, että monipaikkaista kuntalaisuutta voidaan tarkastella toisaalta regulatiivisesti säädeltyinä objektiivisena kuntalaisuutena ja toisaalta myös yhteisöllisemmin määrittyneenä subjektiivisena kunnan asukkuutena, joka saa sisältönsä asumisen arjen käytänteistä. Tämänkaltainen henkinen, sosiaalinen ja toiminnallinen paikkaan kuuluminen tuotti kuntaan siteen, joka periaatteessa täyttää nykyisen kotikuntalain (11.3.1994/201) mukaisen kiinteän yhteyden.

Kunnan näkökulmasta hallinnollista kuntalaisuutta merkittävämpää saattaa olla havainto siitä, että kunnissa asuu, toimii ja vaikuttaa virallisten kuntalaisten lisäksi asukkaita, joilla ei ole mitään kuntalaisuusstatusta. Monipaikkaisuuden näkökulmasta kunnan asukas ja kuntalainen eivät ole sama asia, sillä monipaikkainen asukas voi asua kunnassa olematta sen kuntalainen. Kuntalaisten ja kunnassa asuvien käsitteellinen erottaminen toisistaan toisi paremmin esiin kuntalaisuuden monipuolisuuden ja antaisi keinoja hallita sitä. Lisäksi näyttää siltä, että yhden, kaikille samanlaisen kuntalaisuuden sijaan ollaan siirtymässä kohti uudenlaista monimuotoista kuntalaisuutta, joka tulisi huomioida kuntia koskevien hallinnon-uudistusten valmistelussa.

Tutkimuksen viitekehyksessä artikkeli asemoituu regulatiivisen instituutiopilarin kontekstiin, vaikka aineistossa oli viitteitä myös normatiivisesta sekä kulttuuris-kognitiivisesta instituutiokeskustelusta. Regulatiivisen instituutiopilarin näkökulmasta artikkelin keskeisenä kontribuutiona on huomio siitä, että kaikki monipaikkaisesti asuvat eivät ole automaattisesti myös monipaikkaisia kuntalaisia. Monipaikkainen kuntalaisuus perustuu monipaikkaisen asukkaan asuinpaikkojen keskinäiseen suhteeseen ja merkitykseen osana monipaikkaista elämäntapaa. Monipaikkaiset asukkaat rakentavat monipaikkaista kuntalaisuutta ensisijaisesti suhteessa yksipaikkaisuuden normiin, jonka pääasiallisena tehtävänä näyttää monipaikkaisten kuntalaisten näkökulmasta olevan kuntalaisuuden rajojen ylläpitäminen. Tämä näkökulma kuntalaisuusinstituutioon asemoi monipaikkaiset kuntalaisuuden ulkokehälle (vrt. myös Salminen ym. 2021) ja rajoittaa asukkaiden toimijuutta.

5.2 Vieraana kunnassa? Kuntalaisuuden jäsentyminen vapaa-ajan asukkaiden puhetoissa

Väitöskirjan toisessa artikkelissa tarkastellaan kuntalaisten osallistumista ja sitä, kenen annetaan osallistua ja vaikuttaa kunnassa. Artikkelin lähtökohtana on ajatus siitä, että kuntien monipuolistuneet osallistumiskäytännöt ja -kanavat mahdollistavat palautteen antamisen, aloitteiden tekemisen, kyselyihin vastaamisen,

mielipiteen esittämisen tai suorat yhteydenotot kunnan virkamiehiin ilman, että osallistujan tarvitsee olla kunnan varsinainen asukas. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että osallistuminen ja vaikuttaminen ei ole enää sidoksissa viralliseen kotikuntaan, vaikka tämä ei välttämättä ole ollut osallistumisen menetelmien kehittämisen tarkoituksena. Samoin lisääntynyt valinnanvapaus esimerkiksi kunnan palveluiden käyttämisestä kuntarajojen yli osaltaan hämärtää sitä, millä perusteella kuntalaisuus määrittyy. Tästä huolimatta kuntalaisuus perustuu yhä edelleen kunnan viralliseen kuntalaisuuteen ja kunnan jäsenyyteen. Kunnan virallinen asukas on henkilö, jonka kotikunta kyseinen kunta on. Kunnan jäsenyyden ehtona puolestaan pääsääntöisesti on verotuksen kautta syntyvä intressi valvoa ja vaikuttaa kunnan päätöksentekoon ja toimintaan, mikäli hän omistaa tai hallitsee kunnassa kiinteää omaisuutta, kuten esimerkiksi vapaa-ajan asunnon.

Vaikka vapaa-ajan asukkaat voivat osallistua ja vaikuttaa mökkipaikkakunnallaan monella tavalla, heidän osallistumisoikeutensa on rajattu suoran ja välillisen vaikuttamisen keinoihin. Moni kunta mahdollistaa vapaa-ajan asukkaiden suoran osallistumisen esimerkiksi heille suunnatulla tiedottamisella ja vapaa-ajan asukkaille suunnatuilla osallistumisfoorumeilla, mutta osallistumisen esteenä saattaa silti olla koettuja, ääneen lausumattomia normeja ja käytänteitä. Ne vaikuttavat olennaisesti siihen, miten ja missä määrin vapaa-ajan asukkaat kokevat olevansa oikeutettuja toimimaan kunnassa. Artikkelin keskeisenä tutkimuskysymyksenä on, *millaisia odotuksia mökkipaikkakunta saa osana asumista ja millaisia näkemyksiä vapaa-ajan asukkailla on kunnan toimintaan osallistumisesta ja siihen vaikuttamisesta.*

Tulosteni mukaan vapaa-ajan asumista suunnittelevat rakensivat suhdettaan mökkikuntaansa kolmen puhetavan kautta. Ensimmäinen puhetapa rakentui asukkaan odotusten ympärille. Haastateltavien odotukset kuntaa kohtaan liittyivät ensisijaisesti vapaa-ajan asumisen teknisten edellytysten, kuten teiden ja vesistön ylläpidon varmistamiseen, mutta myös niiden kehittämiseen vapaa-ajan asumisen ja kunnan elinvoiman tukemiseksi. Toinen odotuksiin liittyvä puhe kohdistui kunnasta saatavien palveluiden saavutettavuuteen. Sen suhteen kunnalle, paikkakunnan yrittäjille sekä yhdistyksille ja järjestöille esitettiin sosiaalisia ja yhteisöllisiä toiveita aktiivisesta tiedottamisesta, jotta vapaa-ajan asukkaat tietävät, mitä toimintaa ja palveluita paikkakunnalla on tarjolla. Aktiivinen tiedottaminen koettiin yhteisöllistä ja sosiaalista toimintaympäristöä rakentavaksi toiminnaksi, joka samalla rakentaisi vapaa-ajan asukkaille roolia kunnan asukkaana.

Toinen puhetapa rakensi kahdenlaista toiminnallista kuntalaisuutta: aktiivista toimeliaisuutta ja passiivista vetäytymistä. Aktiivinen toimeliaisuus koostui osallistumisesta ja aloitteellisuudesta, jossa haastateltavat tuottivat itselleen asemaa

osana paikallista yhteisöä. Tässä yhteydessä haastateltavat reflektoivat puheeseen sitä, kuka kunnassa voi ja saa vaikuttaa: onko puutarhakylän vapaa-ajan asukas kuntalainen vai välillinen asukas osana puutarhakyläyhteisöä. Analyysi toi esiin kuntalaisuuteen liittyviä normeja. Joidenkin mielestä kunnan asioihin ja päätöksentekoon saavat vaikuttaa ainoastaan kunnan oikeat asukkaat. Tällä haastateltavat rakensivat itse itselleen osallistumisen rajoitteita. Kun osallistumisesta ja vaikuttamisesta puhuttiin puutarhakyläyhteisön kautta, oli osallistuminen ja vaikuttaminen haastateltavien näkökulman mukaan oikeutetumpaa. Tässä kuntalaisuus rakentui kolmella tavalla: alueellisesti puutarhakylän rajojen perusteella, yhteisöllisesti kunnan intressiryhmänä ja subjektiivisesti kunnan kotipaikkamerkityksen mukaan. Nämä eri näkökulmat kuntalaisuuteen vaikuttivat vapaa-ajan asukkaiden käsityksiin siitä, miten kunnassa sopii ja tohtii käyttäytyä ja toimia sekä odotuksiin siitä, miten vapaa-ajan asukkaisiin suhtaudutaan kunnassa.

Passiivinen kuntalaisuuspuhunta rakentui ulossulkemisen taktiikalla: passiiviset asukkaat eivät tarvinneet kunnalta mitään, eivät tunteneet olevansa mitenkään erityisesti sidoksissa kuntaan eivätkä tunteneet olevansa oikeutettuja odottamaan kunnalta mitään. Ulossulkemisten ja vapaa-ajan asukkaiden itse itselleen tuottamien osallistumisen esteiden taustalla näyttäytyivät regulatiivisten instituutiokäsitysten mukaiset käsitykset kuntalaisuudesta, mihin liittyvän normin mukaan oikeus odottaa kunnalta mitään perustuu viralliseen kuntalaisuuteen. Tämän vuoksi oikeus käyttää esimerkiksi kunnan palveluita rakennettiin puheessa muiden roolien kautta, kuten esimerkiksi maksavana asiakkaana.

Kolmas tapa puhua kuntalaisuudesta rakentui mahdollisuuspuhunnan päälle. Mahdollisuuspuhunnassa vapaa-ajan asukkaan näkökulma vaihtui asukkaan omien lähtökohtien sijaan käsittämään kunnalle avautuvia mahdollisuuksia ja hyötyjä. Uudenlaisen vapaa-ajan asumisen arveltiin tuovat kuntaan taloudellista hyötyä ja elinvoimaa, joka vahvistaa kunnan imagoa ja vetovoimaa. Nämä teemat toistivat osaltaan keskustelua, jolla edelleen perustellaan monipaikkaisen asumisen oikeutusta (esim. Simunaniemi ym. 2023).

Artikkelin tulosten mukaan vallitsevat kuntalaisuuskäsitykset perustuvat normatiivisiin näkemyksiin siitä, mitä kuntalaisuus tarkoittaa. Vapaa-ajan asumista suunnittelevien kuntalaisuuskäsityksiä leimasi hallinnollisesti tuotettu suljettu tai rajoitettu osallistumisoikeuspuhunta, joka rakentaa normatiiviset rajat sille, kennellä on oikeus vaikuttaa kunnan toimintaan sekä päätöksentekoon ja missä laajuudessa. Haastateltavat vähätelivät omaa asemaansa ja merkitystään kunnan rakentajina eivätkä kokeneet olevansa oikeutettuja asioimaan kuntalaisena tai vaikuttaa ja osallistua kunnan toimintaan ja päätöksentekoon samalla tavalla kuin kunnan varsinaiset asukkaat. He eivät myöskään halunneet haastaa näitä

näkemyksiä, päinvastoin kuin monipaikkaiset kuntalaiset, jotka näkivät regulatiivisessa kuntalaisuudessa paljonkin korjattavaa.

Huomattavaa kuitenkin on, että vapaa-ajan asumista vasta suunnittelevilla ei välttämättä ole kehittynyt kahden kunnan kokemuksellista kuntalaisuutta tavalla, jossa asuminen on aidosti monipaikkaista. Artikkelin tulosten mukaan kuntalaisuus ei ole ollenkaan niin staattinen käsite kuin on totuttu ajattelemaan: aineistossa kuntalaisuus saa monipuolisia näkökulmia, sisältöjä ja tulkintoja, jotka vaikuttavat kunnan ja asukkaiden vuorovaikutukseen ja sen kautta kuntalaisuuden muodostumiseen.

Artikkeli asemoituu tutkimuksen viitekehäksessä normatiivisen instituutiopilarin puhuntaan. Artikkelin keskeisenä antina tutkimukseen on, että vapaa-ajan asukkaiden normatiivinen kuntalaisuuspuhunta perustuu ensisijaisesti regulatiiviselle instituutiokäsitykselle, joka on luonteeltaan kuntalaisuutta rajoittava ja ulossulkeva. Voisi ajatella, että sen vuoksi pääosa kuntalaisuuteen liittyvistä normatiivisista odotuksista ja käsityksistä perustuvat tietynlaiseen varovaisuuteen ja pelkoon näiden normien rikkomisesta. Monipaikkaisten asukkaiden toimijuuden oikeutus näyttäisi sen sijaan perustuvan kunnan, paikallisen yhteisön ja vapaa-ajan asukkaiden vuorovaikutuksessa vastavuoroisuuteen: jos kunta rakentaa puutarhakylään infrastruktuurin, joka mahdollistaa siellä asumisen ja jos paikalliset yhdistykset tiedottavat toiminnasta ja kunnan tarjoamista mahdollisuuksista, tarjoaa osa vapaa-ajan asukkaista mielellään omaa panostaan yhteisön hyväksi esimerkiksi osallistumalla vapaaehtoistoimintaan tai siirtämällä osan toiminnoistaan paikkakunnalle. Tämä näkökulma kuntalaisuusinstituutioon asemoi monipaikkaiset asukkaat osaksi vaihtosuhdetta, jossa heidän toimijuutensa perustuu vastavuoroisuuteen, jonka kautta asukkaat saavat tavallaan lunastaa paikkansa kunnassa.

5.3 Asukkaana kunnassa – monipaikkaisen asukkaan roolit kuntalaisuutta rakentamassa

Kolmannessa artikkelissa tarkastellaan monipaikkaista asumista nimenomaan rinnakkaisen asumisen näkökulmasta, jossa asuminen määrittyy arjen kiinnittymisenä kahteen tai useampaan asuinpaikkaan. Artikkelissa tuodaan esiin, että rinnakkaisen monipaikkaisen asumisen myötä asumiseen liittyvät toiminnot hajautuvat: yhden asuinpaikan ankkurina saattaa olla perhe ja ystävät, toista asuinpaikkaa määrittää työ ja kolmatta harrastukset. Asumisen hajautumisen myötä kunkin asuinpaikan merkitys ja rooli muodostuu tärkeäksi selittäväksi tekijäksi siinä, millaiseksi arki kussakin asuinpaikassa muodostuu. Arjen käytännöt ovat erilaisia eri

asuinpaikoissa, mikä vaikuttaa asuinpaikan saamaan merkitykseen osana monipaikkaisen asumisen kokonaisuutta.

Asuinpaikkojen erilaiset merkitykset vaikuttavat samalla siihen, millaiset asiat nousevat merkityksellisiksi eri asuinpaikoissa. Yhdellä asuinpaikkakunnalla monipaikkaisen asukkaan huomio saattaa keskittyä arjen sujuvuuteen siinä missä toisen asuinpaikkakunnan keskiössä ovat esimerkiksi kulttuuripalvelut tai järjestötoiminta. Nämä asuinpaikkojen erilaiset merkitykset ja sen myötä muodostuvat käytänteet osana monipaikkaisen asumisen kokonaisuutta vaikuttavat siihen, millaisen roolin monipaikkaisesti asuva ottaa itselleen tai hänelle annetaan osana asuinyhteisöjä (ks. myös Rantanen & Czarnecki 2023).

Tämän artikkelin tavoitteena on tutkia, *millä tavoin monipaikkaisesti asuvat asemoivat itsensä asukkaana eri asuinpaikoissaan ja millaista kuntalaisuutta se luo*. Eri asuinpaikkojen ankkureiden ja arjen käytänteiden myötä monipaikkaisesti asuvien itselleen omaksumat roolit ja kiinnostusten kohteet heijastuvat siihen, miten monipaikkainen asukas kiinnittyy eri asuinkuntiinsa. Jossain kunnassa hän saattaa olla aktiivinen yhdistystoiminnassa, toisessa asuminen liittyy enemmän vapaa-ajan viettämiseen perheen ja ystävien kanssa, jolloin vapaa-ajan asukas ei välttämättä ole kiinnostunut osallistumaan muuhun toimintaan kunnassa. Monipaikkaisen asukkaan tapa olla osa kunnan asukasyhteisöä vaihtelee eri asuinpaikoissa.

Artikkelissa kuntalaisuutta tarkasteltiin yksilön oman toiminnan ja kokemusten kautta osana paikallista toimintaympäristöä, jossa monipaikkainen asuminen voidaan nähdä kuntien mahdollisuutena hyödyntää monipaikkaisuutta kunnan voimavarana sekä osallistavana ja toiminnallisena resurssina. Tästä näkökulmasta yksi keino tukea monipaikkaista asumista on kuntien osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittäminen, joka mahdollistaa myös muiden kuin kuntien virallisten asukkaiden huomioimisen osana kunnan toimintaa ja päätöksentekoa. Monipaikkaisuuden kehittämishankkeissa monipaikkaisesti asuvat nähdään monella tavalla kunnan mahdollisuutena (ks. esim. Valtiovarainministeriö 2018), mutta monipaikkaisesti asuvien itsensä näkemysten ja kokemusten tutkiminen on sen sijaan jäänyt vähemmälle huomiolle.

Monipaikkaisesti asuvien haastatteluaineistosta tunnistettiin neljä erilaista asukaspuhuntaa, jotka nimettiin perinteiseksi mökkeilijäksi, osa-aika-asukkaaksi, kotiinpalaajaksi sekä etäasukkaaksi. Perinteiset mökkeilijät asemoivat itsensä selkeästi vapaa-ajan asukkaiksi, joiden ajanvietto jakautui pääasiassa maaseudun ja kaupungin välille. Maaseudulla ja kaupungissa asuminen rakensi asuinpaikkojen välille eroa, jossa kaupunki näyttäytyi työn ja arjen kautta siinä missä maaseutu sai merkityksen vapaa-ajan ja rauhoittumisen kautta. Asuinpaikkojen erilaisuutta

tuotiin esiin myös arjen käytänteisiin liittyvän sosiaalisen kuormituksen hallinnan kautta, mikä mahdollistui vaihtamalla asuinpaikkaa tarpeen mukaan. Monipaikkaisessa asumisessa asumista rikastuttavana tekijänä mainittiin paikkaan liittyvä sosiaalinen kanssakäyminen, joka kiinnittää monipaikkaista asukasta osaksi paikallista yhteisöä. Usein tämä yhteys oli maaseudulla vahvempi kuin kaupungissa. Näin maaseudun merkitys saattaa monipuolistua henkisestä latauspaikasta uudenlaisten sosiaalisten kontaktien ja toiminnan alueeksi, joka tuo monipaikkaiselle asukkaalle uudenlaisen aseman osana asuinyhteisöä.

Osa-aika-asukas asemoi itsensä mökkeilijän ja vakituisen asukkaan välimaastoon. Osa-aika-asukkaan asuminen oli vaihtunut vapaa-ajan asumisesta rinnakkaiseen asumiseen, jossa molemmissa asuinpaikoissa tapahtuu samoja asioita: molemmissa paikoissa järjestetään perhejuhlia, harrastetaan osana paikallista yhteisöä, osallistutaan asuinpaikan toimintaan ja niin edelleen. Tämän seurauksena asuinpaikkojen rajat hämärtyivät ja identiteetti sekoittui. Nykyään tässä yhteydessä puhutaan citymaalaisuutena, jossa maaseudun ja kaupungin välille on kehittynyt uudenlaista vuorovaikutusta esimerkiksi työssäkäynnin ja vapaa-ajan vieton sekoittumisena. Osa-aika-asukas tiedosti roolinsa ja vastuunsa osana kuntaa, jossa hänen paikallista osallistumisestaan määrittä se, nähdäänkö hänet pelkästään vapaa-ajan asukkaana vai onko hän kiinteämpi osa paikallisyhteisöä.

Kotiinpalaaja asemoitui osaksi kunnan paikallisyhteisöä vahvan kotiseutukiinnityksen avulla. Kotiinpalaaja asui osan ajastaan muualla, mutta hänen henkinen kotinsa sijoittuu kotiseudulle. Asumista luonnehti juurtuneisuus, jossa korostui asuinpaikan merkitys osana elämäntapaa joko elettyinä muistoina tai kuultuina kertomuksina osana paikkaan tai vaikkapa sukuun liittyvää historiaa. Asuinpaikkaan, sen ympäristöön ja henkilökohtaisesti tärkeisiin sekä merkityksellisiin kohteisiin liittyvä tunneside ylläpiti kiinnitystä ja juuria useampaan paikkaan tavalla, joka on kestävää ja usein myös ylisukupolvista. Tästä näkökulmasta asuinpaikka on enemmän kuin asuinpaikka: se on osa laajempaa kotiseututarinaa. Kotiseuduksi koetussa asuinpaikassa yhteisöllisyys sai erityisen merkityksen, joka konkretisoitui vahvoina sosiaalisina verkostoina ja yhteisönä, jonka kanssa ollaan tekemisissä jatkuvasti. Kotiseutuhenkinen kotiinpalaaja osallistui mielellään paikalliseen toimintaan ja yhdessä tekemiseen sekä haluaa osaltaan tehdä jotain hyvää kotiseutukuntansa parhaaksi.

Etäasukas oli osa useamman kunnan toimintaa ja yhteisöä silloinkin, kun ei ole fyysisesti itse paikalla. Etäyhteyden ylläpito tuotti parhaimmillaan laajan sosiaalisen verkoston, jonka myötä monipaikkainen asukas oli vahvasti verkostoitunut jokaisessa elämäntapaansa lukeutuvan kunnan paikallisyhteisössä. Etäasukkaan asukasasemoinnissa korostui välimatka, joka usein ylitettiin digitaalisin välinein.

Käsitys perinteisestä mökkeilijästä nojasi vahvasti perinteiseen kuntalaisuuskäsitukseen, jossa ykköskoti on kaupungissa ja kakkoskoti maaseudulla. Kuntalaisuudessa oli kyse sujuvasta arjesta, joka näkyi itselle tärkeiden palveluiden saatavuutena ja käyttöoikeutena sekä vapaa-ajan asukkaille suunnattujen osallistumisen ja vaikuttamisen välineinä ja foorumeina. Nämä kuntalaisuuden rakenteet riittivät hyvin niille, joiden arjen rakenteet painottuvat selvästi yhteen kotikuntaan. Osa-aika-asukas asemoi itsensä osallistuvaksi kuntalaiseksi, mikä edellyttää kunnalta toimivia osallistumis- ja vaikuttamiskanavia sekä luottamusta toiseen osapuoleen. Luottamuksen saavuttaminen on puolestaan mahdollista vain, jos kunta ja monipaikkainen asukas tuntevat toisensa. Osa-aika-asukkaan omaksuma osallistuva kuntalaisuus loi vastuunottoa, joka ilmenee kumppanuuskuntalaisuutena. Kotiin-palaaja tuotti yhteisökuntalaisuutta, jossa korostui halu ja kiinnostus toimia asuinpaikkakunnan hyväksi. Tällaiseen kuntalaisuuteen liittyi vahva kotiseutukytkös, jota tukemalla kunta voisi luoda uudenlaista mahdollistavaa asukaspolitiikkaa kuntaan. Etäasukkaan kuntalaisuus sai muotonsa digitaalisena kuntalaisuutena, joka mahdollisti etäläsnäolon ja vaikuttamisen asukkaan olinpaikasta riippumatta.

Johtopäätöksissä tuodaan esiin, että kuntien kannattaisi keskittyä tukemaan monipaikkaisten asukkaiden mahdollisimman pitkäaikaista oleskelua paikkakunnalla. Ratkaisevaa ei välttämättä ole kaupallisten palveluiden runsaus vaan paikkariippumaton julkishallinnossa asiointi, joka edellyttää hallinnolta uudenlaista keskustelua julkisen palvelutuotannon organisoimiseksi. Näyttää myös siltä, että erilaiset asukasroolit edellyttävät erilaisia menetelmiä osallistumiseen ja vaikuttamiseen kunnassa. Eri roolien tiedostaminen ja tunnistaminen tuo kunnille paremmin kohdennettuja keinoja tukea monipaikkaisten asukkaiden kuntalaisuutta.

Artikkelissa tuodaan esiin, että monipaikkaistuvan asumisen seurauksena kuntienkin kannattaisi miettiä kuntalaisuutta uudella tavalla. Uudenlaisia näkökulmia kuntalaisuuteen voisivat olla esimerkiksi mahdollistava ja monimuotoistuva kuntalaisuus. Mahdollistava kuntalaisuus kiinnittää erityistä huomiota monipaikkaisten asukkaiden mahdollisuuksiin osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan heidän kiinnostustaan tai valmiuksia vastaavalla tavalla. Monimuotoistuva kuntalaisuus voisi puolestaan keskittyä kehittämään kuntien välille uudenlaista kuntarajat ylittävää yhteistyötä esimerkiksi palveluiden tuottamisessa.

Instituutioviitekehyksessä artikkeli asemoituu kulttuuris-kognitiivisen pilarin puuntaan, jossa paikallisyhteisöllä on suuri merkitys siinä, millaiseksi monipaikkaisen asukkaan kuntalaisuus asuinpaikassa muodostuu ja millaisia muotoja se saa. Artikkelit tuo esiin, miten paikallisyhteisöllä on valta estää tai edistää monipaikkaisen asukkaan osallistumista toimintaan. Tästä näkökulmasta kyse ei enää ole

regulatiivisen instituutionäkemyksen mukaisista kuntalaisuuden rajoista eikä normatiivisen instituutionäkemyksen mukaisista kuntalaisuuden ehdoista, vaan sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta tuotetusta luvasta olla mukana yhteisössä. Normatiivinen instituutionäkökulma kuntalaisuuteen liittyy kunnissa käytävään keskusteluun monipaikkaisten asukkaiden osallistumisen tavoista ja niiden kehittämisestä, mutta monipaikkainen kuntalaisuus edellyttää monipaikkaisen asukkaan pääsemistä osaksi yhteisöä.

Kulttuuris-kognitiivinen instituutionäkökulma monipaikkaiseen kuntalaisuuteen korostaa paikallisyhteisön ylläpitämiä sosiaalisia rakenteita, jossa kunnan hallinnollinen merkitys heikkenee ja yhteisön vahvistuu. Tällä tavoin monipaikkaisen asukkaan toimijuus on sidoksissa monipaikkaisen asukkaan asemaan yhteisössä.

5.4 Monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus

Neljäs artikkeli käsittelee kuntien digitalisaatiota ja sen vaikutusta kuntalaisuuteen. Kuntien digitalisaatiossa on kyse ensinnäkin sähköisestä asioinnista, toiseksi uudenlaisista osallistumisen ja vaikuttamisen tavoista ja kolmanneksi kunnan digitaalisesta olemassaolosta verkossa. Näiden seurauksena myös kuntalaisuus on saamassa virtuaalisia ja digitaalisia muotoja, jotka eivät ole enää sidottuja yhteen paikkaan tai edes kuntaan.

Kunnissa digitalisaatio on alkanut 1980-luvulla kirjanpidon ja tietojenkäsittelyn automatisointina, josta kehitys pikkuhiljaa on laajentunut kohti verkkoyhteyksien ja alueverkkojen kehittämistä. Tätä vaihetta voidaan kutsua sähköisen hallinnon (e-government) vaiheeksi. Vuosituhannen vaihteessa sähköinen hallinto laajeni sähköiseksi hallinnaksi (e-governance), jonka aikana kunnissa luotiin verkkopalveluja, kehitettiin e-demokratiaa ja verkkopohjaisia työskentelyalustoja. Nykyään kuntien osalta puhutaan digitaalisesta hallinnasta (digital governance), jolla tarkoitetaan uudistuvaa teknologiaa ja uudenlaista sähköistä vuorovaikutusta, jossa korostuvat yhteistyöverkostot, vuorovaikutus ja sosiaaliset verkostot, osallisuus ja kumppanuus. Digitaalisuus on laajentunut sähköisestä asioinnista tarkoittamaan laajempaa yhteiskunnallista murrosta.

Artikkelissa lähestyttiin digitalisaatiota kahdella tavalla: toisaalta kiinnostuksen kohteena oli digitalisaation hivuttautuminen yhä enenevässä määrin osaksi ihmisten arkea. Toisaalta digitalisaatio muodostaa puitteet myös kunnan toiminnalle, joka heijastuu samalla kunnan ja kuntalaisen suhteeseen. Kuntalaiselle digitalisaatio mahdollisti monipaikkaisen kotiseutukokemuksen, jossa asukas pystyi vaikuttamaan ja uusintamaan paikkaan liittyvää vuorovaikutussuhdettaan myös silloin, kun ei ollut fyysisesti itse läsnä. Kunnan näkökulmasta tällainen

monipaikkainen kuntalainen määrittyy monen kunnan alueella pitkään oleskelevaksi henkilöksi, joka haluaa osallistua kuntien toimintaan ja käyttää niiden palveluja (Valtiovarainministeriö 2018: 65).

Monipaikkainen asuminen on paikkaperustaista, sillä asuminen tapahtuu aina jossain maantieteellisesti määriteltävässä olevassa paikassa. Paikalla sekä siihen lukeutuvilla rakennuksilla ja maisemilla on tunteisiin perustuvia merkityksiä, jotka erottavat paikan muista ja tekevät siitä erityisen. Tunneympäristö ymmärrettään aina suhteessa kokemuksiin, merkityksiin ja ihmissuhteisiin, jotka kerrostuvat ajassa. Paikka ei ole vain merkintä kartalla, sillä sen merkitys on jokaiselle erilainen.

Paikan, muistojen ja kokemuksen yhteyttä on määritetty aluehistoriassa ja kokemuksellisessa kotiseutututkimuksessa (esim. Riukulehto 2020). Paikkaan liittyvät kerrokset kiinnittävät ihmisen osaksi paikkaa, mikä korostuu erityisesti monipaikkaisessa asumisessa. Monipaikkaisesti asuvat ihmiset kiinnittyvät eri asuinpaikkoihinsa eri tavoin, joka vaikuttaa monipaikkaisten kiinnostukseen osallistua paikkakunnan toimintaan. Vahva kiinnittyminen asuinpaikkaan saa monipaikkaisen asukkaan verkostoitumaan eri asuinpaikkojen sosiaalisiin yhteisöihin, joihin monipaikkainen asukas voi pitää yhteyttä paikassa tapahtuvan vuorovaikutuksen lisäksi digitaalisesti verkon kautta. Tällöin monipaikkaisesti asuvan yhteisö määrittyy enemmän sosiaalisten ja virtuaalisten siteiden sekä vuorovaikutuksen kuin paikkojen perusteella.

Erilaiset kiinnittymisen tavat vaikuttavat kuntalaisuuden kokemiseen, sillä vuorovaikutuksen siirtyminen verkkoon muuttaa myös paikallista yhteisöä: verkon kautta asukkaat voivat olla osallisina useissa eri yhteisöissä samanaikaisesti roolejaan ja kiinnittymisen tapojaan vaihdellen. Tässä yhteydessä puhutaan usein e-kuntalaisuudesta, jolla tarkoitetaan myös muiden kuin kunnassa asuvien mahdollisuutta vaikuttaa kunnan toimintaan (Valtiovarainministeriö 2018: 59, 67). Tämän myötä artikkelissa erotetaan kokemuksellinen sekä hallinnollinen kuntalaisuus ja todetaan, että tulevaisuuden kuntalaisuus saattaa hyvin rakentua useiden paikkojen ja vuorovaikutusverkostojen kokonaisuutena. Artikkelissa selvitetään, *millaista kuntalaisuutta eri paikallisyhteisön jäsenyydet tuottavat kotiseudun ja digitalisaation näkökulmasta*.

Artikkelissa tunnistin kolme tapaa, joilla haastateltavat jäsensivät suhdettaan kotiseutuun monipaikkaisuuden näkökulmasta. Ensimmäinen tapa jäsentää monipaikkaista kotiseutua oli luonteeltaan sulautunut: kaksi tai useampi asuinpaikka yhdistyy ja muodostaa yhden laajan kotiseudun. Siinä monipaikkaisuus mahdollisti elämäntapaan liittyen asuinpaikkojen yhdistymisen toisiaan täydentäväksi kotiseudun kokonaisuudeksi, johon monipaikkaisuuden koettiin tuovan jotain

sellaista, mitä yhdessä paikassa asuminen ei pysty tarjoamaan. Asuinpaikkoja asutaan eri tavoin ja jokaisessa paikassa on jokin tekijä, joka selittää paikkaan kiinnittymistä. Erilaisuudesta huolimatta paikan käyttöön liittyi myös samankaltaisuutta, sillä paikkoihin liittyvät toisiaan muistuttavat rutiinit, esimerkiksi samantyyppiset lenkkimaastot, luovat kotoisuuden tunnetta. Kotipaikat sulautuivat myös palveluiden käytössä, sillä sulautuneessa kotiseutusuhteessa kotiseutu näyttäytyi kokonaisuutena, josta palvelut valitaan sen hetkisen tarpeen mukaan. Sulautuneen kotiseutusuhteen paikkoja yhdistivät asuinpaikkojen ominaisuudet ja niihin liitetyt merkitykset, jotka tuntuvat täydentävän toisiaan.

Toinen tapa jäsentää monipaikkaista kotiseutua oli nähdä se useana rinnakkaisena kotiseutuna. Rinnakkaiset kotiseudut rakentuivat tasa-arvoisiksi mutta kuitenkin erillisiksi kokonaisuuksiksi, joita määrittivät yhteiskunnan asettamat reunaehdot. Kantavina tekijöinä kotiseudun kokonaisuudessa olivat paikkoihin liitetyt kiinnikkeet eli ankkurit. Yhden asuinpaikan elämää sävytti työelämä, toisen asuinpaikan kiinnikkeenä oli sukujuuret ja historia. Merkitykselliset paikat rakentuivat arjen rutiineissa ja elämänhallinnassa. Rinnakkaisille kotiseuduille oli ominaista, että niistä halutaan pitää tietoisesti kiinni ja niiden välille rakennetaan yhteyttä. Arki ja elämä rinnakkaisilla kotiseuduilla asemoitui osana paikallista asuinyhteisöä sen sijaan, että kyse olisi ollut esimerkiksi vain vapaa-ajan viettämisestä mökillä.

Kolmas tapa tarkastella monipaikkaista kotiseutua rakentui yksipaikkaisena, jossa joku asuinpaikoista sai selvästi suuremman painoarvon kuin toiset. Tuloksena oli yksi kotiseutu, jonka kokemiseen vaikutti vahvasti paikkasuhte. Jos suhde paikkaan ei ollut läheinen, ei sen kunnan toimintaan osallistuminen ja vaikuttaminen tuntunut oikealta. Kuntalaisuuden näkökulmasta vertaileva ja erotteleva kotiseutukokemus tuotti yksipaikkaista kuntalaisuutta, jossa monipaikkaisesti asuva ei välttämättä ollut kovin kiinnostunut muiden asuinpaikkojensa kuntien toiminnasta eikä halunnut olla osallistumassa tai vaikuttamassa toimintaan.

Asuinpaikkojen, kuntien ja kotiseutujen sekoittuminen muuttaa kuntalaisuuden subjektiivista määrittymistä tavalla, joka ylittää kuntalaisuuden hallinnolliset ja alueelliset rajat. Tämä paikkasuhteen murros hyödyntää digitalisaatiota, joka näkyy yhteydenpidon helpottumisena sekä tiedonvaihdon ja vuorovaikutuksen mahdollistajana paikasta riippumatta. Monet aikaisemmin läsnäoloa vaatineet palvelut ovat jo paikkariippumattomia, joita voidaan käyttää mistä ja milloin tahansa. Samoin asioiden seuraaminen ja keskusteluihin osallistuminen onnistuu paikasta riippumatta, joka osaltaan tukee kuntaan kuulumista ja osallisuuden tunnetta. Haasteena on, että näitä tietoverkoissa piileviä kuntalaisia ei näy missään, jolloin heidän vaikutustaan kunnan toimintaan ei välttämättä osata nähdä tai arvioida. Vaikka e-kuntalaisuudesta on jo olemassa mielenkiintoisia kokeiluja ja

esimerkkejä, ei sen kaikkia mahdollisuuksia ole vielä osattu hyödyntää. Usein kei-
keilut törmäävät liian vahvoihin instituutorajoihin, jotka saattavat olla niin hal-
linnollisia, normatiivisia kuin kognitiivis-kulttuurisiakin. On selvää, että kuntalai-
suuden käsitteen laajentaminen edellyttää uudenlaisia hallintamalleja, jotka otta-
vat huomioon yleistyneen monipaikkaisuuden.

Tutkimuksen viitekehyksessä artikkeli liittyy kuntalaisuusinstituution muutok-
seen. Sitä tarkastellaan erityisesti digitalisaation näkökulmasta, jonka suurin vai-
kutukset kuntalaisuuteen liittyy paikkasidoksen murtumiseen. Digitalisaatio avaa uu-
denlaisia mahdollisuuksia kuntien toimintaan ja palveluiden järjestämiseen,
mutta samaan aikaan edellyttää uudenlaista suhtautumista näiden suunnitteluun
ja toteutukseen. Digitalisaatio samaan aikaan sekä hämmentää että monipuolistaa
kuntalaisuuden muodostumisen perusteita ja toteutumista. Digitaalisuus kuntien
toiminnan ja kuntalaisuuden muutoksessa ei ole päässyt vielä kunnolla vauhtiin:
osaksi ehkä sen vuoksi, että regulatiivisen ja normatiivisen kuntalaisuusinstitu-
tiopilarin mukaiset puhettavat ylläpitävät rajoittavia käsityksiä kuntalaisuuden
määräytymisestä ja toiminnan ehdoista, vaikka käytäntö osoittaa jotain ihan
muuta.

6 MONIPAIKKAISEN KUNTALAIKUUDEN MUOTOUTUMINEN JA YHTEISKUNNALLISET PUITTEET

Kuntalaisuuden muutos on kaksisuuntainen prosessi, jossa kuntalaisuuden rakenteet sekä kuntalaisten toimijuus ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja muokkaavat toisiaan. Kuntalaisuuden muutos johtuu yhtäältä yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista, jotka osaltaan monipuolistavat kuntalaisuuden toteutumista sekä toisaalta ihmisten elämäntavoissa tapahtuneista muutoksista, jotka eivät mukaudu kuntalaisuuden olemassa oleviin rakenteisiin.

6.1 Monipaikkaisen kuntalaisuuden taustalla yksipaikkaisuuden murros

Kuntien toimintaympäristöissä tapahtuneet muutokset edellyttävät kunnilta uudenlaisia toimintatapoja ja -malleja. Toimintaympäristön muuttuminen yhä monitoimijamaisemmaksi ja verkostomaisemmaksi, lisääntynyt valinnanvapaus palveluiden käyttämisessä, palveluverkostot ja digitalisaatio laajentavat kunnan palvelutuotantoa kuntarajojen ulkopuolelle. Hyvä esimerkki tällaisesta hallintorajat ylittävästä toiminnasta on digitalisaation myötä kehitetyt uudenlaiset e-kuntalaisuuden muodot, jossa teknologian mahdollistaman etäkäytön avulla kunnan palveluita tarjotaan myös kunnan ulkopuolisille asukkaille (esim. Valtionvarainministeriö 2018: 59, 67–68). Toinen esimerkki asuinpaikkaan sidotun kuntarajan ylittävästä palvelutuotannosta on asukkaan mahdollisuus valita itselleen sopivin terveyskeskus, jossa hän on oikeutettu asioimaan (Terveystieteiden ja lääketieteiden tutkimuskeskuslaki (1326/2010, 47 §). Näiden seurauksena aikaisemmin tiukasti asuinpaikkasidonnaiset palvelut ovat vaivihkaa alkaneet levittäytyä kuntaa ja kunnan omia toimijoita laajemmalle alueelle niin, että palveluiden käyttöä määrittävät muut kuin viralliseen asuinpaikkaan liittyvät kriteerit.

Yhdessä paikassa asumisen normia haastaa myös se, että paikkakunnan arkeen ja toimintaan osallistuminen ei nykyään ole sidoksissa asuinpaikkaan (ks. esim. Bachimon ym. 2020). Muutokset kuntien toimintatavoissa ja teknologian mahdollistama paikkasidonnaisuuden murtuminen muuttaa nykyistä kuntalaisuusinstituutiota tavalla, jossa kuntalaisuus saa sisältönsä ja merkityksensä ihmisten arjessa asuinpaikasta riippumatta. Hyvä esimerkki löytyy monipaikkaisten asukkaiden kokemuksista, joiden mukaan kotikunta ei välttämättä määrity sen mukaan, minkä kunnan alueella asunto sijaitsee vaan sen mukaan, missä asukas viettää eniten aikaa. Aineistossa monipaikkaiset kuntalaiset erottavat asuinpaikat hallinnolliseen ja tosiasialliseen kotikuntaan sen mukaan, missä kulloinkin asutaan ja ollaan. Vallitsevien normien seurauksena yksipaikkaisen kuntalaisuuden rajat

pakottavat monipaikkaiset asukkaat tekemään valintoja, joissa he eivät näe järkeä ja joita he eivät haluaisi tehdä.

Vaikka moni kunta on kiinnostunut kehittämään palveluitaan monipaikkaisille asukkailleen, perustuu palvelutuotannon kehittäminen usein paikan päällä tarjottaviin palveluihin. Monipaikkaisten palvelujen suunnittelun ja käytön osalta olennaista on, että palvelut ovat saavutettavissa käyttäjän kulloisestakin olinpaikasta käsin. Tämä toteutuu digitaalisissa palveluissa, mutta fyysistä läsnäoloa edellyttävien palveluiden monipaikkaistaminen on hankalampaa. Hyvä esimerkki palveluiden saavutettavuuden lisäämisestä on liikkuvat palvelut, jossa palvelut tuodaan asukkaan luo esimerkiksi monitoimibussilla hyvinvointialueen sisällä, jolloin palvelu ylittää kuntarajoja (ks. esim. Lehtonen ym. 2019). Nämä ovat hyviä askeleita kohti joustavaa ja monipaikkaista asumista tukevaan ja mahdollistavaan palvelutuotantoon, joka osaltaan tukee alueella vietetyn oleskeluajan pituutta.

On kuitenkin huomattava, että myös näissä palvelun käyttö on edelleen yksipaikkaista tai paikkaan sidottua. Esimerkki monipaikkaisesta palvelusta voisi Parhialan ym. (2020: 4) mukaan olla kansallisen etäterveyskeskuksen käyttöönotto. Siinä etäterveyskeskus olisi etäpalveluita tuottava toimija, jonka kansalaiset voisivat halutessaan valita terveysasemakseen. Monipaikkaisten palveluiden kehittäminen edellyttää toisin sanoen paikkariippumattomuutta, joka puolestaan edellyttää uudenlaista digitalisaatiota ja teknologiaa hyödyntävää palvelusuunnittelua ja palveluiden yhteistuotantoa, jossa ylitetään hallinnollisia, organisatorisia ja institutionaalisia rajoja paikallisella, alueellisella sekä kansallisella tasolla (myös Rannanpää ym. 2022: 149–150).

Merkkejä tällaisten palveluiden kehittämisestä jo löytyy: aidosti paikkariippumaton ja monipaikkainen palvelu on esimerkiksi yleisten kirjastojen ja Kansalliskirjaston yhteinen e-kirjasto, josta voi lainata aineistoa asuinpaikasta riippumatta palveluun rekisteröitymällä. Yhteiskunnan kehityksen valossa on syytä pohtia, onko vallitsevan hallintokäsityksen mukainen yksipaikkaisuuden normi enää relevantti nykyisessä toimintaympäristössä.

6.2 Monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentuminen

Monipaikkaisen kuntalaisuuden lähtökohtana on asuminen useammassa kuin yhdessä paikassa. Monipaikkaiselle asumiselle on olemassa joku syy, joka voi olla mikä tahansa (esim. Pitkänen & Strandell 2018). Aineistossa näitä syitä olivat esimerkiksi työelämään ja vapaa-ajan viettoon liittyvät valinnat sekä perhesyyt, joita ovat esimerkiksi halu viettää aikaa sukutilalla tai halu osallistua lastenlasten hoitamiseen. Vaikka asukas asuu useammassa kuin yhdessä asuinpaikassa, hän ei

välttämättä koe itseään usean kunnan kuntalaiseksi. Hänellä on selkeästi yksi virallinen asuinpaikka, jolle muut monipaikkaiseen elämäntapaan lukeutuvat paikat ovat alisteisia. Yksipaikkaisiksi kuntalaisiksi itsensä kokevat monipaikkaiset asukkaat ovat täysin tyytyväisiä asemaansa sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiinsa kunnan kakkosasukkaana tai vapaa-ajan asukkaana.

Monipaikkaisiksi kuntalaisiksi itsensä kokevat näkevät asumisen eri tavoin. Monipaikkainen kuntalainen pitää elämäntapaansa lukeutuvia asuinpaikkoja rinnakkaisina eikä pysty tai halua erotella niitä ykkös- ja kakkoskoteihin. Asumisen rinnakkaisuus tuotetaan asuinpaikkoihin liittyvien rutiinien kautta, jotka toistuvat samanlaisina eri asuinpaikoissa. Rutiinit täyttyvät arkielämän käytänteistä, asumisesta, työstä, vapaa-ajasta ja näihin liittyvistä sosiaalisista suhteista. Hyvä esimerkki tästä ovat lapset, joiden arki rakentuu vanhempien eron jälkeen useampaan kuin yhteen kotiin (ks. esim. Forsberg 2018).

Asuinpaikkoihin liitetyt toiminnot ja eletty elämä tekee asuinpaikasta ja -ympäristöstä merkityksellisen: siinä on kyse kotiseudusta. Kotiseutu muodostuu luonnonympäristöinä: mäntymetsinä, sileinä rantakivinä tai eteläpohjalaisina lakeusmaisemina. Kotiseutu muodostuu myös rakennettuna ympäristönä: tuttuna kunnantalona, kouluna, kauppakeskuksena tai työpaikan rakennuksena. Näiden lisäksi kotiseututunnetta tuo yhteisöön kuuluminen ja meikäläisyys, tieto siitä, että näin meilläpäin ollaan ja toimitaan. Nämä kotiseudun kokemukset kerrostuvat ajassa, jolloin paikkoihin, maisemiin ja yhteisöön kertyy muistoja ja tarinoita. Monipaikkaisesti asuvien kotiseutukokemukset kerrostuvat useisiin asuinpaikkoihin.

Tämän myötä monipaikkaisella asukkaalla on käytössään useampi kuin yksi asuinpaikka, joihin hän liittyy kodin ominaisuuksia. Koti edustaa vakautta ja turvallisuutta, paikkaan kuulumista, se mahdollistaa arjen rutiinit, tukee elämänhallinnan kokemusta sekä toimii perustana identiteetin luomiselle ja rakentumiselle (Hasu 2012; Riukulehto & Rinne-Koski 2015; Maununaho & Lilius 2022; myös Rinne-Koski & Riukulehto 2022). Tällaiset monipaikkaiset asukkaat kokevat olevansa kotona kaikissa asuinpaikoissaan.

Tulosteni mukaan vasta rinnakkainen tapa asua useita koteja tekee monipaikkaisista asukkaista myös monipaikkaisia kuntalaisia, jotka haluavat olla läsnä, osallistua ja vaikuttaa jokaisessa elämäntapaansa liittyvässä asuinkunnassa. Tämän vuoksi monipaikkainen kuntalainen ei koe itseään esimerkiksi mökkiläiseksi, koska hän kokee oikeasti asuvansa paikkakunnalla (myös Karisto 2010) ja sen vuoksi kaipaa tulla huomatuksi ja kuulluksi kunnassa asukkaana roolissa.

Paikallisen yhteisön merkitys nousee esille siinä vaiheessa, kun monipaikkainen asukas etsii paikkaansa asuinpaikkansa yhteisössä. Tästä näkökulmasta

katsottuna kuntalaisuus määrittyy tai saa sisältöjä paikassa neuvoteltuna prosessina, johon osallistuu sekä kunnan hallinto, muut kuntalaiset, asukkaan paikallisympäristö sekä kunnan paikallinen tarjonta (ks. myös Anttiroiko 1992: 91). Prosessissa neuvotellaan ennen kaikkea kuntalaisuuden rajoista eli siitä, mitä asukkaalla on lupa tehdä paikassa: mitä palveluita hänellä on oikeus käyttää, miten ja missä määrin hän on oikeutettu olemaan mukana yhteisön toiminnassa, miten ja missä määrin hän on oikeutettu osallistumaan päätöksentekoon tai vaikuttamaan kunnan toimintaan sekä miten ja missä määrin hänellä on oikeus olla jotain mieltä kuntaa koskevista asioista. Monipaikkaisen asukkaan oikeutuksista aineistot sen sijaan eivät juurikaan puhu (ks. myös Rantanen 2023: 136).

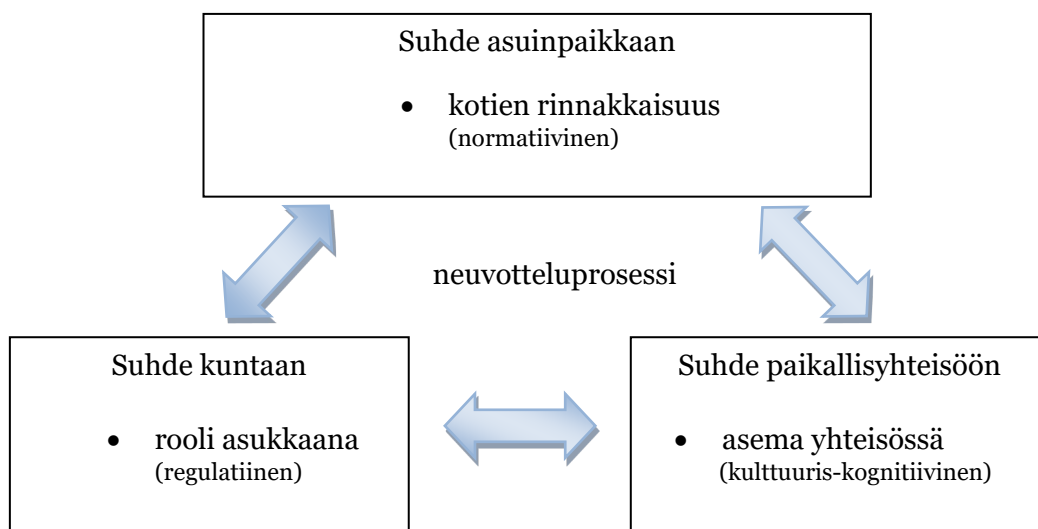
Neuvottelu kuntalaisuudesta käydään usealla tasolla. Regulaatiivisella tasolla neuvottelu käydään suhteessa hallinnollisiin instituutiokäsityksiin ja niihin liittyviin kunnan tarjoamiin hallinnollisiin osallistumisen ja vaikuttamisen rakenteisiin (raadit, kuulemiset ym.). Monipaikkaisella asukkaalla on arjen kokemustietoa, jonka myötä hän rakentaa itselleen aktiivista toimijuutta hallinnon mahdollistamissa raameissa (ks. myös Lehtonen & Tuurnas 2021; Bäcklund & Kallio 2012). Osallistumalla hallinnon mahdollistamilla keinoilla ja olemalla mukana paikallisyhteisön toiminnoissa, esimerkiksi osallistumalla yhdistystoimintaan, hän tulee ottaneeksi kantaa erilaisiin asioihin, kertoneeksi näkemyksistään ja kokemuksistaan, tehneeksi ehdotuksia ja niin edelleen, eli toisin sanoen vaikuttaa osaltaan kunnassa tapahtuvaan toimintaan itselleen tärkeissä asioissa.

Varsinainen neuvottelu kuntalaisuuden ehdoista käydään kuitenkin siinä, miten monipaikkainen asukas asemoituu kuntalaisena eri asuinpaikoissaan ja millaisen asukasroolin monipaikkainen asukas on halukas tai kykeneväinen ottamaan kunnassa. Tätä asukasasemaan liittyvää neuvottelua ei kuitenkaan käydä hallinnon kanssa vaan se käydään monipaikkaisen asukkaan ja paikallisyhteisön kesken. Neuvottelu perustuu monipaikkaisen asukkaan omiin normatiivisiin käsityksiin kuntalaisuuden käyttäytymissäännöistä, joita hän peilaa suhteessa paikallisyhteisöön ja sen toimintaan. Paikallisyhteisön reaktiot puolestaan joko kannustavat tai estävät monipaikkaisen asukkaan osallistumista ja vaikuttaa sen kautta monipaikkaiselle asukkaalle myönnettyyn asukasasemaan kunnassa (ks. myös Rinne-Koski & Lähdesmäki 2023).

Monipaikkaisen asukkaan itselleen tuottama toimijuusrooli kunnassa perustuu arkirutiineihin, jotka muodostavat monipaikkaista asukasta asuinpaikkaan ja sen yhteisöön liittävän ankkurin. Nämä ankkurit ovat samalla myös niitä asioita, joiden kautta monipaikkainen asukas usein kiinnittyy yhteisöön ja ottaa tai saa paikansa siinä: kotiseudulle palaaja solahtaa vaivatta paikalliseen yhteisöön pitkän yhteisen historian ja sosiaalisten verkostojen turvin siinä missä osa-aika-asukas

saattaa kipuilla kunnan asukkaana olemisen normatiivisten odotusten ristiaallokossa ja etsiä omaa paikkaansa yhteisössä. Vapaa-ajan asukas ei välttämättä ole kovinkaan kiinnostunut osallistumaan paikkakunnan toimintoihin ajan kuluessa mökkipuuhissa, siinä missä etäosallistuja seuraa suurella mielenkiinnolla asuinpaikkakuntiansa toimintaa ja elämää matkojenkin päästä. Olemalla mukana paikallisyhteisön toiminnassa, joko paikan päällä tai digitaalisesti, monipaikkainen asukas neuvottelee paikallisesti asemastaan yhteisössä ja toimii hänelle myönnettyjen reunaehtojen puitteissa.

Neuvottelun avulla monipaikkaiset asukkaat pystyvät tuomaan kunnan ja paikallisyhteisön toimintaan jotain uutta, joka vähitellen muokkaa vallitsevia käsityksiä kuntalaisuuteen liittyvistä normeista ja siitä, mikä on oikein ja sopivaa. Kyseessä on jatkuva neuvotteluprosessi, joka sekä uusintaa että uudistaa kuntalaisuuteen liittyvä instituutiokäsityksiä (ks. kuvio 2). Mielenkiintoista on, että tämän mukaan kuntalaisuuden uudenlaisen määrittämisen kriteerit määritellään tosiasiallisesti yhteisön eikä hallinnon tasolla, kuten tähän asti on tehty.

Kuvio 2. Monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentuminen.

Tästä näkökulmasta tärkeää on myös se, miten kunta asemoi monipaikkaiset asukkaat osaksi kuntaa ja millaisia rooleja heille kuntalaisena annetaan: ei ole samantekevää, nähdäänkö monipaikkaiset asukkaat asiakkaina, kuluttajina, aluekehittäjinä vai kuntalaisina (ks. esim. Rantanen 2023; Bäcklund 2007: 106–114). Useiden osallistumista, vaikuttamista ja yhteistoimintaa käsittelevien tutkimusten mukaan osallistumisen ja yhteistyön tekeminen asukkaiden kanssa törmää helposti perinteisiin institutionaalisiin rooleihin ja organisaatioiden välisiin raja-aitoihin (esim. Jurmu 2022; Tuurnas ym. 2019), jolloin monipaikkainen kuntalaisuus ei pääse kehittymään. Kuntien puhe monipaikkaisten asukkaiden osallistamisesta ja

osallistumisen rakenteiden kehittämisestä sisältää jo itsessään odotuksen siitä, millä tavalla monipaikkaisten asukkaiden halutaan kunnassa toteuttavan toimitaan (Bäcklund & Kallio 2012: 46). Erilaisten mökkiläisfoorumien ja vapaa-ajan asukkaiden lautakuntien perustaminen ovat keino tukea kunnan edustuksellisen demokratian toteutumista, mutta jättää avoimeksi kysymyksen siitä, millaisena toimijoina monipaikkaiset asukkaat kunnassa nähdään. Rantanen (2023) toteaa monipaikkaisten asukkaiden hallintaa vapaa-ajanasukasvaltaisissa kunnissa käsittelevässä artikkelissaan kuntien osallistumisen käytäntöjen tähtäävän ennen kaikkea monipaikkaisten asukkaiden resursseista hyötymiseen ja vasta sen jälkeen heidän osallistumismahdollisuuksiensa parantamiseen. Rantasen mukaan tämä jättää monipaikkaiset asukkaat ulkopuoliseen asemaan siitä huolimatta, että heidän sanotaan kuuluvan kuntayhteisöön.

Monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentumisessa digitalisaatiolla on odotettua pienempi rooli: digitalisaatio näyttäytyy monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentumisessa enemmän mahdollistavana kuin kuntalaisuutta määrittävänä tekijänä. Monipaikkaiset asukkaat ovat omaksuneet digitalisaation keinoksi asioida ja vaikuttaa kunnassa sekä ylläpitää ja uusintaa asuinpaikkoihin liittyviä sosiaalisia suhteita. Kunnan näkökulmasta digitalisaation vaikutus on ollut ehkä suurempi, sillä digitalisaatio on muuttanut monin tavoin kunnan toimintatapoja sekä mahdollistaa asukkaiden paikkariippumattoman osallistumisen ja läsnäolon kunnan verkostoissa (ks. esim. Haveri & Anttiroiko 2023; Sahamies ym. 2022; Greve 2015). Asiaan saattaa vaikuttaa myös se, että kuntien digitaalisuuden ja e-kuntalaisuuden edistäminen ovat keskittyneet pääosin asioinnin, yhteydenpidon sekä osallistumisen edistämiseen, joissa monipaikkaisesti asuvat ovat hyödyntäneet digitalisaatiota jo kauan. Tämä on osaltaan hyvä esimerkki asukkaiden toimijuuden vaikutuksesta instituution toimintaan.

6.3 Monipaikkainen kuntalaisuus instituutiopilareihin suhteutettuna

Monipaikkaisen kuntalaisuuden ehdoista käydyssä neuvottelussa ei ole kyse ainoastaan monipaikkaisen asukkaan asemasta ja oikeuksista osana paikallisyhteisöjä ja kuntaa: kyse on myös monipaikkaisen asukkaan toimijuuden vaikutuksesta hallitseviin kuntalaisuutta määrittäviin institutionaalisiin rakenteisiin. Kuntalaisuudesta puhuessaan haasteltavat ovat reflektoineet ja tulkinneet omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan monipaikkaiseen asumiseen ja kuntalaisuuteen liittyen. Peilatesaan omia kokemuksiaan he samalla myös toivat esiin käsityksiään siitä, millaisiin kuntalaisuuden taustaoletuksiin heidän näkemyksensä perustuvat.

Regulatiivinen näkökulma, eli toimintaa ohjaavien ja velvoittavien tekijöiden vaikutus kuntalaisuuteen, saa aineistossa sisältönsä kuntalaisuuden vallitsevista peruselementeistä eli yksipaikkaisuudesta ja jatkuvuudesta. Regulatiivisessa näkökulmassa painottuu se, että kunnan palveluihin sekä toimintaan vaikuttamiseen ja osallistumiseen ovat oikeutettuja ainoastaan kunnassa virallisesti asuvat kuntalaiset, aineistossa tässä yhteydessä puhuttiin ”oikeista kuntalaisista”. Tämä vaikuttaa monipaikkaisten asukkaiden käyttäytymiseen, joka käytännössä ilmeni paikallisyhteisön toiminnasta ja vaikuttamisesta vetäytymisenä, vaikka kiinnostusta osallistumiseen olisi ollutkin. Kuntasuhteen näkökulmasta toiminnan mekanismia voi luonnehtia ulossulkeväksi ja rajoittavaksi, jossa toiminnan oikeutus perustuu käsitykseen kunnan asukkaiden arvottamisesta ja tietyllä tavalla myös järjestykseen asettamisesta. Käytännössä tämä ilmenee esimerkiksi kunnissa sekä myös kaksikuntalaisuuskeskusteluissa keskusteluna siitä, millaisia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ja -oikeuksia kuntien kakkosasukkailla tai vapaa-ajan asukkailla on, sekä osaltaan myös siinä, kuinka kunnat käytännössä kohtelevat ja kohtaavat alueellaan toimivia asukkaita, jotka eivät ole kunnan virallisia kuntalaisia (ks. myös Rantanen 2023). Regulatiivisen instituutionäkemyksen mukaisen toiminnan logiikka on toisin sanoen sidottu perinteiseen kuntalaisuuskäsitykseen, jonka indikaattoreina tai tunnusmerkkeinä ovat asuinpaikkaan ja sen kautta kuntalaisuuteen sidotut oikeudet ja velvollisuudet, jotka toimivat myös kuntalaisuuden legitimaationa. Regulatiivisen instituutionäkemyksen mukainen toimintalogiikka perustuu kunnan toimintaa määritteleviin lakeihin ja asetuksiin, jotka muodostavat kunnan toiminnan ja asukkaiden toimijuuden kehykset.

Normatiivinen näkökulma näkyy aineistossa kunnan mahdollistavana toimintana eli siinä, että kunta voi halutessaan järjestää osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia myös muille kuin kunnan omille virallisille asukkaille. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset mökkiläistoimikunnat ja -lautakunnat, sekä myös deliberatiiviseen demokratiaan perustuvat kuulemistilaisuudet, kyselyt ja muut keinot huomioida asukkaiden näkemyksiä. Ilman kunnan aloitetta tai virallisia osallistumisen väyliä osallistuminen ja vaikuttaminen on vähäisempää: aineistossa tämä näkyi esimerkiksi pelkona varsinaisten virallisten kuntalaisten ja kunnan toimijoiden varpaille asumisesta. Sitä haluttiin välttää, sillä sitä ei pidetä sopivana käytöksenä. Haastateltavilla oli ajatuksia siitä, miten kuntaa ja sen toimintaa voitaisiin kehittää tai palveluita parantaa, mutta niitä ei haluttu tuoda esiin muutoin kuin kunnan sallimien osallistumiskeinojen ja -väylien rajoissa. Mekanismi taustalla on siis salliva, kunnassa annetaan tilaa myös muiden kuin virallisten asukkaiden tai kunnan omille virallisille näkemyksille. Taustalla olevaa logiikkaa luonnehtii sopivaisuus, jolla tässä viitataan mahdollisuuksien avaamiseen tiettyjen normien sallimissa rajoissa. Normeina toimivat sekä kunnan viralliset osallistumisen ja vaikuttamisen rakenteet että kunnan omat intressit, jotka vaikuttavat siihen, millaisiin asioihin

he antavat monipaikkaisten asukkaiden vaikuttaa ja mihin eivät. Toiminnan indikaattorina voidaan pitää kunnan antamaa valtuutusta, jolla annetaan (hetkellinen) lupa osallistua ja vaikuttaa tiettyjen normien rajoissa. Tämän myötä toiminnan legitimaatio on osallistamisessa, joka tarkoittaa toisaalta kunnan osallistumisen mahdollistavia menettelytapoja ja toimintamalleja, ja toisaalta kiinnostuksen herättämistä, viestintää, tiedottamista sekä osallistumisen valmiuksien tukemista (ks. esim. Kurkela 2022; Carvalho ym. 2017). Voisi myös ajatella, että aktiivisuus ja avoimuus kunnan tiedottamisessa on yksi keino antaa tilaa ja mahdollistaa asukkaiden äänen kuulumista ja vaikuttamista. Hyvä esimerkki tällaisesta on kuntien digitaaliset palvelu- ja yhteistyöalustat, jotka tuovat yhteen eri toimijoita yhteisten intressien tunnistamiseksi ja uusien yhteistyömahdollisuuksien löytämiseksi (Sahamies ym. 2022; Haveri & Anttiroiko 2023). Monipaikkaisuuden osalta hyvä esimerkki tällaisesta on Laiturilla.fi-sivusto, jonka tarkoituksena on tarjota Etelä-Savon vapaa-ajan asukkaille tietoa mökkeilyyn liittyvistä teemoista, paikallisista palveluista sekä kertoa vapaa-ajan asumisen kehittämistyöstä maakunnassa.

Kulttuuris-kognitiivinen näkökulma kuntalaisuusinstituutioon painottaa kuntalaisuutta hallinnollisen näkökulman sijaan yhteisöllisenä toimintana. Lähtökohdiana on kuntalaisuuden näkeminen yhteisöä ylläpitävänä toimintana, jossa monipaikkaisille asukkaille tarjotaan mahdollisuuksia olla mukana paikallisessa yhteisössä. Logiikka taustalla on inklusiivinen eli sisällyttävä, joka käytännössä näytetään paikallisen toimijuuden ja paikkaan kuulumisen tukemisena. Toiminnan tuntomerkit (indikaattorit) määrittyvät paikallisesti legitimaation perustuessa aktiivisen kuntalaisuuden tukemiseen, jossa painottuu asukkaan toimijuus ja paikalliseen toimintaan osallistuminen esimerkiksi yhdistystoiminnan kautta. Toisaalta on myös mahdollista, että kulttuuris-kognitiivinen instituutiopilari muodostuu kuntalaisuuden esteeksi. Vaikka kunta tarjoaisi monipaikkaiselle asukkaalle mahdollisuuden osallistua kunnan toimintaan, mutta paikallisyhteisö ei hyväksy häntä osaksi yhteisöä, se ei estä asukkaan toimijuutta, mutta tekee siitä huomattavasti vaikeampaa.

Näyttäisi siltä, että kuntalaisuuden instituutiopilarin siirtyessä regulatiivisesta kohti kulttuuris-kognitiivista kuntalaisuusnäkökulmaa kuntalaisuuden määritelmä tulee epäselvemmäksi ja moniulotteisemmaksi. Regulatiivinen kuntalaisuusnäkökulma nojaa vahvasti perinteisen julkisen hallinnon (Public Administration) periaatteisiin, jotka perustuvat byrokraatiaan ja toiminnan säätelyyn. Tästä näkökulmasta katsoen kuntalaisuuden määritelmä on selkeä: kuntalaisuus määrittyy lain perusteella (kuntalaki 10.4.2015/410; kotikuntalaki 11.3.1994/201). Regulatiivisesta näkökulmasta kunnan alueella sijaitsevan vapaa-ajan asunnon omistajat ovat kunnan jäseniä omaisuutensa perusteella, mutta he eivät ole kunnan

asukkaita. Normatiivisen kuntalaisuusinstituution näkökulmasta vapaa-ajan asukkaat nähdään kunnan osa-aikaisina asukkaina. Tämä kuntalaisuusmäärittelmä on regulatiivista näkökulmaa väljempi ja sen kautta epäselvempi. Kulttuuris-kognitiivisen kuntalaisuusnäkökulman mukainen kuntalaisuuskäsitys puolestaan hyväksyy monipaikkaiset asukkaat osaksi kunnan asukasyhteisöä tekemättä hallinnollista tai normatiivista rajanvetoa kuntalaisuuden kriteereistä. Monipaikkaiset asukkaat nähdään asukkaina siinä missä muutkin. Monipaikkaisuuden myötä kuntalaisuus saa uusia kerroksia monipaikkaisten asukkaiden kuntaan tuomien verkostojen sekä kunnan ulkopuolisten kiinnikkeiden ja yhteyksien kautta, mikä tekee kuntalaisuuden käsitteestä entistä monimuotoisemman ja moniulotteisemman sekä vaikeammin määriteltävän ja hallittavan.

Scottin (2014: 60) instituutiopilareiden kautta tarkasteltuna (taulukko 4) monipaikkainen kuntalaisuus perustuu rajojen hämärtymiseen, olivatpa ne sitten hallinnollisesti, normatiivisesti tai kulttuuris-kognitiivisesti määriteltäviä. Rajojen hämärtyminen mekanismina toimii rajoille asetettujen reunaehtojen venyttäminen, joka käytännössä toteutuu edellä keskustellun kuntalaisuuden ehdoista käydyn neuvottelun kautta. Monipaikkaisen kuntalaisuuden toiminnan logiikkana on ylikunnallisuus sekä hajautuneisuus, indikaattorina on monikotisuus ja rinnakkainen asuminen (monikotisuudesta ks. esim. Hasu 2012; Maununaho & Lilius 2022). Monipaikkaisen kuntalaisuuden legitimaatio nojaa tällä hetkellä digitalisaatioon, joka mahdollistaa paikkariippumattoman kuntalaisuuden toteutumisen ja tekee kunnan toiminnoista ja palveluista saavutettavia. Organisoitilogiikka perustuu kuntien digitalisaation tukemiseen sekä erilaisiin kokeiluihin ja pilotointeihin: esimerkiksi Kuntaliitolla on oma erillinen osastonsa kuntien digikehittämisen liittyen (<https://www.kuntaliitto.fi/kuntajohtaminen-ja-digitalisaatio>). Oheinen taulukko 4 kokoaa keskeiset havainnot yhteen.

Taulukko 4. Aineistossa esiin nousseet havainnot monipaikkaisten asukkaiden kuntalaisuuskäsitysten lähtökohdista Scottia (2014) mukailen.

Kuntalaisuuskäsitysten lähtökohdat	<i>Regulatiivinen</i>	<i>Normatiivinen</i>	<i>Kulttuuris-kognitiivinen</i>	<i>Monipaikkainen kuntalaisuus</i>
<i>perusta</i>	yksipaikkaisuus	mahdollistava	osallistava	monikotisuus, rinnakkainen asuminen
<i>mekanismi, ilmenemismuodot</i>	ulossulkeva, rajoittava (eksklusiivinen)	salliva (esim. mökkiläisdemokratia)	sisällyttävä (inklusiivinen)	neuvoteltu asema

Kuntalaisuuskäsitysten lähtökohdat	Regulatiivinen	Normatiivinen	Kulttuuris-kognitiivinen	Monipaikkainen kuntalaisuus
logiikka	perinteiseen kuntalaisuuskäsitykseen sidottu	sopivaisuus	paikallinen toimijuus ja kuulumisen tunne	ylikunnallisuus, hajautuneisuus
indikaattorit	oikeudet, velvollisuudet	kelpuus ja valtuutus	paikallisesti määrittävät yhteiset toimintalogiikat	rajojen hämärtyminen
legitimaatio	viralliseen asuinpaikkaan sidottu, hallinnollinen	osallistaminen	aktiivinen kuntalaisuus	digitalisaatio, saavutettavuus
organisointilogiikka	hallinnollinen	verkostomainen	yhteistyö, kumppanuus	kokeilut, pilotoinnit

Diskursiivisen institutionalismin näkökulmasta monipaikkaisuuden yleistymisen myötä yhteiskunnallinen keskustelu on käsitellyt monipaikkaisuuden vaikutuksia lähinnä yhteiskunnan rakenteisiin liittyen. Käyty keskustelu on pääasiassa liittynyt yhteisen toimintatavan löytämiseen (koordinaatiodiskurssiin) esimerkiksi monipaikkaisuuden ohjausmekanismien keskustelussa (Rannanpää ym. 2022), monipaikkaisen työn edistämisen tavoissa, joka on esimerkiksi valtiovarainministeriön (2021) intresseissä, tai palveluiden järjestämisessä (Parhiala ym. 2020). Vaikka kuntalakiin on lisätty monipaikkaisten asukkaiden kuulemista koskeva täydennys, on yhteiskunnallista keskustelua monipaikkaisten asukkaiden kuntalaisuudesta kaksoiskuntalaisuuskeskustelun ulkopuolella käyty vain vähän. Tämä tutkimus osoittaa monipaikkaisten asukkaiden toimijuuden kuitenkin kyseenalaistavan kuntalaisuuden määrittämisen vallitsevia kriteereitä, jotka perustuvat yksipaikkaisuuteen ja joko-tai-ajatteluun. Monipaikkaisten asukkaiden näkökulmasta nykyisen määritelmän mukainen kuntalaisuus perustuu tekijöihin, jotka eivät oikeasti toteudu. Nykyinen tapa määrittää kuntalaisuutta ei toisin sanoen riitä asemoimaan monipaikkaisten asukkaiden ja kunnan suhdetta toisiinsa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Työn tutkimuskysymyksenä on ollut, millaista kuntalaisuutta monipaikkainen asuminen luo. Kuntalaisuutta tarkastellaan työssä instituutiopilareiden asettamassa viitekehysessä, jonka tavoitteena on tuoda monipuolisesti esiin monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä. Monipaikkaista kuntalaisuutta tarkastellaan työssä monipaikkaisten asukkaiden näkökulmasta, analysoiden heidän tulkintojaan monipaikkaisesta asumisesta ja kuntalaisuudesta.

Monipaikkaisen kuntalaisuuden käsittely aloitettiin tarkastelemalla kuntalaisuuden muutoksen keskeisiä ohjaimia, jotka osaltaan myötävaikuttavat monipaikkaisen kuntalaisuuden kehittymiseen. Vaikuttavin ajuri on ihmisten elämäntapoihin, liikkumiseen ja asumisen valintoihin liittyvä yksipaikkaisuuden murros, joka haastaa yksipaikkaisuudelle perustuvan hallinnon toimintaperiaatteet ja käytännöt. Asumisen monipaikkaistuessa myös kuntalaisuuden muodostumista on syytä tarkastella vaihtoehtoisista näkökulmista, jotka eivät perustu ainoastaan virallisen asuinpaikan mukaiseen määritelmään. Tarve uusille näkökulmille kuntalaisuuteen liittyen edellyttää hallinnolta ajattelutapaa, joka auttaa kuntia tunnistamaan paremmin sen alueella asuvien ja vaikuttavien asukkaiden asemaa suhteessa kuntaan ja sen toimintaan, kuten palveluihin.

Monipaikkaisuuden huomioon ottaminen edellyttää kunnalta erityisesti palveluiden saavutettavuuden uudenlaista tarkastelua. Palveluiden saavutettavuuden osalta merkittävää on kunnan toimiva infrastruktuuri, johon vaikuttaa joukkoliikenteen kehitys ja teiden kunto sekä toimivat ja kattavat tietoliikenneyhteydet. Digitaalisten ja paikkariippumattomien palveluiden edistäminen on merkittävä keino tukea monipaikkaisuutta, mikä edellyttää kunnilta uudenlaista palvelusuunnittelua (Valtiovarainministeriö 2018: 67–69). Kunnat voivat hyötyä kehittämällä kuntien välistä yhteistyötä palvelujen järjestämisessä. Tämä koskee erityisesti arjen sujuvuutta helpottavia palveluja, kuten joustavan terveys- ja työterveyshuollon kehittämistä yhdessä työnantajien kanssa (ks. myös Parhiala ym. 2020: 3–4).

Monipaikkaisen asumisen näkökulmasta olennainen huomio on, että monipaikkainen kuntalaisuus edellyttää monipaikkaiselta asukkaalta asuinpaikkojen näkemistä rinnakkaisina, jolloin asuinpaikat tulevat samanarvoisiksi ja yhtä merkittäviksi. Rinnakkain useassa asuinpaikassa asuvalla on asuntojen sijaan koteja, joiden kautta hän ankkuroituu osaksi paikallista yhteisöä ja kuntaa. Tästä näkökulmasta monipaikkainen kuntalaisuus muistuttaa palapeliä, joka saattaa näyttää pirstaleiselta, mutta jonka monet palat muodostavat kokoojalle ehyen kuvan. Tällainen monipaikkainen kuntalaisuus on jokaiselle omanlaisensa, samaan tapaan

kuin omakohtaisesti koettu kotiseutukin: kotien verkosto laajenee kotiseudeksi, jossa on useita kotikuntia.

Monipaikkainen kuntalaisuus on neuvottelua olemassa olevien institutionaalisten rajojen ja monipaikkaisten asukkaiden toimijuuden välillä. Neuvottelun avulla rakennetaan monipaikkaisen kuntalaisuuden sisältöä ja rajoja suhteessa asuinpaikkaan, paikallisyhteisöön ja kuntaan. Aineiston valossa näyttää siltä, että monipaikkainen kuntalaisuus ei toteudu täysimittaisena, jos joku neuvottelun osapuolista jää vajavaiseksi. Mikäli monipaikkaisella asukkaalla on kielteinen suhde asuinpaikkaansa, ei hän myöskään ole kiinnostunut vuorovaikutuksesta paikallisen yhteisön kanssa eikä todennäköisesti koe itseään monipaikkaiseksi kuntalaiseksi. Vastaavasti, jos vuorovaikutus yhteisön kanssa ei ole toimivaa, ei monipaikkainen asukas tunne löytävänsä omaa paikkaansa siinä. Sama pätee kunnan suhtautumiseen ja monipaikkaisen asukkaan rooliin kunnassa. Negatiivinen vuorovaikutus tai suhde ei estä monipaikkaista asumista, sillä monipaikkainen asukas ei välttämättä tarvitse paikallisyhteisöä tai kuntaa osaksi asumistaan paikkakunnalla, mutta silloin kyse on ennemminkin pelkästä kunnan alueella asumisesta kuin asukkaana olemisesta. Neuvottelussa ei käydä keskustelua ainoastaan instituutiopilareiden sisällä vaan myös niiden välillä (kuvio 2).

Instituutionäkökulmasta katsottuna monipaikkainen kuntalaisuus saa tilaa kehittyä vasta siinä vaiheessa, kun kunnan toiminta siirtyy hallinnosta kohti hallintaa (taulukko 4). Hallintolähtöinen näkökulma kuntalaisuuteen painottaa regulatiivisen instituutionäkökulman mukaista lähestymistapaa, jossa kuntalaisuus näyttäytyy rajoitettuna ja hallinnollisesti tarkasti säädeltyinä. Normatiivisen ja kulttuuris-kognitiivisen instituutiopilarin mukainen näkökulma näkee kuntalaisuuden regulatiivista näkökulmaa laajempaan, missä kuntalaisuuteen liittyvää legitimizeettia tukee hallintolähtöisen näkemyksen sijaan paikkaan kuulumisen tunne ja sen kautta kehittyvä toimijuus. Tämän myötä kuntalaisuuskäsitys monipuolistuu ja toimijuus korostuu, mikä näkyy myös laajemmin hallinnon uudistamisessa esimerkiksi palveluiden yhteiskehittämisen ja -tuotannon keskusteluissa (mm. Brandsen ym. 2018; Tuurnas ym. 2021, 2019; Sahamies ym. 2022).

Monipaikkaisen kuntalaisuuden kehittymistä pidättelee yksipaikkaisen hallintoinstituution mukaiset näkemykset kuntalaisuuden määrittymisestä. Tutkimukseni tulosten mukaan monipaikkainen kuntalainen kokee tarvitsevansa nykyisiä regulatiivisia ja normatiivisia osallistumisen ja vaikuttamisen rakenteita vahvemman legitimaation olla kunnan asukas. Nykyiset osallistumisen ja vaikuttamisen rakenteet, kuten esimerkiksi mökkiläislautakunnat, raadit, kuulemistilaisuudet ja muut vastaavat, palvelevat hyvin monipaikkaisesti asuvia kuntalaisia kuultaessa ja

tarjoavat mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa, mutta ne eivät riitä tuottamaan monipaikkaisten asukkaiden kaipaamaa ”oikeaa kuntalaisuutta”.

Kuntalaisuuden instituutionäkökulmasta monipaikkaisten asukkaiden oikeutus olla kunnan asukas toteutuu tällä hetkellä pääosin teknisesti erilaisten digitaalisten keinojen kautta. Digitaalisten ratkaisujen tavoitteena on tuoda kunnan toiminnot paremmin ihmisten saavutettavaksi, mitä kehitetään erilaisten kokeilujen ja pilotointien kautta. Instituutiopilareihin suhteutettuna monipaikkaisten asukkaiden legitimaatio osallistua ja vaikuttaa kuntaan perustuu hallinnon rakenteisiin, joiden kautta monipaikkaisille asukkaille annetaan mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua kunnassa asuvana ulkopaikkakuntalaisena, mutta muutoin monipaikkaisten asukkaiden ei juurikaan odoteta osallistuvan kehittämistoimintaan. Myös Manu Rantanen (2023) toteaa monipaikkaisten asukkaiden hallintaa vapaa-ajanasukavaltaisissa kunnissa käsittelevässä artikkelissaan, että vaikka kunnissa arvostetaan monipaikkaisten asukkaiden taloudellisia ja henkisiä resursseja, ei monipaikkaisilla asukkailla katsottu olevan moraalista velvollisuutta paikalliseen kehittämiseen osallistumiseen. Tästä näkökulmasta monipaikkaisten asukkaiden kuntalaisuuslegitimaatio perustuu pääasiassa vain monipaikkaisten asukkaiden tuomaan hyötyyn kunnalle ja alueelle.

Kuntalaisuuden kehittämisen näkökulmasta monipaikkaisten asukkaiden asemaa pitäisi tukea hyötynäkökulmaa monipuolisemmalla legitimaatiolla. Tämä on tärkeää sen vuoksi, että hallinnon rakenteisiin perustuvan kuntalaisuuden lisäksi kuntalaisuudessa on kyse myös eletystä kuntalaisuudesta, eli asukkaan toimintamahdollisuuksista ja kuulluksi tai huomioiduksi tulemisesta kuntalaisena. Nykyiset osallistumisen tavat tai alustat (kuten esimerkiksi erilaiset mökkiläisfoorumit tai vastaavat) eivät välttämättä vastaa niihin tarpeisiin tai ajatuksiin, joita monipaikkaisilla asukkailla kuntalaisena olemiseen liittyen on. Sama pätee toisin päin: vaikka monipaikkainen asukas olisi aktiivinen omassa sosiaalisissa toimintaympäristöissään ja yhteisöissään, ei tätä kuntalaisuuteen vaikuttavaa toimintaa välttämättä tunnisteta hallinnossa (vrt. Kallio & Bäcklund 2012: 255–256).

Lopputuloksena on, että monipaikkaiselle kuntalaisuudelle ei välttämättä löydy tilaa kunnassa, vaikka monipaikkaiset kuntalaiset haluaisivat olla mukana toiminnassa oikean kuntalaisen roolissa. Monipaikkaisen kuntalaisuuden näkökulmasta kunnan asukkaan määrittelystä puuttuu subjektiivisen kuntalaisuuden mukainen yhteisökiinnitys: vaikka monipaikkainen asukas olisi hallinnollisesti kunnan jäsen esimerkiksi omistaessaan vapaa-ajan asunnon kunnassa, hänen asemansa on kiinteistön tai omaisuuden haltija, ei asukas. Monipaikkainen asukas toisin sanoen asuu kunnassa ilman asukkaan toimijuusoikeutusta. Subjektiivisen kuntalaisuusstatuksen puuttuminen aiheuttaa sen, että monipaikkainen kuntalainen ei

normatiivisesti koe olevansa oikeutettu vaikuttamaan ja osallistumaan kunnan toimintaan ja päätöksentekoon, mikä rajoittaa monipaikkaisen asukkaan toimijuutta. Monipaikkaisen asukkaan asema kunnassa on toisin sanoen alisteinen, elleivät hallinnon ja yhteisön asukkaalle antamat legitimaatiot vastaa toisiaan. Tällöin voidaan puhua tavallaan toisen asteen kuntalaisuudesta, jossa monipaikkaisesti asuvalla asukkaalla on velvollisuuksia ilman, että hän kuitenkaan on asuinkuntansa asukas.

Yksi mahdollisuus monipaikkaisen asukkaan kuntalaisuustoimijuuden legitimitetin vahvistamiseksi voisi olla kuntalaisten käsitteellinen jaottelu kunnan alueella asuviin kuntalaisiin ja kunnan asukkaisiin. Tämä erottelu ei ole relevantti yksipaikkaisen kuntalaisuuden näkökulmasta, koska siinä kontekstissa kuntalainen ja kunnan asukas tarkoittavat samaa asiaa, mutta monipaikkaisuuden näkökulmasta kyse on kahdesta erilaisesta kuntalaisuusstatuksesta. Monipaikkaisen asumisen näkökulmasta tunnustettu asema kunnan asukkaana ja sen kautta ”oikeana kuntalaisena” legitimoisi monipaikkaisen asukkaan kulttuuris-kognitiivisen kiinnityksen kuntaan ja myöntäisi asukkaan toimijuusoikeutuksen. Asukasstatuksen myötä monipaikkaisella asukkaalla olisi yleisesti hyväksytty normatiivinen oikeutus olla jotain mieltä asioista. Nyt tällainen puuttuu, mikä on osaltaan hidastanut monipaikkaisen kuntalaisuuden kehittymistä. Vaikka kaksoiskuntalaisuuteen verrattava hallinnollinen asema ei nykyisellään ole mahdollinen (ks. Valtiovarainministeriö 2018: 65–66), voisi ehdotettu kuntalaisuusstatus kunnan asukkaana vastata nykyisen kotikuntalaisen määrittelemää kiinteää yhteyttä kuntaan.

Lisäksi kuntalaisuuden käsitteen laajentaminen myös kunnan asukkaisiin antaisi kunnille parempia mahdollisuuksia ymmärtää ja hallita sen hallintoalueella asuvia ja vaikuttavia asukkaita sekä eväitä ymmärtää osallistumisen ja vaikuttamisen taustalla olevia tekijöitä paremmin. Tästä näkökulmasta monipaikkainen kuntalaisuus edellyttää kuntalaisuusinstituution uudistamista, joissa kunnan toimintojen ja palveluiden toteuttaminen perustuu paikkaperustaisuuden lisäksi myös muihin käyttäjäkriteereihin, kuten esimerkiksi asukastoimijuuteen.

Tulosteni mukaan monipaikkainen asuminen luo kuntalaisuutta, joka muodostuu useiden kotien muodostamana verkostona, joka rakentuu suhteessa asuinpaikkaan, paikalliseen toimintaympäristöön ja kuntaan. Monipaikkainen asuminen muuttuu kuntalaisuudeksi monipaikkaisen asukkaan toimijuuden kautta näillä kuntalaisuuden neuvottelun osa-alueilla. Tämän seurauksena monipaikkaisen kuntalaisuuden käsitteessä tulisi painottaa asukkaan toimijuutta, joka liittyy asukkaan osaksi kunnan yhteisöä. Tämän toimijuuden tunnistaminen auttaisi kunnan ja monipaikkaisen asukkaan suhdetta asemoitumaan nykyistä paremmin suhteessa toisiinsa.

Vastaavaa keskustelua toimijuuden merkityksestä on käyty myös osana monipaikkaista kansalaisuutta. Monipaikkaisen kansalaisuuden tarkastelussa huomion aiheeksi on noussut kansalaisen joustava oikeus osallistua ja vaikuttaa oman elinympäristönsä kehittämiseen (Studemeyer 2015; Lepofsky & Fraser 2002). Tässä asukas voi toimia sekä kuntalaisena että kansalaisena. Hyvä esimerkki tästä on asukkaan osallistuminen yhteisötoimintaan ja sen kautta vaikkapa lähipalveluiden suunnitteluun ja mahdollisesti myös tuottamiseen kunnan ja asukkaiden yhteistyönä, jolloin kuntalaisen rooli muuttuu kansalaistoiminnaksi ja -vaikuttamiseksi. Roolin muuttuminen kansalaistoiminnaksi korostaa asukkaan aktiivisuutta hänelle tärkeissä asioissa, kuten lähipalveluiden saavutettavuuden varmistamisessa, ja vastuun jakamista kunnan hallinnon sekä muiden asukkaiden kanssa (vrt. Bäcklund 2007: 110–112). Tällöin toimijuus saa uudenlaisia muotoja ja toteutumistapoja, joiden ymmärtäminen on edellytyksenä uudenlaisen kuntalaisuuden kehittymiselle ja saattaa tarjota kunnalle uudenlaisen voimavaran paikallisessa kehittämisessä.

Monipaikkainen asuminen on monipuolinen tutkimusteema, jota voi tarkastella usean tieteenalan näkökulmista. Monipaikkaisen asumisen tutkimusta on tehty alue- ja maantieteessä esimerkiksi aluekehityksen ja liikkumisen näkökulmasta, sosiologiassa esimerkiksi sosiaalisten rakenteiden näkökulmasta, taloustieteissä paikallistalouden näkökulmasta sekä ympäristötutkimuksessa kestäväyyden näkökulmasta. Hallintotieteen osalta monipaikkaisen kuntalaisuuden tutkimus tuo keskusteluun näkökulman, jossa monipaikkaisen asukkaan ja kunnan suhdetta tarkastellaan tätä laajemmin ottaen huomioon myös kuntalaisuuteen heijastuvien normien ja tulkintojen vaikutus. Väitöskirja tuo uudenlaisia näkökulmia kuntalaisuuden käsitteen tarkasteluun ja täydentää sen osalta kuntalaisuudesta käytävää keskustelua ja tutkimusta. Tulosten tarkastelu vahvistaa käytetyn aineiston soveltuvan monipaikkaisen kuntalaisuuden ilmiön tarkasteluun tutkimuksen tarkoittamalla tavalla. Monipaikkaisuuden yleistymisen seurauksena monipaikkaisuus on muuttunut vapaa-ajan asumista laajemmaksi yhteiskunnalliseksi ilmiöksi, jonka seurauksena kunnat ovat alkaneet kiinnittää yhä enemmän huomiota monipaikkaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämiseen sekä palvelutarpeisiin vastaamiseen. Monipaikkaisuuden vahvistuminen avaa uusia näkökulmia myös siihen, mitä kuntalaisuus nykyään merkitsee. Tutkimukseni tulokset antavat eväitä ja mahdollisia ratkaisumalleja kuntalaisuuden tarkasteluun jatkossa sekä lisää ymmärrystä kuntalaisuuden muodostumisesta.

Monipaikkaisen kuntalaisuuden käsittely jättää avoimia kysymyksiä, jotka tarjoavat mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita. Yksi kiinnostava teema on monipaikkaisen asukkaan kuntalaisena toimimisen legitimaatio, jota käsitellään tässä työssä instituutioteoreettisesti lähinnä monipaikkaisen asukkaan toimijuuden

näkökulmasta. Legitimaatio on kuitenkin laajempi ilmiö, jota olisi kuntalaisuuden määrittelyn kannalta hedelmällistä tarkastella tarkemmin. Mielenkiintoinen vaihtoehto lähestyä kuntalaisuuden legitimaatiota voisi olla esimerkiksi Suchmannin (1995) esittämä jaottelu, jossa hän erottelee legitimitietin lähestymistavat pragmaattisiin, moraalisiin sekä kulttuuris-kognitiivisiin legitimitetteihin. Näiden tarkastelu osana monipaikkaisen kuntalaisuuden muodostumista voisi tuoda lisää näkökulmia kuntalaisuuden määrittelyyn, joka on toinen huomiota vaativa teema monipaikkaisen kuntalaisuuden muodostamisessa. Tämän tutkimuksen keskeisenä huomiona on, että yksi puuttuva palanen monipaikkaisen asukkaan kuntalaisuuden määritelmästä on monipaikkaisen kuntalaisen normatiivinen legitimaatio toimia kunnassa oikeana kuntalaisena. Asukasstatuksen muodostamiseksi ehdotetaan kuntalaisuuden ja kunnassa asumisen käsitteellistä erottamista, jossa kuntalaisuus määrittyy tarvittaessa myös muilla kriteereillä kuin virallisella asuinpaikalla. Kysymykseksi jää, tarvitaanko monipaikkaisen kuntalaisuuden määrittämisen lisäksi myös muita kriteereitä ja jos tarvitaan, niin mitä ne ovat.

Lähteet

Aaltio, I. & Puusa, A (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa pitäisi ottaa huomioon? Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (Toim.). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmä*. Toinen painos. Gaudeamus (s. 177–188).

Abdelnour, S., Hasselbladh, H., & Kallinikos, J. (2017). Agency and institutions in organization studies. *Organization Studies*, 38(12), 1775–1792. <https://doi.org/10.1177/0170840617708007>

Adamiak, C., Vepsäläinen, M., Strandell, A., Hiltunen, M., Pitkänen, K., Hall, M., Rinne, J., Hannonen, O., Paloniemi, R., & Åkerlund, U. (2015). *Vapaa-ajan asuminen Suomessa – Asukas- ja kuntakyselyn tuloksia vapaa-ajan asumisen nykytilasta ja kehittämistarpeista*. Suomen ympäristökeskus. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 22: 2015.

Aho, S., & Ilola, H. (2006). *Toinen koti maalla? Kakkosasuminen ja maaseudun elinvoimaisuus* (Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B: Tutkimusraportteja ja selvityksiä, No. 6). Lapin yliopisto.

Aho, S., & Ilola, H. (2008). *Kahden kunnan asukkaat - lisää osallisuutta?* Lapin yliopiston matkailun ja liiketoiminnan tiedekunnan julkaisuja B: Tutkimusraportteja ja selvityksiä 1. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Alasalmi J., Busk, H., Holappa, V., Huovari, J., Härmälä, V., Kotavaara, O., Lehtonen, O., Muilu, T., Rusanen, J. & Vihinen, H. (2020). *Työn ja työvoiman alueellinen liikkuvuus ja monipaikkainen väestö*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:12, Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020040310274>

Anttiroiko, A.-V. (2011). Itsehallinto 2.0: Tieto- ja viestintäteknologian vaikutukset kuntien itsehallintoon. Teoksessa: Haveri, A., Stenvall, J., & Majoinen, K. (Toim.). *Kunnallisen itsehallinnon peruskivet*. Helsinki: Kuntaliitto (s. 172–186).

Anttiroiko, A.-V. (1992). *Kunnallistieteellinen tutkimus, I osa: Kunnallistieteen erityispiirteet*. Tampereen yliopisto, kunnallistieteiden laitos. Raporttisarja 20/1992. Tampereen yliopisto.

Bachimon, P., Eveno, P., & Gélvez Espinel, C. (2020). Primary and secondary place of residence, the digital link and the rise of presence. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 12(4), 369-385. <https://doi.org/10.1108/WHATT-05-2020-0033>

Barcus, H. R. & Brunn, S.D. (2010). Place elasticity: exploring a new conceptualization of mobility and place attachment in rural America, *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 92 (4), 281–295. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2010.00353.x>

Berger, P. L. & Luckmann, T. (2002). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Kolmas painos. Gaudeamus.

- Bianchi, C., Nasi, G., & Rivenbark, W. C. (2021). Implementing collaborative governance: models, experiences, and challenges. *Public Management Review*, 23(11), 1581–1589. <https://doi.org/10.1080/14719037.2021.1878777>
- Bovaird, T. & Löffler, E. (2002). Moving from excellence models of service delivery to benchmarking of good local governance. *International Review of Administrative Sciences*, Vol. 67, 9-24. <https://doi.org/10.1177/0020852302681>
- Brandsen, T., Verschuere, B., & Steen, T. (Eds.). (2018). *Co-Production and Co-Creation: Engaging Citizens in Public Services* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315204956>
- Burr, V. (2015). *Social Constructionism* (3rd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315715421>
- Bäcklund, P. (2007). *Tietämisen politiikka: Kokemuksellinen tieto kunnan hallinnassa*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Bäcklund, P., & Kallio, K. P. (2012). Poliittinen toimijuus julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa osallistumisretoriikassa. *Alue & Ympäristö*, 41:1, 40–53. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201209071033>
- Bäcklund, P., Häkli, J., & Schulman, H. O. (2002). *Osalliset ja osaajat. Kansalliset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus.
- Bäcklund, P., Kuusisto-Arponen, A. K., & Luukkonen, J. (2017). Julkishallinto sosiaalisten käytäntöjen kimppuna: teoreettis-metodologisia näkökulmia julkishallinnon toiminnan tutkimiseen. *Hallinnon tutkimus*, 36(2), 81–91.
- Carvalho, A. D. P., da Cunha, S. K., de Lima, L. F., & Carstens, D. D. (2017). The role and contributions of sociological institutional theory to the socio-technical approach to innovation theory. *RAI Revista de Administração e Inovação*, 14(3), 250–259. <https://doi.org/10.1016/j.rai.2017.02.001>
- Citymaalaiset. (2019). *Citymaalaiset ovat täällä*. <https://citymaalaiset.medium.com/citymaalaiset-ovat-t%C3%A4%C3%A4ll%C3%A4-72249e7fb117>
- Cresswell, T. (2015). *Place -an introduction*. Second edition. Wiley Blackwell.
- David, R., Tolbert, P., & Boghossian, J. (2019). Institutional Theory in Organization Studies. *Oxford Research Encyclopedia of Business and Management*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190224851.013.158>
- Delanty, G. (2000). *Citizenship in a global age: Society culture politics. Issues in Society*. Buckingham: Open University Press.
- Di Marino, M., Chavoshi, S.H., Andersen, T. & Nenonen, S. (2023). The future of multilocal work and New Working Spaces in small and medium-sized urban municipalities and in rural municipalities: A Norwegian perspective. *Norsk Geografisk Tidsskrift–Norwegian Journal of Geography*, Vol. 77, 207–223. <https://doi.org/10.1080/00291951.2023.2249480>

- Forsberg, H. (2018). Lasten tunteet, perhesuhteet ja koti. Teoksessa: Eerola, P. & Pirskanen, H. (Toim.). *Perhe ja tunteet*. Gaudeamus (s. 31–47).
- Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A., Autonen-Vaaraniemi, L. & Kauko, O. (2014). Lasten monipaikkainen asuminen sosiaalisena ilmiönä ja hyvinvoinnin kysymyksenä. Teoksessa: *Lasten ja lapsiperheiden elinolot*. Hyvinvointikatsaus 1/2014. (s. 29–35). Tilastokeskus.
- Gallent, N. (2014). The Social Value of Second Homes in Rural Communities. *Housing, Theory and Society* 31(2) 2014, 174–191. <https://doi.org/10.1080/14036096.2013.830986>
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.
- Glynn, M. A., & D’Aunno, T. (2023). An intellectual history of institutional theory: Looking back to move forward. *Academy of Management Annals*, 17(1), 301–330. <https://doi.org/10.5465/annals.2020.0341>
- Greinke, L. & Lange, L. (2022). Multi-locality in rural areas – an underestimated phenomenon. *Regional Studies, Regional Science*, 9:1, 67–81. <https://doi.org/10.1080/21681376.2021.2025417>
- Greve, C. (2015). Ideas in Public Management Reform for the 2010s. Digitalization, Value Creation and Involvement. *Public Organization Review*, Springer, vol. 15(1), 49–65. <https://doi.org/10.1007/s11115-013-0253-8>
- Gronow, A. (2004). Institutionalismi taloustieteessä ja taloussosiologiassa. Teoksessa: Toivonen, T. & Virtanen, T. (Toim.). *Ajasta paikkaan: taloussosiologiaa tulkintoja*. Keskustelua ja raportteja, 3(2004). (s. 29–54.)
- Gustafson, P. (2014). Place attachment in an age of mobility. In: L. C. Manzo & P. Devine-Wright (Eds.), *Place attachment: Advances in theory, methods and applications* (pp. 37–48). Routledge.
- Hakari, K. (2013). *Uusi julkinen hallinta - kuntien hallinnonuudistusten kolmas aalto? Tutkimus Tampereen toimintamallista*. Acta Universitatis Tamperensis 1871, Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9263-1>
- Hall, M. (2015). Second homes planning, policy and governance. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 7(1), 1–14. <https://doi.org/10.1080/19407963.2014.964251>
- Hall, P. A., & Taylor, R. C. R. (1996). Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*, 44(5), 936–957. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb00343>
- Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, HE-luonnos 8.5.2014, 9.
- Hasu, E. (2012). Kodista monikotisuuteen. Uusi näkökulma asumisen tutkimukseen. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 50 (3), 46–64.

Haukkala, T. (2011). *Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus*. Sitran selvityksiä 54. Helsinki.

Haveri, A. & Airaksinen, J. (2011). Itsehallinto asukkaiden paikalliseen itsehallintoon perustuvana hallintana. Teoksessa: Haveri, A., Stenvall, J. & Majoinen, K. (toim.). *Kunnallisen itsehallinnon peruskivet*. Kunnallistieteen yhdistys ja Suomen Kuntaliitto (s. 51–62).

Haveri, A., & Anttiroiko, A.-V. (2023). Urban platforms as a mode of governance. *International Review of Administrative Sciences*, 89(1), 3–20. <https://doi.org/10.1177/00208523211005855>

Haveri, A., & Majoinen, K. (2017). Miten tähän on tultu? Kunnallishallinnon muutos polkuriippuvana ja evolutionäärisenä kehityksenä. Teoksessa: Nyholm, I., Haveri, A., Majoinen, K., & Pekola-Sjöblom, M. (Toim.). *Tulevaisuuden kunta*. Acta 264. Suomen Kuntaliitto, Tampereen yliopisto, Valtiovarainministeriö (s. 42–55).

Haveri, A., Stenvall, J. & Majoinen, K. (toim.) (2011). *Kunnallisen itsehallinnon peruskivet*. Acta nro 224, Kuntaliitto.

HE 280/2018 vp. *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuntalain muuttamisesta*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_280+2018.aspx

Heiskala, R. (2003). Instituutiot, sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan rakenteellinen muutos. Teoksessa: Melin, H. & Nikula, J. (toim.). *Yhteiskunnallinen muutos*. Vastapaino (s. 15–27).

Hilti, N. (2016). Multi-local lifeworlds: movement and mooring. *Cultural Studies*, 30(3), 467–482. <https://doi.org/10.1080/09502386.2015.1113635>

Houtsonen, J. (2002). Institutionaalisen organisaatioteorian jännitteet ja horjuvuudet: Käsitteellisten vastakohtien bourdieulainen analyysi. *Hallinnon tutkimus*, 21(1), 29–43.

Hybridisuomi (2021). *Kansalaiskysely 2021, osa 2: asuinpaikka ja identiteetti*. <https://hybridisuomi.fi/selvitykset/hybridisuomi-2021-asuinpaikka-ja-identiteetti/>

Hynynen, K. & Häikiö, L. (2023). Hallinnollinen hyvinvointitieto ei tavoita asukaskokemusta: Kestävä kaupunkikehitys-juttusarja. *Politiikasta*. <https://politiikasta.fi/hallinnollinen-hyvinvointitieto-ei-tavoita-asukaskokemusta/>

Hyyryläinen, T. & Santalahti, S. (2018). Japanin kotiseutulahjoitus – furusato noozei – kaupunkien ja maaseutujen toimijoiden vuorovaikutuksena. *Maaseudun Uusi Aika* 1/2018, 19–34.

Häikiö, L. (2012). From innovation to convention: Legitimate citizen participation in local governance. *Local government studies*, 38(4), 415–435. <https://doi.org/10.1080/03003930.2012.698241>

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2016). Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K. &

Suoninen, E. (Toim.). *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino (s. 25–50).

Jurmu, L. (2021). *Millaisella asiantuntijuudella tulevaisuuden kunta rakennetaan?* Tampereen yliopiston väitöskirjat 399. PunaMusta Oy, yliopistopaino. Joensuu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1916-8>

Jäntti, A. (2016). *Kunta, muutos ja kuntamuutos*. Acta Universitatis Tamperensis 2215. University Press, Tampere. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0238-2>

Jäntti, A. (2017). Mihin kuntaa tarvitaan tulevaisuudessa? – Kunta elämisen edellytyksiä luovana itsehallinnollisena paikallisyhteisönä. Teoksessa: Nyholm, I., Haveri, A., Majoinen, K., & Pekola-Sjöblom, M. (toim.). *Tulevaisuuden kunta*. Acta 264. Suomen Kuntaliitto, Tampereen yliopisto, Valtiovarainministeriö (s. 56–68).

Kahila, P., & Rinne-Koski, K. (2005). Joustavan elämäntavan paikka ja tila kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksessa. Teoksessa: Heikkilä, E. (Toim.). *Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta*. Siirtolaisuustutkimuksia A28, Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuusinstituutti (p. 173–184).

Kallio, K. P., & Bäcklund, P. (2012). Oletettu alueellisuus, kuviteltu osallisuus: tilalliset sidokset julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa retoriikassa. *Terra*, 124(4), 245–258.

Karisto, A. (2010). Talvikoti etelässä. Teoksessa: Vilkkonen, A., Suikkanen, A. & Järvinen-Tassopoulous (toim.). *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus (s. 284–306).

Kattilakoski, M., Pitkänen, K., & Saukkonen, P. (2022). *Monipaikkainen Pohjois-Karjala: Monipaikkaisen työn, kansalaistoiminnan ja hoivan muodot ja kehittämistarpeet*. Spatia raportteja 4/2022. Itä-Suomen yliopisto.

Kekäle, J. & Puusa, A (2020). Tiedesodat. Realistinen ja konstruktionistinen maailmankäsitys. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti P. (toim.). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toinen painos. Gaudeamus (s. 41–55).

Kleinhans, R. (2017). False promises of co-production neighbourhood regeneration: The case of Dutch community enterprises. *Public Management Review*, 19(10), 1500–1518. <https://doi.org/10.1080/14719037.2017.1287941>

Koskihaara, N. (2013). Paikallisuus. Kokemuksia, toimintaa ja yhteisesti jaettuja merkityksiä. Teoksessa: Saresalo, L. (toim.). *Kotiseutu*. 100. vuosikerta. Suomen Kotiseutuliitto (s. 59–66).

Kotavaara, O., Lehtonen, O., Alasalmi, J., Huovari, J. & Kotavaara, N. (2020). Alueiden välinen työssäkäynti ja työperäinen monipaikkainen asuminen Suomessa – merkitykselliset vai marginaaliset virrat? *Alue ja ympäristö*, 49:1, 69–86. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020062946209>

Kotikuntalaki 11.3.1994/201.

Kuntalaki 10.4.2015/410.

- Kurkela, K. (2022). *Demokratian murros ja kuntien avautuva hallinta*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 661. PunaMusta Oy, Joensuu.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2547-3>
- Kärkkäinen, E., Virtanen, L., Kainiemi, E., Heponiemi, T., & Vehko, T. (2024). *Digitalisaatio ja sen strateginen johtaminen sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä: Tilannekuva reilu vuosi hyvinvointialueiden toiminnan aloittamisen jälkeen*. Työpaperi 45/2024. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-343-0>
- Laine, T. (2001). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. PS-kustannus, Jyväskylä (s. 28–45).
- Lehti, L., Haapanen, L. & Kääntä, L. (2018). *Diskurssintutkimus - monitieteinen ja monimenetelmäinen ala*. AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia (11), 4–19. <https://doi.org/10.30660/afinla.75057>
- Lehtonen O., Huovari, J., Kujala, P., Saukkonen, P., Vaahtoniemi, S. & Vartiainen N. (2023). *Monipaikkaisuuden vaikutukset kuntatalouteen. Monimenetelmällinen tutkimus Manner-Suomen kunnista*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023: 27. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-377-7>
- Lehtonen, O., & Vihinen, H. (2020). Kohti kestäväää monipaikkaista yhteiskuntaa. *Maaseutututkimus*, 28(1), 103–111.
- Lehtonen, O., Kotavaara, O., Muilu, T., Vihinen, H. & Huovari, J. (2020). Kausiväestö moninaistaa kuvaa aluerakenteen kehityksestä Suomessa. *Terra* 132: 2, 69–84. <https://doi.org/10.30677/terra.85022>
- Lehtonen, O., Muilu, T., & Vihinen, H. (2019). Monipaikkaisuus maaseudun terveyspalveluiden mahdollistajana. *Maaseutututkimus*, 27(2), 7–29.
- Lehtonen, P., & Tuurnas, S. (2021). Osallistumisen muodot, tilat ja mahdollisuudet tiedon yhteistuottamisessa: Näkökulmia osallistuvasta budjetoinnista ja lähiön yhteiskehittämisestä. *Media & viestintä*, 44(1), 25–49.
<https://doi.org/10.23983/mv.107299>
- Leinonen, J. & Vakkala, H. (2015). Kuntalaisten samaistuminen kuntaan paikallishallinnon uudistuksissa. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 43(3), 273–281.
- Lepofsky, J., & Fraser, J. C. (2003). Building community citizens: Claiming the right to place-making in the city. *Urban Studies*, 40(1), 127–142.
<https://doi.org/10.1080/00420980220080201>
- Lewicka, M. (2011a). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31, 207–230.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>

- Lewicka, M. (2011b). On the Varieties of People's Relationships With Places: Hummon's Typology Revisited. *Environment and Behavior* 43(5), 676–709. <https://doi.org/10.1177/0013916510364917>
- Lowndes, V. (2007). The Institutional Approach. In: Marsh, D., & Stoker, G. (eds.). *Theory and methods in political science*. Palgrave Macmillan (pp. 69–84).
- Lowndes, V., & Roberts, M. (2013). *Why Institutions Matter: The New Institutionalism in Political Science* (1st ed.). Bloomsbury Publishing Plc.
- Lähteenmäki-Smith, K., Ruokonen, H., Tunkkari, I., Seppälä, P., Niskanen, P. & Anttiroiko, A-V. (2022a). *Selvitys Japanin kotiseutulahjoitusjärjestelmän soveltamisesta Suomen oloihin*. Loppuraportti 26.9.2022. Maa- ja metsätalousministeriö & MDI.
- Lähteenmäki-Smith, K., Tunkkari, I., Ruokonen, H., & Anttila, S. (2022b). *Kotiseutulahjoitus, monipaikkaisuus ja seudullinen identiteetti. Selvitys Japanin furusato nozei -järjestelmästä ja sen opeista Suomen näkökulmasta*. Väiliraportti. MDI.
- Marsh, J. G. & Olsen, J. P. (1984). The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *The American Political Science Review*, Vol. 78, no 3. 734–749. <https://doi.org/10.2307/1961840>
- Maununaho, K., & Lilius, J. (2022). Kodin merkitykset ja ympäristösuhteet monipaikkaisessa arjessa. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 59(4), 65–94. <https://doi.org/10.33357/ys.115569>
- McHugh, K. E. & Mings, R. C. (1995). The circle of migration: Attachment to place in aging. *Annals of the Association of American Geographers*, 86(4), 530–550. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1996.tb01765.x>
- McHugh, K. E., Hogan, T. D., & Happel, S. K. (1995). Multiple Residence and Cyclical Migration: A Life Course Perspective. *The Professional Geographer*, 47(3), 251–267. <https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.1995.00251.x>
- McIntyre, N., Williams, D. R., & McHugh, K. E. (Eds.). (2006). *Multiple dwelling and tourism: Negotiating place, home and identity*. Cabi.
- Meehan, E. (1993). *Citizenship and the European Community*. Sage Publications.
- Müller, D. K. (2021). 20 years of Nordic second-home tourism research: a review and future research agenda. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 21(1), 91–101. <https://doi.org/10.1080/15022250.2020.1823244>
- Mäkinen, M. (2007). *Kotikunta kaupunginosaksi. Säynätsalon kunnan ja Jyväskylän kaupungin kuntaliitos kulttuurisena ilmiönä*. Licensiaatintyö, historian ja etnologian laitos. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-2007489>
- Mäkinen, M. (2009). Tapaus Säynätsalo. Paikallisuuden merkitys ja rooli kuntaliitospöytäkirjoissa. *Maaseudun uusi aika*, 1, 61–71.

Mäkinen, M. (2013). Kuntaliitos kotikunnassa. Teoksessa: Saresalo, L. (toim.). *Kotiseutu*, 100. vuosikerta. Suomen Kotiseutuliitto (s. 51–58).

Niiranen, V. (1997). Kuntalaisten osallistuminen ja kunnallinen demokratia. Teoksessa: Kivinen, T., Kinnunen, J., Niiranen, V. & Hyvärinen, S. (toim.). *Kuntalaisten arviot ja osallisuus sosiaali- ja terveystalouteihin*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 45. Kuopion yliopisto (s. 137–188).

Niska, M., Venäläinen, S., & Olakivi, A. (2024). Sosiaalisen konstruktionismin juuret ja versiot. Teoksessa: Niska, M., Venäläinen, S., Olakivi, A. & Cañada, J. (toim.). *Sosiaalinen konstruktionismi—Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista*. Vastapaino (s. 13–52).
<https://doi.org/10.58181/VP9789523970458>

Nyholm, I., Haveri, A., Majoinen, K. & Pekola-Sjöblom, M. (2017.) *Tulevaisuuden kunta*. Suomen Kuntaliitto, Tampereen yliopisto, Valtiovarainministeriö. Acta264. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2017/1812-tulevaisuuden-kunta-acta-nro-264>

Osborne, S. P. (2010). The (new) public governance: A suitable case for treatment? Teoksessa: Osborne, S. P. (Ed.), *The New Public Governance?*. Routledge (pp. 1–16).

Paananen, H., Jäntti, A., Kork, A-A., Kurkela, K., Leponiemi, U., Sinervo, L-M. & Tuurnas, S. (2022). Hallintotieteellinen tutkimus muutoksen kohteena ja tekijänä. Teoksessa: Jäntti, A., Kork, A-A., Kurkela, K., Leponiemi, U., Paananen, H., Sinervo, L-M. & Tuurnas, S. (toim.). *Hallinnon tutkimuksen tulevaisuus*. Vastapaino (s. 13–36). <https://doi.org/10.58181/VP9789517689953>

Parhiala, K., Pitkänen, K., Strandell, A., Rehunen, A. & Suomela, T. (2020). *Miten huomioida monipaikkainen elämä terveystaloutien järjestämisessä? Päätösten tueksi 1/2020*. Terveystaloutien ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-450-9>

Pekola-Sjöblom, M. (2011). *Kuntalaiset uudistuvissa kunnissa*. Acta nro 229. Paras-ARTTU-tutkimuksia nro 9. Kuntaliitto.

Pekola-Sjöblom, M. (2017). Kuntalaiset kuntien ja kuntayhteisöjen perustana. Teoksessa: A. Nyholm, A. Haveri, K. Majoinen & M. Pekola-Sjöblom (toim.) *Tulevaisuuden kunta*. Helsinki (s. 430–433).

Pekola-Sjöblom, M., Helander, V. & Sjöblom, S. (2002). *Kuntalaisen monet roolit*. Acta nro 147. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia, nro 37. Kuntaliitto.

Pekola-Sjöblom, M., Helander, V. & Sjöblom, S. (2006). *Kuntalainen – kansalainen*. ACTA nro 182. Kuntaliiton verkkojulkaisu.

Pestoff, V. (2012). New public governance, Co-production and third sector social services in Europe. Crowding in and crowding out. In: Pestoff, V., Brandsen, T. & Verschuere, B. (eds.). *New Public Governance, the Third Sector and Co-production*, Routledge (pp. 361–380). <https://doi.org/10.4324/9780203152294-28>

Peters, B. Guy (2012). *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. Third edition. Continuum: New York & London.

Pietikäinen, S., & Mäntynen, A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino.

Pihjala, R. (2010). *Kolmas sektori maaseutukunnissa*. Ruralia-instituutin julkaisu 19. Helsingin yliopisto.

Pikner, T., Pitkänen, K., & Nugin, R. (2023). Emergent rural–urban relations in Covid-19 disturbances: Multi-locality affecting sustainability of rural change. *Sociologia Ruralis*, 63(3), 564–587. <https://doi.org/10.1111/soru.12421>

Pitkänen, K. & Strandell, A. (2018). Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseudun Uusi Aika*, 2–3/2018, 6–23.

Pitkänen, K., & Hannonen, O. (2024). Mökkitutkimuksesta monipaikkaisuuteen ja etätyömatkailuun: vapaa-ajan asumisen tutkimus 2000-luvulla. *Matkailututkimus*, 20(1), 117–139. <https://doi.org/10.33351/mt.143752>

Pitkänen, K., & Kokki, R. (2005). *Mennäänkö mökille?: näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten mökkeilyyn Järvi-Suomessa*. Savonlinnan koulutus- ja kehittämisskeskuksen julkaisuja n:o 11. Joensuun yliopisto.

Puusa, A. & Juuti, P. (2020a). Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (toim.). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toinen painos. Gaudeamus (s. 75–85).

Puusa, A. & Juuti, P. (2020b). Organisaatiokulttuurinäkökulma esimerkkinä laadullisen tutkimuksen yleistymisestä. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (toim.). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toinen painos. Gaudeamus (s. 61–74).

Puusa, A. (2020). Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (toim.). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toinen painos. Gaudeamus (s. 103–117).

Raatikainen, P. (2004). *Ihmistieteet ja filosofia*. Gaudeamus.

Randall, L., Jensen, T., & Vasilevskaya, A. (2022). *Local and regional experiences of remote work and multilocality*. Nordregio report 2022:4. Nordregio.

Rannanpää, S., Antikainen, J., Aro, R., Huttunen, J., Hovi, S., Pitkänen, K., Strandell, A., Nurmio, K., Rehunen, A., Vihinen, H., Lehtonen, O., Muilu, T., & Weckroth, M. (2022). *Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:9. Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-150-6>

Rantanen, M. & Czarnecki, A. (2023). Second-home owners as local developers: Roles and influencing factors. *Journal of Rural Studies*, 97, 560–572. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2023.01.002>

Rantanen, M. (2014) (toim.). *Modernisoituvat mökkityylit: Paikallisten palveluympäristöjen muutosvoima*. Raportteja 123. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.

Rantanen, M. (2021). Monipaikkaisten asukkaiden toimijuuden representaatiot yhteiskunnallisen muutoksen välineenä. *Maaseutututkimus*, 29, 131–163. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112890>

Rantanen, M. (2023) Monipaikkaisten asukkaiden hallinta vapaa-ajanasukasvaltaisissa kunnissa. *Terra* 135(3) 121–139. <https://doi.org/10.30677/terra.127315>

Rantanen, M., Pihkala, T., Hyyryläinen, T. & Kujala, S. (toim.) (2019). *Kohti dialogia: vapaa-ajan asuminen Etelä-Savon voimavaraksi*. Raportteja 198. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.

Rehunen, A., Pitkänen, K., Strandell, A., & Nurmio, K. (2022). Monipaikkaisuuden ja paikkariippumattomuuden vaikutukset alue- ja yhdyskuntarakenteeseen. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 59(4), 11–42. <https://doi.org/10.33357/ys.115567>

Reuschke, D. (2010). Job-induced Commuting between Two Residences - Characteristics of a Multilocal Living Arrangement in the Late Modernity. *Comparative Population Studies*, 35(1), 107–134. <https://doi.org/10.4232/10.CPoS-2010-04en>

Reuschke, D. (2012). Dwelling conditions and preferences in a multilocal way of life for job reasons. *Journal of Housing and the Built Environment*, 27(11), 11–30. [Dhttps://doi.org/10.1007/s10901-011-9245-6](https://doi.org/10.1007/s10901-011-9245-6)

Rinne, J., Paloniemi, R., Tuulentie, S. & Kietäväinen, A. (2015) Participation of second-home users in local planning and decision-making – a study of three cottage-rich locations in Finland. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 7:1, 98–114, <https://doi.org/10.1080/19407963.2014.909818>

Rinne-Koski, K. & Lähdesmäki, M. & Matilainen A. (2017). Kyläyhdistykset ja yhteiskunnallinen yrittäjäisyys? *Maaseudun uusi aika* 2/2017, 38–47.

Rinne-Koski, K. & Lähdesmäki, M. (2021). Kuntalaiset palveluita tuottamassa – maaseudun yhteisölähtöinen palvelutuotanto kunnan viranomaisten legitimaatiopuhunnan ristiaallokossa. *Focus Localis*, 49: 3. <http://hdl.handle.net/10138/353713>

Rinne-Koski, K. & Riukulehto, S. (2013). *Kotiseudun kerroksia Kuortaneelta. Kuortaneenjärven lähiympäristö kotiseutukuvassa*. Raportteja 110. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.

Rinne-Koski, K. (2020). Monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus. Teoksessa: Riukulehto, S., & Haasio, A. (toim.). *Virtuaalinen kotiseutu*, Tietolipas No. 266. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (s. 143–170).

Rinne-Koski, K. (2021). Aukkaana kunnassa: Monipaikkaisen asukkaan roolit kuntalaisuutta rakentamassa. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 59(4), 43–64. <https://doi.org/10.33357/ys.115568>

Rinne-Koski, K., & Lähdesmäki, M. (2023). Yhteisölähtöinen yhteiskunnallinen yritys maaseudun palvelutarjonnan ja asukkaiden hyvinvoinnin edistäjänä. Teoksessa: Kostilainen, H. & Nieminen, A (toim.). *Yhteiskunnallinen yritys*. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak (s. 173–190). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-420-6>

Rinne-Koski, K., & Rantanen, M. (2014). Kuortaneen puutarhakylämökkeily muutoksen peilinä. *Maaseutututkimus*, 22(2), 5–19.

Rinne-Koski, K., & Riukulehto, S. (2022). The Multifaceted Sense of Belonging: Discursive Conceptions of Home by Third Age Residents in Rural Finland. In: Foster, K. & Jarman, J. (eds.). *The Right to Be Rural*. University of Alberta Press (pp. 141–156). <https://doi.org/10.1515/9781772125955-010>

Riukulehto S. (2020). Kotiseutukokemus verkossa. Teoksessa: Riukulehto, S. & Haasio, A. (toim.). *Virtuaalinen kotiseutu*. Tietolipas 265. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2020 (s.12–37).

Riukulehto, S. & Rinne-Koski, K. (2014). *Asunnosta kodiksi: Kotoisuus kolmannen iän asumiskokemuksissa*. Raportteja Nro 134. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/229356>

Riukulehto, S. & Rinne-Koski, K. (2015). Historical Consciousness and the Idea of Home. In: Riukulehto, S. (ed.). *Between Time and Space*, Cambridge Scholars Publishing (s. 115–134).

Riukulehto, S. & Rinne-Koski, K. (2019). *Historian kohinaa Töysästä*. Raportteja 194. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.

Riukulehto, S. & Suutari, T. (2016). Kestävä kotiseutu. Kuntarakenteen muutos ja kotiseutukokemus. Teoksessa: Riukulehto, Sulevi (toim.), *Kunnat, rajat, kulttuuri: Muutoskokemuksia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, No. 1418, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (s. 264–296).

Riukulehto, S. (2001). Vanhan institutionalistisen koulukunnan juuret ja institution käsite. Teoksessa: Riukulehto, S. (toim.). *Järkäleitä ja kulmakiviä: Instituutit yhteiskunnassa*. Levón-instituutti, Vaasan yliopisto (s. 96–106).

Riukulehto, S. (2016). Miltä aluemuutos tuntuu? Teoksessa: Riukulehto, S. (toim.). *Kunnat, rajat, kulttuuri: Muutoskokemuksia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia; Nro 1418. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (s. 7–20).

Riukulehto, S. (toim.) (2016). *Kunnat, rajat, kulttuuri: Muutoskokemuksia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia; Nro 1418. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Riukulehto, S., & Suutari, T. (2022). Studying processes and experiences: Ethnographic tools for experiential field research. In: E. S. van Eeden, I. Eloff, & H. Dippenaar (eds.), *Community Engagement research in South Africa: Methods, theories, histories and practice*. Van Schaik Publishers (pp. 457 – 474).

Sahamies, K., Haveri, A., & Anttiroiko, A.-V. (2022). Local Governance Platforms: Roles and Relations of City Governments, Citizens, and Businesses. *Administration & Society*, 54(9), 1710–1735. <https://doi.org/10.1177/00953997211072531>

Salminen, J., Lehtonen, P., Rikala, S., Kuusisto, A. K., Luoma-Halkola, H., Puumala, E., Sointu, L., Wallin, A. & Häikiö, L. (2021). Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. *Focus Localis*, 49(3), 80–98. <https://journal.fi/focuslocalis/issue/view/7929/1264>

Saukkonen, P. & Majoinen, K. (2022). *Monipaikkaisuus kuntien voimavarana*. Kuntaliiton julkaisusarja Uutta kunnista 6/2022. Erilaistuva kuntasuomi 2025, Kuntaliitto.

Saukkonen, P., Majoinen, K., Kahila, P. & Hirvonen, T. (2022). *Monipaikkaisuus kunnissa*. Kuntaliiton julkaisusarja Uutta kunnista 6/2022. Erilaistuva kuntasuomi 2025, Kuntaliitto.

Schmidt, V. A. (2008). Discursive institutionalism: The explanatory power of ideas and discourse. *Annual Review of Political Science*, 11, 303–326. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.060606.135342>

Schmidt, V. A. (2010). Taking ideas and discourse seriously: explaining change through discursive institutionalism as the fourth ‘new institutionalism’. *European political science review*, 2(1), 1–25. <https://doi.org/10.1017/S175577390999021X>

Schmidt-Thomé, K. & Lilius, J. (2023). Smart shrinkage and multi-locality – The appeal of hope, illustrated through Puolanka, a rural municipality in Finland. *Urban, Planning and Transport Research*, 11:1, 2165140. <https://doi.org/10.1080/21650020.2023.2165140>

Scott, R. W. (2014). *Institutions and organizations: Ideas, interests, and identities*. 4th ed. Sage.

Siltaoja, M. & Sorsa, V. (2020). Diskurssianalyysi johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (toim). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toinen painos, Gaudeamus (s. 228–248).

Simunaniemi, A.-M., Hentilä, H.-L., & Kupila, A. (2023). Moniselitteinen monipaikkaisuus ja kestävä kehitys haasteet maaseudulla. *Focus Localis*, 1(2023), 127–134.

Sireni, M. (2023). Yli sinisten vaarojen: Affektiivisuus Sotkamo käsittelevissä novelleissa. *Maaseutututkimus*, 31(2), 40–62. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.130741>

Sisäasiainministeriö (2006). *Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon*. Saaristoasian neuvottelukunta, Suunnittelukeskus Oy.

Stenvall, E. (2018). *Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä*. Acta Universitatis Tamperensis 2407, Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0820-9>

Studemeyer, C. C. (2015). Geographies of flexible citizenship. *Geography Compass*, 9(10), 565–576. <https://doi.org/10.1111/gec3.12247>

Suchman, M.C. (1995), “Managing legitimacy: strategies and institutional approaches”, *Academy of Management Review*, Vol. 20 No. 3, pp. 571-610. <https://doi.org/10.2307/258788>

Summa, H. (1987). Byrokraatin sadetanssi. Hallinnon rituaalistuminen strukturaatioteorian valossa. *Hallinnon Tutkimus* 4, vol. 6, 233–242.

Suomen virallinen tilasto (SVT): *Rakennukset ja kesämökit*. (2022). Tilastokeskus. <https://stat.fi/julkaisu/cl8a4juttvugobvyvorose9r>

Sutela, H., & Pärnänen, A. (2021). *Koronakriisin vaikutus palkansaajien työoloihin*. Työpaperi 1/2021. Helsinki, Tilastokeskus. https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ywrrp1_202100_2021_25870_net.pdf

Suutari, T., Rinne-Koski, K., & Riukulehto, S. (2021). *Juuret juniorille: Maaseudun lasten ja nuorten kotiseututietoisuuden rakentuminen*. Raportteja Nro 214, Ruralia-instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/341716>

Syväjärvi, A. & Kivivirta, V. (2017). Tulevaisuuden kunta ja digitalisaatio – kohti digikuntaa ja digikuntalaisia. Teoksessa: Nyholm, I., Haveri, A., Majoinen, K. & Pekola-Sjöblom, M. (toim.). *Tulevaisuuden kunta*. Suomen Kuntaliitto, Tampereen yliopisto, Valtiovarainministeriö, Helsinki ja Tampere (s. 265–277).

Terveydenhuoltolaki (1326/2010).

Tilastokeskus (2007). *Suomi 1917–2007. Itsenäisyyden aika tilastojen valossa. Kesäkuu: Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn*. <http://www.stat.fi/tup/suomi90/kesakuu.html>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023*. <https://tieteenetikka.fi/fi/htk-ohje>

Tuulentie, S., & Kietäväinen, A. (2019). New Rural Community? Narratives from Second Home Owners about Everyday Life in a Tourist Region in Finnish Lapland. *Sociologia Ruralis*, 60(2), 357–374. <https://doi.org/10.1111/soru.12288>

Tuurnas, S., Jäppinen, T., & Pekkola, E. (2021). Searching for patterns of innovative public service delivery: Institutional design in Finnish public administration. In Pinheiro, R., & Trondal, J. (Eds.), *Organizing and governing governmental institutions*. Norway: Fagbokförlaget (pp. 425–446). <https://doi.org/10.55669/oa090319>

Tuurnas, S., Stenvall, J., Virtanen, P., Pekkola, E., & Kurkela, K. (2019). Towards collaborative development culture in local government organisations? *International Journal of Public Sector Management*, 32(6), 582–599. <https://doi.org/10.1108/ijpsm-05-2018-0119>

Valtiovarainministeriö (2021). *Työnteon tavat uudistuvat – monipaikkaisen työn edistämisen linjaukset on hyväksytty*. Valtiovarainministeriön tiedote 26.5.2021.

<https://vm.fi/-/tyonteon-tavat-uudistuvat-monipaikkaisen-tyon-edistamisen-linjaukset-on-hyvaksetty->

Valtiovarainministeriö. (2018). *Millaista monipaikkaisuutta Suomeen - selvitys kaksoiskuntalaisuudesta*. Valtiovarainministeriön julkaisu 3/2018.

[Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-251-927-6](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-251-927-6)

Vihinen, H., Korhonen, K., Myllymäki, T., & Sandqvist, S. (2023). *Mitä mieltä maaseudusta? Maaseutubarometri 5.0*. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/paatoxsenteontueksi/tietoa/maaseutubaro>

Voutilainen, O., Korhonen, K., Ovaska, U., & Vihinen, H. (2021). *Mökkibarometri 2021*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 47/2021, Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-237-7>

Weiske, C., Petzold, K. & Schad, H. (2015). Multi-local living – the approaches of rational choice theory, sociology of everyday life and actor-network theory. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 106, No. 4, 392–408. DOI:10.1111/tesg.12157.

Wood, G., Hilti, N., Kramer, C. & Schier, M. (2015). A residential perspective on multi-locality. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 106(4), 363–377. <https://doi.org/10.1111/tesg.12158>

Xue, J., Næss, P., Stefansdottir, H., Steffansen, R. & Richardson, T. (2020). The hidden side of Norwegian cabin fairytale: climate implications of multi-dwelling lifestyle. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 20(5), 459–484. <https://doi.org/10.1080/15022250.2020.1787862>

Yarwood, R. (2014). *Citizenship*. Routledge.

Zimmerbauer, K. (2008). *Alueellinen imago ja identiteetti liikkeessä*. Akateeminen väitöskirja. Ruralia-instituutin julkaisuja 15. Helsingin yliopisto.

Monipaikkainen asukas kuntalaisena

Katja Rinne-Koski

ABSTRACT

Multilocational housing and local residence

Article examines the relationship between residents and public administration from the multilocational dwelling point of view. The data consist of 25 multilocational dwellers' interviews analyzed by content analysis. The interviewees present themselves as free-time residences, multilocational dwellers and vagabonds between municipalities. Subsequently 12 interviews of multilocational dwellers were analyzed to identify elements of multilocational citizenship. The results show that multilocational residence is produced by questioning the relevance of legal residence and participation rights. As a result, multilocational citizenship is challenging administrative monolocationality leading to a framework of multilocal citizenship.

Keywords: multilocational housing, local residence, municipalities

JOHDANTO

Kuntalakia on vuoden 1995 jälkeen uudistettu kuntien toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten vuoksi yli kaksikymmentä kertaa. Viimeksi kuntalakia on uudistettu vuonna 2015, jolloin uudistamisen taustalla vaikuttivat muiden muassa väestökehitys, kuntakoon kasvu, kuntien erilaistuminen, kuntien toiminnan monimuotoistuminen, talouden haasteet ja sähköisten toimintatapojen tuomat muutokset. (Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, HE-luonnos 8.5.2014, 9.)

Voimassa olevan kotikuntalain (11.3.1994/201) mukaan kuntalaisuuden määrittelyn lähtökohtana on se kunta, jossa henkilö asuu. Jos henkilöllä on käytössään useampi asunto, määrittänyt kuntalaisuus hänen toiminnallisuutensa kautta: ” – – hänen kotikuntansa on se kunta,

jota hän perhesuhteidensa, toimeentulonsa tai muiden vastaavien seikkojen johdosta itse pitää kotikuntanaan ja johon hänellä on edellä mainittujen seikkojen perusteella kiinteä yhteys.” Entä jos kodiksi määritettyä asuntoja tai lainlaattajan tarkoittamia ”muita vastaavia seikkoja” onkin monta ja ne sijaitsevat eri kunnissa?

Liikkuvat elämäntavat, muuttuvat asumisen tavat sekä monipuolistuvat osallistumisen ja osallisuuden tavat muiden muassa ovat teki-joita, jotka kyseenalaistavat nykyiset käsitykset yhteen paikkaan sidotusta asumisesta ja sen myötä myös asuinpaikkasidonnoisesta kuntalaisuuden määrittelystä. Hallinnon uudistuksissa reagoidaan kunnissa ja niiden toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin, mutta jätetään huomiotta kaikkein tärkein ulottuvuus eli asukkaat. Uudistusten lähtökohtana on yhä edelleen oletus, että ihmiset asuvat pitkäkestoisesti ja pysyväisluonteisesti vain yhdessä paikassa kerrallaan, vaikka todellisuus on usein toisenlainen. Aluehallinnon muutokset, kuten sote- ja maakuntauudistus, määrittävät uudelleen kunnan tehtäviä, merkitystä ja roolia samoin taustaoletuksin. Huomaamatta jää, että nämä muutokset määrittävät uudelleen myös kunnan ja kuntalaisen suhdetta toisiinsa ja näin muuttavat kuntalaisuuden saamia sisältöjä ja merkityksiä asukkaiden arjessa. Tapa olla kuntalainen muuttuu.

Tästä näkökulmasta kuntalaisuutta on tutkittu yllättävän vähän (Leinonen & Vakkala 2015, 274). Kuntalaisuutta tarkastelevissa tutkimuksissa on huomion kohteena ollut osallistuminen, demokratia tai kuntalaisuuden roolit, joiden avulla on tarkasteltu kuntalaisen toiminnallista suhdetta kuntaan (esim. Pekola-Sjöblom 2011; Pekola-Sjöblom ym. 2002; Möttönen 2010). Oman huomionsa ovat saaneet myös kuntaidentiteetti ja kuntasamastuminen, jolloin tutkimuksen lähtökohtana on ollut kuntaan kiinnittyminen ja osallisuus (esim. Pekola-Sjöblom 2014; Zimmerbauer & Suutari 2007) sekä kuntaliitoksen aiheuttamat muutokset paikallisyhteisöön (esim. Mäkinen & Wilmi 2016; Rannikko 2009).

Paikallisyhteisön näkökulmasta kuntalaisuus voidaan nähdä Ari-Veikko Anttiroikon (1992, 90–91) tapaan uusintamista edellyttävänä sosiaalisena olemisena, joka jäsentyy paikallisuutena. Anttiroiko jatkaa, että kuntalaisuuden luonnetta voidaan tarkastella sekä objektiivisena että subjektiivisena merkityksenä. Kuntalaisuus objektiivisena merkityksenä kiinnittyy kuntalaisuuden ulkoisiin tunnusmerkkeihin, kuten asuinpaikkaan, velvollisuuteen maksaa veroa tai oikeuteen käyttää asuinpaikkaan sidottua palvelua. Subjektiivinen näkökulma kuntalaisuuteen puolestaan tarkastelee kunnan koettua ja elettyä merkitystä. Minna Mäkinen (2013, 52) tunnistaa saman asian ehdottaessaan, että kotikunta käsitteenä saattaa pohjautua ajatukseen kunnan merkityksellistämisestä: kotikunta voidaan ymmärtää myös paikkaan sidottuna yhteisönä, johon liittyy yhteenkuuluvuutta ja jaettuja intressejä. Yksipaikkaisessa kuntalaisuudessa nämä paikkaan liitetyt merkitykset yhdistyvät yhdessä pysyvässä asuinpaikassa, jolloin paikka merkitsee sekä asumista että kotia. Usean asuinpaikan tapauksessa merkitykset vähintäänkin hajautuvat tai ehkä jopa moninkertaistuvat.

Asumiseen liittyvillä valinnoilla ja muutoksilla saattaa toisin sanoen olla yllättäviä vaikutuksia siihen, kuinka ihmiset peilaavat suhdettaan paikallishallintoon. On hyvin todennäköistä, että asukkaiden arjen ja asumisen uudenlainen jäsentyminen jäsentää myös asukkaan ja kunnan suhdetta uudella tavalla. Kuntalaisuutta ei kuitenkaan aikaisemmin ole juurikaan tarkasteltu kuntalaisuuden määrittämisen ytimen eli asumisen näkökulmasta – kenties siksi, että asumisen yhteyttä kuntalaisuuteen ei aikaisemmin ole ollut tarvetta määritellä eikä kyseenalaistaa, vaikka syytä ehkä olisi ollut.

Tässä artikkelissa tarkastellaan asumisen suhdetta kuntalaisuuteen ja sen kokemiseen monipaikkaisesti asuvien teemahaastattelujen avulla. Artikkelissa selvitetään, *miten monipaikkaisesti asuvat jäsentävät suhdettaan kuntalaisuuteen asumisen näkökulmasta ja millaista kuntalaisuutta monipaikkainen asuminen luo*. Monipaikkaisen asumisen tutkimus on ajankohtainen teema erityisesti COVID-19 pandemian aikana lisääntyneen etätöiden tekemisen myötä, joka saattaa jatkossa lisätä useassa paikassa asumista. Monipaikkaisuuden edistäminen on mainittu myös yhtenä kehityskohteena muun muassa

nykyisessä hallitusohjelmassa (Osallistava ja osaava Suomi 2019, 101–105) sekä hallinnon ja palveluiden uudelleen organisoimiseen liittyvissä kehityshankkeissa, kuten esimerkiksi Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmassa (Airaksinen ym. 2015, 1). Jotta monipaikkaisuuteen liittyviä kehittämistoimenpiteitä osataan kohdistaa oikein, on tärkeää tarkastella monipaikkaisuutta ihmisten asumiseen ja kuntalaisuuteen liittyvänä ilmiönä.

MONIPAIKKAISUUDEN VAIKUTUS HALLINTOON

Monipaikkaisuudella tarkoitetaan yleisesti ottaen ihmiselle merkityksellisten paikkojen muodostamia kokonaisuuksia ja niiden välillä liikkumista (Haukkala 2011, 10). Monipaikkaisella asumisella tässä artikkelissa tarkoitetaan asumisen ja arkielämän jakamista kahden tai useamman asuinpaikan ympärille. Aikaisemmissa tutkimuksissa monipaikkaisuuden ajatus on sisältynyt esimerkiksi maaseudun ja kaupungin vuorovaihtutusta, vapaa-ajan asumista sekä ihmisten liikkuvuutta tarkasteleviin tutkimuksiin, mutta ilmiötä ei vielä silloin nimetty monipaikkaisuudeksi. Sittenkin monipaikkaisuutta on tarkasteltu muun muassa vapaa-ajan asumisen (Pitkänen & Kokki 2005), työn (Vartiainen ym. 2007; Reuschke 2010), paikan (Gustafson 2001), identiteetin (Haukkala 2011), elämäntavan (Rols-hoven 2008), kaksoiskuntalaisuuden (Aho & Ilola 2008; Millaista monipaikkaisuutta Suomeen – Selvitys kaksoiskuntalaisuudesta 2018) ja lasten asumisen monipaikkaistumisen (Forsberg ym. 2014) näkökulmasta.

Kansainvälisessä keskustelussa monipaikkaisuustutkimuksen teemoja ovat olleet muun muassa digitalisaation vaikutus nuorten liikkumiseen ja monipaikkaisuuteen (Tully & Alfaraz 2017), monipaikkaisen asumisen ilmastovaikutukset (Xue ym. 2020), monipaikkaisuus maaseudun ja kaupungin vuorovaihtutuksen näkökulmasta osana aluekehitystä (Steel ym. 2019), monipaikkaisen työn tunnistaminen suunnitelluistrategioissa (Di Marino, Lilius & Lapintie 2018) sekä COVID-19 pandemian vaikutukset vapaa-ajan asumiseen (Pitkänen ym. 2020). Suomalaisen monipaikkaisen elämäntavan tutkimuksen kentässä uusimpia näkökulmia teemaan ovat Kati Pitkäsen ja Anna Strandellin

(2019) artikkeli suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodoista ja tulevaisuuden kehityksestä sekä Olli Lehtosen, Toivo Muilun ja Hilikka Vihisen (2019, 7–29) artikkeli monipaikkaisuudesta maaseudun terveyspalveluiden mahdollistajana.

Monipaikkaisuus mainitaan myös useissa valtakunnallisissa aluepoliittisissa kehittämissuunnitelmissa, kuten esimerkiksi uusimmassa valtakunnallisessa maaseutubarometrissa (Pyysiäinen & Vihinen 2020), maaseutupolitiikan kokonaisohjelman 2021–2027 valmistelustrategiassa (Kuhmonen ym. 2020) sekä monissa alueellisissa kehittämissuunnitelmissa. Vaikka monipaikkaisuus ilmeneekin usealla eri elämäntavalla, se näyttää julkisessa keskustelussa silti profiloituvan pääasiassa aluepoliittisena kysymyksenä. Uusimpia esimerkkejä tästä ovat työ- ja elinkeinoministeriön asettama selvitys paikkariippumattoman ja monipaikkaisen työn lisäämisestä elinkeinoministeriön alaisuudessa toimivissa organisaatioissa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020) ja käynnissä oleva valtioneuvoston tilaama Elinvoimainen ja kestävä monipaikkainen Suomi -hanke (https://tietokayttoon.fi/hankeet/hanke-esittely/-/asset_publisher/elinvoimainen-ja-kestava-monipaikkainen-suomi-sompa-). Hallinnon näkökulmasta monipaikkaisuutta edistämällä voidaan tukea erityyppisiä aluerakenteita, vahvistaa työllisyyttä ja alueiden elinvoimaa sekä tukea elinkeinorakenteita.

Palveluiden järjestämisen näkökulmasta monipaikkaisuuden on todettu antavan uudenlaisia mahdollisuuksia erityisesti maaseutualueille päivittäistavaroiden ja muun kulutuksen sekä terveyspalveluiden osalta (Rantanen 2014; Lehtonen, Muilu & Vihinen 2019). Olli Lehtonen, Toivo Muilu ja Hilikka Vihinen (2019) huomauttavat monipaikkaisuuden hyödyntämisen julkisen hallinnon tuottamissa palveluissa edellyttävän uudenlaista suunnittelua ja monipaikkaisuuden huomioon ottamista osana palvelukokonaisuuksia. Käyttäjämäärien kausivaihtelun vuoksi tuotantomallien olisi pystyttävä reagoimaan nykyistä joustavammin kysynnän heilahteluun, mikä edellyttää uudenlaisia tuotantotapoja. Lisäksi alueiden erityispiirteet sekä väestömäärien erot edellyttävät hallinnolta suunnittelua. (emt. 2019, 25–26.) On kuitenkin huomattava, että tästä näkökulmasta monipaikkaisuus kyseenalaistaa julkisen hallinnon toimintaa

kahdella tavalla. Monipaikkaisuuden huomioon ottaminen hallinnossa ja julkisten palveluiden järjestämisessä ensinnäkin kyseenalaistaa ajatuksen julkisten palveluiden yhteismitallisesta tuottamisesta sekä toiseksi haastaa kunnat pohdimaan kunta- ja hallintorajat ylittävää julkista palvelutuotantoa.

Monipaikkaisuuteen liittyy usein keskustelu digitalisaatiosta, jonka avulla ihmiset ovat aikaisempaa vapaampia valitsemaan, missä haluavat viettää aikaa. Digitalisaatio mahdollistaa etätöiden tekemisen, asioiden hoitamisen ja palveluiden käyttämisen verkon kautta. Etätöiden tekeminen on osaltaan yksi monipaikkaista asumista tukeva tekijä, jolla kunnat voivat kilpailla asukkaista. Osa kunnista on pyrkinyt edistämään etätöiden tekemistä esimerkiksi parantamalla tietoliikenneyhteyksiä sekä tarjoamalla etätöyöpaikkoja (esim. Miettinen 2018).

Kunnassa digitaalisuus näkyy kuntalaisten asioinnin ja vuorovaikutuksen osittaisena siirtymisenä verkkoon. Kunnan digitalisoituminen ja siirtyminen virtuaaliseen ympäristöön vaikuttaa käsityksiin kunnan rajoista ja irrottaa sen paikasta, joka on ollut perinteisesti kuntaa ja sen hallintoaluetta määrittävä tekijä. Kunnan digitalisaation voidaan nähdä muodostavan uudenlaiset puitteet kunnan toiminnalle, jolloin kunta toimii kunnantalon lisäksi myös sähköisissä verkostoissa. Tämä osaltaan monipuolistaa kunnan ja kuntalaisten vuorovaikutusta tuomalla uudenlaisia mahdollisuuksia osallistumiseen ja vaikuttamiseen kuntalaisen kulloisestakin olinpaikasta käsin. Kuntalaiset voivat halutesaan olla osa kunnassa käytyjä yhteiskunnallisia keskusteluja erilaisissa sosiaalisen median yhteisöissä sekä vaikuttaa kunnan toimintaan vastaamalla kyselyihin ja ottamalla yhteyttä suoraan kunnan viranhaltijoihin ja luottamushenkilöihin. (Syväjärvi & Kivivirta 2017, 267; Hyyryläinen 2017, 192–198; Rinne-Koski 2020.)

Mainitut monipaikkaisuutta vahvistavat tekijät ja muut hallinnon uudistukset ovat aiheuttaneet sen, että kuntalaisuuden määritelmä ei enää ole niin yksiselitteinen kuin ennen. Aikaisemmin kunnan perusjäsenyys on määrittynyt tiukasti henkilön virallisen kotikunnan perusteella, joka määrittää henkilön oikeutta käyttää kunnan julkisia palveluita. Valinnanvapauden lisääntyessä esimerkiksi kuntalaisen laajentuneet oikeudet käyttäjä toisen kunnan terveyspalveluja, palvelu-

setelien lisääntyvä käyttö ja mahdollisesti myös sote-uudistus toteutuessaan lisäävät merkittävästi kuntalaisten liikkuvuutta monen kunnan alueella. Näin kuntalaisuuden merkitys palvelujen hankinnassa ohenee ja tilalle astuvat muut hankintaa ja käyttöä määrittävät kriteerit. Jos kuntalaisuus ei enää legitimoitu kunnan asukkailleen tuottamissa tai järjestämissä palveluissa, niin miten se sitten legitimoituu?

Määrittelyongelmat eivät pääty tähän. Hallinnon näkökulmasta yhden kunnan asukas voi olla usean kunnan jäsen. Kunnan jäsenyyden ehtona on pääsääntöisesti verotuksen kautta syntyvä intressi valvoa ja vaikuttaa kunnan päätöksentekoon ja toimintaan. Intressin voidaan tulkita täyttyvän esimerkiksi omistusasunnon omistajilla, joita myös esimerkiksi vapaa-ajan asunnon sekä vuokra-asunnon omistajat ovat. Vuokra-asunnoissa asuvia vuokralaisia tämä omistujajäsenyys ei kuitenkaan koske (ks. esim. KHO: 2010:22¹), vaikka vuokra-asuminen on yleinen asumismuoto esimerkiksi töiden tai opintojen vuoksi kahdella tai useammalla paikkakunnalla asuvilla. Toisella paikkakunnalla vuokralla olevat saattavat siis asua kunnassa olematta kuitenkaan sen kuntalaisia tai jäseniä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kunnan asukkaista osa on kunnan virallisia kuntalaisia, osa kunnassa omaisuutta hallitsevia tai liiketoimintaa harjoittavia kunnan jäseniä ja osa monessa kunnassa rinnakkain asuvia asukkaita, joilla ei ole mitään virallista kuntalaisuusstatus-ta. Kunnassa siis asuu ja asioi tuntematon määrä asukkaita, joita ei virallisesti ole olemassa.

Toinen näkökulma kuntalaisryhmä asuu verkossa. Digitaalisuus hämärtää kuntalaisuutta myös siksi, että verkkoitse toimittaessa kunnan toimijuus ei rajoitu ainoastaan kunnan asukkaisiin, sillä kyselyihin voi vastata ja asukasraateihin voi osallistua kuka tahansa. Tämä voidaan nähdä toisaalta mahdollisuutena, toisaalta uhkana: kenellä on oikeus osallistua, kuka kunnan asioista oikeastaan päättää? Kuka on kunnan asukas, kuinka kuntalaisuus määrittyy?

Kunnat ovat olemassa edistääkseen kuntalaistensa hyvinvointia ja kestävästä kehitystä alueellaan. Jos kunnat kadottavat kuntalaisensa, on kuntienkin olemassaolon oikeutusta tar-

kasteltava uudelleen (vrt. Jäntti 2017). Uusien hallinnon käytänteiden, erilaistuvien asumisen muotojen ja ihmisten liikkuvuuden lisääntyessä ei ole enää selvää, kuka oikeastaan on kunnan asukas tai kuntalainen. Vastausta ei enää voi rakentaa perinteisten kunnan hallinnollisten rajauksien perustalle, sillä ne ovat murentuneet niin kuntalaisten kuin hallinnon näkökulmasta. Monipaikkaisuuden valossa myöskään nykyisellään vallitseva linjaus taloudellisista intresseistä kuntalaisuutta määrittävänä tekijänä ei tunnu riittävältä, sillä kuntalaisuus on paljon muutakin kuin maksettavia veroja, käyttökustannuksia ja budjettirahojen käyttöä. Tämä avaa kysymyksen siitä, millä kriteereillä tulevaisuuden kuntalaisuus määrittyy.

Kuntalaisuuden määrittymisen monipaikkaisuuden näkökulmasta on uudenlainen lähestymistapa monipaikkaisuuteen yhteiskunnallisena ilmiönä. Tähän saakka monipaikkaisuuden tutkimus on keskittynyt pääosin monipaikkaisen ilmiön kontekstointiin ja määrälliseen tarkasteluun, jolloin sen vaikutukset koettuun kuntalaisuuteen on jäänyt vähemmälle huomiolle. Vaikka useissa tutkimuksissa painotetaan monipaikkaisuuden merkitystä uudenlaisena sosiaalisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä, kokonaisvaltainen monipaikkaisuuden empiirinen tutkimus on sittenkin jäänyt vähäiseksi (Hilti 2009, 146–147; myös Forsberg ym. 2014).

AINEISTO JA MENETELMÄT

Monipaikkaisen elämäntavan ja asumisen empiirisen tarkastelun vähäisyyttä selittää osaltaan se, että monipaikkaista asumista ei rekisteröidä eikä tilastoida missään. Puuttuvien tilastotietojen vuoksi ilmiötä on ollut hankala määrällistää, ja sitä kuvaavia tietoja joudutaan kokoamaan ja yhdistelemään eri lähteistä (Lehtonen ym. 2019, 13; Pitkänen & Strandell 2018, 16). Kati Pitkänen ja Anna Strandell (2018, 6–23) ovat hyödyntäneet erilaisia saatavilla olevia rekisteri- ja tilastoaineistoja tarkastellessaan maaseudun monipaikkaista asumista ja tunnistavat aineistosta kolme erilaista monipaikkaisen asumisen muotoa. Näitä ovat työssäkäynnistä ja opiskelusta johtuva monipaikkainen asuminen, vapaa-ajan viettoon liittyvä monipaikkainen asuminen sekä perherakenteisiin ja parisuhteeseen liittyvä monipaikkainen asuminen. Puuttuvien rekiste-

¹ <http://www.kho.fi/paatokset/50516.htm>

reiden ja tilastojen vuoksi tutkijoilla ei kuitenkaan ole ollut liiemmälti keinoja tavoittaa näitä henkilöitä.

Tämän artikkelin aineiston keräämisen aikana tilanne oli sama: vaikka monipaikkaisen asumisen ilmiö oli olemassa ja vahvistumassa, monipaikkaisesti asuvien tavoittamiseksi ei ollut juurikaan keinoja. Tämän vuoksi monipaikkaisesti asuvia päädyttiin etsimään haastateltaviksi Helsingin Sanomissa 7.5.2007 julkaistun lehti-ilmoituksen kautta. Ilmoituksessa pyydettiin sellaisia ihmisiä ottamaan yhteyttä, jotka tuntevat monipaikkaisen asumisen ja elämisen kuvaavan omaa arkeaan: etsittävät henkilöt voivat jakaa aikansa kahden tai useamman paikan välille työn tai vastaavien syiden vuoksi, omistaa kakkosasunnon maaseudulla tai kaupungissa, tai jaa elämänsä muiden syiden vuoksi useampaan kuin yhteen paikkaan.

Ilmoitukseen vastasi 101 monipaikkaisesti asuvaa, joista 97 täyttää edellä kuvatun monipaikkaisen elämäntavan kriteerin rinnakkaisesti asumisesta kahdessa tai useammassa paikassa. Alustavien yhteydenottojen perusteella vastaajajoukosta valittiin 25 haastateltavaa, jotka kattavimmin kuvasivat monipaikkaisen asumisen eri puolia. Aineistoon ei sisälly monipaikkaisesti asuvien lasten näkemyksiä, mikä johtunee aineiston hankintatavasta.

Aineistoon lukeutuu vapaa-ajan asukkaita, työn vuoksi monipaikkaisesti asuvia, opiskelijoita ja liikkuvan työn tekijöitä. Yhteydenottojen perusteella on ilmeistä, että monipaikkainen asuminen ei ole vain jollekin ikä- tai sosiaaliryhmälle tyypillinen asumisen tapa (myös esim. Hilti 2009). Monipaikkaisesti asuvia on opiskelijoissa, työttömissä, työssä käyvissä, nuorissa, keski-ikäisissä, eläkeläisissä, yksinelävissä kuin perheellisissäkin.

Yhteydenottojen perusteella monipaikkaisen asumisen ryhmiä muodostui pääpiirteittäin kolme:

- monipaikkaisesti työn vuoksi asuvat (12 haastateltavaa)
- monipaikkaisesti vapaa-ajalla asuvat (5 haastateltavaa)
- monipaikkaisesti perheen tai sukujuurien vuoksi asuvat (8 haastateltavaa).

Luokittelu on tehty vastaajien monipaikkaisuuden pääasialliseksi syyksi ilmoittaman motiivin

mukaan, joskin luokittelun voisi ilmiön moninaisuuden vuoksi tehdä monella muullakin tavalla. Myös Pitkänen ja Strandell (2018, 8–9) käyttivät vastaavanlaista motiiveihin perustuvaa jaottelua tarkastellessaan maaseudun monipaikkaisuutta rekistereiden ja tilastojen kautta. He päätyivät esittämään käyttämänsä tilasto- ja rekisteriaineiston perusteella monipaikkaisen asumisen motiiveiksi työssäkäymistä, opiskelua, vapaa-ajan asumista, matkailua ja lomailua sekä perherakenteisiin liittyviä syitä, jotka esiintyvät pääosissa myös tässä haastatteluaineistossa.

Aineiston keräämisen jälkeen monipaikkaisuus on noussut yhä voimakkaammin esiin ja esiintyy nykyään yleisesti arkipäivän keskusteluissa. Tästä huolimatta tutkijoilla edelleenkin on harvoin käytössään monipaikkaista asumista monipuolisesti edustavaa laadullista aineistoa. Artikkelissa käytetyn lehti-ilmoituksella hankitun aineiston hyödyntämistä kuntalaisuuden tarkastelussa puoltaa informanttien monipuolisuus ja haastattelujen painottuminen käsittelemään monipaikkaisen asumisen ja kuntalaisuuden rakentumista yhteiskunnallisena ilmiönä. Aineistoa tukee myös se, että uudemmat tutkimukset ja selvitykset tuovat esiin samoja asioita ja teemoja, joita haastateltavat ovat nostaneet esiin monipaikkaisuuteen liittyen, jolloin haastattelujen tulokset uudelleen kerättynä eivät todennäköisesti kovinkaan eroaisi nykyisestä (esim. Pitkänen & Strandell 2018; Hilti 2016; Rinne, Paloniemi, Tuulentie & Kietäväinen 2015).

Haastatteluaineiston analyysi eteni kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa litteroitua haastatteluaineistoa oli koossa 209 sivua. Aineiston käsittely aloitettiin poimimalla haastatteluista omaksi kokonaisuudekseen puheenvuorot, joissa haastateltava puhuu kuntalaisuudesta. Kaikki haastateltavien kuntalaisuudelle antamat tulkinnat hyväksyttiin: mukana ovat kohdat, joissa haastateltava puhuu esimerkiksi hallinnosta, palveluista, asiainnista, veroista ja maksuista, paikallisista yhteisöistä, osallistumisesta, vaikuttamisesta ja niin edelleen. Tämän myötä aineisto tiivistyi 94 sivuun. Tämän jälkeen aineistosta poimittiin puheenvuorot, joissa haastateltavat puhuivat monipaikkaisuudesta nimenomaan asuinpaikkoihin ja kuntalaisuuteen liittyen. Puheenvuorot käytiin läpi ja luokiteltiin monipaikkaisuutta kuvaileviin tai jäsentäviin

teemoihin sen mukaan, mitä haastateltavat toivat esiin useassa eri paikassa asumisesta sekä siihen liittyvästä kuntalaisuudesta. Näitä olivat esimerkiksi asuinpaikkoihin liittyvät tunteet, monipaikkaisuuden motiivit ja syyt, asumiseen liittyvät kokemukset ja ajatukset sekä konkreettiset käytännön asiat. Tarkastelussa kiinnitettiin huomiota myös siihen, miten haastateltavat asemoivat eri asuinpaikkoja suhteessa toisiinsa. Tämän jälkeen teemat kirjoitettiin yhtenäiseksi kuvaukseksi haastateltavien monipaikkaiseen asumiseen ja kuntalaisuuteen liittyvistä sisällöistä, jonka keskeiset havainnot esitellään seuraavassa luvussa.

Ensimmäisen vaiheen analyysin perusteella aineistosta tunnistettiin 12 haastateltavaa, jotka kokivat itsensä monipaikkaisen asumisen lisäksi myös monipaikkaisiksi kuntalaisiksi. Monipaikkaisen kuntalaisuuden tarkastelua varten näiden asukkaiden haastattelut erotettiin omaksi aineistokseen, jolloin aineisto tiivistyi 51 sivuun tekstiksi litteroitua puhetta. Analyysin toisen vaiheen tarkoituksena oli saada tarkempi käsitys monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentumisesta.

Tässä vaiheessa analyysin lähtökohtana oli sosiaalisen konstruktionismin mukainen ajatus siitä, että monipaikkaisesti asuvat rakentavat ja jäsentävät kokemaansa kuntalaisuutta sisällöllä ja merkityksillä, joita he puheessaan tuottavat ja liittävät eri paikoissa asumiseen. Kuntalaisuudesta puhumalla haastateltavat antavat sille erilaisia merkityksiä ja sisältöjä, jotka tuovat näkyväksi niitä tulkintoja, asenteita ja oletuksia, joita he liittävät kuntalaisuuteen ja sen kautta mahdollistavat kuntalaisuuden subjektiivisen rakentumisen tarkastelun osana useassa paikassa asumisen arkea. (Berger & Luchmann 1994; Burr 2015, 74–92; Jokinen ym. 2016; Siltaoja & Vehkaperä 2011; myös Puusa & Juuti 2014.) Analyysissä kiinnitettiin huomiota myös siihen, millä tavoin haastateltavat puhuivat monipaikkaisuudesta suhteessa yksipaikkaisuuden normeihin, jolla haastateltavat toivat näkyväksi monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentumista. Näiden lähtökohtien perusteella analyysin toisessa vaiheessa aineistosta etsittiin *puhetapoja*, joilla monipaikkaisesti asuvat tuottivat puheensa monipaikkaista kuntalaisuutta.

Monipaikkaisen kuntalaisuuden puhetapojen tarkastelu antaa mahdollisuuden tarkastella

monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentumista etenkin subjektiivisen eli koetun ja eletyn kuntalaisuuden näkökulmasta, joka muutoin helposti jää kuntalaisuuden objektiivisten merkitysten taakse. Kuntalaisuuden ulkoisiin tunnusmerkkeihin liittyvien merkitysten lisäksi siihen sisältyviä subjektiivisia merkityksiä ei välttämättä osata nähdä tai tuoda esiin kuntalaisuudesta puhuttaessa, minkä vuoksi kuntalaisuuden subjektiivisen sisällön tarkastelu edellyttää tulkitselvampaa analyysitapaa. Puhetapojen tarkastelun kautta haastateltavien puheesta voidaan monipuolisemmin tunnistaa niitä monipaikkaista kuntalaisuutta konstruoivia tekijöitä, joilla he tuottavat ja aktivoivat merkityksiä kuntalaisuuteen liittyen. Aineiston analyysi eteni induktiivisesti aineistoon nojaten, jonka myötä monipaikkaisesti asuvien haastatteluista tunnistettiin kaksi monipaikkaiseen kuntalaisuuteen liittyvää puhetapaa. Nämä esitellään tarkemmin omassa luvussaan.

MONIPAIKKAINEN ASUMINEN JA KUNTALAISSUUS

Monipaikkaisuuden motiivina on halu viettää aikaa itselle tärkeässä paikassa, mikä johtaa hyvinkin erilaisiin asumisen ja jokapäiväisen arjen ratkaisuihin. Osalla haastatelluista elämä rakentuu kahden paikan ympärille. Usein toinen paikoista sijaitsee kaupungissa ja toinen maaseudulla, joka mielletään vapaa-ajan ympäristöksi. Vapaa-ajan vietto maaseudulla ei välttämättä rajoitu vain yhteen paikkaan, sillä mökkejä tai vapaa-ajan asuntoja saattaa olla useampi kuin yksi joko vakituksessa käytössä tai vuokrattuna. Jotkut haastateltavista asuvat maaseudulla ja käyttävät kaupunkiasuntoa vapaa-ajan asunonaan. Monella on vielä erillinen vapaa-ajan paikka esimerkiksi lapsuuden kotiseudulla. Jotkut haastateltavista asuvat kolmesta neljään päivää viikossa töitä tehden yhdellä paikkakunnalla ja viettävät viikonloput perheensä parissa toisessa kunnassa. Ajan jakautuminen eri paikkoihin vaihtelee viikonloppujen ja loma-aikojen viettämisestä arkiviikkojen, muutaman viikon tai jopa puolen vuoden mittaisiin yhtäjaksoisiin oleskeluaikeisiin.

Jos monipaikkaisuus on oma valinta, se yleensä koetaan myönteiseksi ja on luonteeltaan pysyvää tai pitkäkestoista. Tilanne ei aina ole

näin seesteinen. Monipaikkaisuus voi olla pakottavaa muun muassa silloin, jos henkilö joutuu asumaan poissa kotoaan vastentahtoisesti esimerkiksi työn vuoksi. Tällainen monipaikkaisuus koetaan kielteiseksi ja henkisesti kuluttavaksi, ja siitä halutaan eroon mahdollisimman pian. Monipaikkaisuus voi olla myös väliaikaista, kuten esimerkiksi opiskelijoilla usein on. Silloin se koetaan ohimeneväksi, rajatuksi elämänvaiheeksi, jolla on alku ja loppu.

Vapaaehtoisesti monipaikkaiset suhtautuvat monipaikkaiseen asumiseen pääsääntöisesti positiivisesti, jolloin monipaikkainen asukas on kiinnostunut osallistumaan asuinpaikkojen toimintaan ja olemaan osa kunkin kunnan asukas-yhteisöä. Pakotettu monipaikkaisuus puolestaan koetaan usein negatiivisena, jolloin asukkaalla ei ole kiinnostusta osallistua asuinpaikkakunnan toimintaan. Hän sulkee itsensä tietoisesti yhteisön ulkopuolelle:

”En sillälaiilla [kiinny paikkaan], varsinkin kun mä koko ajan aktiivisesti pyrin sieltä [työpaikkakunnalta] pois. Et mä en edes uskalla sillä tavalla niinkun ettiä sieltä ystäviä tai mitään tällaista, että ne on ne työkaverit sitten tavallaan mun ystäviä. Kyllä ne menee ne vapaa-ajat sitten tavallaan kotia ikävöidessä.”

Monelle haastateltavalle monipaikkaisuus tuo elämään ja arkeen lisäarvoa. Monipaikkaisesti asuva voi poimia paikoista parhaat palat: hän voi esimerkiksi nauttia Suomen kesästä ja paeta syksyn loskaa ja talven kylmyyttä etelän lämpöön tai yhdistää asumisessaan maaseudun rauhan, hiljaisuuden ja luonnon sekä kaupungin virikkeet ja harrastusmahdollisuudet. Paikkojen erilaisuus ja vastavuoroisuus ovat yksi monipaikkaista elämäntapaa ylläpitävistä tekijöistä. Monipaikkaisuuden koetaan antavan elämään jotain sellaista, mitä yhdessä paikassa asuminen ei voi tarjota.

Monipaikkaista elämäntapaa ja asumista luonnehtivat valinnat, jotka yhdistävät ja erottavat. Monipaikkaisuuden kautta voi elämänsä yhdistää monia eri tekijöitä eri paikoista ja koota niistä itselleen mielekkään kokonaisuuden. Tällöin valinnat toimivat elämäntapaa kokoavana tekijänä:

”Mulla on oikeestaan valtava etu siinä, että mulla on monta eri paikkaa, missä mä, mihin

mä voin mennä – ja voin jopa valikoida sitä omaa menemistä. Sen takia mä en sitä vastakaisuutta koekaan.”

Samalla valinnat kuitenkin erottavat. Ajan ja arjen jakautuminen usean paikan kesken vaikuttaa muun muassa asuinpaikkakunnan toimintaan osallistumiseen, joka puolestaan heijastuu kuumumisen tunteeseen ja yhteisöllisyyden kokemukseen:

”Että kun sielläkin [paikkakunnalla] tavallaan haluaisi kuulua sinne aika moneen juttuun, mutta sielläkin ne kaikki semmoiset niinkun tavallaan tärkeet asiat, nehän tapahtuu viikolla. Et on kokouksia, et ei voi oikein mihinkään sitten semmoiseen joutua. Tää kolmen paikan tämmöinen, ei voi oikein harrastaa mitään, mitä tehdään kerran viikossa.”

”– kyläläisten kanssa on kaikenlaista yhteistoimintaa syntynyt, että se on hirveen aktiivinen kylä, siellä on paljon kylätoimintaa. – – musta tuntuu, että me ollaan päästy kauheen hyvin niinkun sisään sinne kylän sellaisiin verkostoihin.”

Monipaikkaiseen elämäntapaa lukeutuvien asuinpaikkojen asemointi suhteessa toisiinsa nostaa esiin kolme tapaa, joilla haastateltavat puhuvat kuntalaisuudesta. Aineistosta voidaan tunnistaa ensinnäkin sellaisia, jotka luokittelevat itsensä pääosin ykköskotinsa asukkaiksi: heillä on varsinainen koti sekä mökki, jossa he viettävät vapaa-aikaa. Asemointi rakentaa selvän arvojärjestyksen eri asuinpaikoille, jossa vapaa-ajan asunto, tai kakkosasunto, on selkeästi alisteinen pääasialliselle kodille. Tätä näkökulmaa edustavat saattavat kyllä asua kahden eri kunnan alueella, mutta asemoivat itsensä yksipaikkaisena kuntalaisena:

”– tietysti tuntee kuuluvansa enemmän siihen kuntaan, joka jossa äänestää ja jossa on kirjoilla ja jonka asioihin voi ehkä sitten äänestämällä vaikuttaa.”

Toisessa suhtautumistavassa korostetaan asumisen rinnakkaisuutta, jolloin asuminen jakautuu aidosti kahteen tai useampaan asuinpaikkaan. Tällaisen asujan ykkös- ja kakkosasuminen se-

koittuvat eivätkä haastateltavat välttämättä osaa tai halua nimetä, mikä on heidän varsinainen kotikuntansa. Heillä on monta kotia, jolloin he myös asemoivat itsensä osaksi useamman kunnan asukas yhteisöä:

”Ja joskus todella miettii, että mitä vastaa kottaan asuinpaikka. Että onko se vakituinen asuinpaikka vai onko se, niin mikä se on. Onko vakituinen se, missä sä oot viis päivää viikossa vai se, missä sä oot henkikirjoilla?”

Haastatteluissa näyttäytyy myös monipaikkaisen asumisen käänköpuoli. Osa haastateltavista kokee irronneensa kaikkien asuinpaikkojensa yhteisöistä ja se vaikuttaa myös kuntalaisuuden kokemiseen.

”– – mutta siinä on sitten se toinen puoli, mikä on negatiivista, niin tavallaan ei sitoudu kumpaankaan. – – tavallaan siis sä oot ulkopuolinen sitten kummassakin, et se on se negatiivinen puoli. Että semmoinen... joskus kadehdin ihmisiä, jotka on asuneet vuosikymmeniä samalla paikkakunnalla ja tiukasti sitoutuneet erilaiseen toimintaan siellä.”

MONIPAUKKAINEN KUNTALAISSUUS

Monipaikkaisen kuntalaisuuden muodostumisessa ratkaisevana tekijänä näyttää olevan suhtautuminen asumiseen rinnakkaisena, jolloin asukas tuntee olevansa osa asuinyhteisöä jokaisessa elämäntapaansa kuuluvassa kunnassa. Monipaikkaiseksi kuntalaiseksi itsensä tuntevien haastatteluaineistosta tunnistettiin kaksi vallitsevaa puhetapaa, joilla haastateltavat rakensivat ja tuottivat monipaikkaista kuntalaisuutta. Nämä nimettiin valinta- ja vaikutuspuhetavaksi.

Valintapuhetapa

Valintapuhe toi esiin normatiivisen yksipaikkaisen kuntalaisuuden asettamat rajat, jotka vaikuttavat olennaisesti monipaikkaiseen asumiseen. Yksipaikkaisuus tuottaa rajoja, joissa monipaikkaisesti asuvat eivät näe järkeä ja edellyttää valintoja, joita he eivät haluaisi tehdä. Valinnat ja rajoitukset koskevat muun muassa hallintojärjestelmiä, asumista ja palveluita.

Kuntalaisuuden hallintorajat joko sulkevat

sisäänsä tai rajaavat asukas yhteisöön kuulumatomat ulkopuolelle. Tällaisia yhteisöön kuulumista rajaavia tekijöitä kuntalaisuudessa ovat esimerkiksi kotikuntaan sidotut palvelut. Haastattelujen toteuttamisen jälkeen kotikuntaan liittyvää palveluiden hankintaa on laajennettu vuonna 2014 voimaan tulleella valinnanvapauslainsäädännöllä, jonka perusteella asukkaalla on oikeus valita haluamansa terveysasema ja erikoissairaanhoidon yksikkö. Valinnanvapauden ehtona on, että kirjoilla voi olla vain yhden terveysaseman asiakkaana kerrallaan, jolloin pidemmän muualla asumisen aikana henkilö voi saada hoitosuunnitelmansa mukaista hoitoa väliaikaisen asuinkuntansa terveysasemalta. Vaikka palvelun saaminen ei enää ole sidoksissa viralliseen kotikuntaan, muutos ei silti tuo ratkaisua aidosti monipaikkaisesti asuvan arkeen: asiointi on edelleen sidoksissa vain yhteen paikkaan. Uudistuksista huolimatta ihmisellä on hallintojärjestelmässä vain yksi kotikunta, yksi asuinpaikka ja oikeus käyttää vain yhden terveyskeskuksen palveluja kerrallaan. Monipaikkaisen asukkaan näkökulmasta yksipaikkaisuuden kriteerit koetaan näennäisiksi:

”Tää on rakennettu tää yhteiskunta niin, että sun pitää olla joko tai. Sä haluat elää sekä-että niitä molempia elämiä ja siinä se on se pointti, että pitää tehdä sellaisia, niin kun välttämättömyyden vuoksi, sellaisia valintoja, jotka ei sitten käytännössä kuitenkaan toteudu.”

Erityisen vahvasti yksipaikkaisuuden oletus näkyi suhteessa asumiseen, jota monipaikkaisesti asuvat joutuvat usein selittämään ja perustelemaan muille. Puhunnan taustalla vaikuttavat toisaalta muiden ihmisten asumiselle asettamat sosiaaliset normit ja toisaalta hallinnon asumiselle asettamat regulatiiviset normit. Monipaikkaisuus rikkoo kahta normia yhtä aikaa:

”Tätä on hirveen vaikee selittää muille ihmisille tai ystävillekin että. – – Et mä oon ton huomannut siitä, että kun mulle tulee semmoinen puolusteleva olo itelle että mun pitää ikään kuin puolustautua tai jotenkin keksiä omassa mielessä selitys, että onko mulla nyt oikeus tähän ja miks ei, ettei ihmisten tarvi selitellä eikä pyytää anteeks jos ne asuu omakotitalossa kaupungilla.”

”Me ollaan monta kertaa mietitty sitä, että kumpi meidän ykkökoti on, että onko se tämä täällä virkatyökoti vai se vapaa-ajan koti. Molemmat on ihan täydellisiä omakotitaloja. – Ihmiset sitä kysyy meiltä, sanotaan, että ei me itekään sitä oikeen tiedä, koska siinä menee semmoinen tosiasiallinen ja semmoinen hallinnollinen kotipaikka vähän sekaisin.”

Valintoihin liittyvä puhe on luonteeltaan ihmettelevää ja osin kriittistä, jopa kyseenalaistavaa. Monipaikkainen elämä pyrkii yhdistelemään asioita tavalla, johon yhteiskunta ei taivu. Ihmetelyä herättää hallinnon jäykkä suhtautuminen kahdessa tai useammassa paikassa rinnakkain asumiseen, joka herättää monipaikkaisesti asuvissa kritiikkiä:

”No se on aina kauheen mielenkiintoista, kun asioi viranomaisten kanssa tai postinkin kanssa – yleensä aina nousee ongelmaksi se, että hetkinen, mites sulla on kaksi osoitetta. Missäsää muuten asut, onko näistä jompikumpi väärä? – Siis tämmöisiä vähän pöljiä, jotka johtuu siitä, – että ei tällä ihmisellä voi olla kahta osoitetta. Ja kun vaan on.”

Yksipaikkaisuuteen lukeutuva valinnanpakko aiheuttaa kahden tai useamman osoitteen herättämän hämmennyksen lisäksi hankaluuksia arjen käytännön järjestelyissä esimerkiksi lasten koulunkäynnin osalta, joka asettaa omat raaminsa asuinpaikkojen väliseen ajankäyttöön. Ajankäyttöä ja olemista raamittavat yksipaikkaiset palvelut ovat usein lailla määriteltyjä peruspalveluita, kuten opetukseen tai sosiaali- ja terveysalaan liittyvät palvelut. Sen vuoksi monipaikkaisesti asuvat usein arvottavat asuinpaikkoihin liittyviä hallinnollisia valintoja sen mukaan, millainen palvelutaso kussakin asuinpaikassa on ja kuinka helposti palvelut ovat kunnassa saatavilla. Tämä herättää hilpeyttä monipaikkaisesti asuvien mielessä:

”Että me ollaan sitä naureskeltu, että me varmaan jossain, kun krempat lisääntyy, niin ruvetaan kilpailuttaa niitä kuntia, että mihin siirretään kirjat, että missä on parhaat vanhusten palvelut.”

Samalla paikkasidonnaiset palvelut voidaan nähdä julkishallinnon holhouksena tai ohjauksena, joka herättää ärtymystä. Monipaikkaisesti asuvat katsovat olevansa pystyviä päättämään itse, mistä palvelunsa hankkivat riippumatta siitä, minkä kunnan alueella asuvat. Paras vaihtoehto olisi, jos nykyiseen hallintojärjestelmään saataisiin joustavuutta ja aitoa valinnanvaraa:

” – siinä tulee sitten tää julkishallinto vastaan, no kyl sä veroja maksat, kuinka paljon vuodesta asut siellä, mutta sen pitäisi ehkä enemmän pystyä tässä enempi niinkun räätälöimään, että nythän se on vaan valittava, että kumpi on se ykköspaikkakunta – .”

Valintapuhetavan mukainen yksipaikkaisen kuntalaisuuden rikkominen johtaa monipaikkaisesti asuvien näkökulmasta kuntalaisuuden uudelleenmäärittelyyn. Kuntalaisuus näyttäytyy haastateltavien puheessa pääosin teoreettisena konseptina, johon törmätään lähinnä vain asukkaana oikeuksia määrittävän tekijänä. Sen sijaan monipaikkaisesti asuvien kuntalaisuus näyttäisi saavan sisältönsä kunnan hallinnollisten rajoitusten sijaan arkipäivän asumisen ratkaisuksista:

”Kyllähän tää kunnan merkitys sinänsäkin alkaa vähitellen muuttaa muotoaan, että ei se oo niin sidottu siihen, missä ollaan kirjoilla, vaan missä asutaan ja ollaan kulloinkin.”

Vaikuttamispuhetapa

Toinen tunnistettu puhetapa liittyy vaikuttamiseen. Se rakentaa kuntalaisuutta ensisijaisesti puhuntana, jonka mukaan vain kunnan virallisilla asukkailla on oikeus vaikuttaa kunnan toimintaan. Erityisen hyvin tämä näkyy sosiaalisissa normeissa, joilla monipaikkaisesti asuvalle annetaan tai ei anneta sosiaalista hyväksyntää osallistua tai vaikuttaa kunnan toimintaan paikallisyhteisöissä:

”Mutta se, mikä tuli kyllä vastaan tuolla [paikkakunta] vuosikaudet oli se, että siellä tavallaan annettiin ymmärtää, että on niinkun vieras siellä ja – eihän tässä oo mitään intressiä teillä tähän johonkin asiaan.”

Monipaikkaisesti asuvat tunnistavat oman epävirallisen ja osin epälegitiimin asemansa viralliseen kuntalaisuuteen nähden, mutta haastavat asetelman epäsuoran vaikuttamisen ja osallistumisen keinoin:

” – Ja tavallaan se, – – kyllähän se vähän painee pohtimaan, että – – onko sitä sitten vaan tietyn kunnan jäsen – – että saa vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon vain tietyssä kunnassa, niin sitä rupee miettimään, että onko se relevantti lähestymistapa, koska voi toimia yhtä aktiivisesti toisessa kunnassakin.”

Aktiivinen toiminta kunnassa liittyy monipaikkaisen asukkaan osaksi paikallista yhteisöä. Paikallinen osallistuminen ja verkostoissa toimiminen ylläpitää yhteyksiä eri asuinpaikkoihin, jotka kutoutuvat osaksi asumisen kokonaisuutta. Tällöin koetussa kuntalaisuudessa painottuu paikkaan kuulumisen tunne, jolloin kuntaan aletaan yhdistää sellaisia merkityksiä, jotka tavallisestikin liitetään kotikuntaan.

” – ja sitten kun on oppinut tuntemaan sitä kylää ja sen kylän tapahtumia, niin sekun tuntuu sellaiselta paikalta, johon on mukava mennä ja johon alkaa tulla sellaisia niinkun kotoisuuden piirteitä, alkaa tulla semmoisia nostalgisia piirteitä, kun alkaa tuntea niitä ihmisiä ja tietää jo vähän sitä kylän historiaa ja se tulee just sitä kautta kun pystyy olemaan siellä pitempään, niistä tulee sellaisia jokapäiväisiä tuttavuuksia tietyistä ihmisistä ja alkaa tietää, mitä siellä kylällä tapahtuu ja näin päin pois.”

Yhteyksien ylläpitämisen ja toimintaan osallistumisen kautta monipaikkainen asukas tulee samalla ottaneeksi kantaa ja vaikuttaneeksi kunnan toimintaan olemalla osa paikallista yhteisöä samalla tavoin kuin muutkin asukkaat. Tämän seurauksena monipaikkaisen asumisen kokonaisuuteen lukeutuvien kuntien hallinnolliset rajat hämärtyvät ja sekoittuvat:

” – – vaikka siellä kunnassa ei sitten pääsekään äänestämään, siellä toimii ja – – vaikuttaa siellä kunnassa, niin kyllä se raja siitä kuntalaisuudesta, niin on se niinkun hämärtynyt ja hämärtyy tulevaisuudessa ihan väkiselään.”

Tämän vuoksi monipaikkaisesti asuvat odottavat hallinnolta toimia monipaikkaisen asumisen legitimoimiseksi. Kaivatut toimenpiteet eivät kuitenkaan kohdistu ensisijaisesti kuntalaisuuden objektiiviseen puoleen, kuten esimerkiksi paikkaan sidottujen palveluiden käyttöoikeuteen, palvelumaksuihin tai verotukseen, vaan subjektiivista kuntalaisuutta tukevaan useamman kodin monipaikkaisen kuntalaisuuden tunnustamiseen:

”Sen [julkisen hallinnon] varmaan vois miettiä esimerkiksi verotuksessa joittenkin matkakulujen suhteen taikka... tai just sitä, että mitä kriteereitä pitää olla, että talo voi olla koti tai tän tyyppisiä asioita, että nää on niitä, mikä solahtaa tämmöisessä jokapäiväisessä arkielämässä jonnekin pinnan alle. Ei me niitä hirveesti ajatella, mutta jos olis jotenkin lakisääteisesti eri tavalla järjestetty, niin se vois tavallaan helpottaa kuitenkin elämää ja just ehkä poistaa just tämmöisiä vähän ihmisten välisistäkin suhteista sitä, että ei mun mielestä, että asuu kahdessa eri paikkaa tarvitse olla yhtään sen kummoisempaa kun asua yhdessä paikkaa. Kai näissä on enemmän tällaisia kulttuurisia yhteenottoja ainakin taustalla.”

Monipaikkaisesti asuvat ylläpitävät ja uusintavat eri asuinpaikkoihinsa liittyvää kuntalaisuutta jatkuvasti myös silloin, kun he ovat itse muualla. Moni haastateltavista kertoo seuraavansa kaikkien elämäntapaansa ja asumiseensa lukeutuvien kuntien toimintaa ja päätöksentekoa kulloisestakin asuinpaikasta käsin, jolloin ”se reviiiri on tavallaan läsnä koko ajan.”

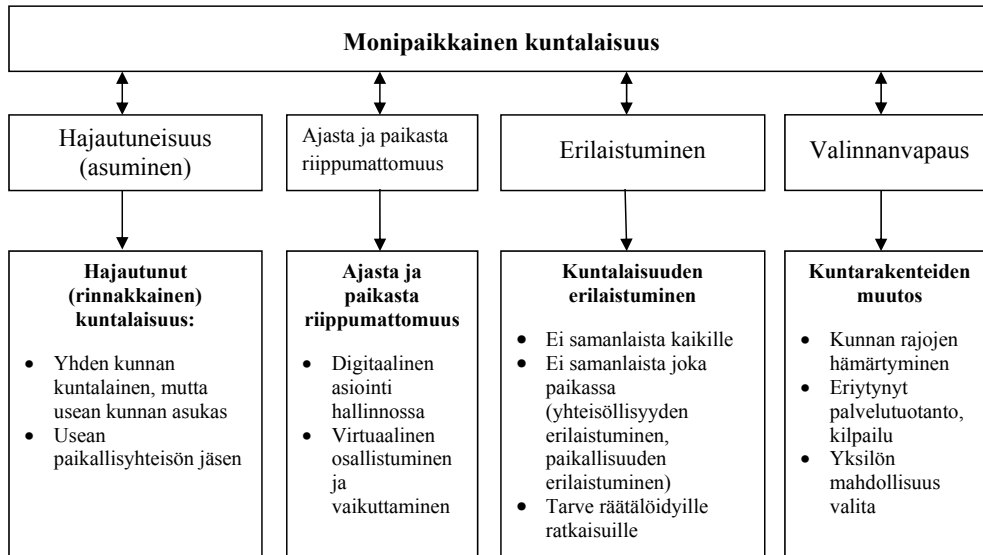
Aineistossa tämä näkyi monipaikkaisesti asuvien keinoina osallistua ja vaikuttaa kuntien toimintaan välillisesti osana paikallisyhteisöjä sekä suoraan verkkoratkaisujen kautta digitaalisesti. Hallinnon digitalisaatio mahdollistaa ajasta ja paikasta riippumattoman asioinnin sekä epäsuoran kuntalaisuuden kanavien käytön, mutta ei silti ratkaise palveluiden monipaikkaista käyttöä. Useita monipaikkaisuuden esteitä aidosti poistava ratkaisu esimerkiksi sosiaali- ja terveystaluiden osalta näyttäisi olevan verkossa toimiva omakanta.fi-palvelu, joka mahdollistaa hoidon toteuttamisen paikasta riippumatta siten, että tarvittavat tiedot siirtyvät asiakkaan mukana. Digitaalisuuden ja valinnanvapauden lisäänty-

misestä huolimatta monipaikkainen palveluiden käyttö edellyttää hallinnolta ensinnäkin uudenlaista suhtautumista palveluiden järjestämiseen ja toiseksi myös uudenlaisia hallintajärjestelmiä (myös Lehtonen, Muilu & Vihinen 2019, 26).

Monipaikkaisen asukkaan kuntalaisuus muodostuu aineiston perusteella kodiksi koettujen asuinpaikkojen muodostamasta verkostosta, jonka puitteissa monipaikkaisesti asuva on luonteva osa usean kunnan paikallisyhteisöä. Paikkojen välisiä kiinnityksiä uusinnetaan pitämällä jatkuvaa yhteyttä paikallisiin yhteisöihin ja seuraamalla paikkakuntien kuulumisia myös etäältä. Tässä hyödynnetään muun muassa digi-

taalisia välineitä, jolloin paikkakunnan elämään ja arkeen osallistuminen ei ole enää paikkaan sidottua. Asuinpaikoissa vietetty aika ja niiden yhteisöt vaihtelevat, jotka heijastuvat myös paikkoihin liittyvään arkielämään ja toimintoihin. Tämän seurauksena kuntalaisuus saa erilaisia sisältöjä eri asuinpaikoissa. Samalla hallinnossa käytävät keskustelut hallintorakenteiden uudelleenjärjestämisestä ja palveluiden uudelleensuunnittelusta lisäävät asukkaiden valinnanvapautta, joka tukee monipaikkaisen kuntalaisuuden kehittymistä.

Seuraava kuvio kokoaa yhteen tunnistetut monipaikkaista kuntalaisuutta rakentavat teemat:

Kuvio 1. Monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentuminen.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELU

Artikkelin tavoitteena oli tarkastella asumisen vaikutusta kuntalaisuuden rakentumiseen monipaikkaisesti asuvien ihmisten arjessa. Tulosten mukaan monipaikkainen asuminen ei systemaattisesti tarkoita sitä, että useammassa kuin yhdessä paikassa asuva ihminen kokisi itsensä useamman kuin yhden kunnan kuntalaiseksi. Moni vapaa-ajan asukas näkee kuntalaisuutensa ensisijaisesti yksipaikkaisena, jossa vapaa-ajan asunto koetaan alisteisena varsinaiseen kotiin nähden. Kuntalaisuus muuttuu monipaikkai-

seksi vasta silloin, kun asuminen tapahtuu rinnakkain useassa eri kodissa. Kodit muodostavat asuinpaikkojen verkoston, jonka puitteissa asukkaalla on objektiivisia sekä subjektiivisia kiinnityksiä useaan paikkakuntaan.

Vaikka monipaikkaisesti asuva kokisikin itsensä usean kunnan kuntalaiseksi, on kunnan näkökulmasta tilanne toinen. Yksipaikkaisuuteen perustuvan kuntalaisuuden määritelmän mukaan monipaikkaisesti asuva on yhden kunnan kuntalainen tai kunnan jäsen, muita kuntalaisuusstatuksia hallinnossa ei toistaiseksi tunneta. Monipaikkaisen asukkaan hallinnollista asemaa

on pyritty luomaan viime vuosina erityisesti kaksoiskuntalaisuuteen liittyvän keskustelun kautta, mutta toistaiseksi tuloksetta.

Näiden lähtökohtien mukaisesti monipaikkaista kuntalaisuutta voitaisiin siis tarkastella toisaalta regulatiivisesti säädeltyinä maksuja ja veroja määrittävänä sekä virallisia oikeuksia ja velvollisuuksia sisältävänä objektiivisena kuntalaisuutena, joka todennäköisesti toisi monipaikkaisille asukkaille heidän kaipaamaansa legitimaatiota osallistua kunnan toimintaan ja päätöksentekoon kunnan asukkaan roolissa. Toisaalta kuntalaisuutta voitaisiin lähestyä myös yhteisöllisemmin määräytyneenä subjektiivisena kunnan asukkuutena, joka saa sisältönsä asumisen arjen käytänteistä. Monipaikkaiseen kuntalaisuuteen olennaisesti liittyvä vahva subjektiivinen kiinnitys rakentuu paikallisesti jäsenytävänä sosiaalisen prosessina, jossa monipaikkaisesti asuva kiinnittyy osaksi paikallista yhteisöä (vrt. Anttiroiko 1992, 91). Tällainen henkinen, sosiaalinen ja toiminnallinen paikkaan kuuluminen tuottaa tietynlaisen siteen kuntaan, joka periaatteessa täyttää kuntalaisuudelle asetetut määreet virallisen kotikuntalaisuuden statusta lukuun ottamatta: tästä näkökulmasta hänellä on kuntaan kotikuntalainen (11.3.1994/201) määritelmän mukainen kiinteä yhteys.

Kunnan näkökulmasta hallinnollista kuntalaisuutta merkittävämpää saattaisi olisi tietoisuus siitä, että kunnassa on erilaisilla kuntalaisuusstatuksilla olevia asukkaita, joiden suhde kuntaan vaihtelee. Kunnassa voi toisin sanoen olla kuntalaisia sekä kunnan asukkaita, joilla useimmiten tarkoitetaan samaa asiaa. Monipaikkaisuuden näkökulmasta näin ei kuitenkaan välttämättä ole, sillä monipaikkainen asukas voi asua kunnassa olematta kuntalainen. Kunnassa asuvien ja vaikuttavien ihmisten jakaminen kuntalaisiin ja kunnan asukkaisiin vastaavalaisessa kuntalaisuuden merkityksessä toisi paremmin esiin kunnan oikean väestörakenteen ja sen monimuotoistumisen, joka voitaisiin ottaa entistä paremmin esiin asukkaiden vaikuttamis- ja osallistumiskeinoja suunniteltaessa. Lisäksi kunnan asukkuus on jotain, mitä kunnan on periaatteessa mahdollista hallita ja kehittää: kuntalaisuuden käsitteen laajentaminen kunnassa asuviin ihmisiin asukkuuden kautta toisi myös monipaikkaisuuden ilmiönä paremmin esiin, jolloin se saattaisi tarjota uudenlaisia

mahdollisuuksia tilastoida ja operationalisoida monipaikkaisuutta. Tämä voisi tuoda uusia keinoja myös monipaikkaisuuden aluepoliittiseen työstämiseen ja palveluiden suunnitteluun. Kuntalaisten, sekä virallisten kuntalaisten että kunnassa asuvien, monimuotoisempi tunnistaminen tukisi samalla myös kuntia niiden perustehtävässä edistää asukkaiden hyvinvointia ja kestävää kehitystä.

On selvää, että monipaikkaisuuden lisääntyminen tuo oman mausteensa kuntien toimintaan, jossa toimintaympäristö on muuttunut viime vuosien aikana entistä monimuotoisemmaksi ja vaikeammaksi hallita. Tämän vuoksi kuntien toimintatavat ovat yhä enemmän siirtymässä hallinnosta kohti uuden julkisen hallinnan mukaista paradigmaa, jossa kunnan toiminnassa korostuu monitoimijaisuus ja verkostomaisuus. Ehkä kuntalaisuutta kannattaisikin jatkossa tarkastella myös kuntalaisuuden hallinnan näkökulmasta, jossa voitaisiin ottaa paremmin huomioon kuntalaisuuden monimuotoisuus. Monipaikkaisen kuntalaisuuden valossa kuntalaisuuden haltuunotto edellyttää kunnilta jatkuvaan vuorovaikutukseen ja neuvotteluun perustuvaa hallintakulttuuria, jossa kuntalaisuus määrittyy yhä enemmän tapauskohtaisesti osana asukkaiden arjen toimintoja aktiivisen verkostoissa toimimisen, osallistumisen ja vaikuttamisen käytänteissä. Näin ollen voisi ajatella, että palvelujen käyttöoikeuksia ja hallinnollisia rajoja olennaisempi tekijä tulevaisuuden kuntalaisuuden sisällön määrittelyssä on asukkaiden toiminta, jolloin myös paikallisyhteisöjen merkitys kuntalaisuuden määrittämisessä korostuu.

Tässä artikkelissa monipaikkaisesti asuvien kuntalaisuutta tutkittiin vuosien 2007–2008 aikana kerätyn monipaikkaista asumista tarkastelevan aineiston pohjalta. Analyysi nosti esiin useita näkökulmia monipaikkaiseen kuntalaisuuteen erityisesti kuntalaisuuden subjektiivisen kokemisen näkökulmasta. Aineiston mukaan tärkeimmät kuntalaisuutta rakentavat ja tuottavat tekijät ovat yhteisöön kuulumisen tunne sekä aktiivinen toimijuus arkipäivän asumisen ratkaisujen puitteissa. Näiden lisäksi monipaikkaista kuntalaisuutta luonnehtii hajautuneisuus, ajasta ja paikasta riippumattomuus, erilaistuminen sekä kuntarakenteiden muutoksen myötä lisääntyvä valinnanvapaus. Nämä kuntalaisuuden elementit ovat edelleen relevantteja ja jopa

vahvistumassa, ja ne tulisi myös ottaa huomioon kuntia koskevien hallinnonuudistusten valmistelussa.

On ehkä ennen aikaista väittää, että yhden yhteisen kuntalaisuuden ajasta ollaan siirtymässä

kohti uudenlaista monimuotoista kuntalaisuutta, mutta täysin mahdollottomalta sekään ei vaikuta. Paljon riippuu siitä, kuinka ja missä määrin hallintoajattelua hallitsevat normit reagoivat kansalaisten muuttuviin tarpeisiin.

LÄHTEET

- Aho, Seppo & Iloa, Heli (2008). *Kahden kunnan asukkaat –lisää osallisuutta?* Lapin yliopiston matkailun ja liiketoiminnan tiedekunnan julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 1. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Airaksinen, Jenni, Haveri, Arto, Jäntti, Anni & Härkönen, Helena (2015). *Miten kuntien rooli muuttuu sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen siirtyessä maakunnalliselle vastuulle?* Tulevaisuuden kunta 2. Kuntakehityshanke, Pirkanmaan liitto.
- Anttiroiko Ari-Veikko (1992). *Kunnallistieteellinen tutkimus I osa. Kunnallistieteen erityispiirteet*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994). *Toellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Burr, Vivian (2015). *Social Constructionism*. Third edition. London & New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315715421>
- Di Marino, Mina, Lilius, Johanna & Lapintie, Kimmo (2018) New forms of multi-local working: identifying multi-locality in planning as well as public and private organizations' strategies in the Helsinki region. *European Planning Studies*, 26(10), 2015–2035. <https://doi.org/10.1080/09654313.2018.1504896>
- Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino, Autonen-Vaaraniemi, Leena & Kauko, Outi (2014). Lasten monipaikkainen asuminen sosiaalisena ilmiönä ja hyvinvoinnin kysymyksenä. Teoksessa: *Lasten ja lapsiperheiden elinolot. Hyvinvointikatsaus 1/2014*, 29–35. Helsinki: Tilastokeskus.
- Gustafson, Per (2001). Roots and Routes. Exploring the Relationship Between Place Attachment and Mobility. *Environment and Behaviour*, vol. 33(5), 667–686. <https://doi.org/10.1177/00139160121973188>
- Hallituksen esitys eduskunnalle kunnilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, HE-luonnos 8.5.2014, 9.
- Haukkala, Teresa (2011). *Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus*. Sitran selvityksiä 54. Helsinki.
- Hilti, Nicola (2009). Here, There, and In-Between: On the Interplay of Multilocal Living, Space, and Inequality. In Ohnmacht, Timo, Hanja Maksim & Manfred Max Bergman (eds.), *Mobilities and inequality* (s. 145–164). Surrey etc.: Ashgate.
- Hilti, Nicola (2016). Multi-local lifeworlds: between movement and mooring, *Cultural Studies*, 30(3), 467–482. <https://doi.org/10.1080/09502386.2015.1113635>
- Hyyryläinen, Torsti (2017). Maaseutu ja paikka-perustaisen hallinnan tulevaisuus. Teoksessa Nyholm, Inga, Haveri, Arto, Majoinen Kaija ja Pekola-Sjöblom, Marianne (toim.), *Tulevaisuuden kunta* (s. 188–205). Helsinki ja Tampere: Suomen Kuntaliitto, Tampereen yliopisto, Valtiovarainministeriö.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016). *Diskursianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Jäntti, Anni (2017). Mihin kuntaa tarvitaan tulevaisuudessa? – Kunta elämisen edellytyksiä luovana itsehallinnollisena paikallisyhteisönä. Teoksessa Nyholm, Inga, Haveri, Arto, Majoinen Kaija ja Pekola-Sjöblom, Marianne (toim.), *Tulevaisuuden kunta* (s. 56–68). Helsinki ja Tampere: Suomen Kuntaliitto, Tampereen yliopisto, Valtiovarainministeriö.
- Kotikuntalaki 11.3.1994/201.
- Kuhmonen, Tuomas, Kumpulainen, Kaisu, Lehtonen, Olli, Luoto, Ilkka, Lyytimäki, Jari, Matthies, Aila-Leena, Moisio, Sami, Sinevaara-Niskanen, Heidi, Teräs, Jukka & Vihinen, Hilikka (2020). *Maaseutu kestävyysmurroksen tuulenhalkojaksi: Maaseutupolitiikan kokonaisohjelman 2021–2027 strategia*. Maaseutupolitiikka. Haettu sivulta <https://www.maaseutupolitiikka.fi/uploads/MANE-raportit/Maaseutupolitiikan-strategia-vuosille-2021-2027-FINAL.pdf>, 9.2.2021
- Lehtonen, Olli, Muilu, Toivo & Vihinen, Hilikka (2019). Monipaikkaisuus maaseudun terveyspalveluiden mahdollistajana. *Maaseudun Uusi Aika* 2: 2019, 7–29.
- Leinonen, Jaana & Vakkala, Hanna (2015). Kuntalaisten samaistuminen kuntaan paikallishallinnon uudistuksissa. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 43(3), 273–281.

- Miettinen, Ville (2018). Loviisa tarjoaa kaupunkilaisille työpisteitä ydinkeskustassa. *Kuntalehti* 14.5.2018. Haettu sivulta <https://kuntalehti.fi/uutiset/talous/loviisa-tarjoaa-kaupunkilaisille-tyopisteita-ydinkeskustassa/> 3.1.2020.
- Millaista monipaikkaisuutta Suomeen – Selvitys kaksoiskuntalaisuudesta 2018. Valtiovarainministeriön julkaisu 3/2018. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Mäkinen, Minna & Wilmi, Jorma (2016). Kuntaliitos arkisina kokemuksina ja niistä kumpuavina mielikuvina. Teoksessa: Riukulehto, Sulevi (toim.), *Kunnat, rajat, kulttuuri*. (s. 207–233). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mäkinen, Minna (2013): Kuntaliitos kotikunnassa. Teoksessa Saressalo, Lassi (toim.), *Kotiseutu 2013* (s. 51–57). Suomen Kotiseutuliiton julkaisu A:25. Helsinki: Suomen Kotiseutuliitto.
- Möttönen, Sakari (2010). *Kuntalaisen muuttuvat roolit*. Uutta kuntaa rakentamassa, Uusi Kunta 2017 -julkaisut. Helsinki: Kuntaliitto.
- Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019: 31. Helsinki.
- Pekola-Sjöblom, Marianne (2011). *Kuntalaiset uudistuvissa kunnissa*. Acta nro 229. Paras-ARTTU-tutkimuksia nro 9. Helsinki: Kuntaliitto.
- Pekola-Sjöblom, Marianne (2014). *Kuntalaiset ja kunnat muutoksessa*. Acta 256. Paras-ARTTU-tutkimuksia nro 31. Helsinki: Kuntaliitto.
- Pekola-Sjöblom, Marianne, Helander, Voitto & Sjöblom, Stefan (2002). *Kuntalaisen monet roolit*. Acta nro 147. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia, nro 37. Helsinki: Kuntaliitto.
- Pitkänen, Kati & Kokki, Ruut (2005). *Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten vapaa-ajan asumiseen Järvi-Suomessa*. Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja n:o 11. Savonlinna: Joensuun yliopisto.
- Pitkänen, Kati & Strandell, Anna (2018). Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseudun Uusi Aika* 2–3/2018, 6–23.
- Pitkänen, Kati, Hannonen, Olga, Toso, Stefania, Gallent, Nick, Hamiduddin, Iqbal, Halseth, Greg, Hall, Michael C, Müller, Dieter K. Treivish, Andrey, Nefedova, Tatiana (2020). Second homes during corona – safe or unsafe haven and for whom? Reflections from researchers around the world. *Finnish Journal of Tourism Research*, 16:2/2020, 20–39. <https://doi.org/10.33351/mt.97559>
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2014). Voimmeko rakentaa siltoja organisaatiotutkimuksen paradigmojen ylitse? *Hallinnon tutkimus*, 33(4), 366–374.
- Pyysiäinen, Jarkko & Vihinen, Hilka (2020). *Maaseutubarometri 2020. Tutkimusraportti osa 1 tulokset: mielikuvat maaseudusta, aluetyyppi-identiteetti ja monipaikkaisuus*. Luonnonvarakeskus. Haettu sivulta <https://www.maaseutupolitiikka.fi/paatoksenteontueksi/tietoa/maaseutubaro>, 9.1.2021.
- Rannikko, Pertti (2009). Kylä kaupungin laidaksi: Autoetnografinen tutkimus paikallisyhteisöjen ja identiteettien liikkeistä. *Maaseudun uusi aika* 17(1), 5–19.
- Rantanen, Manu (2014) (Toim.). *Modernisoituvat mökkityylit: Paikallisten palveluympäristöjen muutosvoima*. Raportteja 123. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Reuschke, Darja (2010). Job-included Commuting between Two Residences – Characteristics of a Multilocational Living Arrangement in the Late Modernity. *Comparative Population Studies – Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*, 35(1), 107–134. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2010-04>
- Rinne, Janne, Paloniemi, Riikka, Tuulentie, Seija & Kietäväinen Asta (2015). Participation of second-home users in local planning and decision-making – a study of three cottage-rich locations in Finland. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 7(1), 98–114. <https://doi.org/10.1080/19407963.2014.909818>
- Rinne-Koski, Katja (2020). Monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus. Teoksessa Riukulehto, Sulevi & Ari Haasio (toim.), *Virtuaalinen kotiseutu* (s. 143–170). Tietolipas, No. 266. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rolshoven, Johanna (2008). The Temptations of the Provisional. Multilocality as a Way of Life. *Ethnologia Europaea, Journal of European Ethnology* 37(1–2), 17–25
- Siltaoja, Marjo & Vehkaperä, Meri (2011). Diskurssianalyysi johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan* (s. 206–231). Helsinki: Johtamistaidon opisto.
- Steel, Griet, Birch-Thomsen, Torben, Cottyn, Ine, Lazaro, Evelyn A, Mainet, Hélène, Mishili, Fulgence J, van Lindert, P. (2019). Multi-activity, Multi-locality and Small-Town Development in Cameroon, Ghana, Rwanda and Tanzania. *European Journal of Development Research*, 31(1): 12–33. <https://doi.org/10.1057/s41287-018-0183-y>

- Syväjärvi, Antti & Kivivirta, Ville 2017: Tulevaisuuden kunta ja digitalisaatio – kohti digikuntaa ja digikuntalaisia. Teoksessa Nyholm, Inga, Haveri, Arto, Majoinen Kaija ja Pekola-Sjöblom, Marianne (toim.), *Tulevaisuuden kunta* (s. 265–277). Helsinki ja Tampere: Suomen Kuntaliitto, Tampereen yliopisto, Valtiovarainministeriö.
- Tully, Claus & Alfaraz, Claudio (2017). Youth and mobility: The lifestyle of the new generation as an indicator of a multi-local everyday life. *Applied Mobilities*, Vol. 2, No. 2, 182–198. <https://doi.org/10.1080/23800127.2017.1322778>
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2020). *Suunta paikka-riippumattomaan työhön ja entistä parempaan alueelliseen läsnäoloon. Selvityshenkilö Tytti Määttä'n loppuraportti*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:19. Helsinki.
- Vartiainen, Matti, Hakonen, Marko, Koivisto, Satu, Mannonen, Petri, Nieminen, Mika P., Ruohomäki, Virpi & Vartola, Anni (2007). *Distributed and Mobile Work: Places, People and Technology*. Helsinki: Otatieto, Yliopistokustannus University Press.
- Xue, Jin, Næss, Petter, Stefansdottir, Harpa, Steffansen, Rasmus & Richardson, Tim (2020). The hidden side of Norwegian cabin fairytale: climate implications of multi-dwelling lifestyle. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 20(5), 459–484. <https://doi.org/10.1080/15022250.2020.1787862>
- Zimmerbauer, Kaj & Suutari, Timo (2007). Alueellinen identiteetti kuntarakenteen muutosprosesseissa – Aluesamastumisen olemuksen ja tutkimuksellisten haasteiden jäljillä. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 35(4), 348–359.

Vieraana kunnassa?

Kuntalaisuuden jäsentymisen vapaa-ajan asukkaiden
puhetavoissa

Katja Rinne-Koski

Kahden kunnan asukas – kahden kunnan kuntalainen

KUNTALAISSUUS MUUTOKSESSA: KUKA ON KUNNAN ASUKAS?

Suomessa on menossa mittava kuntarakenneuudistus, jolla on monenlaisia vaikutuksia sekä kuntarakenteeseen että kuntalaisiin ja kuntalaisuuteen. Kuntauudistuksen tarvetta perustellaan yhteiskunnan muutoksilla, joita ovat muun muassa väestön ikääntyminen, työikäisten väestön väheneminen ja haasteelliset talousnäkymät. Uudistuksen tarkoituksena on varmistaa kuntien elinvoima tulevaisuudessa, varmistaa kuntapalveluiden riittävä rahoitus pohja ja taata laadukkaat palvelut.¹

Kuntauudistukseen sisältyy myös ajatus kuntalaisten vaikuttamismahdollisuuksien ja päätöksentekoon osallistumisen lisäämisestä, joka korostuu muun muassa uudessa kuntalakiesityksessä.² Laki ei kuitenkaan ota suoraan kantaa asukkaiden osallistumisen ja vaikuttamisen tapoihin, keinoihin tai rakenteisiin, vaan ne jätetään jokaisen kunnan-

¹ Kuntauudistuksen yleisesite 2014.

² Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, HE-luonnos 8.5.2014.

valtuuston itsenäisesti määriteltäviksi paikallisiin olosuhteisiin sopivalla tavalla.

Demokratiakäsitysten laajentuessa kunnat ovat halunneet laajentaa asukkaiden mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan uudennaisilla tavoilla, joiden yleistymisen myötä kunnissa on viime aikoina levinnyt deliberatiivisen demokratian käsite. Sillä tarkoitetaan harkitsevaa, pohdiskelevaa tai keskustelevaa demokratiaa, jossa päätökset perustuvat laajaan julkiseen keskusteluun.³ Tällaisia deliberatiivisen demokratian muotoja ovat esimerkiksi kansalaisfoorumit tai -raadit.⁴ Muita perinteisempiä kuntalaisten osallistumisen väyliä ovat esimerkiksi taloussuunnittelu osallistuvan budjetoinnin menetelmillä, monenlaiset keskustelu- ja kuulemistilaisuudet sekä vaikuttamistoimielinten, kuten asukas- tai kaupunginosalautakuntien perustaminen. Myös sähköiset osallistumismenetelmät yleistyvät nopeasti ja mahdollistavat uudenlaisen vuorovaikutuksen kuntalaisten ja paikallishallinnon välillä.⁵

Välineiden monipuolistumisesta huolimatta olemme tottuneet ajattelemaan, että oikeus mielipiteensä ilmaisemiseen on vain kunnan omilla, virallisilla asukkailla.⁶ Käytännössä uudet osallistumiskanavat mahdollistavat kuitenkin kaikkien osallistumisen, sillä kuka tahansa voi asioida suoraan luottamusmiesten tai kunnan viranhaltijoiden kanssa vaikkapa puhelimitse tai sähköpostitse. Kukaan ei kysele kunnan jäsenyyttä: useimmiten kannanotto tai viesti käsitellään, jos asia on esitetty hyvin perustellen ja omalla nimellä.⁷ Lisäksi kunnat toteuttavat yhä useammin sähköisiä kyselyitä, joihin kuka tahansa asiasta kiinnostunut voi vastata kunnan Internet-sivuilla tai vaikkapa Facebookissa. Kukaan ei kysy, onko vastaaja kunnan virallinen asukas vai ei.⁸

Virallinen kotikunta ei kuitenkaan ole enää niin rajoittava tekijä esimerkiksi julkisten palveluiden käytössä kuin aikaisemmin. Kuntien välinen yhteistoiminta, toimintojen yhtiöittäminen ja yksityisten palvelu-

3 Raisio & Vartiainen 2011.

4 Karjalainen 2012, 10–12; myös Raisio & Vartiainen 2011.

5 Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, HE-luonnos 8.5.2014, 12.

6 Mm. Kuotola 2009.

7 Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon 2006: 29; myös Aho & Ilola 2008, 30.

8 Ks. esim. Kahari 2014.

tuottajien käyttö yhdessä kansalaisten valinnanvapaussäännöksiensä lisääntyessä kyseenalaistavat palveluiden käyttöoikeuden rajaamisen kunnan asukkuuteen.⁹ Uudessa ehdotuksessa kuntalaiksi kuntalaisten valinnanvapauksien lisääntyminen on otettu huomioon siten, että kuntalaisen aloiteoikeutta ehdotetaan laajennettavaksi kunnan asukkaista kunnan palvelujen käyttäjiin, sillä kuntien palveluita käytetään yhä useammin kuntarajojen yli.¹⁰ Käytännössä tämä on näkynyt esimerkiksi kuntalaisen oikeutena käyttää vapaa-ajan asuinpaikkakuntansa terveyskeskusta.¹¹ Nämä uudistukset laajentavat kuntalaisten palveluiden käyttöaluetta mutta myös sekoittavat perinteistä käsitystä siitä, miten ja millä perusteilla kunnan asukkuus määrittyy. Samalla ne vaikuttavat kuntalaisuuden käsitteen ja itse kuntalaisuuden määrittymiseen. Asukkaaksi määrittelyn ongelmallisuus on huomattu myös suunniteltaessa uutta kuntalakia, jonka yhteydessä esiin on nostettu kysymys kahden kunnan asukkaana olemisesta. Monet asuvat esimerkiksi vakinaisessa kunnassa sekä kesämökin sijaintikunnassa.¹²

Toistaiseksi julkishallinto ei kuitenkaan tunne kuin yhdenlaisen kuntalaisuuden. Nykyisen kotikuntalain¹³ mukaan henkilön kotikunta on pääsääntöisesti se kunta, jossa hän asuu. Jos henkilöllä on käytössään useampia asuntoja, on hänen kotikuntansa kotikuntalain mukaan se kunta, jota hän perhesuhteidensa, toimeentulonsa tai muiden vastaavien seikkojen johdosta itse pitää kotikuntanaan ja johon hänellä on edellä mainittujen seikkojen perusteella kiinteä yhteys. Siitä huolimatta, että kahdessa kunnassa asuvan kotikunta käytännössä jakautuu kahden tai jopa useamman eri kunnan kesken, ei monessa paikassa asuva voi asua virallisesti kuin yhdessä kunnassa kerrallaan. Virallisesti monipaikkainen asuja on ensisijaisesti ilmoittamansa kotikunnan asukas ja muiden elämäntapaansa kuuluvien kuntien jäsen. Kunnan jäsenyyden ehtona on pääsääntöisesti verotuksen kautta syntyvä intressi valvoa ja vaikuttaa kunnan päätöksentekoon ja toimintaan, mikäli hän omistaa tai

9 Selvitys kuntalain uudistustarpeista 2011, 11, 13.

10 Esim. Selvitys kuntalain uudistustarpeista 2011, 98–110; HE kuntalaiksi 2014.

11 Terveystieteiden tutkimuskeskus 1326/2010.

12 Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, HE-luonnos 8.5.2014, 150.

13 Kuntalaki 17.3.1995/365; kotikuntalaki 11.3.1994/201.

hallitsee kunnassa kiinteää omaisuutta. Tällainen on esimerkiksi vapaa-ajan asunto.

Suomessa oli vuoden 2013 lopussa 498 694 mökkiä, jolla Tilastokeskuksen mukaan tarkoitetaan rakennusta, jonka käyttötarkoitukseksi on ilmoitettu vapaa-ajan asuminen tai jota käytetään loma-asumiseen.¹⁴ Tästä luvusta puuttuvat vielä kaikki ne asunnot, joita ei ole rekisteröity vapaa-ajan käyttöön. Tällaisia ovat esimerkiksi monet vanhat kotitilat, isovanhempien tai vanhempien tyhjiksi jääneet asunnot ja tyhjiksi rekisteröidyt mutta vapaa-ajan asuinkäytössä olevat rakennukset.¹⁵ Lukumäärällisesti mökkeily koskettaa lähes joka seitsemättä suomalaista, sillä kesämökin omistaviin asuntokuntiin on laskettu kuuluvan yhteensä noin 800 000 henkeä.¹⁶

Suomalaisten keskimäärin vapaa-ajan asunnolla viettämä aika on vuoden 2009 kesämökkibarometrin mukaan 75 vuorokautta vuodessa. Vapaa-ajan asunnolla vietetyn ajan arvioidaan lisääntyvän tulevaisuudessa, sillä suurin osa mökinomistajista eläköityy lähivuosina, ja moni heistä suunnittelee viettävänsä entistä enemmän aikaa mökkipaikkakunnallaan.¹⁷ Tämä tarkoittaa, että osa-aikainen ja ympärivuotinen asuminen sekä maaseudulla että kaupungissa lisääntyy entisestään.¹⁸ Vuonna 2006 osa-aika-asumisen maaseudulla ja kaupungissa arvioitiin koskevan noin 150 000 seniori-ikäistä asuntokuntaa. Nykyään lukumäärä on todennäköisesti vieläkin suurempi.¹⁹ Ei siis ole ihme, että keskustelu kahden kunnan asukkaana olemisesta on jälleen voimistumassa.

KAHDEN KUNNAN ASUKKAAT OSALLISTUJINA JA VAIKUTTAJINA
Aikaisemmat pohdinnat kaksoiskuntalaisuudesta ovat liittyneet pääasiassa verotuksellisiin yksityiskohtiin, kuten mökkiläisten verotulojen uudelleen kohdentamiseen ja vapaa-ajan asunnoista kerättävän

14 Rakennukset ja kesämökit 2013.

15 Pitkänen 2011, 58; Tiihonen 2013, 7.

16 Nieminen 2009, 31, 33.

17 Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon 2006, 26; Rantanen & Hyryläinen 2012, 59; Rakennukset ja kesämökit 2013: 6.

18 Esim. Rantanen, Rouhiainen, Särkkä-Tirkkonen & Väisänen 2009; Rantanen & Hyryläinen 2012, 59; myös Ponnikas, Voutilainen, Korhonen & Kuhmonen 2014, 62.

19 Mikkola & Rasila 2006, 17.

kiinteistöveron irrottamiseen valtiosuusjärjestelmästä, mökkiläisten palveluiden käyttöön, äänestysoikeuteen sekä mökkiläisdemokratian kehittämiseen.²⁰ Huomionarvoista kuitenkin on, että tähänastisissa keskusteluissa kuntalaisuudesta on katsottu pääasiassa sen ulkoisiin tunnusmerkkeihin, kuten tulonsiirtoihin ja äänestysoikeuteen. Kuntalaisuuden yhteisöllinen näkökulma on kuntauudistuskeskusteluissa jäänyt vähemmälle huomiolle.

Nykyään vapaa-ajan asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet mökkikunnassa rajoittuvat suoraan demokratiaan ja välilliseen vaikuttamiseen. Vapaa-ajan asukkaat eivät voi hakeutua mökkikuntansa luottamustehtäviin eivätkä äänestää kunnallisvaaleissa. Joissain kunnissa on perustettu vapaa-ajan asukkaiden kuulemiseksi mökkiläis-toimikuntia tai vapaa-ajan asukkaiden yhdistyksiä.²¹ Täysin vailla vaikuttamismahdollisuuksia vapaa-ajan asukkaat eivät kuitenkaan ole. Heillä on muun muassa valitusoikeus kunnan asioihin, oikeus osallistua kaavan valmisteluun sekä mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan palveluiden käyttäjinä. He voivat osallistua työryhmiin ja olla toimikuntien jäseniä.²²

Vaikka kunnilla ei ole varsinaista velvollisuutta tiedottaa asioistaan kunnan vapaa-ajan asukkaille, monessa kunnassa vapaa-ajan asukkaat otetaan jollain tapaa huomioon tiedotuksessa. Yleisimmät keinot ovat kirjeen tai tiedotteen, paikallislehden mökkiläisnumeron tai paikallisen palveluoppaan lähettäminen, vapaa-ajan asukkaille suunnatun tapaamisen tai tiedotustilaisuuden järjestäminen sekä Internet-sivun laatiminen kesäasukkaiden tarpeisiin.²³ Vapaa-ajan asukkaat voivat myös halutessaan vastata heille suunnattuihin kyselyihin tai osallistua paikallisten seurojen ja yhdistysten toimintaan. Kaikille kansalaisille, myös vapaa-ajan asujille avoimia vaikuttamiskanavia ovat henkilökohtaiset kontaktit kunnan päättäjiin tai kirjoittaminen paikalliseen lehteen ja suora kansalaistoiminta.²⁴

20 Aho & Ilola 2008: 66–67.

21 Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon 2006; Pitkänen & Kokki 2005, 96.

22 Aho & Ilola 2008, 30, 32.

23 Pitkänen & Kokki 2005, 94–97; Aho & Ilola 2008, 30–31.

24 Aho & Ilola 2008, 30–31.

Aho ja Ilola kuitenkin toteavat, että suomalaiset vapaa-ajan asukkaat eivät ole kovin innokkaita osallistumaan mökkikuntansa asioihin tai toimintaan.²⁵ Suurin osa vapaa-ajan asukkaiden vuorovaikutuksesta mökkikuntaan rajoittuu paikallisten kauppojen tai palveluiden käyttämiseen eivätkä he juurikaan osallistu paikalliseen harrastus-, talkoo- tai yhdistystoimintaan. Vain pieni aktiivisten vapaa-ajan asukkaiden joukko on kiinnostunut paikkakunnan toiminnasta. Usein kiinnostuneimpia ovat ne, joilla on juuria alueelle tai jotka viettävät mökillä pitkiä aikoja kerrallaan.

Tutkimusten kohteina ovat useimmin olleet sellaiset vapaa-ajan asukkaat, jotka ovat jo pitkään mökkeilleitä ja joilla siksi on runsaasti kokemuksia kahdessa kunnassa asumisesta.²⁶ Vähemmän on sen sijaan selvitetty sitä, miten kuntarajat koetaan uusien, vapaa-ajan asumista vasta suunnittelevien asukkaiden pohtiessa kahden kunnan jäsenyyttä. Tällainen potentiaalinen vapaa-ajan asukkaiden ryhmä ovat Kuortaneen puutarhakylästä alustavasti tontin varanneet.

KUORTANE VAPAA-AJAN ASUMISEN KUNTANA

Kuortane on Etelä-Pohjanmaalla sijaitseva noin 4 000 asukkaan kunta, joka on säilyttänyt itsenäisyytensä kuntaliitosten myllerryksessä. Kuortaneen sijainti mahdollistaa toiminnalliset yhteydet Seinäjoen kaupunki-seutuun sekä Kuusiokuntien ja Järviseudun seutukuntiin. Kuusiokuntien seutukuntaan kuului alun perin kuusi kuntaa: Alavus, Kuortane, Lehtimäki, Soini, Töysä ja Ähtäri. Vuonna 2009 Lehtimäki teki kuntaliitoksen Järviseudun seutukuntaan kuuluvan Alajärven kaupungin kanssa ja irrottautui sen myötä Kuusiokunnista. Samana vuonna Soinin kunta siirtyi Kuusiokuntien seutukunnasta Järviseudun seutukuntaan. Vuonna 2013 Kuusiokuntien lukumäärä väheni entisestään, kun Töysän kunta liittyi Alavuden kaupunkiin. Nykyään Kuusiokunnat koostuu Alavuden ja Ähtärin kaupungeista ja Kuortaneen kunnasta. Kuortaneen pohjoispuolella sijaitseva Järviseudun seutukunta puolestaan koostuu

25 2006, 78–80, 95, 137; ks. myös Pitkänen & Kokki 2005: 33 sekä Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon 2006, 53–54.

26 Rinne-Koski & Rantanen 2014a, 11.

Kuortaneen sijainti Etelä-Pohjanmaalla.

viidestä kunnasta, joita ovat seutukuntaan liittyneen Soinin lisäksi Alajärvi, Evijärvi, Lappajärvi ja Vimpeli.

Kuortane on ollut 2000-luvulla useassa kuntaliitosselvityksessä, joissa osapuolina ovat olleet Seinäjoen (2009) lisäksi muun muassa Lehtimäki (2006) sekä Alavus ja Töysä (2007–2008). Tällä hetkellä alueella on menossa valtion asettama erityinen kuntajakoselvitys, jonka osapuolia ovat Kuortaneen lisäksi Ilmajoki, Isokyrö, Kuortane, Alavus ja Seinä-

joki.²⁷ Varsinaisten kuntaliitosten lisäksi Etelä-Pohjanmaan seutukuntien alueilla on tehty sopimuksia kuntarajat ylittävästä kuntayhteistyöstä, joissa myös Kuortane on ollut mukana (esim. Komia-kaupunkiseutu-markkinointi).

Yksi Kuortaneen vahvuuksista on sen sijainti Kuortaneenjärven ympärillä, minkä vuoksi alue on suosittua vapaa-ajan asumisen aluetta. Vuoden 2013 loppuun mennessä Kuortaneella oli 743 mökkiä.²⁸ Vapaa-ajan asuminen on muodostunut vuosikymmenien aikana olennaiseksi osaksi Kuortanetta, sillä ensimmäiset tunnetut kesäasukkaat, Armi ja Heikki Klemetti, ovat rakentaneet Kuortaneenjärven rantaan kesäasuntonsa Heliän jo vuonna 1903. Kuortanelais syntynyt Heikki Klemetti (1876–1953) tunnetaan erityisesti kuoronjohtajana, säveltäjänä ja kirjailijana. Hänen elämäntyönsä pohjautuu vahvasti paikalliseen kansanperinteeseen, jonka vuoksi hän on monella tavalla olennainen osa kuortanelaisten kotiseutua yhä tänä päivänäkin. Varsinainen kesämökkirakentaminen Kuortaneella kiihtyi 1960-luvulla, kun Kuortaneenjärven rannalla sijainneen Länsirannan sahan maat lohkottiin kesämökkitonteiksi. Erityisen voimakasta kesämökkikannan kasvaminen oli vuosina 1970–1990, jolloin mökkikanta melkein kolminkertaistui. Rakennustahti säilyi vilkkaana vielä vuosien 1990–2000 aikana, mutta sen jälkeen rakentaminen on hiljentynyt. Suurin syy mökkirakentamisen hiipumiselle saattaa olla sopivien mökkitonttien puute, sillä tulijoita alueelle kyllä olisi.²⁹

Kuortaneelle suunnitteilla olevan puutarhakylähankkeen tarkoituksena on vastata alueen mökkitonttipulaan. Puutarhakylähanke perustuu perinteisen siirtolapuutarhan periaatteisiin, joita on modernisoitu vastaamaan paremmin nykyajan vaatimuksia. Alustavien suunnitelmien mukaan kirkonkylän viereen Kuortaneenjärven rannalle on tarkoitus perustaa noin 70 puutarhakylätonttia, joille rakennettavat mökit veloitetaan liittymään kunnalliseen vesi- ja viemäriverkkoon. Hanke on herättänyt runsasta kiinnostusta alueella: vuonna 2011 toteutetussa koevarauksessa miltei kaikki tontit tulivat merkityiksi.

27 Ks. esim. Harjunen & Luukkonen 2014.

28 Kuntien avainluvut 2014.

29 Riukulehto & Rinne-Koski 2013, 60–63, 132–134.

Kuortaneen puutarhakylästä tontin varanneiden näkemyksiä vapaa-ajan asumisesta on käsitelty tarkemmin Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin vuosina 2012–2013 toteuttamassa *Muuttuvat mökkeilytyylit ja maaseudun palveluympäristön modernisoituminen* -hankkeessa, jossa muun muassa selvitettiin puutarhakylästä alustavasti tontin varanneiden ajatuksia vapaa-ajan asumisesta ja puutarhakylästä esimerkkinä mökkeilyn monipuolistumisesta ja muuttumisesta. Projektin tuloksista on kerrottu hankkeen raportissa³⁰ sekä *Maaseudun Uusi Aika* -lehdessä julkaistussa artikkelissa³¹, jotka tarkastelivat aineistoa mökkeilyn muuttumisen näkökulmasta. Haastateltavien kunnalle asettamia odotuksia ja ajatuksia puutarhakylän ulkopuoliseen paikalliseen yhteisöön osallistumisesta ei näissä raportoinneissa ole käsitelty.

Millaisen merkityksen mökkipaikkakunta saa osana asumista, ja millaisia näkemyksiä vapaa-ajan asukkailla on kunnan toimintaan osallistumisesta ja siihen vaikuttamisesta, kun asumista tietyllä alueella, tässä tapauksessa Kuortaneen puutarhakylässä, vasta suunnitellaan? Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta otokseen valikoituneilla tontinvaraajilla ei vielä ole varsinaisia vapaa-ajan asumisen kokemuksia kunnasta. Tämän vuoksi vastaukset todella ilmaisevat odotuksia eivätkä käytännön kokemuksia kunnassa asumisesta ja paikallisyhteisöistä.³²

Puutarhakylästä tontin varanneiden näkemyksiä ja ajatuksia selvitettiin haastatteleamalla 15 varaajaa, jotka valittiin tonttien varauslistalta. Haastatteluteemat käsittelivät vastaajien taustatietojen lisäksi puutarhakylään rakennettavaa mökkiä, odotuksia kylää ja paikallista yhteisöä kohtaan, näkemyksiä palveluiden käytöstä ja ajatuksia paikalliseen yhteisön toimintaan osallistumisesta. Kuntalaisuuden näkökulmasta haastateltavilta on kysytty heidän odotuksistaan Kuortaneen kuntaa ja sen palveluja kohtaan, kiinnostuksestaan osallistua paikalliseen toimintaan sekä kiinnostuksestaan siirtää omaa osaamistaan Kuortaneelle. Haastattelut tallennettiin ja litteroitiin tekstiksi.

Aineiston käsittelyn ja analyysin menetelmänä käytettiin diskurssi-analyysia. Kieltä käyttämällä puhuja antaa eri asioille merkityksiä, joiden

30 Modernisoituvat mökkeilytyylit. Paikallisten palveluympäristöjen muutosvoima 2014.

31 Rinne-Koski & Rantanen 2014b.

32 Vrt. Rinne-Koski & Rantanen 2014b.

kautta hän tuottaa, eli rakentaa ja jäsentää, sosiaalista todellisuutta.³³ Puhetta analysoitaessa kiinnostuksen kohteena oli, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan ja millaisen kuvan se tuottaa kohteestaan. Todellisuudelle annetut merkitykset muodostavat merkityskokonaisuuksia, joita tässä kutsutaan diskursseiksi. Ne eivät suoraan kuvaa kohdettaan, eli tässä tapauksessa Kuortanetta vapaa-ajan asumisen kuntana, vaan erilaisia puhetapoja jäsentää vapaa-ajan asumista ja kuntalaisuutta Kuortaneella.³⁴

Haastatteluaineistosta selvitettiin ensiksi, miten haastateltavat näkivät Kuortaneen vapaa-ajan asumisen kuntana ja mitä he puhuivat kuntaan ja paikallisyhteisöön kohdistuvista odotuksistaan. Tarkastelun perusteella aineistosta muodostui yhdeksän teemaa, joita olivat haastateltavien sukujuuret alueelle, kunnan asioihin vaikuttaminen, muuttaminen Kuortaneelle, julkiset palvelut, mökkeilijöille suunnatut palvelut, odotukset kunnalle, oman osaamisen siirtäminen alueelle, osallistuminen tapahtumiin sekä näkemykset kunnan kehittämisestä. Aineiston teemoittamisen jälkeen teemat yhdistettiin yhdeksi aineistoksi, joka siis koostui ainoastaan kuntaa ja kuntalaisuutta käsittelevistä puheenvuoroista. Tämän jälkeen tiivistetystä aineistosta pyrittiin tunnistamaan, millaisilla puhetavoilla haastateltavat rakensivat suhdettaan Kuortaneeseen mökkikuntana.

Puutarhakylästä tontin varanneiden kuntalaisuuspuhunnat

Haastateltavat puhuivat Kuortaneesta mökkikuntana kolmella tavalla. Nimeän ne asukkaan omiksi odotuksiksi (odotusdiskurssi), aktiiviseen ja passiiviseen suhtautumiseen jakautuvaksi toiminnalliseksi kuntalaiseksi (aktiivinen ja passiivinen kuntalaisuusdiskurssi) sekä Puutarhakylän näkemisenä mahdollisuutena kunnalle (mahdollisuusdiskurssi). Seuraavassa läpikäydään puhetapoja tarkemmin.

33 Berger & Luckmann 1994.

34 Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 17–29; Eskola & Suoranta 1998, 195–204; Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 66–70.

ASUKKAAN OMAT ODOTUKSET

Puutarhakyöstä alustavasti tontin varanneet suhtautuivat kuntaan odottavien mielin. Heillä ei välttämättä ollut erityisiä odotuksia kuntaa kohtaan esimerkiksi vapaa-ajan asukkaille suunnattujen palveluiden toivossa, mutta hiljaisena odotuksena puhunnassa oli, että kunta varmistaa toiminnallaan vapaa-ajan asumisen edellytykset sekä ylläpitää ja kehittää niitä.

Haastateltavien kunnalle asettamat odotukset liittyivät erityisesti vapaa-ajan asumisen edellytyksiin kunnassa. Odotukset jakautuivat ensinnäkin kunnan infrastruktuurin ylläpitoon mutta myös kehittämiseen puutarhakyösten osalta:

Siellä vaan ne kunnan palvelut, että vesi ja liikenne eli teitten kunnossapito, kaikki tämäntyyppiset. (P4)

– – totta kai siinä tulee toiveita Kuortaneen kunnan suuntaan, että muodostuis se kävelyreitti sinne esimerkiksi Kuortaneen [keskustaan], että se on toinen ja sitten tietysti toiveita vois olla, että nythän latukone kiertää siitä kohtaa läheltä, että jos sinne latuja tehdään talvella niin sillä lailla. (P11)

Ei nyt varmaan pidä [järjestää erikseen vapaa-ajan asukkaille palveluita], mutta ehkä kannattais sillä tavalla kumminkin, että ottais sinne sitä vetovoimaa sinne paikkakunnalle. Varmaan niilläkin, että jos olis tiedossa, että järjestetään säännöllisesti jotain tapahtumia, niin miksei. (P6)

Toinen vapaa-ajan asumisen odotuksiin liittyvä asia ovat kunnasta tällä hetkellä saatavat palvelut. Palveluodotukset jakautuvat kaupallisiin ja julkisiin palveluihin. Haastatelluilla ei ollut suuria odotuksia julkisten palveluiden käyttöön muutoin kuin terveyteen liittyvissä hätätapauksissa. Osa haastateltavista luettelee listan erilaisia julkisia palveluja, minkä jälkeen niiden käyttötarve vapaa-ajan asunnolla kuitenkin hylätään:

Ja mitäs sitten, mitä julkisia palveluja mökkeilijä nyt vois tarvita... emmä nyt yhtäkkiä keksi, mutta jos sairastuu niin mitäs sitten tehdään, jos tarvii vaikka jotakin ambulanssia tai jotakin ensiapua. Kyllä kai Kuortaneella terveyskeskus on. Ja mitä, onko siellä poliisia? – – Joo, emmä mitään muuta, tuskin kunnan palveluja tarvitaan. (P3)

Niin no, ei nyt välttämättä ainakaan mitään bussiliikennettä eikä tuollaista, kyllä nykyään kaikki menee liikkuu autoilla. En tiedä, miten olis nuo terveyteen liittyvät palvelut sitten, – – No ehkä vois olla joku sellainen, terveyskeskuksen palvelu tai joku sellainen. (P6)

Keskustelu paikkakunnan julkisten palveluiden käytöstä liittyy lähinnä niiden saavutettavuuteen. Pienessä kunnassa kunnantalo on usein kiinni kesäisin; juuri silloin, kun vapaa-ajan asukkaat olisivat paikkakunnalla ja voisivat hoitaa asioita henkilökohtaisesti. Osa haastateltavista ratkaisisi asian asioimalla Internetin kautta.

Ja sitten jos tarvitaan, niin ne täytyy sitten hoitaa vaan arkena. Nehän ei nyt välttämättä vaadi enää käyntiä nykyään, kun kaikki posti pystyy sähköpostilla tai netin kautta hoitamaan. (P3)

Vapaa-ajan asukkaat eivät yleensä käytä mökkikuntansa julkisia palveluita. Esimerkiksi Sisäasiainministeriön vuonna 2006 toteuttaman kyselyn mukaan vapaa-ajan asukkaat käyttävät kunnissa useimmiten kulttuuripalveluja, rakennustarkastusta, terveyskeskuksen päivystysvastaanottoa ja kirjastoa.³⁵ Samankaltaisia tuloksia saivat myös Seppo Aho ja Heli Ilola, jotka tiedustelivat kakkosasumista käsittelevässä tutkimuksessaan vastaajien kirjaston, terveydenhoidon, postin ynnä muiden vastaavien palveluiden käyttöä: näitä palveluja käyttää vain 5 % vastaajista ja 21 % ilmoitti käyttävänsä niitä jonkin verran.³⁶

³⁵ Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon 2006, 32.

³⁶ Aho & Ilola 2006, 79.

Palveluiden käytössä ja yleensäkin paikkakunnan elämässä mukana olemisessa olennainen osa on tiedottaminen³⁷, joka nousi usein esiin haastateltavien puheessa. Osa tontin varanneista ei tunne Kuortanetta niin hyvin, että löytäisi kunnan tarjoamat mahdollisuudet ilman tiedottamista ja markkinointia:

– tiedottamista nyt tietysti sitten, että jostakin löytyis ihan ne lähipalvelut, että tiedettäis niitä hakia, että kuinka ne on auki ja käytettävissä ja ympäri vuoden ja kesän. Ja että kun ollaan suurin osa, jotka sinne mennään, aika vieraita, että olis joku joku mistä me saadaan näitä tietoa. Kaikki mitä on tapahtumat ympäri vuoden kaikki tällaiset, et mihinkä voidaan osallistua tai ilmottautua tai mitä kunnassa tapahtuu sillä lailla. (P5)

Tämäkin voidaan nykyään hoitaa Internetin kautta:

Että tietysti ne Kuortaneen kunnan sivuilta näkyy niinkun näkyy Seinäjoen kaupungin sivuiltakin ne palvelut. Että pääsee tutustumaan sinne sitten aikansa. Kyllähän ne netissä nykypäivänä aika paljon onkin kun vaan menee nettiin ja kirjautuu Kuortaneen kunta, niin löytyy vapaa-aika ja palvelut ja nämä. Emmä tiedä, tarviiko puutarhakyläläiset nyt erikseen sen kummemmin. (P5)

Paikkakunnan elämään mukaan pääseminen edellyttää haastateltavien mielestä aktiivisuutta myös paikallisilta: kunnalta, yrittäjiltä sekä alueen yhdistyksiltä ja järjestöiltä.

Kyllä kunta vois esitellä avoimesti niitä palveluitaan, olla aktiivinen siinä asiassa, että kumminkin ne on ulkopaikkakuntalaisia suurin osa, ketkä siellä mökistä haaveilee. (P9)

Kyl mä tietysti toivoisin, että siinä vaiheessa, kun se kylä syntyy ja se porukka alkaa sinne pikkuhiljaa rakentelemaan niitä mökkejä,

37 Myös esim. Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon 2006, 53.

niin sitten ne lähialueiden palvelujen tarjoajat jollain lailla tulisivat tykö eli lähestyisivät sitten vaikka kyläläisiä koskevalla. No sehän voi olla myös olla niin, että kunta on siinä on jollain lailla elinkeinotoimi mukana, että ne lähestyy ja sitten vaikka näille kyläläisrassukoille joku oma opus tai joku semmonen, mistä tämmöinen pieni ohjeistus tai info siitä, että täältä löytyy ja tärkeimmät yhteystiedot ja palveluista, – –. (P7)

Sillai voi viestiä viedä tämänkin kautta, että paikkakunnan eri yhdistykset jotka toimii, niin huomiois sitten myös nämä mökkiläiset markkinoinnissa. (P9)

Kuntaan suunnatut odotukset liittyvät pääasiassa vapaa-ajan asumisen mahdollistaviin tekijöihin, joita ovat esimerkiksi kunnan infrastruktuurista huolehtiminen ja sen kehittäminen. Teknisiin ja infrastruktuuriin liittyvien odotusten lisäksi haastateltavat ilmaisivat myös sosiaalisia tai yhteisöllisiä odotuksia siitä, kuinka kunta-alueen yritykset ja yhdistykset sekä järjestöt ottavat vapaa-ajan asukkaat huomioon toiminnassaan. Kunnan tarjoamista mahdollisuuksista ja palveluista tiedottaminen mielletään erityisesti uusia vapaa-ajan asukkaita ja paikallista toimintaympäristöä sekä yhteisöä yhdistäviksi tekijöiksi.³⁸

TOIMINNALLINEN KUNTALAINEN

Toiminnallisessa kuntalaisuuspuheessa haastateltavat rakensivat suhdettaan kuntaan toiminnan kautta. Siinä korostui kaksi toiminnan ääripäätä: aktiivinen toimeliaisuus ja passiivinen suhtautuminen.

Aktiivinen toimeliaisuus koostuu osallistumisesta ja aloitteellisuudesta. Osallistumisella tarkoitetaan tässä paikkakunnan tapahtumiin osallistumisen lisäksi muun muassa oman osaamisensa siirtämistä vapaa-ajan kuntaan. Muutama haastateltava oli valmis harkitsemaan oman osaamisensa siirtämistä esimerkiksi harrastustoimintaa vetämällä, etätöitä tekemällä, yritystoimintaa laajentamalla tai eläkepäivinä satunnaisia palkkatöitä tekemällä:

38 Myös Rantanen 2014, 83.

Ja nykyisinhän saa tehdä töitä, kun on eläkkeelläkin, että voishan sitä jotain ihan vielä jotain tehdä rahankin eestä. (P4)

Osa haastateltavista ei pitänyt mahdollisena sitäkään ajatusta, että siirtyisi kokonaan asumaan Kuortaneelle:

Mulla henkilökohtaisena haaveena suoraan sanottuna on jossain vaiheessa ollut sekin, että esimerkiksi miksei me voitaisi muuttaa kokonaan sinne jossain vaiheessa – – (P7)

Toinen tapa osallistua kunnan toimintaan on asioiden aktiivinen seuraaminen:

Kyllä varmaan ollaan aktiivisia kuntalaisia sillä lailla että seurataan, missä nyt ollaankaan sitten. Jos siellä ollaan, Kuortaneella ollaan kirjoilla, niin kyllä me varmaan silloin seurataan sitä kunnan elämää ja kaikkea tämmöistä, mitä voitais omalta osaltaan tehdä sitten lisää. (P4)

Osallistumista enemmän haastateltavat puhuivat vaikuttamisesta. Sen suhteen puhutavat jakaantuivat kahtia: ensinnäkin siihen, mihin asioihin haluttaisiin vaikuttaa ja toiseksi siihen, kuka saa tai on oikeutettu vaikuttamaan kunnan toimintaan tai päätöksiin. Eniten haastateltavia kiinnostivat alueen kaavoitus ja rakennusoikeudet; myöhemmin alueen yleinen kehitys.

Enemmän kiinnostusta herätti kuitenkin kysymys siitä, kuka kunnassa voi ja saa vaikuttaa. Osa haastateltavista haluaisi ottaa osaa kunnan päätöksiin ja toimintaan kuntalaisen roolissa, osa määrittelee suhdettaan kuntaan välillisesti puutarhakyläyhteisön kautta.

No kyllä me halutaan varmaan vaikuttaa ainakin sen ympäristön kehitykseen siinä. Et siihen varmaan monet haluaa vaikuttaa, tai emmä nyt muuten tiedä, että onko se nyt niin tarpeellista, että kyllä mä tiedän, että ne varmaan, jotka on siellä tosi paljon, niin haluais päästä vaikuttamaan myös päätöksentekoon enemmän. (P14)

Jos on kunnan asukas, niin yhtäläillä vaikuttaa kuin muukin kunnan asukkaat, mutta kyllä me niin kun yhteisönä jonkun verran voidaan mielipide sanoa. Ei yksittäisinä mökkiläisinä. Mut yhteisönä, yhteisön ääni pitäis kuulua, jos me ollaan niinkin iso, 75 tontinomistajaa niin henkilöluvaksi käännettynä pienes kunnas, niin siinä pitäis jotakin olla äänivaltaa. Sen kautta vaikuttaa. (P5)

Joidenkin mielestä kunnan asioihin ja päätöksentekoon saavat vaikuttaa ainoastaan kunnan ”oikeat asukkaat”. Moni haastateltava puhuu itsensä irti kunnan asukkuudesta tuottaen itse osallistumisen rajoitteita itselleen. Toisaalta kun kunnan ja vapaa-ajan asukkaan välille löytyy yhteinen vuorovaikutusrajapinta, muuttuu puhetapa vaikuttamisen oikeutuksen varovaiseksi ehdollistamiseksi:

No, mun mielestä niin kauan, kun sä et oo virallisesti kuntalainen, niin emmä nää, et... – – mitä puhutaan yleisesti kunnan päätöksentekoon, niin eiköhän se oo sitten niitten oikeitten kuortanelaisien oikeus ja velvollisuuskin, emmä ainakaan siitä murehtis. (P7)

Ainakin olisi hyvä, että kunta tiedottais, et mitä tätä mökkikylää koskien on menossa ja mitä uutta on tulossa, ja kuitenkin otettaisiin mökkeilijöidenkin mielipiteitä huomioon. Ollis hyvä olla kumminkin joku semmoinen yhteys, kuuleminen ja muutoksista tiedottaminen. Et kuitenkin on osa kuntaa, sillä tavalla kunnan omistamalla maalla. (P13)

No ei välttämättä [pitäisi pystyä vaikuttamaan kunnan päätöksiin tai toimintaan]. Mutta tietenkin jos mahdollisuus tarjottaas, niin ei se pahittekskaan olisi, mutta itte en olisi varmasti siltä kantilta ajattelemas. Tietenkin jokka asuus vaikka pitempään tai ympäri-voitisesti asuuvat siellä niiden niin totta kai sen tyyppisenä ihmisenä varmaan ollis hyvä se vaikuttamismahdollisuus. (P6)

Haastateltavien puheessa kuntalaisuus rajautuu siis ensinnäkin alueellisesti puutarhakylän rajojen mukaan, toiseksi kunnassa asumisen

keston myötä ja kolmanneksi kunnan maa-alueella asuvan intressiryhmänäkökulman mukaan. Vapaa-ajan asunnolla vietetty aika on nähty ratkaisevaksi tekijäksi kunnan toimintaan ja päätöksentekoon oikeutavana seikkana myös muissa tutkimuksissa.³⁹ Aho ja Ilola huomauttavat lisäksi, että vaikka mökkeilyä ja kakkosasumista käytetään usein rinnakkaisina termeinä, on tutkimuksissa silti pohdittu vain vähän sitä, olisiko kakkosasukkaat syytä erottaa jotenkin mökkiläisistä.⁴⁰ Vapaa-ajan asunnolla vietetyn ajan pituus on luonnollisesti yksi vapaa-ajan kuntalaisuuteen vaikuttava tekijä, mutta yhtä merkittävää on se, koetaanko vapaa-ajan asumisen paikkakunta toiseksi kotipaikaksi. Puutarhakylästä tontin alustavasti varanneiden joukossa on henkilöitä ja perhekuntia, joilla ei ole aikaisempia yhtymäkohtia Kuortaneelle, sellaisia, joilla on muunlaisia aikaisempia kokemuksia Kuortaneelta sekä varaajia, joille ” – se alueena tosiaan on kuin toinen kotipaikka. Totta kai silläkin on iso merkitys”. (P7)

Kunnan maa-alueella sijaitseva vapaa-ajan asunto on tekijä, jonka myötä vapaa-ajan asukkaalle muodostuu intressinäkökulma kuntaan nähden. Yksittäisen tontinomistajan lisäksi puutarhakylä yhteisönä tulisi muodostamaan suuren alueellisen vapaa-ajan asukkaista koostuvan vaikuttajaryhmän alueella, jolla odotetaan olevan jonkinlaista painoarvoa osana paikallista yhteisöä. Yhteisössä on voimaa, jonka myötä vapaa-ajan asukkaiden yhteisöllä arvellaan olevan suurempi vaikutus kuntaan nähden kuin yksittäisillä vapaa-ajan asukkailla. Kollektiivisen joukkovoiman merkitys nousi esiin myös Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin toteuttaman kuntaliitostutkimuksen yhteydessä, jossa asukkaiden joukkovoiman vaikuttavuutta yksittäisiin näkemyksiin verrattuna painotettiin sekä viranomaisten haastatteluissa että asukaskyselyssä.⁴¹ Yhteisön joukkovoimalla on erään haastateltavan mielestä hyötyä muusakin mielessä, sillä muutama haastateltavista pelkäsi leimautumista, mikäli vapaa-ajan asukkaana alkaa kovin kärkkäästi puuttua kunnan toimintaan. On kuitenkin huomattava, että kunnan toimintaan voi vaikuttaa epäsuorastikin:

39 Esim. Aho & Ilola 2006, 141.

40 Aho & Ilola 2006, 150–151.

41 Rinne-Koski, Saartenoja, Rantanen & Tantarimäki 2012, 17, 28.

Mun mielestä kuntaan pystyy kyllä epävirallistakin reittiä menemään, ettei se nyt oo, ettei se [vaikuttaminen] nyt oo pelkän asukas-yhdistyksen [varassa], että se nousis niin merkittäväksi asiaksi – –.
(P11)

Passiivinen kuntalaisuuspuhunta rakentui aineistossa yllättävän monella tavalla. Yleisin passiivinen puhunta syntyi tarvenäkökulman kautta: osa haastateltavista ei kokenut tarvitsevansa kunnalta mitään, jolloin yhtymäkohta kuntaan jää pieneksi. He eivät ajatelleet puutarhakylästä tontin varanneiden tarvitsevan erikoiskohtelua kunnan taholta, eivätkä he eivät ajatelleet poikkeavansa mitenkään erityisesti tavallisesta kuortanelaisesta asukkaasta.

Toinen tapa rakentaa passiivista suhtautumista kuntaa kohtaan jäsenyi paikkasidoksen kautta. Per Gustafson (2001) toteaa, että yleisesti ottaen paikan merkitystä voidaan tarkastella ainakin kahden erilaisen näkökulman kautta. Niistä toinen painottaa paikkaan liittyviä arvoja, yhteisöä, alueellisuutta, identiteettiä sekä juuria ja toinen tarkastelee paikkaa osana ihmisten liikkumista, jolloin paikan merkitys muuttuu. Kahden tai useamman paikan välillä liikkuvat ihmiset ilmentävät Gustafsonin mukaan kolmenlaisia paikkasuhteita: toiset näkevät paikat toisilleen vastakkaisina, joiden välillä on tehtävä valinta; toisten mielestä paikat ovat toisilleen vastakkaisia, mutta he pyrkivät löytämään tasapainon niiden välillä, ja jotkut näkevät paikat toisiaan täydentävinä ja nauttivat molemmista.⁴² Kun paikkoihin kiinnittymistä tarkastellaan kuntalaisuuden näkökulmasta, on suurimman osan ihmisistä todettu kiinnittyvän kuntaan, kylään tai asuinalueeseen.⁴³ Kaj Zimmerbauer ja Timo Suutari toteavat, että kuntasamastumisen rinnalla on syytä tarkastella jokapäiväisen elämän ja sosiaalisen vuorovaikutuksen myötä syntyvää paikallisidentiteettiä, joka toimii ihmisiä paikallisyhteisöön kiinnittävänä tekijänä.⁴⁴ Ellei tällaista vuorovaikutussuhdetta vielä ole, on selvää, että kunta ei näyttäyty erityisen kiinnostavana alueena:

42 Gustafson 2001.

43 Esim. Pekola-Sjöblom 2011, 60–89.

44 Zimmerbauer & Suutari 2007, 355.

Ei sillä lailla oo Kuortaneen kuntaan mitään sidoksia, niin ei sen kautta kiinnosta toimiakaan. (P1)

Tätä taustaa vasten ei ole yllätys, että haastateltavat poissulkevat itsensä nimenomaan kunnan jäsenyyden kautta:

Ei, koska katson, että jokainen kunta huolehtii vakituisista asukkaistaan. Minun tarpeistani huolehtii sitten Espoon kaupunki. Emmä voi jonakin mökkiläisenä mennä vaatimaan sitä tätä ja tuota. Että mä siis ajattelin tällä tavalla, että heillä on siellä nämä, jotka asuu ja maksaa veronsa sinne. He on ensisijaisia palvelun saajia. Ja meikäläinen on toinen ja esimerkiksi lääkäripalveluita käyttäisin sitten Seinäjoen yksityisiä lääkäripalveluita esimerkiksi. (P12)

Siinä tapauksessa, jos sä asut siellä. Silloinhan sä oot kuntalainen. Että ei mun mielestä sen kummemmin tarvitse. (P10)

Haastateltavat tuottivat kuntalaisuuskäsityksensä pääasiassa kuntalaisuuden normatiivisen näkökulman kautta. Tämä näkyy erityisen hyvin esimerkiksi siinä, että haastateltava, joka aikaisemmin oli luonnehtinut Kuortanetta toiseksi kotipaikakseen, ei silti katsonut olevansa oikeutettu tai velvoitettu olemaan mukana kunnan toiminnassa: ”Niin olla mukana siinä [kunnan toiminnassa]? No emmä tiedä, niin kauan kun mä en oo kuortanelainen, niin en.” (P7)

Haastateltavat näkevät kuntalaisuuden kriteereiksi ensinnäkin kunnassa asumisen; toiseksi, että asuminen on luonteeltaan pysyväisluonteista, mitä vapaa-ajan asuminen ei haastateltavien puhunnan mukaan ole, ja kolmanneksi, että kunnan asukkaat maksavat kuntaan veroja. Toissijainen asukas ei ole oikeutettu toisen kunnan palveluihin muutoin kuin antamalla jotain vastineeksi:

En [kiinnostunut osallistumaan kunnassa johonkin toimintaan] muuta kuin palveluiden käyttäjänä ja maksajana. (P8)

Haastateltava ottaa puheenvuorossaan ulkopuolisen osallistujan roolin ja antaa samalla itselleen oikeuden palveluiden käyttöön maksavana asiakkaana. Kuntalainen palveluiden ostajana on yksi mahdollinen kunnan ja kuntalaisen vuorovaikutusmuoto. Sakari Möttönen luettelee muitakin kuntalaisen rooleja: potilas, kansalaisvelvollisuuden täyttävä, käyttäjä, kulluttaja ja kansalainen. Möttönen huomauttaa, että kolmessa ensimmäisessä roolissa kuntalainen nähdään yksilönä, jolla on oikeuksia ja velvollisuuksia. Kolme jälkimmäistä roolia puolestaan kohtelevat kuntalaisia kollektiivina, jolle ei tuoteta yksilöllisiä palveluja.⁴⁵ Kuortaneelta tontin hankkimista suunnittelevat esittävät itsensä pääasiassa nimenomaan jälkimmäisessä valossa, joissa heillä on ikään kuin välillinen rooli kunnan toiminnassa. He eivät miellä itseään kuntalaisiksi, mutta jonkinlainen vuorovaikutussuhde heillä ja kunnalla kuitenkin tulisi olemaan. Mielenkiintoista on, että erään haastateltavan mielestä tilanne saattaa kuitenkin oleellisesti muuttua mahdollisen kuntaliitoksen myötä:

Tietysti siinä tilanteessa, jos Kuortaneen kunta on osa Seinäjokea tulevaisuudessa, sittenhän tilanne on toinen. Kuka tietää lähivuosien kuntajaosta, että sittenhän ajattelin, että se [oman osaamisen siirtäminen Kuortaneelle] voisi olla helpompakin, saman kunnan sisällä sekä asunto että vapaa-ajan asunto. En tiedä. (P8)

Mikään muu ei kuitenkaan olisi oleellisesti muuttunut hallinnollisten rajojen siirtymistä lukuun ottamatta. Kuntalaisuus tuntuisi siis olevan normatiivisen hallinnollisen määritelmän lisäksi myös sosiaalinen institutio⁴⁶, jossa kuntalaisuuden koetut rajat muistuttavat rutiineja: ne ovat niin arkisen tavallisia ja automaattisia, ettei niiden merkitykseen osata kiinnittää huomiota, vaikka ne vaikuttavat olennaisen ohjaavasti ihmisten käsityksiin ja käytökseen. Kukaan haastateltavista ei myöskään kyseenalaistanut tai haastanut hallinnollisen kuntalaisuusnäkökulman tuottamaa kokemusta siitä, että vapaa-ajan asukas ei ole samanarvoinen kunnan varsinaisiin asukkaisiin verrattuna, vaan se hyväksyttiin

⁴⁵ Möttönen 2010, 3.

⁴⁶ Vrt. Riukulehto 2001, 12–13.

sellaisenaan. Ajatusten lukkiutuneisuudesta huolimatta hallinnollinen kuntalaisuus on kuitenkin vain yksi asukkaiden kokemuksellinen ulottuvuus. Tulevaisuuden uudistuksia tehtäessä ja kuntalaisuutta määriteltäessä on tärkeää tehdä näkymätöntä näkyväksi myös kuntalaisuuden osalta.⁴⁷

PUUTARHAKYLÄ MAHDOLLISUUTENA KUNNALLE

Vapaa-ajan asukkaat puhuivat kuntasuhteestaan myös mahdollisuutena. Muut suhtautumistavat (asukkaan omat odotukset ja toiminnallinen kuntalaisuuspuhunta) jäsenyivät pääasiassa vapaa-ajan asukkaiden omien lähtökohtien kautta, mutta mahdollisuuspuhunta rakentui haastateltavien puheessa pääasiassa puutarhakylästä kunnalle avautuvien mahdollisuuksien ja siitä mahdollisesti saatavan hyödyn ympärille. Puutarhakylän arvioitiin tuovan kuntaan ensinnäkin taloudellista hyötyä, joka ilmenee lisääntyneenä kulutuksena ja palvelujen käyttönä:

Ihmisiä lisää ja verotuloja kunnalle lisää, kysyntä palveluissa luo työpaikkoja lisää. (P4)

Mökkirakentaminen on loistava tilaisuus Kuortaneen kunnalle, että rakentajia ja rakennusliikkeitä ja kaikkia mahdollisia tavarantoimittajia sekä Kuortaneelta että tästä lähiympäristöstä tietystikin. (P3)

Elinkeinoelämälle koituvan hyödyn lisäksi vapaa-ajan asukkaat tuovat kuntaan elinvoimaa ja vahvistavat kunnan imagoa sekä vetovoimaa:

Sehän tuo elinvoimaa niin paljon sinne kuntaan lisää. Siellä on kesäasukkaita, mutta se että se olis valtava määrä lisää. Olis kovasti kuhinaa silloin, niin sanotusti. (P7)

Niin, positiivista sanomaa Kuortaneesta vie eteenpäin. (P9)

⁴⁷ Vrt. Karisto 2008, 215–218.

Vapaa-ajan asukkailla on todettu olevan suuri merkitys erityisesti maaseudulle, mitä korostetaan muun muassa erilaisissa maaseudun kehittämiseksi laadituissa suunnitelmissa ja strategioissa. Esimerkiksi maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän⁴⁸ vuosille 2014–2020 laaditussa maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa todetaan vapaa-ajan asukkaiden merkityksen olevan kasvussa erityisesti maaseudun palveluiden käyttäjinä, kehittäjinä ja monipuolistajina sekä paikallisen kehittämisen voimavaroina. Vapaa-ajan asukkaiden potentiaalista huolimatta vapaa-ajan asukkaat ovat monessa kunnassa hyödyntämätön voimavara.⁴⁹ Samaa mieltä on myös Kuortaneella jo mökkeilevä puutarhakylästä tontin varannut haastateltava:

Kyllähän mä näen, että se [vapaa-ajan asukkaat] on rikkaus ja sitten se, että mun mielestä Kuortane ei oo ehkä sitä parhaalla mahdollisella tavalla hyödyntänyt, että siellä on paljon sellaisia hyvin menestyneitä yrittäjiä, heillä on mökkejä siellä, että tavallaan jollakin tavalla heidän saattaminen yhteen ja tällainen, mieltä, että voisko Kuortaneelle investoida jotakin yrittäjien, siellä varmaan vois joi-tain liikeideoita syntyä. Kun laittais vaan päät yhteen. – – Sanotaan että Kuortaneen yrittäjät ja Kuortaneen kunta vois aktiivisemmin jonkinmoisiin yhteisjuttuihin haastaa meitä mökkiläisiä olevia yrittäjiä vaikka vapaamuotoisiin juttuihin. – – Se on sellainen vahvuus, mitä ei oo välttämättä hyödynnetty. (P9)

Puutarhakyläläisistä voisi olla hyötyä esimerkiksi paikkakunnan majoituskapasiteetin täydentämisessä:

Niitä pystyis mökkiä vuokraamaan esimerkiksi talvisaikana. Majoituskapasiteettiä tulis sinne – – Se tavallaan ruokkis Kuortanetta tämä liikuntapitäjänä, niinkun sen maine on. Ja lisäis sen vetovoimaisuutta, se olis niinkun Vierumäen kaltaiset. Mä en oo

⁴⁸ *Mahdollisuuksien maaseutu – Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2014–2020* 2014, 25.

⁴⁹ Ks. esim. Pitkänen & Kokki 2005, 95–99; myös *Mahdollisuuksien maaseutu – Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2014–2020*, 16.

Vierumäelläkään käynyt ikinä, mut kuvittelisin, että tällaisen liikuntakeskusajattelun kannalta se olis koko maakunnan etu tavaltaan sitten myös. Pieniä juttuja, mutta kuitenkin sellainen imagon kannalta positiivinen. (P11)

Viime vuosina keskustelun aiheiksi vapaa-ajan asumisen osalta ovat nousseet vapaa-ajan asukkaiden ikääntyminen, vapaa-ajan asuntojen modernisoituminen ja uudenlaisten vapaa-ajan asumisen muotojen lisääntyminen. Nämä ovat tekijöitä, jotka omalta osaltaan uudistavat vapaa-ajan asumista ja vaikuttavat siihen, millaiseksi vapaa-ajan asuminen tulevaisuudessa muodostuu. Lisäksi vapaa-ajan asukkaiden taloudellinen varallisuus ja palveluiden käyttömyönteisyys osana vapaa-ajan asumista ovat lisääntyneet, joten vapaa-ajan asukkaiden taloudellinen merkitys maaseutualueille on huomattava myös tulevaisuudessa.⁵⁰ Rantanen toteaaakin vapaa-ajan asumisessa tapahtuvien muutosten edellyttävän sitä, että paikalliset palveluympäristöt vastaavat vapaa-ajan asukkaiden muuttuviin tarpeisiin palvelutuotantoa ja markkinointia kehittämällä.⁵¹ Kuortaneella asiaan on tartuttu:

Ja onhan se kunnioitettavaa, että kehitetään tämmöisiä uusia toimintatapoja kunnan elävöittämiseksi. Varmaan Etelä-Suomessa on ollut joitakin tämäläisiä, mutta uudenlainen malli täälläpäin. (P13)

Kunnan rajojen vaikutus koettuun kuntalaisuuteen

Artikkelin tarkoituksena on ollut tarkastella vapaa-ajan asukkaiden näkemyksiä kuntalaisuudesta vapaa-ajan kunnassaan. Aikaisemmista vapaa-ajan asukkaille suunnatuista tutkimuksista⁵² poiketen tässä tarkastelun kohteena olivat sellaiset vapaa-ajan asukkaat, joilla ei vielä ole

⁵⁰ Rinne-Koski & Rantanen 2014a, 10–16.

⁵¹ Rantanen 2014, 81–83.

⁵² esim. Aho & Ilola 2006; 2008; Pitkänen & Kokki 2005.

varsinaisia kiinnikkeitä kuntaan, vaan he ovat vasta harkitsemassa vapaa-ajan asunnon hankkimista alueelta. Oletuksena on, että vapaa-ajan asunnon hankkimista harkitsevat ilmaisevat todellisia odotuksiinsa perustuvia näkemyksiä kahdessa kunnassa asumisesta ilman, että näkemyksiin vaikuttavat rutinoituneet mökkeilytavat ja niihin liittyvät asenteet.

Haastateltavien tavat jäsentää suhdettaan kuntaan vapaa-ajan asumisen näkökulmasta tuottivat kolme puhetapaa eli diskurssia. Ne muodostuivat pääsääntöisesti sen mukaan, miten haastateltavat jäsensivät suhdetta kuntaan omasta näkökulmastaan. Poikkeuksen muodosti puutarhakylän näkeminen mahdollisuutena, jonka lähtökohdat muodostuvatkin kuntaperustaisesti. Siinä haastateltavat rakensivat kuntasuhdettaan sen mukaan, miten Kuortaneen kunta hyötyisi puutarhakylän vapaa-ajan asukkaista. Puhetapa olisi ollut mahdollista nimetä myös esimerkiksi talousdiskurssiksi tai hyötydiskurssiksi, koska monessa puheenvuorossa puutarhakylää jäsennettiin kunnalle tuoman taloudellisen hyödyn kautta. Tämä ei kuitenkaan ollut niin vallitseva puhetapa, että se olisi leimannut yksiselitteisesti kaikkia keskusteluja, vaan haastateltavat rakensivat puheessaan kylää myös mahdollisuutena. Tämä näkyi muun muassa puutarhakylän lisäarvona esimerkiksi kunnan elinvoiman ja myönteisen imagon kautta. Seuraavaan taulukkoon on koottu kunkin diskurssin sisällä esiintyneet puhetavat.

Tulkinnan perusteella näyttää siltä, että kuntalakiin kirjattu normaatiivinen kuntalaisuus on iskostunut syvälle suomalaisen asukkaan mieleen. Vaikka julkiseen keskusteluun on nostettu yhä enemmän esimerkkejä laajenevasta demokratiakäsityksestä ja kuntalaisten valinnan vapauksien lisääntymisestä, ne eivät heijastu haastateltavien kuntalaisuuskäsityksissä, joissa vallitsee suljettu tai vähintään rajoitettu osallistumisoikeuspuhunta. Poissulkevat puhetavat perustuivat kunnan asukkaiden ja vapaa-ajan asukkaiden välille tuotettuun erotteluun, joka haastateltavien puhetavoissa rajaa sitä, kenellä on oikeus vaikuttaa kunnan toimintaan ja päätöksentekoon ja missä laajuudessa. Tämä näkyi erityisesti siinä, että haastateltavat tietyllä tapaa vähättelivät omaa merkitystään kunnassa ja kunnan toimintaan vaikuttamisessa. He eivät miellä itseään vapaa-ajan asukkaana kunnan asukkaaksi siinä mielessä, että kokisivat olevansa oikeutettuja esimerkiksi käyttämään julkisia

Taulukko 4. Vapaa-ajan asumisen diskursseissa Kuortaneella esiintyneet puhettavat.

Asukkaan omat odotukset (odotusdiskurssi)	Toiminnallinen kuntalainen (toiminnallisuuskurssi)		Puutarhakylä mahdollisuutena (mahdollisuuskurssi)
<ul style="list-style-type: none"> – vapaa-ajan asumisen mahdollisuuksien ylläpito ja kehittäminen – paikkakunnan tapahtumista ja palveluista tiedottaminen: toimintaympäristöön mukaan ottaminen – odotukset paikalliselle toimintaympäristölle 	Aktiivinen: <ul style="list-style-type: none"> – oman osaamisen siirtäminen kuntaan – kunnan päätöksiin vaikuttaminen – kunnan toiminnan seuraaminen – vaikuttaminen kunnan asukkaana tai yhteisönä – erottelu oikeisiin asukkaisiin ja vapaa-ajan asukkaisiin – leimautumisen pelko – epävirallinen vaikuttaminen 	Passiivinen: <ul style="list-style-type: none"> – tarvepuhunta – ei paikkasidosta – normatiivisen kuntalaisuus-käsityksen kautta itsensä poissulkeva puhunta – passiivisen kuntalaisuus-roolin omaksuminen 	<ul style="list-style-type: none"> – Puutarhakylästä kunnalle mahdollisesti koituva hyöty (taloudellinen, elinkeinopoliittinen, elinvoiman parantaminen, positiivisen imagon vahvistaminen) – vapaa-ajan asukkaiden hyödyntäminen – uusien toimintatapojen etsiminen

terveyspalveluja samalla tavoin kuin kunnan omat, siellä vakituisesti asuvat asukkaat, vaikka siihen muodollinen oikeus olisikin. Vapaa-ajan asukkaat eivät myöskään katso olevansa oikeutettuja vaikuttamaan kunnan toimintaan ja päätöksentekoon samalla tavoin kuin kunnan oikeat tai varsinaiset asukkaat. Normatiivisten rajoitteiden sijaan kyse saattaa olla kunnan jäsenyyteen liitetystä sosiaalisten normien vaikutuksesta

ja omaksutuista asenteista: hallinnollisen kuntalaisuuden asettamat rajoitteet piilevät syvässä.

Kuntaan liittävät puhetavatkin ovat varovaisia ja vaatimattomia. Vapaa-ajan asunnolla mahdollisesti tarvittavia palveluita luetellaan, mutta samaan hengenvetoon todetaan, että tuskin niitä kuitenkaan tullaan käyttämään. Samoin kuntaan tai kunnan toimintaan liittyvät mielipiteet ja näkemykset ilmaistaan omia tarpeita vähättelevään sävyyn:

Siinä tietenkin ne yhteydet sinne keskustaan, ja että ne polut pitäis varmaan olla kans sitten, että jos kunnalle terveisiä, niin siinä pitäisi olla semmoinen liikkuminen et vois kävely ja pyöräillen ihmisiä... ettei tarvikaan autolla liikkua välttämättä jos lähtee kaupassa käymään tai harrastamassa tai jotain siinä Urheiluopistolla. Muttei siinä suoraan niin pitkä matka, kilometri, toista sitä matkaa. (P4)

Puhetavan tarkoituksena tuskin on vähätellä vapaa-ajan asukkaiden merkitystä kunnassa vaan todennäköisesti kyse on ennemminkin kohteliaisuudesta, tietynlaisesta poliittisesta korrektiudesta. Kun kunnassa ollaan ikään kuin vieraana, ei isännän toimintaa sovi kovin suurin sanoin arvostella tai oikaista.

Tuloksia tulkittaessa on pidettävä mielessä, että haastateltavien käsitykset kuntalaisuudesta jäsentyvät pääosin normatiivisen kuntalaisuuden ehdoilla todennäköisesti sen vuoksi, että heillä ei ole vielä riittävää paikka- tai tunnesidettä Kuortaneeseen. Siinä missä moni vapaa-ajan asukas haluaa pitää varsinaisen kotipaikkansa ja vapaa-ajan paikkansa tiukasti erillisinä, ovat toiset niin kiinnittyneitä vapaa-ajan asuinpaikkakuntaansa, että rajanveto ykkös- ja kakkospaikkakunnan välillä sekoittuu.⁵³ Kuntalaisuuden kokemiseen liittyvän paikka- tai tunnesidteen kehittyminen perustuu paikkaan juurtumiseen ja sen kotoisaksi tuntemiseen, mutta ne eivät riitä liittämään vapaa-ajan asukasta aidosti kahden kunnan asukkaaksi. Jos vapaa-ajan asukas kokee vapaa-ajan asumisensa alisteisena ikään kuin toissijaisena asuinpaikkana ykköskotiin verrattuna, samaan tapaan kuin tämän aineiston haastateltavat vielä

53 Ks. esim. Hasu 2012.

vapaa-ajan asumisen kokemusten puuttuessa tekivät, ei hänelle todennäköisesti pääse kehittymään kahden kunnan kokemuksellista kuntalaisuutta. Kuntarajat ylittävä asuminen kuntalaisuuden kokemuksen kannalta vaatii vapaa-ajan asumisen kokemista rinnakkaisena varsinaisen virallisen asunnon rinnalla, jolloin asuminen on aidosti monipaikkaisista.⁵⁴ Tällöin voidaan puhua jopa monipaikkaisesta kuntalaisuudesta.

Tämän voisi ajatella pätevän myös kuntaliitoksiin: kuntalaisilla tulee olla tunne siitä, että he ovat oikeasti oikeutettuja olemaan yhdenvertaisia kuntalaisia uudessa kunnassa. Tunne epätasa-arvoisesta asukkaan roolista saattaa johtaa toiminnallisen kuntalaisuuden kääntöpuoleen ja konkretisoitua passiivisena tai jopa sulkeutuvana suhtautumisena uutta kuntaa kohtaan.

Erilaisista suhtautumistavoista huolimatta kuntalaisuus on käsite, jonka sisältöä ei yleensä kyseenalaisteta. Näinkin staattiseksi mielletyksi käsitteeksi se saa silti yllättävän monipuolisia näkökulmia, sisältöjä ja tulkintoja, jotka olisi hyvä huomioida kuntalaisten oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyviä uudistuksia pohdittaessa.

LÄHTEET

HAASTATTELUAINEISTO

- Haastattelu 1 (P1) 6.11.2012
- Haastattelu 2 (P2) 30.11.2012
- Haastattelu 3 (P3) 26.10.2012
- Haastattelu 4 (P4) 2.11.2012
- Haastattelu 5 (P5) 12.11.2012
- Haastattelu 6 (P6) 21.11.2012
- Haastattelu 7 (P7) 26.11.2012
- Haastattelu 8 (P8) 4.12.2012
- Haastattelu 9 (P9) 14.11.2012
- Haastattelu 10 (P10) 4.12.2012
- Haastattelu 11 (P11) 10.12.2012
- Haastattelu 12 (P12) 11.12.2012

54 Kuortaneen puutarhakylästä tontin varanneiden monipaikkaisesta asumisesta ks. Rinne-Koski & Rantanen 2014b.

Haastattelu 13 (P13) 19.12.2012
 Haastattelu 14 (P14) 8.1.2013
 Haastattelu 15 (P15) 21.1.2013
 Haastattelutallenteet ovat tutkijan hallussa.

KIRJALLISUUUS

- Aho, Seppo & Ilola, Heli 2006: *Toinen koti maalla? Kakkosasuminen ja maaseudun elinvoimaisuus*. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 6. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Aho, Seppo & Ilola, Heli 2008: *Kahden kunnan asukkaat – lisää osallisuutta?* Lapin yliopiston matkailun ja liiketoiminnan tiedekunnan julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 1. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino: Tampere.
- Gustafson, Per 2001: Roots and Routes. Exploring the Relationship between Place Attachment and Mobility. – *Environment and Behavior* 33 (5) 2001, 667–686.
- Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi*. HE-luonnos 8.5.2014. Viitattu 13.8.2014. Saatavissa: http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/20140508Lausun/01_HE_kuntalaki.pdf
- Hasu, Eija 2012: Kodista monikotisuuteen. Uusi näkökulma asumisen tutkimukseen. – *Yhdyskuntasuunnittelu* 2012(3) 2012, 46–64.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere.
- Kahari, Osmo 2014: Kurikan kuntaliitoskysely on vapaata riistaa kenelle tahansa. – *Ilkka* 20.3.2014.
- Karisto, Antti 2008: *Satunmaa. Suomalaiseläkeläiset Espanjan Aurinkorannikolla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Karjalainen, Maija 2012: *Kansalaisfoorumit edustuksellisessa päätöksenteossa*. Oikeusministeriön julkaisuja 51/2012. Viitattu 3.9.2014. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-224-8>
- Kuntaudistuksen yleisesite 2014. Viitattu 1.9.2014. Saatavissa: www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/Kunta-sote_esite_FINAL.pdf
- Mahdollisuuksien maaseutu – Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020*. 2014. Alueiden kehittäminen: Työ- ja elinkeinoministeriö. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä YTR. Viitattu 24.8.2014. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/38800/Mahdollisuuksien_maaseutu_Maaseutupoliittinen_kokonaisuohjelma_2014-2020.pdf
- Mikkola, Kati & Rasila, Heidi 2006: Senioriasuminen Suomessa ja ulkomailla. Teoksessa *Tulevaisuuden senioriasuminen (TSA) -hanke. Loppuraportti*. Toimittanut Yrjö Tuppurainen. Oulun yliopisto, arkkitehtuurin osaston julkaisu AO /A 37. Oulun yliopisto, Oulu.

- Modernisoituvat mökkeilytyylit. Paikallisten palveluympäristöjen muutosvoima* 2014. Toimittanut Manu Rantanen. Raportteja 123. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Mikkeli.
- Möttönen, Sakari 2010: *Kuntalaisen muuttuvat roolit*. Kuntaliitto 1/2010. Helsinki. Viitattu 24.8.2014. Saatavissa: <http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/projektit/uusikunta2017/aaineistoajulkaisut/Kuntalaisen-muuttuvat-roolit.pdf>
- Nieminen, Markku 2010: *Kesämökkibarometri 2009*. Alueiden kehittäminen: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12/2010. Viitattu 26.9.2014. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/30360/Kesamokkibarometri_2009_Julkaisu.pdf
- Pekola-Sjöblom, Marianne 2011: *Kuntalaiset uudistuvissa kunnissa. Tutkimus kuntalaisten asenteista ja osallistumisesta ARTTU-tutkimuskunnissa 2008*. Paras-ARTTU-ohjelman tutkimuksia nro 9. Acta nro 229. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Pitkänen, Kati & Kokki, Ruut 2005: *Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten vapaa-ajan asumiseen Järvi-Suomessa*. Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja n:o 11. Joensuun yliopisto, Savonlinna.
- Pitkänen, Kati 2011: *Mökkimaisema muutoksessa – Kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn*. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, no 31. Itä-Suomen yliopisto.
- Ponnikas, Jouni & Voutilainen, Olli & Korhonen, Sirpa & Kuhmonen, Hanna-Mari 2014: *Maaseutukatsaus 2014*. Työ- ja elinkeinoministeriö sekä Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR. Edita, Helsinki.
- Rantanen, Manu & Hyyryläinen, Torsti 2012: *Vapaa-ajan asukkaat paikallisia palveluympäristöjä muovaamassa. – Maaseudun Uusi Aika* 20(2) 2012, 59–66.
- Rantanen, Manu & Rouhiainen, Vesa & Särkkä-Tirkkonen, Marjo & Väisänen, Hanna-Maija 2009: *Eteläsavolaisten vapaa-ajan asukkaiden muuttuvat palvelutarpeet*. Raportteja 40. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Mikkeli.
- Rantanen, Manu 2014: *Yhteenveto ja johtopäätökset: mökkeilytyyliin muuttumisen suhde paikallisten palveluympäristöjen rakentumiseen*. Teoksessa *Modernisoituvat mökkeilytyylit. Paikallisten palveluympäristöjen muutosvoima*. Toimittanut Manu Rantanen. Raportteja 123. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Mikkeli, 77–86.
- Rinne-Koski, Katja & Rantanen, Manu 2014a: *Tausta ja kirjallisuus*. Teoksessa *Modernisoituvat mökkeilytyylit. Paikallisten palveluympäristöjen muutosvoima*. Toimittanut Manu Rantanen. Raportteja 123. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Mikkeli, 10–16.
- Rinne-Koski, Katja & Rantanen, Manu 2014b: *Kuortaneen puutarhakylämökkeily muutoksen peilinä. – Maaseudun Uusi Aika* 22(2) 2014, 5–19.
- Rinne-Koski, Katja & Riukulehto, Sulevi 2013: *Kotiseudun kerroksia Kuortaneelta. Kuortaneenjärven lähiympäristö kotiseutukuvassa*. Raportteja 110. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Rinne-Koski, Katja & Saartenoja, Antti & Rantanen, Manu & Tantarimäki, Sami 2012: *Kuntaliitos ja maaseutualueiden asukasosallistuminen Kouvolan, Salon ja Seinäjoen kaupungeissa*. Raportteja 79. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Riukulehto, Sulevi & Rinne-Koski, Katja 2013: *Otta noessa – Kuortaneenjärven kotiseututihenytymien syvärakenteita*. Julkaisuja 31. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Riukulehto, Sulevi 2001: *Vanhan institutionalistisen koulukunnan juuret ja instituution käsite*. Teoksessa *Järkäleitä ja kulmakiviä. Instituutiot yhteiskunnassa*. Toimittanut Sulevi Riukulehto. Levón-instituutti, julkaisu no 96. Vaasan yliopisto, Vaasa.

- Selvitys kuntalain uudistustarpeista* 2011: Kuntalain kokonaisuudistusta kartoittava työryhmä. Valtiovarainministeriön julkaisu 10/2011. Valtiovarainministeriö, Helsinki. Viitattu 1.9.2014. Saatavissa: <http://beta.vm.fi/documents/10623/357692/Selvitys+kuntalain+uudistustarpeista+%28julkaisu+4.2.2011%29/a7465874-e42c-43d6-b1f3-e28174f33d2e> Terveystieteellinen tutkimuskeskus 1326/2010.
- Tiihonen, Arja 2013: Mökkeilystä vastapainoa arjen asumiselle. – *Hyvinvointikatsaus* 2/2013, 7–11.
- Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon* 2006: Sisäasiainministeriön julkaisu 14/2006. Sisäasiainministeriö, Helsinki.
- Zimmerbauer, Kaj & Suutari, Timo 2007: Alueellinen identiteetti kuntarakenteen muutosproesseissa – aluesamaistumisen olemuksen ja tutkimuksellisten haasteiden jäljillä. – *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 4/2007, 348–359.

VERKKOJULKAISUT

- Harjunen, Raimo & Luukkonen, Jouko 2014: *Seinäjoen seudun erityinen kuntajakoselvitys*. Viitattu 26.9.2014. Saatavissa: <http://www.seinajoki.fi/seinajoenkaupunki/erityinenkuntajakoselvitys2014-2015/ohjausryhma/muunmateriaali.html>
- Kuntien avainluvut* 2014: Tilastokeskus. Viitattu 14.8.2014. Saatavissa: <http://tilastokeskus.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/300.html>
- Raisio, Harri & Vartiainen, Pirkko 2011: *Osallistumisen illuusiosta aitoon vaikuttamiseen. Deliberatiivisesta demokratiasta ja kansalaisraatien toteuttamisesta Suomessa*. Suomen Kuntaliiton verkkojulkaisu. Viitattu 24.8.2014. Saatavissa: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=2636
- Rakennukset ja kesämökkit* 2013: Tilastokeskus. Viitattu 3.8.2014. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/rakke/2013/rakke_2013_2014-05-23_fi.pdf

Asukkaana kunnassa

Monipaikkaisen asukkaan roolit kuntalaisuutta rakentamassa

Katja Rinne-Koski

Artikkelissa tarkastellaan monipaikkaisesti asuvien itselleen tuottamia rooleja eri kuntien asukkaana ja niiden vaikutuksia koettuun kuntalaisuuteen. Artikkelin aineistona on sanomalehti-ilmoituksen kautta hankittu haastatteluaineisto. Aineistoa analysoidaan tunnistamalla puhetapoja, joilla monipaikkaisesti asuvat tuottavat ja rakentavat itselleen asemaa asukkaana eri asuinpaikoissa. Asukasrooleja tunnistettiin neljä, joita ovat perinteinen mökkeilijä, osa-aika-asukas, kotiinpalaaja sekä etäasukas. Nämä tunnistetut asukasroolit vaikuttavat siihen, millaiseksi kuntalaisuus muodostuu eri asuinpaikoissa. Lisäksi artikkelissa keskustellaan kuntien keinoista tukea ja edistää monipaikkaisuutta alueellaan.

Asiasanat: monipaikkainen asuminen, asukasrooli, kuntalaisuus

Johdanto

Monipaikkainen asuminen koskettaa yhä useamman ihmisen arkielämää. Suurimman ja näkyvimmän monipaikkaisen asumisen ryhmän muodostavat ne yli puoli miljoonaa suomalaista, jotka jakavat asumisensa useaan paikkaan mökkeilyyn ja vapaa-ajan asumisen merkeissä. Monipaikkaisen asumisen ilmiö on tullut erityisen näkyväksi koronapandemian myötä, jolloin moni suomalainen vietti entistä enemmän aikaa mökillä tai innostui hankkimaan sellaisen. Tämän lisäksi monipaikkainen asuminen on osa monen arkea työn, opiskelun tai erilaisten perhesyiden vuoksi. (Pitkänen & Strandell, 2018, s. 8–9; Voutilainen ym., 2021.)

Monipaikkaisesti voi asua monella tavalla: monipaikkainen asuminen voi olla peräkkäistä, jaksoittaista tai rinnakkaista riippuen esimerkiksi elämäntavasta ja elämäntilanteesta (McHugh ym., 1995). Tässä artikkelissa monipaikkaista asumista tarkastellaan nimenomaan rinnakkaisen asumisen näkökulmasta,

jolloin monipaikkainen asuminen määrittyy asumisen ja arjen kiinnittymisenä kahteen tai useampaan asuinpaikkaan. Tällöin asuminen hajautuu: yhden asuinpaikan ankkurina saattaa olla perhe ja ystävät, toisessa työpaikka ja harrastukset, kolmannen paikan asumista saattaa sävyttää vapaa-ajan viettäminen, neljännessä paikassa arkea määrittää yritystoiminta. Tämän vuoksi artikkelin lähtökohtana on ajatus siitä, että asuinpaikan merkitys ja rooli osana monipaikkaisen asumisen kokonaisuutta vaikuttaa olennaisesti siihen, millaiseksi monipaikkaisen asukkaan arki kussakin asuinpaikassa muodostuu. On selvää, että vapaa-ajan viettäminen mökillä ei saa samanlaisia sisältöjä arjen käytänteissä kuin asuminen arkiviikkona työpaikkakunnalla. Asuinpaikkojen erilaisilla arjen käytänteillä puolestaan on merkitystä siinä, millaisen merkityksen eri asuinpaikat saavat osana monipaikkaisen asumisen kokonaisuutta

(myös Aho & Ilola, 2008, s. 15).

Asuinpaikkojen erilaiset merkitykset vaikuttavat puolestaan siihen, millaisilla asioilla monipaikkaisesti asuvalle on merkitystä osana asuinpaikkaa. Yhdellä asuinpaikkakunnalla monipaikkainen asukas saattaa olla erityisen kiinnostunut arjen palveluiden sujuvuudesta, toisella paikkakunnalla huomio saattaa kiinnittyä enemmän kulttuuripalveluihin, kolmannella paikallisen metsästysseuran toiminnan kautta laajemmin järjestötoimintaan ja niin edelleen (ks. myös Gieling ym., 2019). Nämä eri asuinpaikkojen asumisen arkea sävyttävät käytänteet vaikuttavat siihen, millaisen roolin monipaikkaisesti asuva ottaa itselleen tai hänelle annetaan osana asuinyhteisöä eri kunnissa.

Tästä seuraa, että monipaikkaisen asukkaan kiinnittyminen kuntiin vaihtelee. Jossain kunnassa hän on aktiivinen yhdistys- ja järjestötoiminnassa, toisessa kunnassa oleminen keskittyykin ehkä enemmän rentoutumiseen ja vapaa-ajan viettoon perheen kanssa, jolloin paikallisyhteisöön tai kunnan toimintaan osallistuminen ei välttämättä ole kovin kiinnostava ajatus (ks. myös Gieling ym., 2017). Tämän seurauksena monipaikkaisesti asuvan tapa olla osa kunnan asukas-yhteisöä vaihtelee eri asuinpaikoissa.

Tässä artikkelissa selvitetään, millaisia rooleja monipaikkaisesti asuvat omaksuvat itselleen eri kuntien asukkaana ja miten nämä roolit vaikuttavat koettuun kuntalaisuuteen. Aineistona käytetään lehti-ilmoituksella kerättyä haastatteluaineistoa, jossa monipaikkaisuus ei ole vain jollekin tietylle ryhmälle tyypillinen asumisen tapa. Aineistoon lukeutuu niin vapaa-ajan asukkaita, työn vuoksi monipaikkaisesti asuvia, opiskelijoita, liikkuvan työn tekijöitä kuin myös lapsiperheitä, työssäkäyviä ja eläkeläisiä. Tarkastelun viitekehystenä käytetään kaksoiskuntalaisuudesta sekä monipaikkaisesti asuvien palveluiden käytöstä ja osallistumisesta laadittavaa kirjallisuuskatsausta.

Monipaikkainen asukas ja kunta

Asumisen näkökulmasta monipaikkaisuudesta puhutaan muun muassa vapaa-ajan asumisena ja kausiväestönä, kakkosasumisena, osa-aikaisena asumisena, kakkoskotina tai moniasumisena. Kansainvälisessä kirjallisuudessa samasta asiasta puhuessa mainitaan muun muassa *second home*, *multiple home*, *multi-locality* tai *multiple dwelling* (Aho & Ilola, 2008, s. 13–14; Lehtonen, 2019, s. 21; McIntyre ym., 2006; Pitkänen & Strandell, 2018, s. 7). Monipaikkaiselle asumiselle on erityistä arjen organisointi kahteen tai useampaan asuinpaikkaan, jolloin arjen rutiinit kiinnittyvät asumiseen, työhön, vapaa-aikaan ja kulutukseen sekä sosiaalisiin suhteisiin (Haukkala, 2011).

Monipaikkaisen asumisen tutkimus kohdistuu usein vapaa-ajan asumiseen sekä kakkosasumiseen ja asumisen vaikutuksiin vapaa-ajan asumisen paikkakunnalla (esim. Pitkänen & Kokki, 2005; Hall, 2015; Rinne ym., 2015; Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon, 2006; Gallent, 2013; Hall, 2015; Villa, 2019; Voutilainen ym., 2021). Tämän lisäksi monipaikkaista asumista on tarkasteltu muun muassa vapaa-ajan asumisen taloudellisten vaikutusten (Kujala ym., 2018), palveluiden järjestämisen ja käytön (Lehtonen ym., 2019; Adamiak ym., 2015), työvoiman alueellisen liikkuvuuden (Alasalmi ym., 2020) sekä monipaikkaisen asumisen tulevaisuuden (Pitkänen & Strandell, 2018) näkökulmista. Huomiota ovat saaneet myös vapaa-ajan asukkaiden sekä kunnan vuorovaihdus (Rantanen ym., 2019) sekä yhteisöllisyys (Tuulentie & Kietäväinen, 2019).

Kunnan ja hallinnon näkökulmasta monipaikkaisen asumisen keskustelun taustalla on yhteen asuinpaikkaan sidottu kuntalaisuus, jota monipaikkainen asuminen osaltaan rikkoo. Kuntalaisuuteen liittyvien hallinnollisten näkökulmien lisäksi on yhtä olennaista huomioida kuntalaisuuden toinen puoli, jossa kuntalaisuus muodostuu koettuna ja elettyinä yhteisönä paikallisuuden kautta jäsenyväenä sosiaalisena prosessina (Anttiroiko, 1992; 2000). Tästä näkökulmasta katsoen monipaikkainen kuntalaisuus saa sisältönsä monen paikan yhteisvaikutuksesta, joka heijastuu kuntalaisuuden kokemiseen (Rinne-Koski, tulossa). Tämän vuoksi monipaikkaisuuden tarkastelun lähtökohtana on luontevaa käyttää yksilön omaa toimintaa ja kokemuksia osana paikallista toimintaympäristöä (Millaista monipaikkaisuutta Suomeen, 2018, s. 65).

Yksi laajimmista monipaikkaiseen asumiseen kohdistuvista keskusteluista liittyy kaksoiskuntalaisuuteen. Kaksoiskuntalaisuus on noussut esiin ensimmäisiä kertoja jo 1990-luvulla, jolloin keskustelun aiheena oli mökkiläisten kunnallisverojen siirtäminen mökkikunnalle (Aho & Ilola, 2008, s. 33–43). Useista aloitteista huolimatta keskustelu kaksoiskuntalaisuudesta unohtui, kunnes asia nousi uudelleen esiin vuonna 2017 osana kuntien uutta roolia koskevaa lainsäädännön valmistelua. Tähän liittyvän *Millaista monipaikkaisuutta Suomeen* -selvityksen (2018) lähtökohtina olivat ihmisten kasvavat tarpeet käyttää useamman kuin yhden kunnan palveluita sekä osallistua ja vaikuttaa kunnan

ja oman yhteisönsä toimintaan myös muissa kuin virallisessa kotikunnassaan. Selvityksessä käytiin läpi mahdollisen kaksoiskuntalaisuuden vaikutuksia hallintoon, lainsäädäntöön sekä verotukseen ja valtionosuusjärjestelmään. Perusteellisen työn jälkeen raportissa päädytään kaksoiskuntalaisuuden sijaan puhumaan monipaikkaisuudesta, jonka hallinnollinen perusta sijoittuu nykyiseen mahdollistavaan lainsäädäntöön ja kuntien olemassa oleville mahdollisuuksille hyödyntää monipaikkaista asumista kunnan voimavarana osallistavana ja toiminnallisena resurssina.

Tästä näkökulmasta yksi keino tukea monipaikkaista kuntalaisuutta on kuntien osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittäminen, joka mahdollistaa myös muiden kuin kunnan virallisten asukkaiden huomioimisen osana kunnan toimintaa ja päätöksentekoa. Monessa kunnassa on pyritty edistämään vapaa-ajan asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia erilaisilla kuulemisen ja vaikuttamisen foorumeilla, kyselyillä ja palvelutarvekartoituksilla, ja niin edelleen. Monipaikkaisesti asuvat voivat osallistua ja vaikuttaa myös virallisten rakenteiden ulkopuolella erilaisten verkostojen ja suorien yhteyksien kautta. Epävirallisen vaikuttamisen heikkoutena on kuitenkin monipaikkaisesti asuvien erilaiset asemat vaikuttamiseen nähden: alueelta kotoisin olevilla usein on paremmat verkostot vaikuttamiselle ja osallistumiselle kuin ulkopuolelta tulevilla (Rinne ym. 2015, s. 110; Farstad, 2015, s. 409).

Virallisten ja epävirallisten rakenteiden (Adamiak ym., 2015, s. 45–49) lisäksi monipaikkaisesti asuvien osallistumista ja vaikuttamista on tarkasteltu kirjallisuudessa esimerkiksi asuinpaikassa vietetyn ajan pituuden sekä asuinpaikkaan sitoutuneisuuden ja osallisuuden (Aho & Ilola, 2008, s. 15–16) sekä moraalisen aseman kokemisen (Farstad, 2015) näkökulmista. Usein vaikuttavana tekijänä mainitaan paikkakunnalla vietetyn ajan pituus, jonka pidentyessä oleskelu muuttuu asumiseksi. Seppo Aho ja Heli Ilola (2008, s. 15–16) toteavat vietetyn ajan pituuden, sitoutuneisuuden ja osallisuuden tukevan toisiaan: mitä kauemmin asuinpaikassa vietetään aikaa, sitä todennäköisemmin paikkaan ja kuntaan kehittyä kotoisuuden tunteita. He kuitenkin huomauttavat, että asuinpaikkaan, asuntoon ja kuntaan kiinnittymiseen vaikuttaa moni muukin asia, kuten esimerkiksi koettu paikkakuntayhteys.

Janne Rinne ja muut (2015, s. 105) tunnistavat kakkosasukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia tarkastellessaan kolme eri tekijää, jotka vaikuttavat osallistumiseen. Näitä ovat asukkaan henkilökohtaiset preferenssit, asukkaiden muodollinen asema asukkaana sekä asukkaiden epävirallinen asema osana yhteisöä. Monipaikkaisten asukkaiden osallistumisella saattaa olla yllättäviä vaikutuksia ja seurauksia yhteisöön, mikä parhaimmillaan rikastuttaa ja hyödyttää yhteisöä uusilla ajatuksilla tai pahimmillaan johtaa erilaisiin vastakkainasetteluihin. Johtopäätöksensä kirjoittajat esittävät monipaikkaisten asukkaiden kirjon

haastavan sekä vallitsevat käsitykset vapaa-ajan asukkaista että myös nykyiset osallistumismenetelmät, joissa tulisi huomioida sekä viralliset että epäviralliset tavat vaikuttaa.

Maja Farstad (2015) puolestaan tunnisti artikkelissaan monipaikkaisesti asuvien haastatteluista kolme erilaista tapaa asemoida itsensä asukkaana. Ryhmistä ensimmäinen suhtautui kakkosasumiseen hyvin vaatimattomasti eikä halunnut ottaa oleskelua suurempaa roolia kunnassa. Toinen ryhmä näki itsensä paikallisten palveluiden käytön ja asuinpaikkakunnan elämän vilkastuttamisen kautta paikkakunnan pelastajana ja odotti, että heidät otetaan kunnassa huomioon yhtenä asukasryhmänä. Näiden kahden ääripään väliin sijoittui kolmas asukasryhmä, joka haluaa vaikuttaa heitä koskeviin asioihin, mutta on muutoin sekaantumatta paikalliseen päätöksentekoon. Tutkimuksen mukaan asukkaiden taustamuuttujilla, asunnon omistamisen pituudella tai sosiaalisilla yhteyksillä ei ollut vaikutusta kakkosasukkaiden ja kunnan suhteeseen: tärkeämmäksi tekijäksi nousi kunnan asenne kakkosasukkaita kohtaan. Kunnan negatiivinen suhtautuminen näyttäytyi kakkosasukkaiden tarpeena saada tunnustusta ja oikeutusta olla osa kuntaa, positiivinen suhtautuminen puolestaan vahvisti kakkoasukkaiden asemaa yhteisössä.

Kansainvälisessä kontekstissa suomalaiselle vapaa-ajan asumiselle on tyypillistä erityisesti vapaa-ajan asumisen yleisyys ja vapaa-ajan asuntojen lukumäärä sekä jossain määrin myös vapaa-ajan asumisen keskittyminen maaseudulle. Kansallisuudesta riippumatta kunnalla on tärkeä rooli vapaa-ajan asumisen edistämisessä, jossa olennaista on sovittaa eri tahojen intressejä kohtaamaan toisiaan. (Rantanen, 2016.) Suomessa moni kunta on kiinnostunut kehittämään vuorovaikutusta monipaikkaisesti asuvien kanssa ja käyttämään monipaikkaisuutta kunnan voimavarana, mikä heijastuu myönteisenä asenteena monipaikkaisiin asukkaisiin nähden. Hyviä esimerkkejä tällaisesta määrätietoisesta työskentelystä ovat muun muassa Etelä-Savon pyrkimykset kehittää vuorovaikutteista kumppanuusmallia monipaikkaisen asumisen kehittämiseksi (Mikkelin kehitysyhtiö Miksei Oy, 2020) sekä Kainuun tavoitteet olla paikkariippumattoman ja monipaikkaisen työn edelläkävijämaakunta (Kainuun liitto, 2020).

Monipaikkaisuuden edistämishankkeissa monipaikkaisesti asuvat nähdään monella tavalla kunnan mahdollisuutena, mutta monipaikkaisesti asuvien omien käsitysten tutkiminen asemastaan kunnassa ja kuntalaisena on jäänyt toistaiseksi vähäiselle huomiolle. Tämän vuoksi artikkelin *tutkimuskysymyksenä on, millä tavoin monipaikkaisesti asuvat asemoivat itsensä asukkaana eri asuinpaikoissaan ja millaista kuntalaisuutta se luo*. Artikkelin teema on ajankohtainen erityisesti nyt, kun monipaikkaisuuskeskustelun vahvistumisen lisäksi Suomessa on käynnistymässä keskustelu kuntien tulevaisuudesta ja

siihen liittyvistä kehittämistarpeista. Artikkelin yhteiskunnallisena tavoitteena on lisätä ymmärrystä monipaikkaisesti asuvien itsensä kokemasta kuntalaisuudesta ja heidän asemastaan kunnan asukkaana.

Aineisto ja menetelmät

Monipaikkaisen asumisen ilmiön hahmottamista hankaloittaa se, että monipaikkaisesti asuvia ei rekisteröidä tai tilastoida missään, jolloin myös heidän tavoittamisensa on hankalaa. Ilmiötä on yritetty kuvata muun muassa erilaisten sitä kuvaavien rekistereiden ja tilastojen kautta, joissa vaarana saattaa kuitenkin olla aineistojen keskittyminen vain johonkin asukasryhmään. Kuntalaisuus kuitenkin koskee kaikkia kunnassa asuvia, jolloin sen tarkastelussa on tärkeää pyrkiä tavoittamaan monipaikkaisesti asuvien ryhmiä mahdollisimman laajasti. Tämän vuoksi artikkelin aineistona hyödynnetään Helsingin Sanomissa julkaistun lehti-ilmoituksen avulla vuosien 2007–2008 aikana kerättyä haastatteluaineistoa, jonka tarkoituksena oli saada mahdollisimman kattava käsitys monipaikkaisesta asumisesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Vaikka aineiston keräämisestä on aikaa, se on tunnistanut samoja monipaikkaisen asumisen muotoja kuin uusimmat monipaikkaisuutta ilmiönä hahmottavat selvitykset (esim. Pitkänen & Strandell 2018, 16). Lisäksi aineiston käyttöä puoltaa se, että monipaikkaisten asukkaiden tavoittamiseksi ei edelleenkään ole keinoja, minkä vuoksi monipaikkaisesta kuntalaisuudesta ei ole olemassa vastaavaa uudempaa laadullista tarkastelua. Aineiston heikkoutena voidaan puolestaan pitää sitä, että keräämisen aikaan monipaikkainen asuminen oli vasta saamassa jalansijaa yleisessä keskustelussa, jolloin ilmiöstä käyty keskustelu on ollut marginaalisempaa erityisesti koronapandemian myötä lisääntyneeseen monipaikkaisuuteen verrattuna. Haastattelujen keskittyminen monipaikkaisen asumisen ilmiön rakentumiseen sekä kuntalaisuuden kokemusten selvittämiseen muodostaa tästä huolimatta hyvän lähtökohdan kehittyvään kuntalaisuuskeskusteluun.

Ilmiön hahmottamiseksi monipaikkaisesti asuvia etsittiin Helsingin Sanomissa julkaistulla lehti-ilmoituksella, johon vastasi noin 100 monipaikkaiseksi itsensä kokevaa ihmistä joko puhelimitse tai sähköpostitse. Puhelimitse yhteyttä ottaneilta kysyttiin samassa yhteydessä tarkempia tietoja asumisesta, taustatiedoista ja lupa ottaa yhteyttä myöhemmin mahdollisen haastattelun merkeissä. Sähköpostitse ilmoittautuneet kertoivat taustatietoja itsestään ja asumisestaan viestin yhteydessä. Saadut yhteydenotot luokiteltiin monipaikkaisuutta eri näkökulmista kuvaaviin ryhmiin, joista tarkempaan haastatteluun valittiin 25 henkilöä. Haastateltavien valinnan kriteereinä olivat monipaikkaisen asumisen motiivit sekä asuinpaikan merkitys osana elämäntapaa eri ikäluokissa ja eri elämäntilanteissa.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, jotka kestivät keskimäärin 90 minuuttia. Haastattelujen teemoina olivat monipaikkainen elämäntapa yhteiskunnallisena ilmiönä, elämäntapaan liittyvät asuinpaikat ja niiden merkitykset, elämäntavan ja hallinnon kohtaaminen, maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus elämäntavassa sekä muut huomiot, kuten elämäntavan pysyvyys ja kokeminen sekä lähipiirin suhtautuminen monipaikkaiseen asumiseen.

Aineistoa on aikaisemmin hyödynnetty kahdessa monipaikkaisuutta tarkastelevassa artikkelissa. Toisen artikkelin teemana oli monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus, jonka osalta tästä aineistosta hyödynnettiin viiden monipaikkaisesti asuvan ajatuksia asumisen jakamisesta sekä maaseudulle että kaupunkiin (Rinne-Koski 2020). Toinen artikkeli käsitteli monipaikkaisen kuntalaisuuden rakentumista, missä haastatteluaineistoa analysoitiin suhteessa kuntalaisuuden viralliseen määritelmään asumisen näkökulmasta (Rinne-Koski, tulossa). Nämä analyysit eivät kuitenkaan ole kiinnittäneet huomiota monipaikkaisesti asuvan näkemyksiin siltä osin, millaisia asukasrooleja monipaikkaisesti asuvat tuottavat itselleen asuinpaikoissaan ja millaisia seurauksia sillä on kuntalaisuudelle.

Suurimmalla osalla haastatelluista asuminen jakautuu kahteen asuinpaikkaan, kuudella haastateltavalla asuinpaikkoja on kolme. Joillain haastateltavilla on näiden lisäksi vielä muita asuinpaikkoja, joita he eivät kuitenkaan pidä yhtä kiinteänä osana arjen asumisrutiineja. Aineisto on jäsennetty kolmeen luokkaan monipaikkaisen asumisen pääasiallisen motiivin mukaisesti:

- monipaikkaisesti työn vuoksi asuvat (12 haastateltavaa)
- monipaikkaisesti vapaa-ajalla asuvat (5 haastateltavaa)
- monipaikkaisesti perheen tai sukujuurien vuoksi asuvat (8 haastateltavaa).

Työn vuoksi monipaikkaisesti asuvista kaksi haastateltavaa jakaa asumisensa kahden kaupungin välille ja seitsemän kaupungin ja maaseudun välille. Kolmen haastateltavan asuminen jakautuu kolmeen asuinpaikkaan kahden kaupungin ja maaseudun välillä. Asuntojen välimatkat vaihtelevat pääosin 65–300 kilometrin välillä, joskin pisin välimatka asuntojen välillä tässä luokassa on 560 kilometriä. Viiden haastateltavan ammatti on toimihenkilö. Joukossa on myös kaksi yrittäjää, toimitusjohtaja, opiskelija, kaksi konsulttia ja pappi. Monipaikkaisen asumisen syinä on opiskelun lisäksi mainittu työllistyminen, uralla eteneminen sekä toimeentulon hankkiminen.

Monipaikkaisesti vapaa-ajalla asuvien asuminen jakautuu kahteen paikkaan, joista toinen sijaitsee kaupungissa ja toinen maaseudulla. Asuinpaikkojen välimatkat vaihtelevat 50–200 kilometrin välillä, pisin välimatka on 217 kilometriä.

Haastateltaviksi on valikoitunut kaksi toimihenkilöä sekä opettaja, eläkeläinen ja tutkija. Ajan viettäminen eri paikoissa jaksottuu arjen ja vapaa-ajan myötä. Pääasiallisena syynä asumisjärjestelylle on mainittu halu asua ja viettää aikaa nimenomaan maaseudulla.

Monipaikkaisesti perheen tai sukujuurien vuoksi asuvista kahden asuminen jakautuu kahden kaupungin välille. Kolmen haastateltavan asuminen jakautuu kaupungin ja maaseudun välille. Kaksi haastateltavaa jakaa asumisensa kaupunkiin ja kahteen maaseutupaikkaan ja yhdellä haastateltavalla arki jakautuu kahteen kaupunkiin sekä yhteen maaseutupaikkaan. Haastateltavista kuusi on eläkkeellä, työikäisiä edustavat yksi opiskelija ja yksi toimihenkilö. Asuinpaikkojen välimatkat vaihtelevat 100–300 kilometrin välillä. Poikkeuksena voidaan mainita yhden haastateltavan asuinpaikat Rovaniemellä ja Salossa, joiden välimatka on noin 900 kilometriä. Ajan viettäminen asuinpaikkojen välillä vaihtelee arjen ja vapaa-ajan rytmityksestä puolen vuoden yhtäjaksoiseen asumiseen. Asumisjärjestelyiden taustalla on halu viettää aikaa kotiseudulla sekä olla läsnä lasten ja lastenlasten arjessa.

Aineiston analyysin lähtökohtana on ajatus siitä, että puhuessaan eri asuinpaikoista ja kuvatessaan niiden roolia ja merkitystä osana elämäntapaansa monipaikkaisesti asuvat myös asemoivat itseään asukkaana ja kuntalaisena osaksi kyseistä asuinpaikkaa. Tämä perustuu sosiaalisen konstruktionismin mukaiseen ajatukseen kielen todellisuutta tuottavasta luonteesta, jossa haastateltavat kuntalaisuudesta puhuessaan luovat sille erilaisia sisältöjä ja merkityksiä omaan asumiseensa sekä myös muihin asukkaisiin liittyen. Haastateltavien tuottamat merkityssisällöt muodostavat samalla erilaisia kuntalaisuuden subjektiasemia, joiden kautta he reflektioivat omaa asukasrooliaan osana yhteisöä eri tavoin. Subjektiasemointia on usein hyödynnetty esimerkiksi tarkasteltaessa mielipidekirjoituksia tai organisaatiotutkimuksissa valta-asemia tarkasteltaessa. (Berger & Luchmann, 1994; Burr, 2015; Törrönen, 2010; Anttiroiko, 1992.) Tässä artikkelissa sitä käytetään tunnistamaan monipaikkaisten asukkaiden itselleen tuottamia asukasasemia osana asuinpaikkojen asukasyhteisöjä. Asukasasemointeja analysoidaan tunnistamalla aineistosta puhetapoja, joilla he tuottavat ja rakentavat itselleen asemaa asukkaana eri asuinpaikoissa. Tunnistetuista asemoinneista tehdään tulkintoja monipaikkaisesti asuvien omaksumista tai ottamista rooleista asuinpaikoissaan sekä pohditaan, millaista kuntalaisuutta asemoinnit luovat.

Aineiston käsittely aloitettiin erottamalla tekstiksi litteroiduista haastattelusta omaksi kokonaisuudekseen kohdat, joissa haastateltava puhui asuinpaikoista. Tämän jälkeen litteroidusta puheesta tehtiin alustavia luokitteluja siitä, mitä asioita haastateltavat sisällyttivät puhuntaansa asuinpaikkoihin liittyen. Tällaisia olivat esimerkiksi asuinpaikoissa vietetty aika, kuntien asioiden seu-

raaminen, asuinpaikkoihin liittyvät sosiaaliset suhteet ja ajan vietto, paikkaan liittyvä tunnekiinnitys ja niin edelleen. Luokitteluiden kautta rakennettiin käsitystä siitä, miten haastateltavat erittelivät asuinpaikkojaan suhteessa toisiinsa: millaisia sisältöjä eri asuinpaikat saivat, millaisista näkökulmasta ja mistä lähtökohdista niistä puhuttiin.

Aineistosta tunnistettiin neljä erilaista asukaspuhuntaa, jotka nimettiin perinteiseksi mökkeilijäksi, osa-aika-asukkaaksi, kotiinpalaaajaksi sekä etä-asukkaaksi. Tämä jälkeen analyysia jatkettiin tarkastelemalla puhuntojen taustalla olevia puhetapoja, jotka vaikuttivat siihen, millaisia merkityksiä asuinpaikat saavat osana asumista ja millaisia asukasrooleja niihin liittyy. Erityistä huomiota kiinnitettiin siihen, millä tavoin haastateltavat tuottivat asemaansa yhteisöissä sekä kunnan ja yhteisön toimintaan osallistumiseen ja vaikuttamiseen, jotta saataisiin käsitys heidän ajatuksistaan kuntalaisuudesta paikallisuuden kautta koettuna prosessina. Asemoinnit rakensivat monipaikkaiselle asukkaalle erilaisia asukasrooleja, jotka puolestaan heijastavat monipaikkaisen asukkaan asemaa kuntalaisena. Asukasroolien ja niiden luoman kuntalaisuuden perusteella artikkelissa keskustellaan myös kuntien keinoista tukea ja edistää monipaikkaisuutta alueellaan.

Monipaikkaisten asukkaiden asukasroolit kunnassa

Monipaikkaisesti asuvat asemoivat itseään kunnan asukkaana neljän hallitsevan roolin kautta. Seuraavassa käydään näitä tarkemmin läpi.

1. Perinteinen mökkeilijä

Osa monipaikkaisesti asuvista asemoi itsensä selkeästi vapaa-ajan asukkaaksi. Asuminen jakautuu pääasiassa maaseudun ja kaupungin välille. Tällöin maaseutu näyttäytyy vapaa-ajan asumisen paikkana ja työelämän sävyttämä arki sijoittuu kaupunkiin. Haastateltavien vapaa-ajan asunnot vaihtelevat vailla mukavuuksia olevasta pienestä tuvasta täydellisesti varusteltuun omakotitaloon, josta kuitenkin puhutaan mökkinä. Puheessa korostuu mökkiläisten asumiseen liittyvät palvelut, kuten jätehuolto, sähkönsiirto, mökkien hoito ja mökkeilyyn liittyvät maksut, kuten kiinteistövero ja jätevesimaksut. Mökillä halutaan kannattaa paikallisia palveluita, mikäli niiden aukioloajat sopivat omaan aikatauluun. Ajan vietto koostuu luonnossa liikkumisesta, marjastuksesta ja sienestyksestä sekä muista mökkipuuhista.

Maaseutu rakentuu haastateltavien puheessa paitsi vapaa-ajan viettämisenä ja rentoutumisena, myös vapauttavana ja elämänlaatua parantavana asumisena. Maaseudun voimaannuttava merkitys rakentuu pääosin luonnon ja maiseman

kautta, mikä muodostaa kontrastin kaupungin melulle ja pölylle, mutta myös eräänlaisen mielentyyneyden tai mindfulnessin kautta:

” – ite on yrittänyt tuoda itelleen sieltä maaseudulta just sen, että sen sijaan et ahdistuu just siitä ruuhkasta tai ruuhkabusseista tai mistä tahansa, – –, se on vähän sama jos menis pellolle ja siinä viljaa, – – et tavallaan keskittyä siihen, mihin on ite menossa, mitä tekemässä, ettei anna sen väärällä lailla häiritä sen kaiken ympärillä olevan kuhinan.”

Siirtyminen maaseudulle heijastuu henkisen asennoitumisen myötä myös paikassa käyttäytymiseen:

” – lapset nauttii ja kyllä ne mun mielestä sitä joskus on sanonutkin, että kun vanhemmat on siellä [maaseudulla] leppoisampia, että se on ehkä senkin takia mukavampaa. Että ehkä vaikuttaa asiaan. – – Ja tässä miettii itsestä sitä, kuinka kahtiajakautunut persoona on, että on niin eri ihminen siellä [maaseudulla] ja täällä [kaupungissa].”

Asuinpaikan merkitystä tuodaan esiin myös arjen käytänteisiin liittyvän sosiaalisen kuormituksen hallinnan kautta. Sosiaalisen kuormituksen hallinta lisää oman määräysvallan tunnetta, jolla on voimistava ja vahvistava vaikutus asukkaan henkiseen hyvinvointiin. Monen haastateltavan arki on hektistä ja täynnä kohtaamisia, mikä toisinaan koetaan henkisesti raskaaksi. Kaupungissa työn aiheuttama sosiaalinen kuormitus puretaan esimerkiksi kuntosalilla, kun taas asuinpaikan vaihtaminen maaseudulle tarjoaa toisenlaisen mahdollisuuden käsitellä asiaa:

” – mutta se ihmissuhteiden määrä, niin kun tällainen sosiaalinen kuormitus, sosiaalinen verkosto, sun pitää koko ajan puhua monien ihmisten kanssa yhtä aikaa, monta työprosessia käynnissä, suurin osa on sellaisia, jotka on jatkuvasti kesken, sulla on aina huono omatunto siitä, että nyt on joku asia, sun pitäis vielä se hoitaa ja taas sitten kun sä meet maalle, niin jos sulla on siellä sitten puut kaatamatta tai vedet kantomatta tai jotakin tekemättä, niin ei se stressaa samalla tavalla. – – Ja se on, siinä tulee luonnostaan tehtyä se sellainen, täällä lähdetään kuntosalille tai lenkille, jotta saa sen saman fyysisen sellaisen sosiaalisen kuormituksen säätelyn.”

Mielenkiintoista sen sijaan on, että maaseudulla tapahtuva sosiaalinen kanssakäyminen nähdään asumista rikastuttavana tekijänä, joka samalla kiinnittää monipaikkaista asukasta osaksi paikallista yhteisöä. Usein maaseudun yhteisö koostuu sukulaisista, sillä monen mökki tai vapaa-ajan asunto on joko suvun

kohtaamispaikka tai sillä on muutoin tärkeä merkitys osana asukkaan sukuhistoriaa. Sukuyhteisön kautta asuinpaikan yhteisöön on helppo solahtaa mukaan ja siellä on helppo olla.

Asuinpaikan yhteisö voi muodostua vapaa-ajan asumisen voimavaraksi silloinkin, kun paikkaan ei ennestään ole siteitä. On mahdollista, että maaseudun sosiaalinen yhteisö muodostuukin kaupunkia vahvemaksi:

”-- meillä ei oo mitään käytännössä siteitä sinne [maaseudulle], et siellä ei oo yhtään sukulaisia --niin kyllä me tuolla [maaseudulla] tunnetaan enemmän lähiympäristön ihmisiä kuin mitä me täällä [kaupungissa].”

Maaseudun voidaan nähdä muuttuvan vähitellen yksinolon ja rauhoittumisen paikasta kohti sosiaalisempaa toimintatilaa, jossa ollaan vuorovaikutuksessa sekä paikallisten että kaupungista kylään kutsuttujen ystävien kanssa:

”-- [maaseutuasuinpaikka] on niinkun semmoinen, -- ihan selkeesti yks tukikohta, jossa... joka niinkun sitoo minun olemista ja tekemistä ja vie mun ajatusenergiaa ja sitten pidän yhteyttä niihin kylän ihmisiin.”

Maaseutuun latautuu tämän myötä odotuksia, mikä monipuolistaa käsitystä maaseudun tarjoamista elämänlaatuun liittyvistä luontoon ja maisemaan liittyvistä elämyksistä. Maaseudun merkitys voi muuttua henkisestä latautumispaikasta uudenlaisten sosiaalisten kontaktien ja toiminnan alueeksi, joka saattaa sovittaa mökkeilijöille uudenlaista asemaa yhteisössä.

Osallistumisen osalta monipaikkaisesti asuvat tunnistivat viralliset sekä epäviralliset osallistumis- ja vaikuttamiskeinot (ks. Rinne ym., 2015), jota hyödynnettiin pääosin omaan asumiseen liittyvien asioiden hoitamiseen (ks. Farstad, 2015). Vaikka mökkiläistoimikunnat ja vastaavat mökkiläisdemokratian toimielimet ovat alkaneet yleistyä kunnissa vuoden 2005 aikoihin, kertoivat haastateltavat tässä aineistossa käyttävänsä pääasiassa epävirallisia vaikutuskanavia. Näistä mainittiin muun muassa yhteisön toimintaan osallistuminen erilaisten sosiaalisten verkostojen, kuten yhdistysten, harrastusyhteisöjen, tiekuntien tai venekerhojen sekä lehtikirjoittelun kautta. Selittävänä tekijänä epävirallisten kanavien käyttämiselle aineistoissa tuodaan esiin maaseudun kaupunkia hallittavampi mittakaava ja hallinnon saavutettavuus, jotka helpottavat osallistumista ja vaikuttamista. Tähän liittyen kirjallisuudessa on aikaisemmin puhuttu läheisyyden ekonomiasta, jolla tarkoitetaan arkielämän sujuvuutta ja asioinnin helppoutta (mm. Mäntylä & Lindqvist, 2004). Tämä saattaisi olla jatkossakin maaseudun kuntien valttikortti mahdollistavan kuntalaisuuden edistämisessä.

2. Osa-aika-asukas

Osa asemoi itsensä perinteisen mökkeilijän asemaan verrattuna osa-aika-asukkaaksi, joka ”asukastikkailla” sijoittuu mökkeilijän ja vakituisen asukkaan välimaastoon (ks. Pitkänen ym., 2014, s. 145). Asemointia tuotetaan muun muassa asumisen puitteiden kautta, jolloin molemmissa asuinpaikoissa on valmiina kaikki, mitä asumiseen ja arkeen tarvitaan: ”nyt kun tuota ei voi kesämökiksi sanoa, vaan se on ihan niinkun toisella paikalla asumista, tommoinen vuorotteluasuminen.” Tässä tapauksessa mökkeily on vaihtunut mökillä pistäytymisestä asumiseksi, jossa vapaa-ajan asumisen paikka toimii näyttämönä samoille asioille kuin kaupunkiasuntokin. Molemmissa paikoissa vietetään perhejuhlia, harrastetaan yhdessä paikallisten ystävien kanssa, osallistutaan yhteisiin toimintoihin, seurataan paikan tapahtumia ja niin edelleen. Asumisen rajat hämärtyvät:

”– kummassakin paikassa me seurataan paikallista politiikkaa, sitten me seurataan paikallista kulttuurielämää, kummassakin paikassa me käydään teatterissa, konserteissa, –. Tietysti se, itse asiassa se on aika rikas tapa elää ja tavallaan näiden välinen ero on supistunut –.”

Tämän seurauksena monipaikkaisesti asuvan identiteetti sekoittuu: ”Silti niin, ehkä siinä on kanssa justiin se, että se oma identiteetti on täällä [kaupungissa] mut sitten se toinen identiteetti on sitten siellä [maaseudulla].”

Nykyään ilmiöstä puhutaan citymaalaisuutena (Citymaalaiset, 2019), jolla tarkoitetaan maaseudun ja kaupungin yhdistämistä asumisessa. Teema on tuttu haastateltavillekin:

”Sitä voi paljonkin miettiä, että onko sitä oikeestaan kaupunkilainen vai onko sitä maalainen. Mutta ei oo maalainen sillä tavalla, että olis niinkun mistään maatalosta kotoisin. Et tavallaan, tämmöinen ihan perinteinen maaseutuelämä on tosi vierasta.”

Laajemmin ottaen identiteetin sekoittumisessa ja citymaalaisuudessa kyse on maaseudun ja kaupungin muuttuvasta suhteesta, jolla pyritään osaltaan hälventämään vastakkainasettelua ja tukemaan kaupungin ja maaseudun vuorovaikutusta. Aineistossa maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus näyttäytyy monella tavalla esimerkiksi työssäkäynnin ja vapaa-ajan vieton yhdistämisenä, palveluiden käytössä sekä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Asumisen suhteen maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus näkyy kahden erilaisen asuinympäristön ja niiden tarjoamien mahdollisuuksien yhdistämisenä:

”-- totta kai ne on vastakkaisia ja totta kai ne täydentää toisiaan. -- mie saan Helsingistä asioita, joita mie en saa Savonlinnasta ja mie saan Savonlinnasta asioita, joita mie en saa Helsingistä.”

Käytännössä näyttää siltä, että monipaikkaisuuden lisääntyessä maaseutu ja kaupunki sekoittuvat väistämättä yhä enemmän keskenään, vaikka jonkinlaista erottamista pyrittäisiinkin tietoisesti tekemään ja ylläpitämään. Maaseudulla pääsee irrottautumaan kaupungin toimintaympäristöstä täysin erilaiseen ympäristöön asumisen mukavuudesta tinkimättä. Maaseudun ja kaupungin välinen ero arkielämän elementtien suhteen pienenee, osin myös digitaalisuuden myötä.

Osa-aikaiseksi asukkaaksi itsensä asemoiva saattaa haluta osallistua ja vaikuttaa mökkipaikkakuntansa asioihin enemmän kuin perinteinen vapaa-ajan asukas. Tästä huolimatta monipaikkainen osa-aika-asukas on tietoinen omasta asemastaan sekä roolistaan osana kuntaa ja tuntee siitä vastuuta:

”Niin, ja pakko sitä on ajatella myös silleen, että eihän ihminen voi lähteä vaan siitä, että sen on mahdollista saada kahden paikan edut. Et myöskin se, että siinä on velvollisuuksia: toivois, että olis jollain lailla myös oikeesti kiinnostusta myös tietoenkin vaikuttaa siellä ja tuoda siihen paikkaan myös jotain. Et pakostihan se luo varmaan jotain sellaista kränää näiden erilaisten kuntalaisten kesken, et jos toiset ikään kuin vaan tulevat sinne säätämään joka asiaan ja vetämään jostain jonkun ilon irti, mutta sit muuten niitä ei näy missään, mutta toisiaan se on ehkä vähän kärjistetty, mutta kuitenkin.”

Vastuun kantaminen näyttäytyy aineistossa esimerkiksi kiinnostuksena osallistua kunnan toimintaan ja päätöksentekoon. Paikallisen yhteisön näkökulmasta maaseudun osa-aika-asukkaan roolia todennäköisesti määrää hänen sosiaalinen asemansa sen mukaan, miten hänet yhteisössä nähdään: nähdäänkö hänet vapaa-ajan asukkaana vai onko hän kiinteämpi osa paikallista yhteisöä

(vrt. Rinne ym., 2015).

3. Kotiinpalaaja

Kotiinpalaaja asemoi itsensä yhteisöön ja kuntaan vahvan kotiseutukiinnityksen kautta. Hän asuu osan ajastaan muualla, mutta henkinen koti sijoittuu vahvasti kuitenkin aina kotiseudulle. Hänen asumistaan luonnehtii juurtuneisuus, joka korostaa tuttuutta, kotoisuutta ja kiintymystä (esim. Tuan, 1977):

”Kyl mä sillä tavalla huomaan itestäni semmoisia piirteitä, että joskus esimerkiksi kun lähestyy juna Helsinkiä niin sit mä sanon, että no niin,

nythän mä tuun taas kotiin. Ihan sama, kun mä tuun tänne [Jyväskylään] junalla, niin nythän mä tuun sitten kotiin. Sitä voi olla kotonaan niin monessa paikassa.”

Paikkaan voi syntyä vahvat juuret, vaikka siellä ei olisi koskaan asunut:

”Ja mulla on pitkät juuret sinne [maaseutumaiseen kuntaan], niin isovanhemmat kummaltakin puolelta on ollut siellä kesää viettämässä, ja mun isän perhe itse asiassa sodan aikana asuikin siellä jonkun vuoden, -- . Et silleen se on hirveen rakas paikka mulle. Jotenkin aina mä koen, että mulla on juuret siellä, vaikka mä en oo todellisuudessa koskaan asunut siellä.”

Asemoinnissa korostuu asuinpaikan merkitys osana elämäntapaa, joko asuinpaikan ympäristön tai itse asuinrakennuksen kautta elettyinä muistoina tai kuultuna historiana. Kotiseutuasemointi tuottaa monipaikkaista asumista suhteessa asuinpaikan tärkeisiin kohteisiin, muistoihin ja paikan historiaan. Tämä korostaa jatkuvuutta ja asuinympäristöön liittyviä siteitä, joita tuotetaan ja uusinnetaan sosiaalisen ympäristön lisäksi rakennetun ympäristön sekä luonnonympäristön merkityksen kautta (Riukulehto, 2013; myös Tuan, 1977). Asuinpaikkaan liittyvä historia ja tunneperintö ylläpitävät kiinnitystä ja juuria useampaan kuin yhteen paikkaan tavalla, joka tekee monipaikkaisuudesta kestäväää ja usein ylisukupolvista:

”-- sanotaan niin, että kyl siellä [toisessa asuinpaikassa] on oltu näiden esi-isienkin takia, tää tunneratkaisu tässä, niin siellä on meidän vanhempien ja monessa polvessa hautoja --.”

Juurtuneisuuden lisäksi kotiseutupuhunta selittää osaltaan monipaikkaisen vahvaa reagoitua esimerkiksi ympäristössä tapahtuviin muutoksiin, jotka toisinaan voivat kulminoitua asukkaiden välisiin konfliktitilanteisiin. Kotiseutupuhunta selittää myös asuinpaikkojen valintaan liittyviä preferenssejä:

”-- se on itelle kaksyht vuotta merkinnyt sitä maisemaa ja sitten sitä ei löydä, mie en ainakaan löydä sitä mistään muualta sellaista, et just niinkun joku merimaisema, emmä koe sitä yhtään omakseni. Et mulle pitää ehdottomasti olla sellainen järvimaisema, ja Mikkelikin, -- vaikka sielläkin oli vettä keskustassa ja järveä mutta sieltä puuttui tyystin sileät kalliit, joita taas Savonlinnassa taas on -- se on mulle hirmu rakasta ja sitä ei löytynyt edes Mikkelistä sellaista puhumattakaan sitten Helsingistä, missä on merta.”

Asuinpaikka on tästä näkökulmasta tarkasteltuna enemmän kuin asuinpaikka: se on osa suurempaa tarinaa, joka liittyy monipaikkaisesti asuvan asukkaan osaksi paikkakuntaa ja sen yhteisöä. Kotiseutuna tuotetussa asuinpaikassa yhteisöllisyys saa erityisen merkityksen, joka saattaa heijastua muun muassa paikalliseen toimintaan osallistumiseen eri asuinpaikoissa:

”Siellä [maaseudulla] kokee sen yhteisöllisyyden. Siellä olen toiminnassa mukana, että mä käyn esimerkiksi tämmöisessä jossakin seurakunnan tilaisuuksissa. En voisi ajatellakaan, että Helsingissä, ei tulisi mieleenkään.”

Kotiseutukiinnitys kuntaan tuo usein mukanaan vahvat sosiaaliset verkostot ja yhteisön, jonka kanssa ollaan tekemisissä jatkuvasti. Tämän vuoksi kotiin-palaajan vaikuttaminen tapahtuu usein pääasiallisesti osallistumalla paikalliseen toimintaan ja yhdessä tekemiseen. Erityistä tässä asukasasemonnissa on monipaikkaisen asukkaan halu tehdä jotain hyvää kuntansa parhaaksi.

4. Etäasukas

Etäasukas on läsnä kunnassa senhetkisestä olinpaikastaan huolimatta: vaikka arkielämän rakenteet vievät asukkaan toiseen kuntaan, on hän silti aktiivinen osa myös toisen kuntansa asukas-yhteisöä. Aktiivinen kuntalaisuus asuinpaikassa ei edellytä pitkäkestoista tai jatkuvaa fyysistä läsnäoloa. Asukasasemoinnissa tämä tarkoittaa asuinpaikan asioiden, päätösten ja tapahtumisen seuraamista sekä niihin osallistumista ja vaikuttamista tarvittaessa myös välimatkan päästä:

”Mutta kyllä mä nykyisin seuraan Jyväskylän asioita huomattavasti paljon enemmän, kun mitä mä seurasin silloin, kun mä asuin täällä [Jyväskylässä]. Mikä on tietysti aika mielenkiintoista.”

Itse asiassa etäältä seuratun paikallisyhteisön ja kunnan toiminnalla saattaa olla suurempi merkitys koetun asuinpaikan arkeen kuin varsinaisen asuinpaikan toiminnalla:

”– ei mulle hirveesti merkkää, miten täällä [kaupunkiasuinpaikassa] ne asiat on järjestetty ja mitä palveluja mä täältä saan mutta ne merkkää tosi paljon, mitä mä saan Pohjois-Suomessa, koska se on mulle se kynnyskysymys, – sinne mä sen huomioni kiinnitän, enkä tänne.”

Usean asuinpaikan toiminnassa aktiivinen mukana oleminen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen vaatii tietoista päätöstä, suunnittelua ja arjen sumplimista asuinpaikoissa vietettävän ajan mukaan. Toisaalta erityisesti työsidoissa asumispuhunnassa on sävyjä asumisen väliaikaisuudesta, joka vaikuttaa

olennaisesti monipaikkaisen asukkaan ottamaan rooliin asuinpaikkakunnalla. Ajatukset töiden loppumisesta, työpaikan siirtymisestä tai uuden työpaikan löytymisestä eivät kannusta monipaikkaisesti asuvia hakemaan aktiivista roolia yhteisössä tai ylipäätään kuntalaisena, sillä työsiteen katkettua yhteys paikalliseen yhteisöön katoaa helposti.

Toisaalta ne haastateltavat, joilla asuminen on vakiintunutta, ovat erittäin hyvin verkostoituneita kaikissa asuinpaikoissaan. Työasuinpaikkakunnalla verkosto liittyy pääosin työhön ja siihen liittyviin sosiaalisiin suhteisiin, mikä kuitenkin samalla vahvistaa työn vuoksi monipaikkaisesti asuvan kiinnitystä työpaikkakuntaan ja luo siihen kotoisuuden ja kotiseudun elementtejä. Toisella asuinpaikkakunnalla sosiaalinen verkosto usein muodostuu perheestä, läheisistä ihmisistä ja ystävistä. Tämän seurauksena monipaikkaisesti asuva on kiinnittynyt kaikkiin asuinpaikkoihinsa:

”Joo, mä oon kyllä sitä mieltä, että silloin kun mä oon Helsingissä, niin mä oon siellä kotonani ja sitten kun mä oon täällä [kaupunki] niin mä oon täällä kotonani.”

Etäasukkaalle on luonnollista tarkkailla ja seurata kaikkia asuinpaikkakuntiaan tavallaan matkan päästä ja pyrkiä vaikuttamaan tarvittaessa. Etäasukkaan roolissa monipaikkainen asukas pystyy näkemään asioita, joita muut asukkaat, tai kunta, eivät välttämättä enää huomaa. Tässä roolissa asukas voisi halutessaan toimia eräänlaisena kokemusasiantuntijakonsulttina sekä tuoda uudenlaisia ajatuksia ja ideoita kuntaan:

”Mä en osaa sanoa, mutta joskus on ihan kiva niinkun [kaupungissa] kertoa, et joo, mä olen nyt [toisessa kaupungissa] ja siellä oli sitä ja sitä, ja siellä mä tein näin, tavallaan niinkun tuoda sellaista erilaista näkemystä siihen niitten ihmisten elämään, jotka asuu vain siellä yhdellä paikkakunnalla. Et on se tietyllä tavalla niinkun rikastuttavaa”.

Etäasukkaiden asukasemoinnissa korostuu välimatka, jota nykyään on helppo paikata digitaalisin välinein. Verkon kautta on helppo hoitaa esimerkiksi Helsingissä sijaitsevan yrityksen asioita maaseutumaisessa kunnassa sijaitsevasta asuinpaikasta ilman, että asioiden hoito vaatii matkustamista paikasta toiseen.

Johtopäätökset ja keskustelu: kuntien keinoja tukea ja edistää monipaikkaisuutta alueellaan

Artikkelin lähtökohdaksi oli ajatus siitä, että jokaisella asuinpaikalla on tietty merkitys ja rooli osana monipaikkaista asumista ja elämäntapaa, joka heijastuu koettuun kuntalaisuuteen. Kuntalaisuuden osalta perinteisen mökkei-

lijän asemointi nojaa vahvasti perinteiseen kuntalaisuuskäsitykseen, jossa pääasiallinen koti sijaitsee usein kaupungissa ja maaseutukotia käytetään vapaa-ajan paikkana. Mökkikuntalaisuuden näkökulmasta monipaikkaisessa asumisessa on kyse sujuvasta asumisen arjesta, joka näkyy esimerkiksi itselle tärkeiden ja tarpeellisten palveluiden saatavuutena ja käyttöoikeutena sekä vapaa-ajan asukkaille suunnattujen osallistumisen ja vaikuttamisen välineinä ja foorumeina. Monen kunnan digitaalisuutta edistävä hanke perustuu juuri näihin, eli palveluiden sekä osallistumisen ja vaikuttamisen väylien helppoon saavutettavuuteen (SavoGrow kehitysyhtiö, 2022). Nämä ajanvietämistä mahdollistavat rakenteet sopivat erityisesti niille monipaikkaisesti asuville, joiden arjen rakenteet painottuvat selkeästi yhteen kotikuntaan. Tämän vuoksi heille usein riittää tämä asukasasema ja sen tuomat mahdollisuudet, jotka heillä tällä jo hetkellä on (ks. esim. Farstad, 2015).

Osa-aika-asukas on kiinnostunut olemaan mukana kunnan toiminnoissa sekä olemaan osa paikallista yhteisöä ja pyrkii vaikuttamaan sen kautta. Tällainen asukasasemointi tuottaa osallistuvaa kuntalaisuutta. Tällaisen kuntalaisuuden vahvistaminen edellyttää osapuolten toimivia ja avoimia vuorovaikutuskanavia sekä luottamusta toiseen osapuoleen. Tämä puolestaan edellyttää sitä, että kunta tuntee asukkaansa. Osa-aika-asukkaan rooli tuo esiin monipaikkaisen asumisen etuuksien lisäksi myös siihen kuuluvia vastuita ja velvollisuuksia paikalliseen osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyen, jolloin voidaan puhua osallistumisen sijaan kumppanuudesta (esim. Maljanen & Haikara, 2014, s. 10–16). Kunnan näkökulmasta tällainen kumppanuuskuntalaisuus ja sen mahdollistaminen liittyvät kunnan toimintaympäristön monimuotoistumiseen ja uudelleen julkiseen hallintatapaan (esim. Karppi & Sinervo, 2009). Uusi hallintatapa näyttäytyy uudelleen verkostomaisina ja kehittämisorientoituneina hallinnon toimintatapoina, joiden myötä myös kuntalaisen rooli muuttuu hallintoalamaisesta kohti osallistuvaa kuntalaisuutta (Mustakangas ym., 2004, s. 64–69). Parhaimmillaan tämä saattaa johtaa asukkaiden uudelleen mahdollisuuksiin olla mukana kunnan toiminnassa.

Usein monipaikkainen elämäntapa konkretisoituu kunnassa pääosin kuluksen näkökulmasta, vaikka monipaikkaisten asukkaiden parissa on potentiaalia muuhunkin. Yksi esimerkki tällaisesta on kotiinpalaaajan asemoinnissa tuotettu yhteisökuntalaisuus, jossa korostuu asukkaan halu ja kiinnostus toimia asuinpaikkakunnan hyväksi. Tällaiset asukkaat saattavat olla erityisen kiinnostuneita osallistumaan esimerkiksi palveluiden tuottamiseen, harrastustoiminnan vetämiseen sekä käyttämään tietotaitoaan ja verkostojaan kunnan hyväksi (mm. Hakala & Rinne-Koski, 2018; myös Gallent, 2013). Yksi kiinnostava vaihtoehto voisi olla myös monipaikkaisesti asuvien asukkaiden osallistuminen yhteisöjen

omaehtoiseen palvelutuotantoon esimerkiksi toimimalla yrityskummina tai tukemalla yritystoimintaa muulla tavoin – esimerkiksi osallistumalla hallitus- tai johtokuntatyöskentelyyn, jota voi tehdä myös etäältä. Aineistossa tällaiseen kuntalaisuuteen kytkeytyy vahvasti kotiseutuelementti, jota tukemalla kunta voisi luoda uudenlaista mahdollistavaa asukaspolitiikkaa kuntaan (ks. myös Hyyryläinen & Santalahti, 2018).

Etäasukasasemoinnin mukainen kuntalaisuus näyttäytyy aineistossa etäläsnäolona, joka nykyään konkretisoituu yhä useammin digitaalisena kuntalaisuutena. Digitaalisella kuntalaisuudella tarkoitetaan muun muassa asioinnin siirtymistä tietoverkkoihin sekä digitaalisten vuorovaikutuskanavien myötä syntyvien uudenlaisten osallistumistapojen kehittymistä ja kunnan päätöksentekoon vaikuttamista. Mielenkiintoisia esimerkkejä kuntien digitaalisista ratkaisuista ovat avoimen viestinnän ja suunnittelun mahdollistava eRaati, osallistuvan budjetoinnin alusta eBudjetti tai vaikkapa osallistavan suunnittelun mahdollistavat pehmoGIS-työkalut. Etäasiointi ja digitaaliset osallistumistavat mahdollistavat kuntien toimintaan osallistumisen ja siihen vaikuttamisen olinpaikasta huolimatta, jolloin voidaan puhua e-kuntalaisuudesta. E-kuntalaisuuden mahdollistavista palveluista on olemassa vasta vähän kokemuksia, mutta mahdollisuudet uudenlaisen kuntalaisuuden tukemiselle ovat olemassa.

(Auvinen & Jaakkola, 2018, s. 85–89; Rinne-Koski 2020.)

Monipaikkaisen asumisen näkökulmasta kuntien kannattaa keskittyä kehittämään sellaisia palveluja, jotka tukevat mahdollisimman pitkää yhtäjaksoista maaseudulla oleskelua. Aineiston mukaan tällaisia palveluja eivät välttämättä ole kaupalliset palvelut vaan julkishallinnossa asiointi, joka on ottanut aineiston keräämisen jälkeen melkoisen digiloikan kohti paikkariippumattomuutta. Tärkeitä digitaalisia ratkaisuja ovat olleet esimerkiksi sähköinen allekirjoitus sekä verkkoasioinnin vahva tunnistautuminen, joiden ansiosta virallisia asioita voi hoitaa paikasta riippumatta ilman fyysistä paikan päällä käymistä. Kuntien palvelukehittäminen ei siis ole sidoksissa ainoastaan kunnan haluun tai kykyyn toimia palvelujen kehittämiseksi, vaan monipaikkaista asumista tukevien palvelujen kehittämisessä on kyse myös laajemmasta yhteiskunnallisesta keskustelusta julkisen palvelutuotannon organisoimiseksi.

Taulukko 1 kokoaa yhteen aineistosta tunnistetut asukasroolit, joilla monipaikkaisesti asuvat asemoivat itseään osana asuinpaikkojaan. Taulukkoon on myös tehty nostoja asemointien taustalta tunnistetuista puhetavoista ja niihin liittyvistä hallitsevista ominaisuuksista. Tämän lisäksi taulukossa on tehty tulkintaa asukasasemoinneista johdetusta kuntalaisuudesta sekä esitetty keinoja, joilla kunnat voivat halutessaan edistää ja tukea monipaikkaisuutta alueellaan.

TAULUKKO 1 Monipaikkaisten asukkaiden asukasroolit.

asukasrooli	perinteinen mökkeilijä	osa-aika-asukas	kotiinpalaja	Etäasukas
asemointi	arjen ja vapaa-ajan erotus, vapaa-ajan vietto	mökkeilyn muutos asumiseksi	juurtuneisuus: rakennettu ympäristö, luonnonympäristö, henkinen ympäristö	sosiaalisen kiinnityksen varmistaminen ja ylläpitäminen
taustalla vaikuttanut puhetapa	voimaantuminen, hyvinvointi, maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus	asuinpaikkojen vuorovaikutus osana asumista, vastavuoroisuus	historia, muistot, tärkeät paikat: yhteisöllisyys, osa suurta tarinaa	tasapainottelu asuinpaikkojen välillä, usein työsidonnaista
millaista kuntalaisuutta	mökkikuntalaisuus	kumppanuuskuntalaisuus	yhteisökuntalaisuus	digitaalinen kuntalaisuus
osallistumisen tavat	institutionaaliset osallistumis- ja vaikuttamiskanavat	vuorovaikutuskanavien hyödyntäminen, suunnitteluun osallistuminen	yhdessä tekeminen, paikan hyväksi toimiminen	verkko-osallistuminen, viralliset ja epäviralliset osallistumiskanavat
keinoja tukea kuntalaisuutta	mökkiläistoimikunnat ja -foorumit, hallinnon responsiivisuus	osallistuva budjetointi, kumppanuuspöydät	palvelutuotantoon osallistaminen esim. yhteisölähtöisen yhteiskunnallisen yrittäjyyden kautta	digitaalisen kunnan kehittäminen, vertailevan asukasnäkökulman painottaminen

Monipaikkaisesti asuvien asukasroolit ja niiden tuottama kuntalaisuus avaavat kunnille uudenlaisia näkökulmia monipaikkaisesti asuvien huomioimiseen kunnan asukkaina. Näyttää siltä, että erilaiset monipaikkaisen asukkaan asukasroolit tarvitsevat erilaisia menetelmiä ja väyliä löytääkseen itselleen sopivan tavan olla osa kuntaa. Monipaikkaisten asukkaiden erilaisten asemoitumisten ja niiden vaikutusten tai seurausten huomioiminen mahdollistaa kunnille paremmin kohdennettujen keinojen käyttämisen monipaikkaisten osallistamiseen ja uudenlaisen kuntalaisuuden tukemiseen.

Yleistyvä monipaikkaisuus tulee todennäköisesti muuttamaan nykyistä kuntalaisuutta tavalla, jonka seurauksena myös kunnat alkavat suhtautua kuntalaisuuteen eri tavoin kuin tähän saakka. Uudenlaisia näkökulmia kuntalaisuuteen voisivat olla esimerkiksi mahdollistava tai monimuotoistuva kuntalaisuus: mahdollistava kuntalaisuus voisi olla kunnan keino antaa monipaikkaisille asukkaille heidän kiinnostustaan vastaavia mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan siinä missä monimuotoistuvassa kuntalaisuudessa voisi olla kyse kuntien uudeltaisesta hallintorajat ylittävästä yhteistyöstä esimerkiksi palveluiden tuottamisessa.

Nykyisin monipaikkaisuuskeskustelussa on alettu nostaa esiin entistä enemmän monipaikkaisuuden vaikutuksia, jotka kohdistuvat muun muassa alueiden väliseen liikkumiseen ja ilmastovaikutuksiin, palveluiden käyttöön ja tarjontaan sekä yhteisöjen toimintaan. On myös todennäköistä, että monipaikkaisen asumisen tavat yleistyvät ja moninaistuvat jatkossa. Näiden teemojen tarkasteluun tämä aineisto ei anna vastauksia. Jatkossa olisikin kiinnostavaa

selvittää tarkemmin korona-ajan vaikutusta monipaikkaiseen asumiseen, sillä hybridimallien ja etätöiden lisääntyminen on saattanut tuoda ilmiöön ja kuntalaisuuteen uudenlaista sisältöä myös kuntien näkökulmasta.

KIRJALLISUUS

- Adamiak, C., Vepsäläinen, M., Strandell, A., Hiltunen, M., Pitkänen, K., Hall, M., Rinne, J., Hannonen, O., Paloniemi, R. & Åkerlund, U. (2015). *Vapaa-ajan asuminen Suomessa – Asukas- ja kuntakyselyn tuloksia vapaa-ajan asumisen nykytilasta ja kehittämistarpeista*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 22/2015.
- Aho, S. & Ilola, H. (2008). *Kahden kunnan asukkaat –lisää osallisuutta?* Lapin yliopiston matkailun ja liiketoiminnan tiedekunnan julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 1. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Alasalmi, J., Busk, H., Holappa, V., Huovari, J., Härmälä, V., Kotavaara, O., Lehtonen, O., Muilu, T., Rusanen, J. & Vihinen, H. (2020). *Työn ja työvoiman alueellinen liikkuvuus ja monipaikkainen väestö*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020: 12. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Anttiroiko, A.-V. (1992). *Kunnallistieteellinen tutkimus, I osa: Kunnallistieteen erityispiirteet*. Tampereen yliopisto, kunnallistieteiden laitos. Raporttisarja 20/1992. Tampereen yliopisto.
- Anttiroiko, A.-V. (2000). *Kuntien tehtävät ja toimintatavat tietoyhteiskunnassa*. Teoksessa M. Vuorensyrjä & R. Savolainen (toim.), *Tieto ja tietoyhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus. s. 158–177.
- Auvinen, T. & Jaakkola, M. (2018). *Käsikirja tulevaisuuden kuntien digitalisaatioon*. Pohjois-Savon liiton julkaisu A:83. Kuopio.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1994). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Burr, V. (2015). *Social Constructionism*. Third edition. London & New York: Routledge.
- Citymaalaiset (2019). *Citymaalaiset ovat täällä*. <https://citymaalaiset.medium.com/citymaalaiset-ovat-t%C3%A4%C3%A4ll%C3%A4-72249e7fb117> (viitattu 7.3.2022)
- Farstad, M. (2015). Worthy of Recognition? How Second Home Owners Understand Their Own Group's Moral Worth in Rural Host Communities. *Sociologia Ruralis*, 56(3), 408–426. <https://doi.org/10.1111/soru.12083>.
- Gallent, N. (2013). The Social Value of Second Homes in Rural Communities. *Housing, Theory and Society*, 31(2), 174–191. <https://doi.org/10.1080/14036096.2013.830986>.
- Gielsing, J., Haatsten, T., Vermeij, L. & Strijker, D. (2019). Out of love for the village? How general and selective forms of attachment to the village explain volunteering in Dutch community life. *Journal of Rural Studies* 71(2019), 181–188. DOI:10.1016/j.jrurstud.2018.06.008.
- Gielsing, J., Vermeij, L. & Haartsen, T. (2017). Beyond the local-newcomer divide: Village attachment in the era of mobilities. *Journal of Rural Studies*, 55, 237–247. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.08.015>.
- Hakala, O. & Rinne-Koski, K. (2018). Etelä-Pohjanmaan vapaa-ajan asukkailla kohdistetun kyselyn tulokset. In *Yhteiskunnallinen yrittäjyys maaseudulla (YTYÄ)* Ruralia-instituutti. <https://www.helsinki.fi/fi/ruralia-instituutti/yhteiskunnallinen-yrittajyys-maaseudulla-ytya>
- Hall, M. (2015). Second homes planning, policy and governance. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 7(1), 1–14. <https://doi.org/10.1080/19407963.2014.964251>.
- Haukkala, T. (2011). *Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus*. Sitran selvityksiä 54. Helsinki.
- Hyyryläinen, T. & Santalahti, S. (2018). Japanin kotiseutulahoitus – furusato noozei – kaupunkien ja maaseutujen toimijoiden vuorovaikutuksena. *Maaseudun Uusi Aika* 1/2018, 19–34.
- Kainuun liitto (2020). *Kainuusta monipaikkaisuuden edelläkävijämaakunta?* <https://kainuunliitto.fi/kainuusta-monipaikkaisuuden-edellakavijamaakunta/> (viitattu 7.3.2022)
- Karppi, I. & Sinervo, L. (2009). *Governance. Uuden hallintatavan jäsentymisen*. Hallintotieteiden keskus, Tampereen yliopisto.

- Kujala, S., Hakala, O., Törmä, H., Rantanen, M., Adamiak, C. & Hyyryläinen, T. (2018). *Etelä-Savon vapaa-ajan asumisen aluetaloudelliset vaikutukset nykytilanteessa ja tulevaisuuden skenaarioissa*. Raportteja 187. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Lehtonen, O. (2019). Monipaikkaisuus on vastakaupungistumista. Teoksessa M. Rantanen, T. Pihkala, T. Hyyryläinen & S. Kujala (toim.). *Kohti dialogia: vapaa-ajan asuminen Etelä-Savon voimavaraksi*. Raportteja 198. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Lehtonen, O., Muilu, T. & Vihinen, H. (2019). Monipaikkaisuus maaseudun terveyspalveluiden mahdollistajana. *Maaseudun Uusi Aika* 2/2019, 7–29.
- Maijanen, H. & Haikara P. (2014). *Kumppanuuskäsikirja. Näkökulmia monitoimijaisen yhteistyön kehittämiseen*. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja A.8:2014. Lappeenranta.
- McHugh, K., Hogan T. & Happel, S. (1995). Multiple Residence and Cyclical Migration: A Life Course Perspective. *Professional Geographer* 47(3), 251–267.
- McIntyre, N., Williams, D. & McHugh, K. (2006). Multiple Dwelling and Tourism. Negotiating Place, Home and Identity. CABI Publishing.
- Mikkelin kehitysyhtiö Miksei Oy (2020). *Etelä-Savo tähtää monipaikkaisen asumisen edelläkävijäksi ja hakee nyt yrityskumppaneita*. <https://www.epressi.com/tiedotteet/hanketiedotteet/etela-savo-tahtaa-monipaikkaisen-asumisen-edellakavijaksi-ja-hakee-nyt-yrityskumppaneita.html> (viitattu 7.3.2022)
- Millaista monipaikkaisuutta Suomeen – selvitys kaksoiskuntalaisuudesta (2018). Valtiovarainministeriön julkaisu 3/2018. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Mustakangas, E., Kiviniemi, M. & Vihinen, H. (2004). *Kunta maaseudun kehittämisessä – maaseutu kunnan kehittämisessä*. Maa- ja elintarviketalous 57. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Helsinki: MTT.
- Mäntylä, M. & Lindqvist, P. (2004). *Onnelaa etsimässä. Läheisyyden ekonomia alueiden kilpailutekijänä*. Levón-instituutti. Julkaisu No 112. Vaasa.
- Pitkänen, K. & Kokki, R. (2005). *Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten vapaa-ajan asumiseen Järvi-Suomessa*. Joensuun yliopisto, Savonlinna.
- Pitkänen, K. & Strandell, A. (2018). Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseudun Uusi Aika*, 2–3/2018, 6–23.
- Pitkänen, K., Adamiak, C., & Halseth, G. (2014). Leisure Activities and Rural Community Change: Valuation and Use of Rural Space among Permanent Residents and Second Home Owners. *Sociologia Ruralis*, 54(2), 143–166. <https://doi.org/10.1111/soru.12023>
- Rantanen, M. (2016). *Kehittämiskohteena vapaa-ajan asuminen - kansainvälinen näkökulma*. Raportteja 160. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Rantanen, M., Pihkala, T., Hyyryläinen, T. & Kujala, S. (toim.) (2019). *Kohti dialogia: vapaa-ajan asuminen Etelä-Savon voimavaraksi*. Raportteja 198. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Rinne, J., Paloniemi, R., Tuulentie, S., & Kietäväinen, A. (2015). Participation of second-home users in local planning and decision-making - a study of three cottage-rich locations in Finland. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 7(1), 98–114. <https://doi.org/10.1080/19407963.2014.909818>
- Rinne-Koski, K. (2020). Monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus. Teoksessa S. Riukulehto, & A. Haasio (toim.). *Virtuaalinen kotiseutu*. Tietolipas, No. 266. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s. 143–170.
- Rinne-Koski, K. (2021). Monipaikkainen asukas kuntalaisena. *Hallinnon Tutkimus* 40(3), 203–217.
- Riukulehto, S. (2013). Muisto kohtaa maiseman. Kotiseutu syntyy kokemuksista. Teoksessa L. Saressalo, (toim.) *Kotiseutu*. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:25. Suomen kotiseutuliitto. Multiprint Oy, Vantaa. s. 22–27.
- SavoGrow kehitysyhtiö (2020). *Kohti e-kuntaa*. <https://www.kohtiekuntaa.fi/etusivu> (viitattu 7.3.2022)
- Tuan, Y-F. (1977). *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press: Minneapolis.
- Tuulentie, S., & Kietäväinen, A. (2020). New Rural Community? Narratives from Second Home Owners about Everyday Life in a Tourist Region in Finnish Lapland. *Sociologia Ruralis*, 60(2), 357–374. <https://doi.org/10.1111/soru.12288>

- Törrönen, J. (2010). Identiteettien ja subjektiasemien analyysi haastatteluaineistossa. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. s. 180–211.
- Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon* (2006). Sisäasiainministeriön julkaisuja 14/2006. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Villa, M. (2019). Local Ambivalence to Diverse Mobilities – The Case of a Norwegian Rural Village. *Sociologia Ruralis*, 59(4), 701–717. <https://doi.org/10.1111/soru.12263>
- Voutilainen, O., Korhonen, K., Ovaska, U. & Vihinen, H. (2021). *Mökkibarometri 2021*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 47/2021. Helsinki: Luonnonvarakeskus.

Monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus

Katja Rinne-Koski

Kuntien digitalisaatio alkoi tavallaan jo 1980-luvulla, jolloin havahduttiin automaattisen tietojenkäsittelyn mahdollisuuksiin sekä sähköisten välineiden hyödyntämiseen kunnan toiminnan ja hallinnon kehittämisessä. Vuosituhannen vaihteen aikoihin painopiste siirtyi sähköisestä hallinnosta sähköiseen hallintaan, jolloin tietoyhteiskuntaa rakennettiin edistämällä muun muassa verkkopalveluja, e-demokratiaa ja verkkopohjaisia työskentelyalustoja. Nykyään kunnat ovat ottaneet käyttöön yhä enemmän digitaalisia asiointikanavia. Kunta on siirtymässä verkkoon.

Kunnan digitalisaatiossa on ensinnäkin kyse sähköisestä asioinnista: omalääkäriin voi tavata verkossa, lupa-asioita hoidetaan sujuvasti internetin kautta ja opetusta annetaan virtuaalisesti etäyhteyksillä – jopa peruskoulussa. Digitaalisuus tuo myös uudenlaisia osallistumisen välineitä ja väyliä, jotka muuttavat kuntademokratian tapoja. Kolmanneksi digitalisoituminen lisää kunnan läsnäoloa verkossa. Luodaan kotisivuja ja keskustelualustoja digitaalisen viestinnän tarpeisiin. Tämän kaiken seurauksena myös kuntakokemus ja jopa itse kuntalaisuus ovat saamassa virtuaalisia ja digitaalisia muotoja.

Samaan aikaan kuntalaisuus on olennaisesti muuttumassa toisestakin syystä: kuntalaisten asumiskokemukset ovat monipaikkaistuneet. Monipaikkainen asuminen koskettaa yli puolta miljoonaa mökkeilevää suomalaista. Se koskettaa myös töiden vuoksi kahdessa tai useammassa paikassa asuvia, joiden lukumäärää ei tiedetä: monipaikkaista asumista ei rekisteröidä eikä tilastoida. Kuntalaisuuden näkökulmasta monipaikkainen asukas on joko kunnan virallinen asukas eli kunnan perusjäsen tai kunnan muu jäsen, mikäli hän hallitsee tai omistaa kiinteää omaisuutta kunnan alueella tai harjoittaa siellä liiketoimintaa. Usein käy niin, että asukas ei enää osaa eikä haluakaan erotella asuinpaikkojaan laadullisesti vaan kokee olevansa yhtä lailla kotonaan kaikissa kunnissa, joissa elää. Tällöin voidaan puhua monipaikkaisesta kuntalaisuudesta. Kuntalaisuuden kokemus ei kunnan digitalisoitumisen ja verkkoon siirtymisen myötä ole enää sidottu yhteen paikkaan tai edes kuntaan.

Artikkelissa tarkastellaan monipaikkaisen kuntalaisuuden ja kotiseutukokemuksen rakentumista 2010-luvulla kerättyjen kotiseutututkimusaineistojen pohjalta sekä pohditaan digitaalisuuden vaikutusta kuntalaisuuteen.

Tietoyhteiskunnan polut julkishallinnossa

Tietoyhteiskunnan kehittyminen ja sen vaikutukset yhteiskuntarakenteisiin ovat yhteiskuntapoliittisen keskustelun kuumia aiheita. Hallitusohjelmissa on jo lähes 30 vuoden ajan korostettu tietoyhteiskunnan merkitystä. On pyritty edistämään julkisen hallinnon ja palveluiden helpompaa saavutettavuutta teknologiaa parantamalla, helpottamaan arjen asiointia hallinnossa sekä tukemaan kansalaisten osallisuutta.¹

Kunnissa uuden tietotekniikan vaikutukset alkoivat näkyä 1980-luvulla kirjanpidon automatisointina. Puhuttiin automaattisesta tietojenkäsittelystä, joka laajeni nopeasti esimerkiksi palkanlaskuun ja tekstinkäsittelyyn. Samalla kehitettiin verkkoyhteyksiä: vielä 1990-luvun alussa rakennettiin lähiverkkoja kunnan eri toimipaikkoja yhdistämään. Myöhemmin lähiverkkoja laajennettiin alueverkoiksi. Tätä voidaan nimittää sähköisen hallinnon vaiheeksi (*e-government*). Päähuomio kohdistettiin sähköisten välineiden hyödyntämiseen kunnassa ja hallinnon kehittämisessä.²

Toisessa vaiheessa, vuosituhanen vaihteessa, sähköinen hallinto vaihtui sähköiseksi hallinnaksi (*e-governance*). Kunnat vastasivat tietoyhteiskunnan vaatimukseen omalta osaltaan luomalla verkkopalveluja, e-demokratiaa ja verkkopohjaisia työskentelyalustoja. Teknisten välineiden sijaan korostui tiedon hallinta ja teknisten välineiden parempi hyödyntäminen.³

Nyt on menossa kolmas vaihe: digitaalisen hallinnan aika (*digital governance*). Digitaalinen hallinta tarkoittaa muun muassa uudistuvia teknologioita ja medioita, uudenlaista sähköistä vuorovaikutusta sekä toimijoiden kykyä organisoitua ilman ohjausta. Nyt korostuvat kunnan

¹ Kansallinen tietoyhteiskuntastrategia 2007–2015.

² Syväjärvi ja Kivivirta 2017, 266–267.

³ Anttiroiko, Haveri, Karhu, Rynnänen ja Siitonen 2003, 104–111; Syväjärvi ja Kivivirta 2017, 266–267.

sidosryhmäsuhteet, vuorovaikutus ja sosiaaliset verkostot, osallisuus, kumppanuus ja asiakaskeskeisyys.⁴

Digitalisaatio on läsnä myös 6.6.2019 julkaistussa hallitusohjelmassa Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Siinä puhutaan digitaalisista materiaaleista ja kasvuympäristöistä, digitalisaation hyödyntämisestä ja mahdollisuuksista, palveluiden digitalisoinnista sekä digitalisaation muutosjohtamisesta. Ohjelmissa määritellään kuitenkin harvoin tarkemmin, mitä digi-sanoilla tarkkaan ottaen tarkoitetaan. Käsitteiden käyttö horjuu: teknologialla ja digitalisaatiolla tarkoitetaan samaa tai eri asiaa kontekstista riippuen.

Yksimielisyys näkyy vallitsevan siitä, että digitalisaatio on epäselvä käsite. Sillä on ainakin kolme pääsisältöä: ensinnäkin sillä voidaan tarkoittaa analogisen tiedon siirtämistä digitaaliseen muotoon, ykkösiksi ja nolliksi. Toiseksi puhutaan digitalisaatiosta tieto- ja viestintäteknologian apuvälineenä. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos määrittelee digitalisaation verkkoon kytkeytyvien älykkäiden tuotteiden ja palveluiden verkostoksi.⁵ Tässä merkityksessä digitalisaatiota käytetään esimerkiksi silloin, kun puhutaan sähköisen asioinnin kehittymisestä, vaikkapa mahdollisuutena seurata postipaketin kulkua lähettäjältä vastaanottajalle. Kolmanneksi digitalisaatiolla tarkoitetaan kokonaisvaltaista yhteiskunnan muutosta, joka mullistaa ihmisten arjen.⁶ Toisin sanoen ensimmäisessä vaiheessa digitalisaatiolla tarkoitettiin tiedon siirtämistä digitaaliseen muotoon, seuraavaksi sen merkitys laajeni tarkoittamaan uusien tietojärjestelmien arkista käyttämistä (asiointia) ja lopulta yhteiskuntamme toimintatapojen muuttumista tämän asioinnin vuoksi.

Digitalisaatio vaatii kuntalaisilta uusia valmiuksia.⁷ Useimmissa suomalaisissa kodeissa on verkkoyhteys, ja se alkaa vakiintua myös osaksi vapaa-ajan asuntojen perusvarustusta.⁸ Lisäksi internetiin liitytään esimerkiksi kirjastoissa, kahviloissa, ostoskeskuksissa, toreilla, asemilla ja junissa. Vuonna 2018 kaikista suomalaisista 89 % oli käyttänyt internetiä. Internetissä asioidaan verkkopankissa, etsitään tietoa tavaroista tai palveluista, luetaan verkkolehtiä ja seurataan uutisia ja yhteisöpalveluja, kuten Facebookia.⁹ Sähköisen asioinnin ohella digitaalinen kuntalaisuus

⁴ Syväjärvi ja Kivivirta 2017, 266–267.

⁵ Juhanko ym. 2015, 3.

⁶ Lehti ja Rossi 2017, 7.

⁷ Syväjärvi ja Kivivirta 2017, 269.

⁸ FCG 2016.

⁹ Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintäteknikan käyttö.

rakentuu uusista vuorovaikutuskanavista, joissa tavoitteena on kuntalaisen ja kunnan yhteyden vahvistaminen. Kolmanneksi digitaalisuudella voidaan tavoitella uudenlaista osallistumista ja julkiseen päätöksentekoon vaikuttamista.¹⁰

Kuntalaisuuden digitalisoituminen näyttäytyy tässä artikkelissa kahdella tavalla. Toisaalta kiinnostavaa on digitaalisuuden hiipiminen osaksi ihmisten arkea ja kuntalaisuutta asioinnin ja osallistumisen siirtyessä virtuaalisiin ympäristöihin. Toisaalta digitalisoituminen muodostaa puitteet kunnan toiminnalle ja vaikuttaa näin kunnan ja kuntalaisten suhteeseen. Yksi asukasryhmä, joka erityisesti hyötyy kuntalaisuuden digitalisoitumisesta, ovat monipaikkaisesti asuvat ihmiset. Monipaikkaisesti asuville kertyy jokaiseen heidän elämäntapaansa kuuluvaan ympäristöön merkityksellisiä asioita, jotka muodostuvat heidän kotiseutunsa osatekijöiksi. Kotiseutututkijat puhuvat monipaikkaisesta kotiseutukokemuksesta,¹¹ jossa asukkaalle syntyy mielenkiinto vaikuttaa kotiseutuunsa sekä ylläpitää ja uusintaa paikkaan liittyvää vuorovaikutusta myös silloin, kun he eivät itse ole läsnä.¹²

Asumisessa monipaikkaisuus toteutuu kahdella tavalla: ihminen voi asua useassa paikassa yhtä aikaa tai peräjälkeen. Ajatukseen kuuluu, että koti ei välttämättä sijaitse kartalla yhdessä paikassa ja kodin kokemukseen syntyy monen paikan yhteisvaikutuksena.¹³ Hallinnollisesti monipaikkainen kuntalainen puolestaan määrittyy monen kunnan alueella pitkään oleskelevaksi henkilöksi, joka haluaa osallistua kuntien toimintaan ja käyttää niiden palveluja.¹⁴

Tässä artikkelissa monipaikkainen asuminen nähdään elämäntapana, jossa ihminen asuu kahdessa tai useammassa paikassa rinnakkain ja rakentaa arkensa ja elämänsä näiden paikkojen ympärille, jolloin esimerkiksi päivittäinen työmatkariippuvuus ei täytä tässä tarkoitettua monipaikkaisuuden tarkoitusta. Kahden tai useamman asuinpaikan ympärille muodostuvaan monipaikkaiseen asumiseen on viitattu myös nimityksellä joustava elämäntapa. Monessa paikassa asuva käyttää kutakin asumiseensa liittyvää asuinpaikkaa johonkin nimenomaiseen tarkoitukseen, esimerkiksi työpaikka-asumiseen tai vapaa-ajan asumiseen. Erilaiset tarkoitukset määrittävät sitä, miten monipaikkainen asukas suhtautuu paikkaan: työpaikka-asumisessa arjen täyttää työ, vapaa-ajan

¹⁰ Häyhtiö 2004.

¹¹ Ruotsala 2016, 91–95; Riukulehto 2013, 327–332.

¹² Vrt. Rinne-Koski 2016, 260.

¹³ Williams ja McIntyre 2001, 392.

¹⁴ Millaista monipaikkaisuutta Suomeen 2018, 65.

paikkaa luonnehtii rentoutuminen ja perheen kanssa vietetty laatu-aika. Monipaikkainen asukas voi yhdistää kaikki nämä paikat joustavasti osaksi omaa asumisen kokonaisuuttaan.¹⁵

Digitaalisuuden vaikutus asumiseen ja kuntalaisuuteen

Asumisen tavoista ja kotien lukumääristä riippumatta asuminen tapahtuu aina jossain maantieteellisissä paikoissa. Asuminen on paikkaperustaista. Tämä on yksi suosituimmista alue- ja kulttuurimaantieteen käsitteistä asumisen tutkimuksessa. Paikkoihin viittaavat kaupunginosa, kylä, lähiö ja keskusta, joissa asuinalue tai asunnon sijainti voidaan osoittaa kartalta. Sijainnin lisäksi paikoilla on objektiivisia, nähtävissä olevia rakenteita: luonnonympäristöä, kuten metsää, järviä tai peltoja sekä rakennettua ympäristöä, kuten taloja, katuja, toreja, puistoja ja kauppoja. Ulkoisten merkkien lisäksi paikalla on myös tunteisiin perustuvia merkityksiä, jotka erottavat sen muista ja tekevät siitä merkityksellisen. Tunneympäristö rakentuu sekä luonnonympäristöön liittyvien merkitysten (esimerkiksi pihakeinu, jossa olen viettänyt monta kesäpäivää lukien kirjoja) että rakennetun ympäristön kautta.¹⁶ Myös ihmissuhteet ovat paikkojen olennainen osa: paikkaan kuuluvat naapurit, ystävät ja oma perhe. Kaikki nämä kerrostuvat myös ajassa. Paikkoihin liittyy muistoja, tapahtumia, kertomuksia, tunteita. Paikat eivät ole jähmeitä merkintöjä kartalla, vaan ne saavat tulkintoja ja merkityksiä ihmisten sekä paikkojen välisestä vuorovaikutuksesta ja arjesta. Paikan merkitys on jokaiselle erilainen.¹⁷

Paikan subjektiiviset ja emotionaaliset merkitykset kiinnittävät ihmisen paikkaan. Ilmiötä on tutkittu paljon eri tieteenaloilla, varsinkin maantieteessä. Tuloksena on runsaasti kilpailevia näkökulmia ja käsitteitä, joissa korostuvat paikkaan kiinnittymisen eri piirteet. Näihin viittaavat esimerkiksi *sense of place*, *place identity*, *place attachment*, *sense of belonging* ja *rootedness*. Maria Lewickan mielestä ne näyttävät saman palapelin irrallisilta osilta.¹⁸ Yksinkertaistettuna

¹⁵ Ks. Pitkänen ja Kokki 2005, 8; Kahila ja Rinne-Koski 2006, myös McHugh ja Mings 1996, 540; Gallent 2014, 180.

¹⁶ Esimerkiksi kotiin liittyvät merkitykset, Riukulehto ja Rinne-Koski 2014, 26–48.

¹⁷ Gustafson 2006, 17–18; Cresswell 2015, 7–14, 46–51; Kyle ja Chick 2007.

¹⁸ Lewicka 2011, 208.

paikkaan kiinnittymisellä tarkoitetaan paikan ja ihmisen välistä tunnesidettä, jossa paikka määrittyy tilannekohtaisesti.¹⁹

Paikkojen merkityksen on pelätty katoavan yhteiskunnan kehittyessä ja ihmisten liikkuvuuden lisääntyessä. Ennustuksista huolimatta paikan merkitys ei globalisaation edetessä ole vähentynyt, päinvastoin: mobiilissa maailmassa merkityksellisistä paikoista on tullut entistä tärkeämpiä. Tämä näkyy erityisesti monipaikkaisesti asuvien arjessa.²⁰ Liikkuvuutta tarkastelevissa tutkimuksissa on huomattu, että paikkojen välissä liikkuvat ihmiset kiinnittyvät asuinpaikoihinsa jopa vakituksia asukkaita voimakkaammin. Paikkoihin liitetyt merkitykset kietovat liikkuvia asukkaita tiiviisti osaksi paikallista yhteisöä, jolloin asukkaille kehittyi voimakas paikkaan kuulumisen tunne.²¹ Monipaikkaisesti asuvat eivät kuitenkaan kiinny jokaiseen asuinpaikkaansa samalla tavoin: esimerkiksi Kevin McHugh ja Robert Ming ovat tunnistaneet ikääntyvien liikkuvuutta tarkastellessaan kolmenlaisia paikkasuhteita.²² Jotkut asukkaat juurtuivat yhteen asuinpaikkaan, johon aina palasivat. Toiset jakoivat asumisensa kahden paikan kesken, mutta eivät oikein kiinnittyneet kumpaankaan. Kolmannet irtautuivat kaikista asuinpaikoistaan, usein lukuisten muuttojen seurauksena. He korostivat itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. Johtopäätöksenä on, että erilaiset kiinnittymisen tavat vastaavat erilaisia asenteita.

Samoin Per Gustafson erottaa aineistostaan kolmenlaisia paikkasuhteita.²³ Häinkin on tarkastellut liikkumista. Ensinnäkin paikat näyttävät toisensa poissulkevinä, jolloin paikkojen välillä on tehtävä valinta. Toiseksi paikat voidaan nähdä toisilleen vastakkaisina, jolloin niiden välille yritetään löytää jonkinlainen tasapaino. Kolmanneksi paikat voivat täydentää toisiaan, jolloin monipaikkainen asukas voi nauttia monista ympäristöistä. Gustafson päättelee, että paikkoihin kiinnittyminen ja niiden välillä liikkuminen merkitsevät eri asioita eri ihmisille. Liikkumisen seurauksena monipaikkaisesti asuville punoutuu työn, kodin ja vapaa-ajan yhdistelmissä erilaisia paikkaperustaisia identiteettejä.²⁴ Liikkumiselle on myös vaihtoehtoja: nykyään se voidaan korvata tietoteknologialla. Maantiede ei enää sido yhtä paljon liikkumista.

¹⁹ Lewicka 2011; myös Luoto, Kattilakoski ja Backa 2016.

²⁰ Williams ja McIntyre 2001, 394.

²¹ McHugh ja Ming 1996, 546; Lewicka 2011, 213.

²² McHugh ja Ming 1996.

²³ Gustafson 2001.

²⁴ Williams ja McIntyre 2001.

Monipaikkaisesti asuvat tuovat paikkoihin paitsi omia tulkintojaan, myös erilaisista kulttuureista kumpuavia näkemyksiä. Esimerkiksi vapaa-ajan asuntojen omistajilla voi olla mökkipaikkaa koskevissa asioissa omia intressejä seurata asioita, joiden käsittely kunnassa edistää tai heikentää heidän etujaan.²⁵ Tämän vuoksi ei ole aivan selvää, kenellä koetaan olevan oikeus päättää, vaikuttaa ja osallistua paikkakunnan päätöksentekoon ja toimintaan.²⁶ Vaikka monipaikkaisesti asuva olisi halukas kantamaan kortensa paikallisyhteisön kekkoon osallistumalla yhteisön toimintaan ja kokisi asumisessaan tarvetta tai halua vaikuttaa kunnan tai yhteisön toimintaan, osallistuminen ei välttämättä ole kovin yksinkertaista. Vapaa-ajan asumisen tutkimuksissa on havaittu monipaikkaisesti asuvien ja paikallisten välillä merkittäviä eroja paikallisen vuorovaikutuksen rakentumisessa.²⁷ Jos monipaikkaiset asukkaat ovat tekemisissä vain toisten vapaa-ajan asukkaiden kanssa, kosketuspinta paikallisiin jää ohueksi. Vapaa-ajan asukkaiden ja pysyvien asukkaiden yhteys voi kaatua myös erilaisiin taustoihin, esimerkiksi tulo- tai koulutuseroihin. Tutkimuksissa on tuotu esiin myös onnistumisia: vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen mökkipaikkakunnan yhdistystoimintaan vahvistaa paikallista demokratiaa ja luo luonnollista vuorovaikutusta.²⁸ Vapaa-ajan asukkailla on osaamista, jota he voivat halukkaastikin käyttää mökkipaikkakunnan hyväksi. Mökkipaikkakunta saattaakin olla sosiaalisesti rikkaampi kuin varsinainen asuinpaikka.²⁹ Suurimpana haasteena Nordin ja Marjavaara kuitenkin näkevät sen, miten monipaikkaisesti asuva saadaan kiinnostumaan paikkakunnan toiminnasta.

On selvää, että monipaikkaisesti asuvilla on monenlaisia kytköksiä paikkoihin ja yhteisöihin. Eryyksen vahvoja kytköksiä muodostuu sukulaisuudesta.³⁰ Vahva kiinnittyminen saa monipaikkaisen asujan seuraamaan asioita myös toiselta paikkakunnalta esimerkiksi pitämällä yhteyttä paikallisiin ihmisiin internetin välityksellä. Näin monipaikkaisen asukkaan yhteisöllisyys muuttuu osin virtuaaliseksi. Verkko-yhteydenpito täydentää kasvotuksin tapahtuvaa vuorovaikutusta ja mahdollistaa asioiden seuraamisen etäältä. Näin monipaikkaisesti asuvan kokema yhteisö määrittyy enemmän sosiaalisten siteiden ja vuorovaikutuksen kuin paikkojen perusteella silloinkin, kun kyse on paikallisista asioista.³¹

²⁵ Mm. Farstad ja Rye 2012.

²⁶ Vrt. Rinne-Koski 2016, 256–260.

²⁷ Esim. Gallent 2014.

²⁸ Nordin ja Marjavaara 2012.

²⁹ Ks. myös Rinne-Koski ja Rantanen 2014.

³⁰ Mm. Czarnecki 2017, 251, 260–261.

³¹ Wellman 2005.

Tutkimusten mukaan vapaa-ajan asukkaat eivät ole olleet erityisen kiinnostuneita mökkipaikkakunnan toiminnasta, mutta tilanne saattaa olla muuttumassa. Joihinkin kuntiin on perustettu erityisiä toimielimiä, mökkiparlamentteja, joissa vapaa-ajan asukkaat voivat vaikuttaa ja tulla kuulluksi.³² Pitkään on puhuttu myös kaksoiskuntalaisuudesta, mutta sitä on pidetty liian hankalana toteuttaa. Sijalle tarjotaan e-kuntalaisuutta, jonka avulla muut kuin kunnassa virallisesti asuvat voisivat vaikuttaa kunnan toimintaan, esimerkiksi sähköisten kyselyjen, osallistumisfoorumien sekä aloite- ja palautejärjestelmien kautta.³³

Digitalisaatioon ja tietoteknologiaan perustuva kuntalaisuus vaikuttaa tavalla tai toisella kuntalaisuuden konkretiaan: vuorovaikutuksen siirtyessä osittain tai jopa kokonaan verkkoon myös paikallinen yhteisö muuttuu.³⁴ Naapurin kanssa pihalla rupattelua voidaan jatkaa netissä, kyläilta muuttuu keskusteluksi kylän omissa keskusteluryhmissä tai kunnanosan asukasraati keskusteluksi kunnan virtuaalisessa olohuoneessa, jonne kuka tahansa on tervetullut vaihtamaan mielipiteitä. Niin monipaikkaiset kuin yksipaikkaisetkin voivat olla osallisina useissa eri yhteisöissä samanaikaisesti roolejaan ja kiinnittymisen tapojaan vaihdellen.³⁵

Tämän lisäksi e-kuntalaisuus vaikuttaa myös kuntalaisuuden hallinnolliseen määritelmään. Toistaiseksi kuntalaisuuden määritelmä nojautuu vahvasti yksipaikkaisuuteen. Kuntalain 2015 mukaan ihminen on sen kunnan kuntalainen ja asukas, jossa hänen virallinen asuinpaikkansa sijaitsee. Nykyisen lainsäädännön mukaan Suomessa voi asua vain yhdessä paikassa kerrallaan. Kokemuksellinen ja hallinnollinen kuntalaisuus voivat kuitenkin erota melkoisesti. Tulevaisuuden kuntalaisuus saattaa näyttäytyä alueellisesti ja hallinnollisesti rajattujen paikkojen sijasta enemmän monien paikkojen tai verkkoon sijoittuvan vuorovaikutuksen kokonaisuutena,³⁶ jossa kuntalaisuus rakentuu pääosin (paikallis)yhteisön jäsenyytenä. Millaista tämä kuntalaisuus on? Miten ja mistä elementeistä tällainen kuntalaisuus koostuu?

³² Aho ja Ilola 2006, 78–80, Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kunnan päätöksentekoon 2006; Ojanperä ja Niiranen 2015.

³³ Millaista monipaikkaisuutta Suomeen 2018, 59, 67.

³⁴ Wittel 2001; Delanty 2003, 167–185.

³⁵ Brodsky ja Marx 2001.

³⁶ Vrt. kunnan osalta myös Anttiroiko 1992, 74.

Aineisto ja menetelmät

Tämän tutkimuksen empiirinen aineisto on kerätty reilun vuosikymmenen aikana 2008–2018 Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa neljän tutkimushankkeen osana. Kokonaisuuteen kuuluu kolme ulkopaikkakuntalaisten kotiseutukeskustelua sekä viisi monipaikkaista kuntalaisuutta käsittelevää haastattelua. Yhteensä haastateltavia on 26.

Ulkopaikkakuntalaisten kotiseutukeskustelut on järjestetty kolmessa kotiseutututkimushankkeessa vuosina 2013, 2014 ja 2018. Ne ovat keskustelunomaisia ryhmähaastatteluja, joiden osallistujilla on siteitä moneen paikkaan. Varsinaisen asuinpaikkansa lisäksi heillä on joko vapaa-ajan asunto, kakkosasunto tai muita sukuytköksiä paikkakunnalle, jonka he edelleen tuntevat osaksi kotiseutuaan. Ensimmäinen keskustelu järjestettiin vuonna 2013 Nokiottaan kotomaa - hankkeessa, jossa pilotoitiin kokemuksellisen kotiseututiedon keräämisestä kuntaa pienemmältä alueelta, tässä tapauksessa Kuortaneenjärven ympäristöstä. Hankkeessa kerättiin aineistoa alueen asukkaiden kotiseutukäsityksistä, kotiseudun avainkohteista ja syvärakenteista sekä tehtiin kuvaus ja tulkinta niiden merkityksestä.³⁷ Ryhmähaastatteluun osallistui seitsemän henkilöä. Toinen keskustelu käytiin vuonna 2014 osana Kolmannen iän kotiseutukäsitykset asumisessa -hanketta, jossa kiinnostuksen kohteena oli tuottaa asukaslähtöistä tietoa kolmannen iän asumiskokemuksista.³⁸ Tässä keskustelussa kuultiin seitsemän kolmannen iän edustajan näkemystä kodista, kotoisuudesta ja asumisesta. Kolmas kotiseutukeskustelu järjestettiin vuonna 2018 Kotiseudun historiaa narratiiveina -hankkeessa, jossa kotiseutua tarkasteltiin ennen kaikkea ajallisena ilmiönä.³⁹ Tähänkin ulkopaikkakuntalaisten keskusteluun osallistui seitsemän henkilöä.

Monipaikkaista kuntalaisuutta käsittelevä haastatteluaineisto kerättiin vuosien 2007 ja 2008 aikana. *Helsingin Sanomissa* julkaistussa lehti-ilmoituksessa pyydettiin yhteydenottoa ihmisiltä, jotka tuntevat monipaikkaisen asumisen ja elämisen kuvaavan omaa arkeaan. Ilmoituksessa täsmennettiin, että etsittävät henkilöt voivat jakaa aikansa kahden tai useamman paikan välille

³⁷ Rinne-Koski ja Riukulehto 2013.

³⁸ Riukulehto ja Rinne-Koski 2014.

³⁹ Riukulehto ja Rinne-Koski 2019.

työn tai vastaavien syiden vuoksi, omistaa kakkosasunnon maaseudulla tai kaupungissa tai jakaa elämänsä muiden syiden vuoksi useampaan kuin yhteen paikkaan.

Vastauksia ilmoitukseen tuli 101, joista 97 vastaajaa asui kahdessa tai useammassa paikassa. Alustavien yhteydenottojen perusteella vastaajajoukosta valittiin 25 haastateltavaa, jotka kattavimmin kuvasivat monipaikkaisen asumisen eri puolia. Vastaajajoukko oli hyvin heterogeeninen, sillä monipaikkaisesti asuvia löytyi hyvin erilaisista ikäryhmistä ja elämäntilanteista lapsiperheistä ikääntyneisiin sekä opiskelijoista työssäkäyviin ja eläkeläisiin.⁴⁰ Samoin ajanvietto eri paikoissa vaihteli suuresti. Mukana oli viikonloppumökkeilijöitä, kesäloman viettäjiä, ympärivuotisia mökkeilijöitä, viikoittaisen arkensa monessa paikoissa asuvia ja jopa puolen vuoden yhtämittäisiin jaksoihin oleskelunsa jakavia vuorottelijoita. Jotta tarkastelu olisi yhteismitallinen ulkopaikkakuntalaisten kotiseutukeskustelujen kanssa, haastatteluaineistosta valittiin tutkimukseen ne tapaukset (5 kpl), joissa asuminen jaettiin kahden tai useamman paikan kesken maaseudulla ja kaupungissa.

Haastattelujen teemat käsittelivät monipaikkaista elämäntapaa yhteiskunnallisena ilmiönä, elämäntapaan liittyviä asuinpaikkoja, elämäntavan ja julkisen hallinnon kohtaamista sekä maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusta. Kotiseutukeskustelut puolestaan kerättiin virikemenetelmän avulla. Virikekeskustelumenetelmä muistuttaa hyvin paljon ryhmähaastattelua, jossa keskustelu etenee esitettyjen virikkeiden pohjalta.⁴¹ Hankkeissa käytetyt virikkeet olivat pääosin tekstiä ja kuvia, joiden innoittamina keskustelutilaisuuteen kutsutut osallistujat keskustelivat kotiseudustaan. Keskustelurungot sekä keskustelujen sisältö on dokumentoitu julkaisuissa *Kotiseudun kerroksia Kuortaneelta*, *Asunnosta kodiksi* sekä *Historian kohinaa Töysästä*.⁴² Näitä aineistoja ei ole aikaisemmin hyödynnetty kuntalaisuuden ja monipaikkaisuuden tarkastelussa.

Valitut aineistot muodostavat temaattisen kokonaisuuden. Jokaisessa kantavana teemana on monipaikkainen kotiseutu ja suhde asuinpaikkaan pääosin vapaa-ajan asumisen puitteissa. Kaikki

⁴⁰ Samanlaisia havaintoja ovat tehneet mm. McHugh, Hogan ja Happel 1995, 253; myös Haukkala 2011, 11–12 sekä Pitkänen ja Strandell 2018, 6–17.

⁴¹ Virikemenetelmästä ks. esim. Suutari ja Rinne-Koski 2015, 59–60.

⁴² Riukulehto ja Rinne-Koski 2013, 2014 ja 2019.

ovat teemoitteluperiaatteella tekstiksi litteroituja keskusteluaineistoja, mikä mahdollistaa yhtenäisen tarkastelun.

Analyysin aluksi aineistot yhdistettiin yhtenäiseksi tekstitiedostoksi (139 sivua). Aineisto luettiin kertaalleen läpi, jotta saataisiin yhtenäinen käsitys aineiston kokonaisuudesta asetettuun tutkimustehtävään nähden ja arvioitiin aineiston käyttökelpoisuutta niiltä osin. Toisen lukukierroksen aikana aineistoa jäsennettiin ja tiivistettiin poimimalla eri puhetapoihin liittyvät puheenvuorot omiksi ryhmikseen. Kolmannella lukukerralla tunnistettiin tapoja, joilla haastateltavat jäsenivät suhdettaan kotiseutuun. Tämä tehtiin sisällönanalyysin keinoin luokittelemalla ja teemoittelemalla aineistoa. Tässä vaiheessa aineistosta tunnistettiin kolme puhetapaa, joilla monipaikkaisesti asuvat jäsenivät suhdettaan kotiseutuun ja koettuun kuntalaisuuteen. Tunnistetut puhetavat otettiin seuraavan lukukierroksen lähtökohdaksi, jonka mukaisesti aineistoa tarkasteltiin paikkaan liitettyjen merkitysten ja kiinnittymisen kautta.

Seuraavaksi tarkasteltiin kotiseudun kokemisen tapoja tarkoituksena selvittää, millaista kuntalaisuutta eri kotiseutukäsitykset tuottavat. Tämä tehtiin lisäämällä sisällönanalyysiin diskursiivinen tarkastelu. Kuntalaisuus pelkistyy suoraan kysyttäessä usein veroihin, julkisiin palveluihin ja äänestämiseen, eli kaikkiin hallinnolliseen (yksipaikkaiseen) kuntalaisuuteen oikeuttaviin asioihin. Sen vuoksi kuntalaisuuden kokemuksellista ulottuvuutta kannattaa lähestyä tarkastelemalla, mitä haastateltavat puhuvat valitusta teemasta rivien välissä sekä miten he itse määrittävät ja käsittävät kuntakokemuksensa. Diskursiivisen analyysin avulla pyritään nostamaan näkyville diskurseja eli puhetapoja tai -kokonaisuuksia, joiden avulla haastateltavat rakentavat kuntalaisuutta ja kotiseutua suhteessa monipaikkaisuuteen ja digitalisaatioon. Tarkastelu nojautuu sosiaalisen konstruktioismin perinteeseen, jossa haastateltavien puhe, kielenkäyttö, rakentaa sosiaalista todellisuutta eli sitä, miten ajattelemme ja mihin näitä ajatuksia vuorovaikutuksessa peilaamme.⁴³ Tämän osalta aineistossa keskitytään siihen, millaista kuntalaisuutta haastateltavat luovat.

Monipaikkaisen kotiseudun kolme muotoa ja niiden tuottama kuntalaisuus

⁴³ Berger ja Luckmann 1994.

Aineiston sisällönanalysissa tunnistettiin kolme tapaa, joilla haastateltavat jäsensivät kotiseutuaan. Taustalla jokaisessa puhetavassa on monipaikkaisuus. Monipaikkaisuus rakentuu aineistossa osaksi suhteessa yksipaikkaisuuteen ja osaksi suhteessa paikkaan.

Yksipaikkaisuuden normi ilmenee erityisesti ulkopuolisten suhtautumisessa vapaa-ajan asumiseen. Usein oletus on, että monipaikkaisesti asuvan perheen vakituinen asuinpaikka on kaupungissa ja vapaa-aikaa vietetään mökissä tai vapaa-ajan asunnossa maaseudulla, jolloin perheen vapaa-ajan asunto on alisteinen perheen vakitukselle asunnolle: maaseudun vapaa-ajan asuntoon viitataan kakkosasuntona, mikä kertoo arvojärjestyksestä. Normin rikkominen herättää hämmennystä. Esimerkki tästä on viisihenkinen perhe, joka asuu ahtaasti kerrostalokolmiossa keskellä kaupunkia sekä omistaa täysin varustellun omakotitalon maaseudulla.

Että semmoinen närkästyminen siitä, että te puhutte aina mökistä, että ei tää oo mikään mökki, että täähän onkin ihan talo. Sellainen, että rikotaan, että ei saa tehdä sillä tavalla, että ei saa tehdä remonttia, ei saa laittaa Puustellin keittiötä mökkiin, se on paha juttu. Semmoista ei saa tehdä, pitää ottaa mökkikeittiö.⁴⁴

Toiseksi monipaikkaisuutta rakennetaan elämäntavan ja asumiseen liittyvien paikkojen avulla, joita tarkastellaan hetken päästä tarkemmin. Elämäntapaan kuuluvat paikat luovat asumisen ja liikkumisen kontekstin, joka osaltaan selittää ja perustelee monipaikkaisuutta henkilökohtaisella tasolla.

⁴⁴ Haastattelu 1, 5.10.2007.

Niin, mä oon varsinainen monipaikkainen, kun mä oon Mikkelistä kotoisin ja oon töissä Jyväskylässä ja mies on Vaasas ja sit me ollaan – – suurin piirtein kaikki vapaa-aika täällä [Kuortaneella] ja välillä Mikkelissä käydään.⁴⁵

– – se oli mun vanhempien isovanhempien semmoinen sodan aikana rakennettu talo, johon me muutettiin ja – – että me oltiin kaikki vapaa-ajat ja viikonloput siellä, – – että sitten se painopiste siirtyi sinne. – – kun se talo on mun, niin sit mun mies ostaa pienemmän – – asunnon täältä Vantaalta, koska meillä kummallakin on lapset Helsingissä ja ystävät on aika paljon Helsingissä ja sitä väliähän me nyt sitten seilataan, sitäkin väliä.⁴⁶

Monipaikkaisen elämäntavan paikat, niiden merkitys ja niihin kiinnittyminen määrittävät myös sitä, millaiseksi monipaikkaisesti asuvan ja hänen kotiseutunsa suhde muodostuu. Aineistosta erottuu kolme monipaikkaisen asumisen tapaa jäsentää suhdetta kotiseutuun. Monipaikkaisesti asuvien suhde omiin kotiseutuihinsa vaikuttaa siihen, kuinka he näkevät ja kokevat kuntalaisuuden asuinpaikoissaan. Seuraavassa tarkastellaan näitä lähemmin.

Sulautunut kotiseutu

Sulautuneella kotiseudulla tarkoitetaan tässä kotiseutusuhdetta, jossa kaksi (tai useampi) asuinpaikkaa yhdistyy ja muodostuu laajemmaksi kokonaisuudeksi, joka kokonaisuudessaan mielletään kotiseuduksi. Samaan ilmiöön viittaa myös Riukulehto tämän kirjan avausartikkelissa. Aineistossa oli useita esimerkkejä tämänkaltaisesta suhtautumisesta.

Haastateltavat kertovat kotiseutunsa jakautumisesta maaseudulle ja kaupunkiin. Maaseutu täyttää tarpeita, jotka liittyvät rauhoittumiseen, hiljaisuuteen ja voimaantumiseen, kaupunki puolestaan

⁴⁵ HYR, Nokiottaan kotomaa, Kesäkuurtanelaiset ry. 31.3.2012.

⁴⁶ Haastattelu 2, 31.10.2007.

vastaa palveluihin, kulttuuriin ja ostoksiin liittyvistä tarpeista. Monipaikkaisuus mahdollistaa elämäntapaan ja asumiseen liittyvien erilaisten asuinpaikkojen yhdistymisen toisiaan täydentäväksi kotiseudun kokonaisuudeksi, jossa voidaan tunnistaa sekä maaseutu, kaupunki että näiden yhdessä luoma lisäarvo ja näiden joustava yhdistäminen. Monipaikkaisuuden koetaan antavan elämään jotain sellaista, mitä yhdessä paikassa asuminen ei pysty tarjoamaan.

[Maaseutu ja kaupunki] Täydentää, mulla ihan ehdottomasti. – – voi elää niinkun sellaista täydempää elämää, että saa ne molemmat puolet, – – että se on sellainen niinkun arkielämän asetelma, – – ja mä kuolisin, jos mun pitäisi asua vaan täällä kaupungissa. Mutta siellä [maaseudulla] ei taas ole, millä mä eläisin siellä sitten, –⁴⁷

Kotiseutujen yhdistyminen ilmenee asuttaessa kahta tai useampaa kotia. Paikkoja asutaan eri tavoin. Yksi paikoista saattaa olla kesäkoti, toinen synnyinkoti ja kolmas arjenkoti, jossa asutaan suurin osa ajasta. Jokainen koti, paikka, on osa koetun kotiseudun kokonaisuutta. Jokaisessa paikassa on erityinen tekijä, joka selittää asukkaan kiinnittymistä paikkaan. Kesäkodista tulee toinen koti, vaikka virallinen koti onkin muualla. Lapsuudenkotiin liittyvät muistot, jotka vaikuttavat kotiseudun kokemiseen nykyisin. Toisen kodin osalta kiinnostaa, millaisia ratkaisuja kunnassa ja kodin ympäristössä tehdään, miten ne vaikuttavat itseen ja tärkeisiin asioihin; miten ne muuttavat koettua kotiseutua.

Mä oon huomannut sen, että meillä on mökki, toinen koti, kun ollaan siellä niin pitkään kesällä – – Koti on siellä, missä oikeesti viihtyy rauhassa.⁴⁸

Ja sitten mä muistan mun lapsuudesta, täällähän oli vaikka kuin paljon liikkeitä. Kemikaalikauppoja oli vaikka kuinka paljon pitkin tätä kylän pääraittia. Ja oli leluliikkeitä. Ja tietysti kaikkihan muuttuu. Niin kun täälläkin on sitten tämä

⁴⁷ Haastattelu 3, 22.5.2007.

⁴⁸ HYR, Kolmannen iän kotiseutukokemukset asumisessa, Helsingin Eteläpohjalaiset ry. 4.3.2014.

palvelurakenne muuttunut aivan täysin. – – Onhan se tyhjyyden tunne, joka siitä tulee.⁴⁹

Jyväskylän päätökset monesti koskettaa mua joiltain osin enemmän [kuin toisen asuinpaikan] tietysti, kuten esimerkiksi kirjastoon tai kouluun tai tällaisiin asioihin liittyvät, mitkä mua kiinnostaa erityisesti.⁵⁰

Vaikka kotiseudun eri osilla olisikin erilaiset päätehtävät (esim. loma – työ – lapsuus), niillä on myös yhteisiä piirteitä. Haastateltavat kertoivat toistavansa niissä samoja rutiineja, jotka osaltaan luovat kotoisuuden tunnetta:

Mä olen sielläkin hiihdän Tuusulanjärvellä hirveen aktiivisesti, – – täällä [Kuortaneella] ihan sama hulluus jatkuu. – –, siellä minä pyöräilen myöskin Tuusulanjärveä ympäri niin kuin minä teen täällä. Järvi on vaan pikkuisen pienempi, kaksikymmentä kilometriä ympäristää. Että sillä lailla jos aattelee. Nyt mä vasta tajusinkin, että tässä on muuten yhteys jollakin lailla.⁵¹

Kotipaikat sekoittuvat myös palveluiden käytössä. Kotiseutua ajatellaan kokonaisuutena, josta palvelut valitaan hetken tarpeen mukaan:

– – ja jos ajattelee, kumpaan kirjastoa mä enemmän käytän tätä vai Konginkankaan, – – että siellä [Konginkankalla] oon aika hyvä kirjaston käyttäjä, aika paljon käytän kirjastoa. – – lapset esimerkiksi harrastuksissaan saattavat käyttää palveluja myös Konginkankaalla, jos siihen on mahdollisuus. Joskus esim kunnalliset jutut on rajattu,

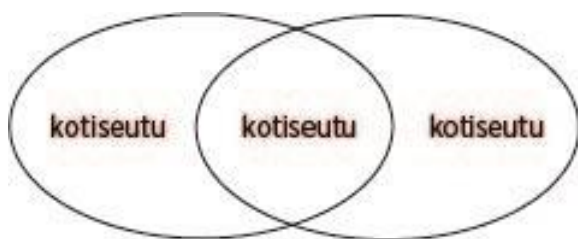
⁴⁹ HYR, Nokiotaan kotomaa, Kesäkuurtanelaiset ry 31.3.2013.

⁵⁰ Haastattelu 1, 5.10.2007.

⁵¹ HYR, Kesäkuurtanelaiset ry. 31.3.2013.

että niihin ei oteta eri kunnan tai sitten esimerkiksi lapsetkin on miettiny, että meneekö rippikouluun siellä vai täällä, että täntyyppisiä asioita.⁵²

Sulautuneen kotiseudun tärkeissä paikoissa on kyse asuinpaikkojen ominaisuuksista ja niihin liitetystä merkityksistä. Toiset merkityksistä erottavat kotiseutuja, toiset liittävät yhteen: maaseutu ja kaupunki eroavat toisistaan monella eri tavalla mutta sulautuvat kotiseudun kokonaisuudessa yhdeksi, toisiaan täydentäväksi kotiseudeksi.

Kuva 9. Sulautuneiden kotiseutujen muodostama kokonaisuus.

Monta rinnakkaista kotiseutua

Rinnakkaiset kotiseudut rakentuvat puheessa toisilleen tasa-arvoisina mutta selvästi erillisinä kokonaisuuksina. Vastaajien puheesta kuultaa elämän, esimerkiksi asioinnin ja sosiaalisten suhteiden sekä tärkeiden paikkojen ja niiden ominaisuuksien, jakautuminen kahteen paikkaan yhteiskunnan muodostamalla reunaehdoilla. Kantavina tekijöinä ovat paikkoihin liittävät kiinnikkeet, ankkurit. Esimerkiksi sopii pariskunta, jolla on koti Espoossa ja vapaa-ajan paikka Orivedellä. Espoon elämää sävyttää arki: työ, kaupassa käynti, puutarhanhoito, lastenlapsien hoitaminen. Merkitykselliset paikat rakentuvat elämässä, arjen rutiineissa ja elämönhallinnassa. Orivedellä sijaitsee perheen sukupaikka, jonne syvät juuret kiinnittävät perheen. Siellä vietetään paljon aikaa. Ankkuri on myös suvun vanhimman rakentama mökki, jota on vuosien saatossa ja

⁵² Haastattelu 1, 5.10.2007.

perheen kasvaessa laajennettu. Paikkaan liittyy muistoja, tärkeitä paikkoja ja sosiaalisia suhteita aivan kuten Espoon kotiinkin.

Siis kerran kun tunnetaan ihmiset paljon laajemmasti ja tiedetään toisen elämä ihan lapsesta asti, et sillai jos moikataan, niin suunnilleen jatketaan siitä, mihin ollaan jääty. – – Et tietää, mistä saa mitäkin ja aina kun menee johonkin kauppaan tai johonkin muutun tämmöiseen palvelujuttuun, niin yleensä tuntee ne henkilöt, jotka siinä on sitten vastassa.⁵³

Jokin kotiseudun rinnakkaisista osista voi olla erityisen merkittävä kotiseudun kokonaisuuden kannalta. Se ei välttämättä ole asuinkoti:

– – mutta niin he on sanonut, että kaiken muun saatte myydä mutta ette mökkiä. Siellä on meidän juuret. Ne on siellä Isossaniemessä Lappajärven rannalla. Meidän lapset, meillä on kaksi lasta, 35 ja 33, he sanoo, että kaiken muun saatte hävittää, mutta sitä ei koskaan, meidän juuret on siellä.⁵⁴

Rinnakkaisille kotiseuduille on ominaista, että molemmista kotiseuduista halutaan pitää kiinni, ja niiden välille halutaan tietoisesti rakentaa yhteyttä:

– – nyt se sitten on vähän kääntynyt toisin päin, että kakkosasunto on kuitenkin se, jossa aikaa menee enemmän selvästi, ehkä kaks kolmannelta ja mutta halutaan pitää

⁵³ Haastattelu 4, 30.10.2007.

⁵⁴ HYR, Kolmannen iän kotiseutukokemukset asumisessa, Helsingin Eteläpohjalaiset ry. 4.3.2014.

kaupunkielämääkin yllä kuitenkin, että ehkä sitten yksi kolmasosa voi olla Helsingissä.⁵⁵

– – tää oli hyvä kysymys, kun mä ajattelin, että ehkä tän syksyn mun toistuva Helsingissä käyminen niin se liittyy siihen, että mä haluan varmistaa sen kiinnityksen Helsinkiin.⁵⁶

Toinen esimerkki monen rinnakkaisen kotiseudun kokemuksesta on monipaikkaisesti asuvien suhtautuminen mökkeilyyn ja vapaa-ajan asumiseen. Tässä puhunnassa mökkeily muistuttaa turismia. Mökkeilijät tulevat mökkipaikkakunnalle ulkopuolelta, tutustumaan paikalliseen elämänmenoon ja ihastelemaan paikallisia nähtävyyksiä. Puhunnassa mökkeilijöiden paikkasuhdetta voidaan luonnehtia sisäänpäin kääntyneeksi, sillä usein mökkeilymotiivina on oman rauhan etsiminen, rentoutuminen ja saunominen omalla porukalla,⁵⁷ jolloin ei oikeastaan ole ihme, että he eivät välttämättä ole kovin kiinnostuneita osallistumaan mökkikuntansa toimintaan. Monipaikkaiset juurtuvat paikkakuntaan vaihtelevasti ja jakavat arkielämänsä aidosti paikkojen välillä. He asemoivat itsensä osaksi paikallista asuinyhteisöä sen sijaan, että kokisivat vain käyvänsä mökillä:

– – mun mielestä mä ehkä ite elän aika erilaista elämää, kun perinteiset. Mä en kyllä ihan tunnista itteeni ihan perinteisestä mökkikulttuurista. – – Mä huomaan, että mä puhun, että aaa, no niin, nyt on taas lomakausi alkanut, mökkiläiset tulee.⁵⁸

Me ei päästä mun ystävien kanssa samalle taajuudelle, ne ketkä on rakentanut sen mökkisä. – – [K]yllähän ne on vahvasti kuntalaisina sitoutunut yhteen paikkaan ja se on semmoista extremeä vaan se mökkeily. – – että se ei oo mun mielestä pelkästään

⁵⁵ Haastattelu 5, 11.3.2008.

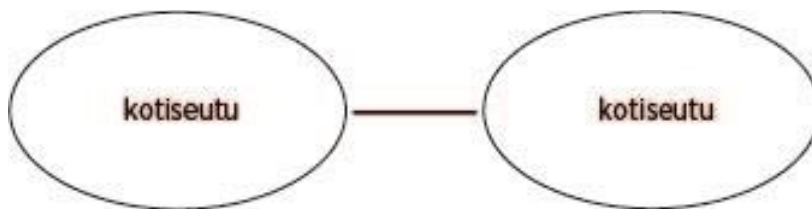
⁵⁶ Haastattelu 4, 30.10.2007.

⁵⁷ Esim. Alasuutari ja Alasuutari 2010, 12, 14–15.

⁵⁸ Haastattelu 1, 5.10.2007.

sitä, että täällä [kaupungissa] olis kaikki tapahtuis ja siellä [maalla] olis vaan jotekin oltais omalla perheellä, että ei oo semmoista.⁵⁹

Rinnakkaisen kotiseutukokemuksen paikkasuhde ei yhdisty kokonaisuudeksi vaan kotiseudut mielletään erillisiksi. Rinnakkaisuus rakennetaan tietoisesti ylläpitämällä ja uusintamalla kotiseutujen erilaisia tehtäviä ja merkityksiä.

Kuva 10. Rinnakkaiset kotiseudut kotiseudun kokonaisuudessa.

Yksi kotiseutu

Kahden tai useamman kotiseudun välille voi syntyä myös jännite. Joku asuinpaikoista saa selvästi suuremman painoarvon kuin toiset, muihin otetaan etäisyyttä. Tuloksena on yksi koettu kotiseutu, johon samastutaan:

– – se missä nykyään asuu ja elää, ni kyllähän se on se kotiseutu sinänsä. Tai mutta eihän se Töysä sieltä koskaan häviä, kyllä se yks kotiseutu on, mutta – – kun kuitenkin elää niinku täs ympäristös [pääkaupunkiseudulla], niin tämä on se nykyinen kotiseutu sitten.⁶⁰

⁵⁹ Haastattelu 1, 5.10.2007.

⁶⁰ HYR, Kotiseudun historia narratiiveina, Tuurin maa- ja kotitalousseura 20.11.2017.

Tutusta ja rakkaasta kotiseudusta on saatettu ajan myötä irtautua. Entisen asuinpaikan asukkaita ei enää tunnekaan samalla tavoin kuin ennen.⁶¹ Riukulehto on monessa yhteydessä korostanut kotiseudun ajallista rakentumista: kotiseutua ikävöidessään ihmiset eivät aina kaipaa johonkin paikkaan vaan johonkin elämänsä vaiheeseen. Tutulle kotiseudulle palatessa vastassa eivät ole tutut ihmiset ja toimijat. Kotiseudun uusi sosiaalinen ympäristö on vieras eikä enää tunnu omalta.

Yksi esimerkki tällaisesta etäännyttämisestä näkyy kuntalaisuuden paikkasuhteessa. Jos suhdetta ei koeta läheiseksi, saattaa tuntua siltä, että itsellä ei ole oikeutta vaikuttaa toisen kunnan asioihin. Vaikuttaminen tuntuisi vaikealta: toisten asioihin puuttumiselta tai sekaantumiselta. Monipaikkaisesti asuva saattaa myös etäännyttää itsensä ja katsoa kuntien toimintaa tarkoituksella kauempaa. Joskus suhde saattaa mennä rikki, mikä vuosienkin takaa vaikuttaa kotiseudun kokemiseen.

– – mulle tulee aika usein semmoinen, ai täällä hiekkalaatikossa myllätään tätä, ahaa, täällä te leikitte näin. – – Voi katella vähän sivusta näitä asioita vähän paremmin.⁶²

Mulla on hirveen ikävä muisto sieltä. – – Et meillä oli ihan vieressä metsä, – – mä kävin siellä, tiesin tarkalleen missä siellä on ahomansikat, missä on mustikat, missä on erilaiset sienet. – – Sitten kuitenkin se metsä kaadettiin ja – – sen jälkeen niinkun tuli sellanen tunne et mä haluan pois täältä, mä en enää halua, tää ei oo enää niinkun mun se kotimaisema että.⁶³

Sama puhetapa toimii myös toisin päin. Vastakkainasettelulla voidaan luoda eroa itsen ja muiden välille. Monipaikkaisesti asuva saattaa tietoisesti rakentaa puheellaan eroa mökkiläisiin.

⁶¹ Ks. Riukulehto ja Rinne-Koski 2014, 46–47.

⁶² Haastattelu 1, 5.10.2007.

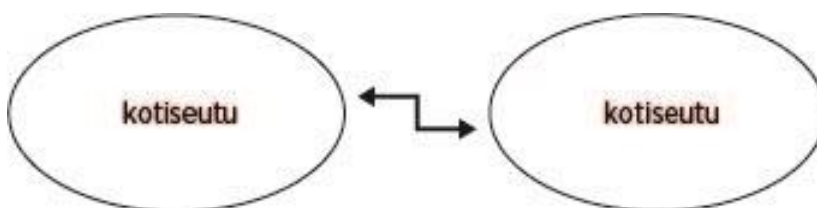
⁶³ HYR, Kolmannen iän kotiseutukokemukset asumisessa, Helsingin Eteläpohjalaiset ry. 4.3.2014.

– – niin kuinka paljon siellä [mökkipaikkakunnalla] sitten aidosti elää monipaikkaisia ihmisiä? Ei kovin paljon. Onhan paljon, todella todella paljon, hienoja luksusmökkejä, missä on kaikki, mutta ei siellä olla sen enempää kun kesämökillä. Muutama viikko vuoressa ehkä.⁶⁴

Erottelun tuloksena toinen tai jokin asuinpaikoista nousee ykköseksi, joka koetaan varsinaiseksi kotiseuduksi. Se vaikuttaa asumisen valintoihin, paikkasamastumiseen sekä sen kautta koettuun kuntalaisuuteen. Tässä puhunnassa perinteiset mökkeilijät näyttäytyvät yksipaikkaisina asukkaina, joille mökki ei ole yhtä tärkeä tai samalla tavoin tärkeä kuin kaupunkikoti.⁶⁵

Meillä on mökki kans siellä Lappajärven rannalla Alajärvellä – – siitä on muodostunut semmoinen niin kuin kakkoskoti. Mutta! Asia on niin, että ei me varmaan niille kulmille muuteta pysyvästi.⁶⁶

Kuntalaisuuden näkökulmasta vertaileva ja erotteleva kotiseutukokemus tuottaa yksipaikkaista kuntalaisuutta, jossa monipaikkaisesti asuva ei välttämättä ole kovin kiinnostunut muista kuin vakituisen asuinpaikkakuntansa asioista. Kuntalaisuus on perinteisten regulatiivisten normien mukaista, eikä asukas ole kiinnostunut haastamaan sitä.

Kuva 11. Kotiseutujen jännite tuottaa yhden kotiseudun ja normatiivista kuntalaisuutta.

⁶⁴ Haastattelu 1, 5.10.2007.

⁶⁵ Myös Rinne-Koski 2016, 259–260.

⁶⁶ HYR, Kolmannen iän kotiseutukokemukset asumisessa, Helsingin Eteläpohjalaiset ry. 4.3.2014.

Monipaikkaisen kuntalaisuuden suhde digitaalisuuteen

Monipaikkainen kuntalaisuus määrittyy tässä aineistossa pääasiallisesti elämäntapaan lukeutuvien kotiseutujen, kuntien, asuinpaikkojen ja kotien sekoittumisena siten, että niitä ei erotella toisistaan. Monipaikkaisesti asuva voi kokea, että hänellä on yksi moniosainen kotiseutu tai että hänellä on useita kotiseutuja, joihin hän on kiinnittynyt ja joissa hän tuntee olevansa kotonaan. Hänellä on oikeasti kaksi tai useampi kotikuntaa, jossa hän seuraa aktiivisesti kunnan toimintaa ja pyrkii osallistumaan ja vaikuttamaan itselleen tärkeisiin asioihin samalla tavalla kuin kuntien viralliset asukkaat. Hänellä on oikeasti monta asuinpaikkaa, joiden yhteisölliseen toimintaan hän osallistuu esimerkiksi yhdistyksien ja seurojen, asuinalueensa päivittäisen toiminnan ja paikallisten palveluiden välityksellä. Hänellä on oikeasti kaksi tai useampia koteja, joiden merkitystä hän ei välttämättä osaa panna järjestykseen. Hänellä ei ole ykkös- ja kakkoskotia.

Näitä elämäntapaan lukeutuvia asioita ei erotella hallinnollisten rajojen mukaan, mikä osaltaan rikkoo vallalla olevaa normatiivista kuntalaisuuskäsitystä. Sitä rikkoo myös hallinnollisen paikkasidoksen muuttuminen digitalisaation edistyessä. Vallalla oleva digikehitys tukee monipaikkaisuutta sen eri ilmenemismuodoissa.

Monen eri kunnan toimintaan osallistuminen on jo jossain määrin mahdollista. Tässä artikkelissa käytetyn aineiston perusteella paikkasuhteen murros näkyy yhteydenpidon helpottumisena sekä tiedonvaihdon ja vuorovaikutuksen mahdollistajana:

– – tukikohta, niin kun tää meillä täällä Tampereella, mut sitten se muu elämä onkin sitten jossain muualla – – ja toisaalta sitten tämä tietoliikenne, – – että nyt mäkin oon hankkimassa nettikameraa – – että se niinkun mahdollistaa sen, – – antaa enemmän vapautta sitten liikkua.⁶⁷

⁶⁷ Haastattelu 3, 22.5.2007.

Kuntasidonnaiset palvelut ja toiminnot sitovat monipaikkaisuutta esimerkiksi lasten koulunkäynnin osalta, mikä yhä edelleen on Suomessa pitkälti sidottu yhteen paikkaan ja yksien hallinnollisten rajojen sisälle.

Niin, kyllähän idyllitilanne olis varmaan se, että esimerkiksi lasten koulut vois olla sillä tavalla, että vois käyä esim kaksi päivää viikossa siellä koulua ja kolme päivää täällä. – – tai että pystyis käymään netin välityksellä joitain juttuja tekemässä. – – Ihan samaten sit jotkut etätyöt – –. Emmä oo silleen sidottu yhteen paikkaan. Mut se olis kiva, jos esim koulunkin kanssa vois tehdä jotain tämmöistä. – – Vois elää vielä ehkä jotenkin täyspainoisemmin sielläkin että.⁶⁸

Tulevaisuudessa nämä rajat saattavat murtua: esimerkiksi Kannuksen Eskolan kylä sekä Lapinjärvi testaavat etäopetusta ja digitaalisia ratkaisuja, joita voidaan käyttää peruskoulupalveluiden tuottamisessa yli kuntarajojen oppilaiden ja koulujen sijainnista riippumatta. Kokeilussa Eskolan kyläkoulun oppilaat on otettu virallisesti 500 kilometrin päässä sijaitsevan Lapinjärven kunnan Hilda Käkikosken koulun oppilaiksi.⁶⁹ Kokeilu on alkanut vuoden 2018 elokuussa osana nelivuotista valtioneuvoston kanslian Kokeileva Suomi -kärkihanketta.

Hallinnollisten rajojen ja käytäntöjen murtaminen saattaa tulevaisuudessa näkyä muissakin kuntasidonnaisissa palveluissa erityisesti maaseudulla, missä nykyisen palvelutason turvaaminen on vaikeaa. Digitalisoiminen avaa näkymiä myös palveluiden kehittämiseen ja uuden toiminnan luomiseen.

⁶⁸ Haastattelu 1, 5.10.2007.

⁶⁹ <https://kokeilevasuomi.fi/-/elokuun-kokeiluksi-on-valittu-eskolan-koulukokeilu>.

Monet palvelut ovat jo asiointipaikasta ja -hetkestä riippumattomia. Paikkaan sidottuja kunnallisia palveluja, kuten hallinnon lupa- tai asiointipalveluja, voi käyttää mistä ja milloin tahansa.

Monipaikkaisen elämäntavan omaksuneet suosivat näitä palveluja.

Jos me täällä hoidetaan kaikki palvelutarpeet – –. Mies ottaa vapaata töistä tai internetin kautta käytetään hirveesti. Kaikki mahdollinen, mitä vaan voi hoidetaan sen kautta.⁷⁰

Kahteen paikkakuntaan kiinnittyminen antaa perspektiiviä kunnallisiin asioihin. Monipaikkaisesti asuvat ovat usein kiinnostuneita kaikkien asuinpaikkojensa kuntien asioista ja seuraavat niitä tiiviisti. Digaikana se on helppoa. Ajantasaisin tieto löytyy yleensä kunnan internet-sivuilta.

[K]ohtuullisen tehokas informaatio on siellä [nettisivuilla] ja ilmeisesti sekin nyt parantui siellä – –, no onhan tuo netti, nettiyhteydet ja kotisivut ollut jo kauan – –.⁷¹

Monipaikkaisilla asukkailla on tasaveroinen mahdollisuus osallistua kunnan keskusteluihin yhteisösovellusten kautta ihan kuin kenellä tahansa kunnan asukkaalla. Virtuaalisiin kuntayhteisöihin osallistuminen tukee kuntaan kuulumisen tunnetta vahvistamalla kotiseutukokemusta. Se tuottaa myös tunteen virtuaalisesta kunnan jäsenyydestä.

Aineiston havainnot ja tulokset ovat yhdensuuntaisia Valtiovarainministeriön teettämän monipaikkaisuusraportin kanssa.⁷² Raportti suosittaa edistämään monipaikkaisesti asuvien e-kuntalaisuutta. Se määrittää raportissa digitalisaatiota hyödyntäväksi palvelutoiminnaksi,

⁷⁰ Haastattelu 4, 30.10.2007.

⁷¹ Haastattelu 5, 11.3.2008.

⁷² Millaista monipaikkaisuutta Suomeen 2018, 65–68.

viestinnäksi sekä osallisuudeksi kunnan toimintaan. Ne ovat kaikki teemoja, jotka nousivat esiin myös tämän artikkelin aineistossa.

Kiinnostava käytännön kokeilu e-kuntalaisuuden edistämiseksi on tehty Sysmässä, joka Viron e-kansalaisuuden innoittamana lanseerasi kesän 2018 ja kevään 2019 aikana oman kokeilunsa avaamalla kunnan palvelut e-kuntalaisiksi rekisteröityneille.⁷³ Kokeilussa Sysmän e-kuntalainen pystyy asuinpaikasta riippumatta käyttämään kaikkia e-kuntalaispalvelussa olevia sekä kunnallisia että yksityisiä palveluja. E-kuntalaiseksi voi rekisteröityä kuka tahansa suomalainen yksityishenkilö tai yritys kotikunnasta riippumatta. Tähän mennessä rekisteröityneitä on 270. Kokeilu jatkuu kunnan verkkopalveluna, johon on koottu tietoa kunnan ajankohtaisista ilmoituksista, tapahtumista, palveluista sekä sähköisen asioinnin väyliä. Kun Sysmän kaltaisista kokeiluista kertyy kokemusta, kannattaa selvittää myös, millainen vaikutus e-kuntalaisuudella on ollut kotiseudun kokemiseen.

Monipaikkainen ja digitaalinen kuntalaisuus muuttavat kuntainstituutiota

Monipaikkaisesti asuva kiinnittää arkielämänsä kahteen tai useampaan paikkaan. Jokaisella asuinpaikalla on monipaikkaisen asumisen kokonaisuudessa oma merkityksensä, jossa erilaiset kiinnittymisen tavat johtavat erilaiseen paikkasuhteeseen. Aikaisemmissa monipaikkaista asumista luotaavissa tutkimuksissa on tunnistettu monipaikkaisten paikkasuhteiden rakentuvan eri tavoin: toisilla yhden paikan roolina on olla kiinnekohta, johon palataan, toisilla on elämäntavassaan useita paikkoja, joihin ei kuitenkaan kiinnitytä. Joidenkin mukaan monipaikkaiseen asumiseen liittyy paikkojen välinen ristiriita, jossa on tehtävä valinta eri paikkojen välillä tai paikat saattavat näyttäytyä vastakkaisina tai toisiaan täydentävinä. Tässä tarkastelussa tunnistettiin viitteitä kaikista näistä paikkasuhteista ja päädyttiin esittämään kolmea monipaikkaisen kotiseudun tyyppiä.

⁷³ <https://www.esysma.fi/>.

Näistä ensimmäinen sulauttaa kaikki monipaikkaisen asumisen elinympäristöt yhdeksi koetuksi kotiseudeksi. Toisessa asuminen jakautuu selvästi kahteen tai useampaan paikkaan, jotka pidetään tietoisesti erillään. Kolmannessa elinpiiriin kuuluvat paikat jäsentyvät arvojärjestykseen siten, että vain yksi koetaan varsinaiseksi kotiseudeksi ja tunnetaan kodiksi. Nämä paikkasuhteet vaikuttavat myös siihen, millaiseksi kuntasuhde ja koettu kuntalaisuus kussakin paikassa muodostuu. Viimeksi mainittu monipaikkaisuus ehkä hieman yllättäen tuottaa perinteisen yksipaikkaisen kotiseudun ja normien mukaisen yksipaikkaisen kuntalaisuuskokemuksen, jossa elämä ja arkipäivä keskittyvät yhden kunnan alueelle. Sulautuneessa sekä rinnakkaisessa kotiseudussa vaikuttaa monipaikkaisuutta luovia ja ylläpitäviä tekijöitä, jotka vaikuttavat myös koettuun kuntalaisuuteen. Monipaikkaisessa kuntalaisuudessa olennaista ei ole oikeastaan palveluiden käyttö tai kunta-asiointi vaan arjen jakautuminen kaikkiin asuinpaikkoihin, joka ankkuroi monipaikkaisen asukkaan osaksi kunnan kokonaisuutta. Monipaikkaisen asukkaan ankkurit, kiinnostuskohdat, ovat niitä asioita, joista monipaikkaisesti asuvat ovat erityisen kiinnostuneita ja jotka kuntien kannattaisi ottaa huomioon monipaikkaisten asukasosallistumista tuettaessa ja tietotaitoa hyödynnettäessä.

Virtuaalinen kotiseutukokemus kytkeytyy läheisesti monipaikkaiseen kuntalaisuuteen.

Monipaikkainen kuntalainen toimii monessa kunnassa ja on osa monen kunnan toimintaa samanaikaisesti. Tämä on tulossa toden teolla mahdolliseksi tietoteknologian kehittyessä. Kuntien digitalisaatio mahdollistaa monen kunnan seuraamisen sekä kunnan toimintaan osallistumisen. Tätä tarkoitetaan e-kuntalaisuudella. Kuntien digitaalisuus ja e-kuntalaisuus ovat toistaiseksi keskittyneet pääosin asiointiin, yhteydenpitoon sekä osallistumisen edistämiseen. Kunnat ovat käytännössä legitimoimassa ne samat väylät, joita aidosti monipaikkaisesti asuvat ovat hyödyntäneet jo kauan. Kuntien perimmäisenä motiivina lienee kesäasukkaiden ja mökkiläisten parempi integroiminen kunnan toimintaan, mutta e-kuntalaisten itsensä motiivina on oman monipaikkaisen kotiseutukokemuksensa toteuttaminen myös kunnan jäsenenä virtuaalisesti. On selvää, että kuntalaisuuden käsitteen laajentaminen haastaa nykyiset yksipaikkaisuuteen perustuvat hallintomallit, jolloin tarve uusille monipaikkaisuutta rekisteröiville hallintamalleille lisääntyy.⁷⁴

Monipaikkaiset kuntalaiset ovat integroituneet kuntiin myös osallistumalla kunnan toimintaan yhteisösovellusten, sosiaalisen median sekä verkkokeskustelujen kautta. Nekin tuottavat osaltaan

⁷⁴ Lehtonen, Muilu ja Vihinen 2019, 7–29.

uudenlaista digitaalista kuntalaisuutta. Verkkokeskustelut saattavat kuitenkin rajoittua vain omiin suosikkiasioihin ja teema-alueisiin, jolloin kunnan toiminnan kokonaisuus ja omien valintojen vaikutus eivät hahmotu. Yhteisösovellusten varassa digitaalista kuntalaisuuttaan toteuttava monipaikkainen asukas saattaa huomaamattaan elää samanmielisten kuplassa.

Monipaikkaisen kotiseutukokemuksen ja virtuaalisen kuntalaisuuden yhdistävä tarkastelu synnyttää monta jatkokysymystä. Mihin kuntalaisuus tulee tulevaisuudessa perustumaan, jos sitä ei määritetä asuinpaikan mukaan? Vaikka monipaikkaiset hallintomallit rekisteröisivät monipaikkaisesti asuvat ja kunnassa satunnaisesti asioivat asukkaat, joihin on usein viitattu näkymättömiä kuntalaisina⁷⁵, jäljelle jäävät toisenlaiset näkymättömät kuntalaiset. Ne, jotka toimivat kunnan asukkaina verkossa ja osallistuvat kunnan tuottamiseen ja luomiseen verkossa osallistumalla äänestyksiin, keskusteluihin ja foorumeihin.

Lähteet

Monipaikkaisen kuntalaisuuden teemahaastattelut 2007–2008: maaseudulla ja kaupungissa asuvien haastattelut.

Haastattelu 1: 5.10.2007.

Haastattelu 2: 31.10.2007.

Haastattelu 3: 22.5.2007.

Haastattelu 4: 30.10.2007.

Haastattelu 5: 11.3.2008.

Haastattelutallenteet ovat tutkijan hallussa.

Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti (HYR): Kotiseutukeskustelut Nurmossa 2012, Kuortaneella 2012–2013, Lappajärvellä ja Vimpelissä 2014 sekä Töysässä 2017–2018.

Kirjallisuus

⁷⁵ Lehtonen, Muilu ja Vihinen 2019, 8.

Aho, Seppo & Heli Ilola 2006: *Toinen koti maalla? Kakkosasuminen ja maaseudun elinvoimaisuus*. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Alasuutari, Pertti & Maarit Alasuutari 2010: *Mökkihulluus: Vapaa-ajan asumisen taika ja taito*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

Anttiroiko, Ari-Veikko 1992: *Kunnallistieteellinen tutkimus, I osa: Kunnallistieteen erityispiirteet*. Tampereen yliopisto, kunnallistieteiden laitos. Raporttisarja 20/1992. Tampereen yliopisto, Tampere.

Anttiroiko, Ari-Veikko 2011: *Itsehallinto 2.0: tieto- ja viestintäteknologian vaikutukset kuntien itsehallintoon*. Teoksessa *Kunnallishallinnon itsehallinnon peruskivet*. Toimittaneet Arto Haveri, Jari Stenvall & Kaija Majoinen. Kunnallistieteen yhdistys ja Suomen Kuntaliitto, Helsinki.

Anttiroiko, Ari-Veikko, Arto Haveri, Veli Karhu, Aimo Ryyänen & Pentti Siitonen 2003: *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet. Kunnallistutkimuksia*. Tampereen yliopisto, Kunnallistieteiden laitos. Tampere University Press, Tampere.

Berger, Peter L. & Thomas Luckmann 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Gaudeamus, Helsinki.

Brodsky, Anne E. & Christine M. Marx 2001: Layers of identity: multiple psychological senses of community within a community setting. *Journal of Community Psychology* 29(2) 2001, 161–178.

Cresswell, Tim 2015: *Place. An introduction*. Second edition. Wiley Blackwell.

Czarnecki, Adam 2017: *Going Local? Linking and Integrating Second-Home Owners with the Community's Economy. A Comparative Study between Finnish and Polish Second-Home Owners*. Peter Lang, Frankfurt am Main.

Delanty, Gerald 2003: *Community*. Routledge, London & New York.

Farstad, Maja & Johan Fredrik Rye 2012: Second home owners, locals and their perspectives on rural development. *Journal of Rural Studies* 30 2013, 41–51.

FCG Finnish Consulting Group Oy 2016: *Mökkibarometri 2016*. Saaristoasiain neuvottelukunta, maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.

Gallent, Nick 2014: The Social Value of Second Homes in Rural Communities. *Housing, Theory and Society* 31(2) 2014, 174–191.

Gustafson, Per 2006: Place Attachment and Mobility. Teoksessa *Multiple Dwelling and Tourism. Negotiating Place, Home and Identity*. Toimittaneet Norman McIntyre, Daniel Williams & Kevin McHugh. Cabi, 17–31.

Haukkala, Teresa 2011: *Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus*. Sitra, Helsinki.

Häyhtiö, Tapani 2004: Tietoyhteiskunta identiteettiprojektina – demokraattinen kansalaisuus verkossa. *Politiikka* 46(4) 2004, 277–291.

Juhanko, Jari (toim.) ym. 2015: *Suomalainen teollinen internet - haasteesta mahdollisuudeksi: Taustoittava kooste*. The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), Helsinki.

Kahila, Petri & Katja Rinne-Koski 2006: Joustavan elämäntavan paikka ja tila kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksessa. Teoksessa: *Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta*. Toimittanut Elli Heikkilä. Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisinstituutti 2006.

Kansallinen tietoyhteiskuntastrategia 2007–2015. Uudistuva, ihmisläheinen ja kilpailukykyinen Suomi. Tietoyhteiskuntaohjelma, Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 01/2007.

Kuntalaki 410/2015. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>. Viitattu 16.10.2019.

Kyle, Gerald & Garry Chick 2007: The Social Construction of a Sense of Place. *Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal*, 29(3) 2007, 209–225.

Lehti, Matti & Matti Rossi 2017: *Digitaalinen Suomi*. Aalto-yliopisto, Vantaa.

Lehtonen, Olli, Toivo Muilu & Hilka Vihinen 2019: Monipaikkaisuus maaseudun terveyspalveluiden mahdollistajana. *Maaseudun Uusi Aika* 27(2) 2019, 7–29.

Lewicka, Maria 2011: Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology* 31 2011, 207–230.

Luoto, Ilkka, Mari Kattilakoski & Peter Backa 2016: *Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Helsinki.

McHugh, Kevin E. & Robert C. Mings 1996: The Circle of Migration: Attachment to Place in Ageing. *Annals of Association of American Geographers*. 86(3) 1996, 530–550.

McHugh, Kevin E., Timothy D. Hogan & Stephen K. Happel 1995: Multiple Residence and Cyclical Migration: A Life Course Perspective. *Professional Geographer* 47(3) 1995, 251–267.

Nordin, Urban & Roger Marjavaara 2012: The local non-locals: Second home owners associational engagement in Sweden. *Tourism*, 60(3) 2012, 293–305.

Ojanperä, Sini & Pekka Niiranen 2015: *Myös mökkiläinen voi vaikuttaa, jos kunta antaa mahdollisuuden*. Yle uutiset 27.7.2015. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-8183355>. Viitattu 25.7.2018.

Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta 2019. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019: 23. Helsinki.

Pitkänen, Kati & Anna Strandell 2018: Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseudun Uusi Aika* 26(2–3) 2018, 6–23.

Pitkänen, Kati & Ruut Kokki 2005: *Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten vapaa-ajan asumiseen Järvi-Suomessa*. Joensuun yliopisto, Savonlinna.

Rinne-Koski, Katja & Manu Rantanen 2014: Kuortaneen puutarhakylämökkeily muutoksen peilinä. *Maaseudun Uusi Aika* 22(2) 2014, 5–19.

Rinne-Koski, Katja & Sulevi Riukulehto 2013: *Kotiseudun kerroksia Kuortaneelta. Kuortaneenjärven lähiympäristö kotiseutukuvassa*. Raportteja 110. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.

Rinne-Koski, Katja 2016: Vieraana kunnassa. Kuntalaisuuden jäsentyminen vapaa-ajan asukkaiden puhetavoissa. Teoksessa *Kunnat, rajat, kulttuuri: miten muutos koetaan?* Toimittanut Sulevi Riukulehto. Suomalaisen kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Riukulehto, Sulevi 2013: Kotiseudun merkitys alueidentiteetin ja alueellisen yhteisöllisyyden muodostumisessa. Esimerkkinä Nurmo 2012. Teoksessa *Yhteisöllisyyden perintö. Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*. Toimittaneet Jari Eilola ja Laura-Kristiina Moilanen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2014: *Asunnosta kodiksi. Kotoisuus kolmannen iän asumiskokemuksissa*. Raportteja 134. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.

Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2019: *Historian kohinaa Töysästä*. Raportteja 194. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.

Ruotsala, Helena 2016: Monipaikkainen kotiseutu. Teoksessa *Kotiseutu 2016*. Toimittaneet Riitta Vanhatalo ym. Suomen Kotiseutuliitto, Helsinki, 91–95.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkajulkaisu]. ISSN=2341-8699. 2018. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavissa: https://www.tilastokeskus.fi/til/sutivi/2018/sutivi_2018_2018-12-04_tie_001_fi.html. Viitattu 6.10.2019.

Suutari, Timo & Katja Rinne-Koski 2015: Kotiseutututkimus kokemuksellisuutta tavoittamassa. *Maaseudun Uusi Aika*, 3/2015.

Syvjäärvi, Antti & Ville Kivivirta 2017: Tulevaisuuden kunta ja digitalisaatio – kohti digikuntaa ja digikuntalaisia. Teoksessa *Tulevaisuuden kunta*. Toimittaneet Inga Nyholm, Arto Haveri, Kaija Majoinen & Marianne Pekola-Sjöblom. Suomen Kuntaliitto, Tampereen yliopisto, Valtiovarainministeriö, Helsinki ja Tampere.

Millaista monipaikkaisuutta Suomeen – Selvitys kaksoiskuntalaisuudesta 2018. Valtiovarainministeriön julkaisu 3/2018. Valtiovarainministeriö, Helsinki.

Valtioneuvoston kanslia. *Elokuun kokeiluksi on valittu Eskolan koulukokeilu*. Saatavissa: <https://kokeilevasuomi.fi/-/elokuun-kokeiluksi-on-valittu-eskolan-koulukokeilu>. Viitattu 2.7.2020.

Tervetuloa e-Sysmään. Saatavissa: <https://www.esysma.fi/>. Viitattu 2.7.2020.

Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon 2006. Sisäasiainministeriön julkaisuja 14/2006. Sisäasiainministeriö, Helsinki.

Wellman, Barry 2005: Community: From Neighborhood to Network. *Communications of the ACM* 48(10) 2005, 53–55.

Williams, Daniel R & Norman McIntyre 2001: Where heart and home reside: changing constructions of place and identity. Teoksessa *Trends 2000: shaping the future: The 5th outdoor recreation & tourism trends symposium*. Toimittaneet Kim Luft & Sandy MacDonald. Michigan State University, 392–403.

Wittel, Andreas 2001: Toward a Network Sociality. *Theory, Culture & Society* 18(6) 2001, 51–76.